ଚିତ୍ର ତାରକା

କମଳକାନ୍ତ ଦାସ

ଏଉନାଇଟେଡ୍ ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋରସ୍

ପ୍ରକାଶକ—
ଇଉନାଇଟେଡ୍ ବୁକ୍ ହାଉସ୍
ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୨

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ
ଦଶହରା—୧୯୭୩

ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଶିଳ୍ପୀ—
ଅସିତ୍ ମୁଖାର୍ଜୀ

ପ୍ରଚ୍ଛଦ ମୁଦ୍ରଣ—
ରୟାଲ୍ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ କୋ:

ମୂଲ୍ୟ
ତିନିଟଙ୍କା ପଚିଶ ନୂ. ପ.
ବନ୍ଧେଇ ଏକଟଙ୍କା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ମୁଦ୍ରାକର—
ସଞ୍ଜରେଖା ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ
କଟକ-୧

ଉତ୍ସର୍ଗ

ଆମ ଘରକୁ ଆସି ତୁମେ ମୋତେ
ଯେ କେତୋଟି ପିଲା ଦେଇଚ,
ତାର ବଦଳରେ ମୋର ଏ
ପିଲାଟିକୁ ତୁମର
ହାତରେ
ଦେଲି ।

*

ଲେଖକ

ଲେଖକଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକାବଳୀ

—ଉପନ୍ୟାସ—

✻ ବୋଉ ॥ ଆଶ୍ରିତ୍ୱ ॥ ଶିଉଳବୋହି ॥ ମନରେଖା ॥
ମଦଭଟି ॥ ସଦର ମଫସ୍ୱଲ ॥ ମଣିଷର ଦାବୀ ॥
ବାପା ॥ ଶୁଭ୍ରଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ॥ ରୂପହୀନାର ଜୀବନ ॥
ଜୀବନ ସଜିଦା ॥ ନର୍ତ୍ତକୀ ॥ ଚଣସ୍ଥାନା ॥
ବନାମାର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ॥ ମିଳନ ସନ୍ଧ୍ୟା ॥
ଚବଶ ନମ୍ବର କେବିନ ॥ ଆଜାନ୍ ॥
ଗୃହମଚୌକ ॥ ମନର ଦାଉ ॥
ପଦ୍ମାଳୟା ହୋଟେଲ ॥
ଦୀପଶିଖା ॥ ✻

—ହସଗଳ୍ପ—

॥ ଦାସଙ୍କ ଚଟଣି ॥

—ଗଳ୍ପ—

॥ ଦାମୀପଡ଼ାର ମାୟା ॥
॥ ନବପତ୍ରିକା ॥
॥ ଧର୍ମପଥ ॥

—ଜୀବନୀ—

॥ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ॥

—ଗାଉଁଲି କବିତା—

॥ ସାବଜୀ ଉଆଁସ ॥

—ଶିକ୍ଷା ପୁସ୍ତକ—

॥ ସଂକ୍ଷେପେ ସମବାୟ ॥

—ଶବ୍ଦନାଟ୍ୟ—

॥ ଜାଗରଣୀ ॥ ଗାଁ ମାଟି ॥

ଭାଦ୍ର ନିଶୀଥର ଆକାଶ ଗୃନ୍ଦୁଆଁ ଚଟଳ କୋଟି କୋଟି ତାରା ହସି ଉଠିଛନ୍ତି । ଝାପ୍‌ସା ନଈ ପଠା ଉପରେ କାଶଫୁଲ୍ ଲହଡ଼ି ଖଙ୍କୁଛି—ଧୂସର ଜ୍ୟୋସ୍ନାର ମାୟା ରୂପ ଦେଖ—ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ ସରୂପର ଅରୂପ ବିକାଶ ପରି । ଆକାଶ ଅବନି ରଜନୀର କୃଷ୍ଣ ଆବରଣ ତଳେ ନିର୍ବାକ ନିମଗ୍ନ । ବହମାନ ନଦୀ ସ୍ରୋତର କୃଷ୍ଣ ପ୍ରବାହ ଉଚ୍ଚରୁ ଛଳ ଛଳ କଳ କଳ ଶବ୍ଦମାନ ଶୁଭୁଛି । ଧୂଆଁଟିଆ ପାଣିଧାର ଉପରେ ଈଷତ୍ ଗାଢ଼ ନୌକା ଦୁଇଖଣ୍ଡି ସ୍ରୋତମୁଖୀ-ଆହୁଲା କେତେଖଣ୍ଡିର ଚଲ ଚଲ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି—କୂଳଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଥିବା ବଣ ବୁଦାର ଆଡ଼ୁଆଳରେ କ୍ଷଣେ ଲୁଚି କ୍ଷଣେ ଦିଶିଯାଉଛନ୍ତି । ସ୍ରୋତ ଓ ଆହୁଲା, ଉଭୟର ଯୌଗିକ ସୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ସମତା ରଖି ଆଗେଇ ଚାଲିଛନ୍ତି ନୌକା ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥର ହିସାବ ନିକାଶ କରିବାଲାଗି । କୋଳରେ ତା'ର କେତୋଟି ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀର ଉପସ୍ଥିତି ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ଚଳମାନ ଆଲୋକ ରେଖା କେତୋଟି—ଭିତରେ ଜଳୁଥିବା କେତୋଟି ହାରିକେନ୍ ଲଣ୍ଠନ । ଆକାଶର ଅଚଳ ଦୀପାଲୋକ ସଙ୍ଗେ ନୌକାସ୍ଥିତ ସଚଳ ଦୀପ କେତୋଟିର ଆଲୋକ ଶିଖା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଛଳରେ ଜଳତରଙ୍ଗ ଉପରେ ଖେଳ ଖେଳୁଛନ୍ତି ।

କାଳସ୍ରୋତର ଅନ୍ଧକାର ଦିଗନ୍ତ ଭିତର ଦେଇ ବହିଚାଲିଛି ଜୀବ ଜଗତର ଜୀବନତରୀ—କିଛି ଜଣା ପଡୁନାହିଁ, କିଛି ଦିଶୁନାହିଁ — ମଣିଷ ଭାବୁଛି ବଢ଼ୁଛି ବୋଲି; କିନ୍ତୁ ବଢ଼ୁନାହିଁ, ଛିଡ଼ିଛି । ଅଦେଖା ବାରିଧାରା ଉପରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଜୀବନଧାରା ଆଗେଇ ଧାଇଁଛି ସୁଦୂରର କେଉଁ ଦିଗନ୍ତ ଆଡ଼କୁ, ଜଣାପଡ଼ୁନାହିଁ । ଅନ୍ଧକାରମୟ ପୃଷ୍ଠଭୂମି-ଉପରେ ସେ ପାରିର ଦୃଶ୍ୟପଟ୍ଟ ଛାୟା ଓ ମାୟାର ରୂପରେଖା ଧୂସର ଭୂମିକା ରଚନା କରିଛି । ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ଲାଗେ । ଜାଗ୍ରତ ସୁଷୁପ୍ତିର ପରିବେଶ ଉପରେ ମନଭିତରେ ମୋହମୟ ମାୟା ଛାୟାଚିତ୍ର ଖେଳାଇ ଦେଉଛି । ଦିଶୁଛି, ପୁଣି ଦିଶୁନାହିଁ । ଅଛି, ପୁଣି ନାହିଁ । ମନ ଭିତରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଲାଗିଛି । କିଛି ନାହିଁ, କିଛି କିଛି ଦିଶୁନାହିଁ, ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ, ଅନୁଭୂତି ଭିତରେ କାହାରି ପ୍ରମାଣ ମିଳୁନାହିଁ, ଅତଏବ କେହି ନାହିଁ । 'ନାହିଁ'ର ନାସ୍ତିବାଦ ଓ ନାସ୍ତିକତା ଭିତରେ ପୁଣି ରହି ରହି 'ଅଛି' 'ଅଛି' ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି, କିଛି ଥିଲା ପରି ଜଣାପଡ଼ୁଛି । କିଛି ଅଛି ବୋଲି ଦେଖା ଯାଉଛି, ଉପଲବ୍ଧି କରିଯାଉଛି ଓ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । ଥିବାର ବିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରମାଣ ହିଁକୁ ହିଁଆଁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଉଛି ମନଭିତରଟା । ଶ୍ରେଷ୍ଠମନ ପ୍ରମାଣ ଖୋଜୁଛି, ବଡ଼ମନ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି; ଜଡ଼ ମନ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଚେତନା ଚେତେଇ ଦେଇ କହୁଛି—ଅଛିରେ ଅନ୍ଧ, ଭଲ କରି ଦେଖ୍; ଆଖିମେଲି ଚାହାଁ, ଆଖି ବୁଜି ଅନୁଭବ କର—ଦେଖିବୁ ଏବଂ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବୁ ? ଅଛି ।

ଜଳସ୍ରୋତ ଉପରୁ ଚଳତ୍‌ଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ ନୌକାଦୁଇଟିରେ ଥିବା ଯାତ୍ରୀଦଳଙ୍କ ଭୁଟଭାଟ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା କୂଳ ଆଡ଼କୁ ଭାସି ଆସୁଛି ।

ରାତ୍ରିର ଶେଷପ୍ରହର ଆଡ଼କୁ ଦିଗବଳୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ରେଖାକାର ହୋଇ ଦେଖାଦେବାରେ ଲାଗିଲା । ପୂର୍ବ ଚକ୍ରବାଳ ଉପରେ

ଉଷାରାଣୀର ସୁଷମାର ଛଟା ପ୍ରକଟଲାଭ କରୁଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଆକାଶର ବର୍ଣ୍ଣ ବଦଳି ଯାଉଛି । ରାତିର ତାରକାପଙ୍‌କ୍ତି କାନ୍ତି । ହୀନତା ଲାଭ କରୁଚନ୍ତି । ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ପରି ଶୁକତାରା ଉଇଁଲା, ପ୍ରକଟିଲା, ଝଟକିଲା ଏବଂ ମଉଳି ପଡ଼ିଲା । ଧୂସର ତରୁଲତା ଶ୍ରେଣୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ବେଣୀ ପ୍ରସାରିତ କରି ସାରା ଚକ୍ରବାଳ ରେଖାଟିକୁ ଆବୋରି ସୁରଙ୍ଗ ଆକାଶ ଉପରକୁ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଠିଆ ହେଲେଣି— ସତେକି ବିହଗ କାକଳି ଛଳରେ ଓଁକାର ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରି ଉଠିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛନ୍ତି ! ପ୍ରଭାତର ମାଙ୍ଗଳିକ ଧ୍ୱନି ଉଠାଇ ସତେ କି ଦିବସ ସଭାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ଉଠିବେ ! ରାତିର ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଯେନିଲ ପରି ନୌକା ଦିଓଟି ବିଷ୍ଣୁପୁର ଗ୍ରାମର ନଦୀଘାଟରେ ଝଙ୍କାଳିଆ ବରଗଛର ଅନ୍ଧାରିଆ ଛାଇତଳେ କୂଳରେ ଲାଗିଲେ । ଦୁଇଚାରିଜଣ ନାଉରୀ ତୁଠ ଉପରକୁ କୁଦିପଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଧରି ମୋଟା ମୋଟା ବର ସିଅରେ ବାନ୍ଧିଦେଲେ । କେତେଜଣ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ଝିଅ ପୁଅ ଦି ତିନୋଟିଙ୍କୁ ଧରି ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲେ । ପଛ ନୌକାରୁ ଉତୁରିଲେ ବିଭିନ୍ନ ଯନ୍ତ୍ରପାତିଧାରୀ କେତେଜଣ ପୁରୁଷ । ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥାଏ ଫିଲ୍ମ ଛବି ଉଠାଇବା ପାଇଁ ଦାମିକା କ୍ୟାମେରା ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରପାତି । ଆଗ ନୌକାରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ 'ଆର୍ଟିଷ୍ଟ' ବା ଚିତ୍ରତାରକା ଦଳ । ଆୟୋଜନକାରୀମାନେ ଦିନକ ଆଗରୁ ଆସି ନଈକୂଳ ସ୍କୁଲ ଘରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ । ନୂଆ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଭିତରୁ କାହା ମନରେ ଯେ କେତେପ୍ରକାର ସନ୍ଦେହ ଓ କୌତୁହଳ ଜାତହୋଇଛି, ତାହାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଛନ୍ତି, ମହାଦେବଙ୍କ ଦେଉଳ ପାଖେ ଛବି ଉଠାଯିବ । ଝିଅ ବୋହୂଙ୍କୁ ରାତିରୁ ନିଦ ନାହିଁ । ଅଭ୍ୟାସ ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ, ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀଙ୍କଠାରୁ ପିଲାବାଳକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋଡ଼ିଏ ତିରିଶ ଜଣ ପ୍ରଭାତ

ନହେଉଣୁ ଗାଧୋଇବା ଛଳରେ ନଈ କୂଳକୁ ଯାଉଛନ୍ତି, କମ୍ପା ସ୍କୁଲ ଘର ଗୁରି ପାଖପାଖ ଘେରିଯାଇଛନ୍ତି । ନୌକା ଦୁଇଟି ଆସି ଲାଗିଲା । ଆଗନ୍ତୁକ ଓ ଦର୍ଶକ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁ ହସ ହସ । ପଲ୍ଲୀ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ନୂଆପଥିକ ।

ଆଜିକାଲିର ଟେକନେଲ ଭଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯନ୍ତ୍ରପାତିଗୁଡ଼ିକ ଆଡ଼କୁ ସଭିଙ୍କ ନଜର । ରାତିରୁ ଅଭିନେତା, ଅଭିନେତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମେକ୍‌ଅପ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ସରିଛି । 'ନଈକୂଳିଆ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିରରେ, ଡାସର ଯେଉଁ ଅଂଶଟିର ସୁଟିଂ ହେବାର କଥା ଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ମନିଟର ବା ରିହର୍ସାଲ କରାଗଲା । ତା'ପରେ ଡାଇରେକ୍ଟର୍‌ଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଏକାବେଳକେ କ୍ୟାମେରା ଓ ସାଉଣ୍ଡ ଟ୍ରକ୍ (ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍ ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଶବ୍ଦ ଯନ୍ତ୍ର) କାମ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ଫଟୋ ଉଠା ସରିଲା । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଗରେ ଅମ୍ବ ତୋଟାରେ ଆଗନ୍ତୁକ ମାନେ ଚା ଓ ଜଳଖିଆ ଖାଇ ହସଖେଳରେ ସମୟ କଟାଇଲେ । ଗାଁ -ଝିଅ ବୋହୂଏ କୁହାକୁହି ହେଉଥାନ୍ତି— ବାଇସିକୋପ କାହିଁ ମ ? ଖାଲିତ କେଇଟା ମରଦ ଓ କେଇଟା ଅଣ୍ଡିରିଚଣ୍ଡୀ ବେହଲ ହେଉଚନ୍ତି ! ଇଲେ ନାଟ କାହିଁ ? ବାଜା କାହିଁ ? ଭେସପଟା କାହିଁ ?

କଟକରେ ପାଠପଢ଼େ ସେରନ୍ତି ଅପା ଝିଅ ରାଧାଶ୍ୟାମ । ଏଙ୍କ କଥା ଶୁଣି କହିଲା— ରହିଥା ମାଇଁ ଦେଖିବ, ଦେଖିବ । ତମେସବୁ ନଈରେ ଗାଧୋଉଥିଲ । ଫଟ ଉଠି ଯାଇଛିଯେ । ବାଇସ୍କୋପ ପରଦା ଉପରେ ଯେତେବେଳେ ତମର ସବୁ ଗାଧୁଆ ଛବି ଦେଖାଯାଉଥିବ, ସେତେବେଳେ ଚହଲି ଲୋକ କହୁଥିବେ— ।

ରୁକୁଣୀ ମାଇଁ ବଅସରେ ରାଧୁଆର ସମସରିସା । ଗୃହେଖେଣ୍ଡେ ଲମ୍ବ ଜଭ କାମୁଡ଼ପକାଇ ଚହ୍ଳକିଉଠି କହିଲା—ହଇରେ ଟୋକା, କଅଣ କହୁଚୁ ? ଆମରସବୁ ଫାଟି ଉଠିଗଲା ? ମୁଁ ତ ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ ଓଦାଲୁଗା ପାଲଟିଥିଲି ରେ ! କି ବେହେଲା କଥା ହେଲା ?

ସମବୟସୀ ରାଧୁ । ମାଇଁ ବୋଲି ଡାକେ ସିନା; ରୁକୁଣୀକି ଦେଖିଲେ ହସେ, ହସି ହସି କଥା କହିବାକୁ ତାକୁ ସୁଆଦ ଲାଗେ । କହି ଉଠିଲା—ଚହ୍ଳି ଲାଗେକ କହିବେ ମାଇଁ, ଆମର ରୁକୁଣୀମ ! ଗାଧୋଇଲାବେଳେ ଦାହାରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ରଖୁନାହିଁ ।

ଖଡ଼ୁମୁସାରେ ତୋ ତାଳୁ କଣା କରଦେବିରେ ଟୋକା ! ଭଣଜା ପଚାକେ ହ, ମତେ ସେତେବେଳେ ଡାକଦେଲୁ ନାହିଁ ?

ସେତେବେଳେତ ତୁ ମାଇଁ, ଅଭୂତ ହୋଇ ଗାଧୋଉଥିଲୁ । ଭଣଜା ହୋଇ ତତେ ମୁଁ କେମିତି ଡାକଥାନ୍ତି କହିଲୁ ?

ପୋଡ଼ା ମୁହାଁ ଖଣ୍ଡିଆ ଟୋକାଟା !

କହିଦେଇ ରାଧୁଆ ଗାଲକୁ ଖୁନ୍ଦାଟାଏ ମାରି ରୁକୁଣୀ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା । ଏମିତି ଏମିତି ସେଦିନର ସୁଟିଂକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗାଁ ଲୋକେ କଏ କାହା ସହିତ କେତେ ପ୍ରକାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ ତାକୁ ଏକାଠି କଲେ ଖଣ୍ଡେ ଗାଉଁଲି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରାଯାଇ ପାରିବ । ଆମ୍ବତୋଟାରେ ଦାଖଣ୍ଡି ବଡ଼ ସତରଞ୍ଜି ଉପରେ ସେଦିନ ସୁନ୍ଦର ଗୋଟାଏ ଜଣଭୋଜିର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥିଲା । ସଙ୍ଗରେ କେତେ ପ୍ରକାରର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲା ।

ଡାଇରେକ୍ଟର୍ ମଦନମୋହନ ମିଶ୍ର ମହାଶୟ ଏବଂ କମ୍ପାନୀର ମେନେଜର୍ ବବୁଧେନ୍ଦୁ ମହାପାତ୍ର ନିଜନିଜର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧିକରି

ସ୍କୁଲର ଗୋଟାଏ ନିଭୃତ କକ୍ଷରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଉଥାଆନ୍ତି । ସେଦିନ ଥାଏ ରବିବାର । ସ୍କୁଲ୍ ବନ୍ଦ । ବନ୍ଦହେଲେବି ପିଲାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସ୍କୁଲ୍-ହତା ବାହାରେ ଖୁବ୍‌ବେଶୀ ବଢ଼ିଯାଇଥାଏ । ସ୍କୁଲର ସେକ୍ରେଟେରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ତାଙ୍କର ଜରିଦାର ଧୋତିକୁ କୁଞ୍ଚକୁଞ୍ଚ କରି ପିନ୍ଧି, ଦିହରେ କୁଞ୍ଚକୁଞ୍ଚିଆ କାମିଜ ଖଣ୍ଡିକ ଗଳେଇ, ମୁଣ୍ଡରେ ସିନ୍ଦୂରକଳି ଟାଣି, ବେକରେ ମଠାଚ୍ଛଦର ଖଣ୍ଡେ ଗୁଡ଼ାଇ, ଚଟିହଲେ ମଡ଼ାଇ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଆସି ଠିଆହେଲେ । ସେ ଦିନର ଆୟୋଜନ ପାଇଁ ଚଳଚିତ୍ର ଉଦ୍ୟୋକ୍ତାମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ୍ ଘର ଓ ହତା ଭିତରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିବାରୁ ସେ ନିଜର ସମ୍ମାନ ଓ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଆଦାୟ କରିନେବାକୁ ନିଜେ ଆସି ହାଜର ହୋଇଛନ୍ତି । ମହାପାତ୍ର ବାବୁ ଏବଂ ମିଶ୍ରବାବୁ ତାଙ୍କୁ ଆଗରୁ ଚିହ୍ନିଥିଲେ । ଲୌକିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଗଭରି ନମସ୍କାର କରି ଏକସ୍ବରରେ କହି ଉଠିଲେ—ଆସନ୍ତୁ, ଆସନ୍ତୁ ମହାଶୟ ! ଆମ ପିକ୍‌ନିକ୍‌ରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଆଜି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରହିଲା ।

ନମସ୍କାର ପାଇଁ ହାତ ଦୋଟି ଯୋଡ଼ି ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସୁ ଆସୁ ମଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ ପିକ୍‌ନିକ୍‌ର ଅର୍ଥ ବୁଝିନପାରି ପଚାରି ଦେଲେ—କଅଣ ଆଜ୍ଞା କହିଲେ ? ବୁଢ଼ାଲୋକ, ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଆପଣମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସମସରିସା ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ମହାପାତ୍ରେ ହସି ଉଠି କହିଲେ—କିଛିନାହିଁ ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କ ଦୟାରୁ ଆମର ଆଜିର ପ୍ରୋଗ୍ରାମ୍‌ଟା ସୁରୁଖୁରୁରେ ସମାଧାନ ହେଲା । ଆମ ବଣଭୋଜିକୁ ଆପଣଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।

ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା, କେତେ ଦୟା ଆପଣଙ୍କର ! ଆପଣ ଯେବେ ମତେ ବଣଭୋଜିକି ଡାକିଲେ, ତେବେ ତ ମୋର ମହାଭାଗ୍ୟର

କଥା । ଗରିବର ଯାହା ଶକ୍ତି ପାଇବ ଅଲବତ୍ ଗୁନ୍ଦାଭେଦା ଦେବ। ବଣଭୋଜି କଲାଦିନ ଦସ୍ତୁାକର ଡ଼ାକିବେ ।

ମଦନମୋହନ ବାବୁ ମନେ ମନେ ହସିହସି ପାଖରେ ଶୂନ୍ୟ ପଡ଼ିଥିବା ଚୌକି ଖଣ୍ଡିକୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ କହିଲେ—ବସିବା ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଆଜ୍ଞା ବସୁଚି ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ସଙ୍କୁଚିତ ଭାବରେ ବସିଲେ । କେତେ଼ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକେ ଆଜି ତାଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଉଚନ୍ତି, ଇଆଠାରୁ ବଳି ବଡ଼ ଗୌରବର କଥା ଆଉ କଅଣ ଥାଇପାରେ ! ସେ ହେଲେ ଗାଁ ନି. ପ୍ରା. ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ପାଦକ । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ହାକିମ ହୁକୁମା ଯେ କେହି ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ତଲବ କରି ଆଣନ୍ତି ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ । ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଏଙ୍କଠାରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ । ସେ ବି ଏକ ପ୍ରକାର ଏଙ୍କ ଉପରେ ହାକିମ । ସାନ ବଡ଼ ଯିଏ କେହି ଆସନ୍ତୁନା କାହିଁକି ସମ୍ପାଦକ ରୂପେ ଏଙ୍କର କାମ ହେଲା ନୂଆ ପୁରୁଣା, ଛିଣ୍ଡା ଦଦରା, ଖଣ୍ଡେ କିଛି ଦେହରେ ପକାଇ ହାତଯୋଡ଼ି ହାଜର ହୋଇଯିବା । ଦିନକୁ ତିନି ଚାରିଥର ଶିକ୍ଷକ ଆସି ଆଦେଶ ଦେବେ—ଏଠି ଦସ୍ତଖତ କର, ସଇ ଦିଅ; ସେଠି ସନ୍ତକ କାଟ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ହାତଟିକି ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ମଙ୍ଗରାଜେ ଦସ୍ତଖତ୍ କରୁ କରୁ କହନ୍ତି—ତମେ ମାଷ୍ଟେରେ ସଦାବେଳେ ତରତର । ଏତେ ଗୁନିଆଁ ହେଉଛ କିଆଁ ? ଦସ୍ତଖତ୍‌ଟା କରିଦେଉଛି । ତମେତ ଜାଣି ଯାହା କହିବ ତା ମୁଁ କରିଦଉଚି । ଆଉ ବେସ୍ତ ହଉଛ କିଆଁ ?

ବ୍ୟସ୍ତ କାହିଁ ହଉଚ ? କାଲି ପରା ସ. ଇ. ଆସିବେ ! ସବୁ ଚାଉଳ, ବନ୍ଦଲ କଦଳୀ, ଗୁଆ ଘିଅ । ତମେ ସିନା ମାହାଲିଆ ସମ୍ପାଦକ ।

ତୁମେ ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ହାକିମ ହୁକୁମାଙ୍କୁ କହିପୋଛି ନିଜେ ନିଜେ ସମ୍ପାଦକ ହୋଇଯାଉନ ? ମତେ କାହିଁ ଏତେ ଅଡୁଆରେ ପୂରାଇଚ ଭଲ ?

ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସନ୍ତି । କହନ୍ତି—ଇସ୍କୁଲ ଖଣ୍ଡିକ ତମେ ସବୁ ମିଳି କରିଛ । ମୁଁ ହେଲି ଶିକ୍ଷକ । ମୁଁ କେମିତି ସମ୍ପାଦକ ହେବ ହେ ? ମୁଁ ବାଳକ, ମୁଁଇ ବାଳକଆଣି ? ମୁଁଇଁ ପୁଣି କନ୍ୟା, ପୁଣି ମୁଁଇଁ ହେବ ବର ?

ମଙ୍ଗରାଜେ ହସି ଉଠନ୍ତି । ସମ୍ପାଦକ ପଦରେ ଟିକିଏ ମାନ ସମ୍ମାନ ଅଛି ବୋଲି ସେ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ବି ମନଟାରୁ ଲାଳସା ଛାଡ଼ିପାରୁନାହିଁ । ଶମ୍ଭୁପୁର ଗାଁର ମୁଖିଆ ଲୋକ ସେ । ଗୋଟେ ଗାଁଟି ଭିତରେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଗରିବଗୁରୁବା । କେତୁଟା ପିଲା ଏବେ କଟକ ଯାଇ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ଯେତେ ପାଠ ପଢ଼ୁନାହାନ୍ତି ତେତେ ଅପାଠ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଛନ୍ତି । ବିଡ଼ି କଅଣ ଦେଖିବ, ସିଗାରେଟ କଅଣ ଦେଖିବ; ଆଉ ଆଉ ତ କେତେ ସବୁ । ବାପ ମାଆ ମନେକରୁଛନ୍ତି—ବୋଧହୁଏ ଏ ଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ଇଂରାଜୀ ପାଠ ସାଙ୍ଗକୁ ନିହାତି ଦରକାର । ଇଂରାଜୀ ଇସ୍କୁଲରେ ବୋଧହୁଏ ଏଗୁଡ଼ାକ ବି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । କେତେବେଳେ କେମିତି ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ କଟକ ଯାଇ ସେମାନେ ଦେଖନ୍ତି ଗୁରୁମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଠାହୁଠାପରି ହୁଅନ୍ତି । ପିଲାଙ୍କ ହାତରୁ ବିଡ଼ି ସିଗାରେଟ ଟଣାଭିଡ଼ା କରି ନିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଠିକ୍ ବୋଲି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ା ଜଣେ ଅଧେ କହନ୍ତି—ଏ ଗୁଡ଼ାକ ଅକାଳକୁ ଦେଖାଗଲା ହେ ! ଗୁରୁ

ଆଉ ଛାତ୍ର, ବାପ ଆଉ ପୁଅ ସଙ୍ଗେ ସମ । ଭଲ କଅଣ ମନ୍ଦ ହୋଇଯିବ, ନା ମନ୍ଦଗୁଡ଼ାକୁ କେହି ଭଲ ବୋଲି କହି ପାରିବ ? ଛାଡ଼···କାଳର ଆସି ଏବେ ଲଥାରେ ପଶିଲାଣି । ଆମ କାଳର ଗୁରୁ ଗୌରବ ଆଜି ନାହିଁ, କି ସେକାଳର ପାଠପଢ଼ା ବି ଆଜି ନାହିଁ ।

ନିଜକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଗମ୍ଭୀର କରି ପାଦ ଦୁଇଟାକୁ ଠିକ ଉପରକୁ ଟେକି ମିଶ୍ର ଏବଂ ମହାପାତ୍ର ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ପୂରମାତ୍ରାରେ ସମ୍ମାନ ପାଇବାପାଇଁ ତୁନି ହୋଇ ବସି ରହିଲେ ମଙ୍ଗରାଜେ । ମିଶ୍ରେ ପଚାରିଲେ—ଆପଣଙ୍କର ପିଲାପିଲି କେତୋଟି ? ଝିଅ କେତେ, ପୁଅ କେତେ । ବୟସ କେତେ ? କଅଣ ସବୁ କରନ୍ତି ।

ମଙ୍ଗରାଜ—ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ଦିଓଟି ଯାକ ପୁଅ । ଗୋଟିକୁ ଅଠର । ଆରଟିକି ପନ୍ଦର । ଗୋଟିଏ ତୃତୀୟରେ ଆଉ ଆରଟି ଦ୍ୱିତୀୟରେ । ଝିଅ ଯୋଡ଼ିକ ବାହାହୋଇ ଗଲେଣି । ମହାପାତ୍ରେ ମୁହଁ ଚାହିଁ ମନେ ମନେ ହସୁଥାଆନ୍ତି । ମିଶ୍ରେ କହିଲେ—ଯାହା ହେଉ ଭଲ-କରୁଛନ୍ତି । ପିଲା ଦିଟାକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ଭାରି ଭଲକଥା । ଝିଅଙ୍କର ସବୁ ପିଲାପିଲି ହେବେଣି ତ ?

"ହଁ ଆଜ୍ଞା" । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନ କୁରୁକି ଉଠିଲା । କହିଲେ—ହଁ ଆଜ୍ଞା, ବଡ଼ ଝିଅଟିର ଦୋଟି ପୁଅ । ସାନଟିର ଗୋଟିଏ ଝିଅ ।

ମହାପାତ୍ରେ ନିଜର ମନଭିତରୁ କୁରୁକି ଉଠୁଥିବା ହସଟାକୁ ଲୁଚାଇବାକୁ ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା ନକରି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କାମରେ ଲଗାଇବାକୁ କୌଶଳ କରି ହସି ଉଠି କହିଲେ—ଭାଗ୍ୟବାନ ଆପଣ । ନାତି ନାତୁଣୀ ଖେଳାଇଲେଣି । ଏବେବି ତ ଆପଣଙ୍କ ବୟସ ଖୁବ୍ କମ୍ ବୋଲି ମନେ ହେଉଛି ।

ମଙ୍ଗରାଜେ କହିଲେ—ମୋଟେ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ନିଜର ବୟସଟାକୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ କମାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । କହିଲେ– ମୋତେ ଚାଳିଶବର୍ଷ । ସେ ବି ଆସନ୍ତା ମଗୁଶିରକୁ ପୂରିବ ।

ମିଶ୍ରେ—ଠିକ୍ ମୁଁ ସେଇଆ ଅନୁମାନ କରୁଥିଲି ।

ମହାପାତ୍ରେ—ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ ଅଣନାତି ପଣନାତି ଖେଳାଇବେ ମଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ !

ବାବୁ ବୋଲି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ କେହି ଏ ଗାଁରେ କହନ୍ତି ନାହିଁ । ମନ ଭିତରେ କିନ୍ତୁ ବାବୁ ପଦ ପାଇବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ବହୁଦିନରୁ ଆଶା ଥିଲା । ସମ୍ପାଦକ ହେବା ଦିନରୁ ଇସ୍କୁଲ ଇଲାକାର ଅଫିସରମାନେ ଆସିଲେ ଡାକନ୍ତି—ହଇହେ ସମ୍ପାଦକେ, ହଇକହେ ମଙ୍ଗରାଜେ ! ଆମେ ଭାବୁଚୁ ତମ ସ୍କୁଲର ଗ୍ରାଣ୍ଟ ବନ୍ଦ କରିଦେବାକୁ ଲେଖିଦେବୁ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ କାନ ମୁଣ୍ଡା ଆଉଁସି ତୁନି ତୁନି ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ପଚାରନ୍ତି—ମାଷ୍ଟ୍ରେ । କିଛି ତୁମେ ବୁଝ୍ନାହିଁ । ବାବୁ ରାଗିଲେଣି କାହିଁକି ?

ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହନ୍ତି—କିଛିତ ତୁମେ ବୁଝ୍ନ ମଙ୍ଗରାଜେ ! ମୋର ଉପରେ ସବୁ ଧଡ଼ମଡ଼ । ପିଲି ପଠଉଚ । ଖିଅ ଜାଲି ପକାଇ ପୋଖରୀରୁ ଦିଟା ମୀନ ପଠେଇ ଦିଅ । ଖାଇବା ପିଇବାରେ ଅସୁବିଧା ହେଲେ— ।

ମୁଁ କି ଏତେ କଥା ଜାଣିଚି ମାଷ୍ଟ୍ରେ ।

ମାଷ୍ଟ୍ରେ—ଆଉ ଖାଲି ସମ୍ପାଦକ ହେବାକୁ ମନ ସକ ସକ ।

ଆଜି ନୂଆକରି ମହାପାତ୍ରେ ଡାକିଲେ—ମଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ଆଣ୍ଠୁ ଦଣ୍ଡାକୁ ଦୁ' ହାତରେ ଜାବୁଡ଼ି ଧରି ନିଜର ପୋଷାକପତ୍ର ଆଡ଼କୁ ଏକଲୟରେ ଅନାଇ ରହି ଯାଉଚନ୍ତି—ମଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ ।

ମିଶ୍ରେ କହିଲେ—ମଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ, ଆପଣ ଆଜି ଏଇଠି ଆମ ସଙ୍ଗରେ ଖାଇବେ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ଭିତରେ ଭିତରେ ମହାଖୁସି । କିନ୍ତୁ ଏଣେତେଣେ ଅନାଇ ଦେଖୁଚନ୍ତି—କିଏ କାଲେ ଶୁଣି ଗଲାକି ! ଗାଁରେ ଜାତି ପାଠକ କଥା । ଏମାନେ ତ ହେଲେ କିଏ କଅଣ ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭତୋଟା ଖନ୍ଦା ଶାଳରେ ହାଣ୍ଡା ଦଣ୍ଡା ବସିଚି । ଗୋଟାଏ ଖାସି କଟା ସରିଲାଣି । ମସଲା ବାଟିବା ପାଇଁ ଜଣେ ଲୋକ ଓଳାଏ ହେଲା ତାଙ୍କର ଘରକୁ ଯାଇଚି । ମନା କରିଦବା ପାଇଁ ମନ ହେଉନାହିଁ ।

ମିଶ୍ରେ କହି ଉଠିଲେ—କଅଣ ଭାବୁଚନ୍ତି ମଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ ! ମୁଁ ପରା ମିଶ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଚଳିବ । ଆପଣତ ଖଣ୍ଡାଏତ, ଆମର ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖନ୍ଦା; ଚଳିବ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ମଙ୍ଗରାଜେ ଘରଆଡ଼କୁ ଆଖି ବୁଲାଇ ଆଣି ଧୀରେ କହି ଉଠିଲେ—ଚଳିବ ଆଜ୍ଞା !

× × × ×

ଚଳିପିବ । ଟିକିଏ ଶିଖିନେଲେ ତୁମେବି ଭଲ ଅଭିନୟ କରି ପାରିବ । ଟ୍ରେନିଂ ନେଲେ ତୁମେବି ପ୍ରଧାନ ଭୂମିକାରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିପାରିବ । ସଂସାରରେ ସାଧନାର ଅସାଧ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ମଣିମାଲା ! ଅଟେନ୍ଥ ବଡ଼ୁଟି ତୁମେତ ପିଲାଦିନୁ ଗାଇବା ବଜାଇବା ଶିଖିଯାଇଚ । ପିଲାବେଳେ ତୁମେ ହ'ଭଉଣୀ ପରା ଘରେ ଘରେ ନାଚ ଶିଖୁଥିଲ ।

ହସିଉଠିଲେ ମଣିମାଳା । ବିଷ୍ଣୁପୁରର ନନ୍ଦକୂଳଆ ଲମ୍ବାସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କୋଣଘରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଚନ୍ତି । ମଣିମାଳା ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ସ୍ୱାମୀ । ଫିଲ୍ମ କମ୍ପାନୀ ଆଜି ଯେଉଁ ଚିତ୍ରର ସୁଟିଂ ଆରମ୍ଭ କଲେ ସେଥିରେ ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଧାନ ଅଭିନେତା ରୂପେ ଅବତରଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନାୟିକା ରୂପେ ଅଭିନୟ କରୁଛନ୍ତି କୁମାରୀ ଉର୍ବଶୀ ଦେବୀ । ଚିତ୍ରର ନାମ ରଖା ଯାଇଚି—ବିଜୟ ନିଶାଣ । ଚିତ୍ର କମ୍ପାନୀ ଦୁଇ ତିନି ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରିବାକୁ ଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି । ମଦନମୋହନ ବାବୁ ଛବିଟିକୁ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର କରି ଫୁଟାଇବାପାଇଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ନିଜର ମନ ମୁତାବକ ଅଭିନେତା ଅଭିନେତ୍ରୀ ଯୋଗାଡ଼ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭାର ନେଇଚନ୍ତି । ବିଜୟବାବୁ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁ । ବିଭିନ୍ନ ନାଟ୍ୟଦଳରେ ସୁନ୍ଦର ଅଭିନୟ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସୁନାମ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ମଦନବାବୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ଅଳ୍ପକିଛି ପାରିଶ୍ରମିକ ମାଗିବା ଚୁକ୍ତିରେ ସେ ଆସି ଏଥିରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଦିନ ବିଜୟବାବୁଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରଥମେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଉଠିଲାବେଳେ ମଣିମାଳା ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ଓକିଲ ଘରର ଝିଅ ସେ । ଆଧୁନିକା ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତା । ସେ "କଲୁ" ଉଠାଇ କହିଲେ "ମଦନ ବାବୁ, ଗୋଟିଏ କଥା ନକହି ରହି ପାରୁନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ଫିଲ୍ମ ରାଜ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ହୁଏନାହିଁ । କୁମାରୀ ଉର୍ବଶୀଙ୍କ ନାମରେ ଅଳ୍ପେ ବହୁତେ କିଛି କିଛି ଶୁଣିଚି । ବୟସ ପଚିଶ ତିରିଶ ହେଲେବି ଏବେବି ସେ କୁମାରୀ ରହିଯାଇଚନ୍ତି । ଶୁଣିଚି ଜୀବନ ଦେଇ ଉଠିଚନ୍ତି ସେ ଅନେକ ଘାଟରେ । ଆପଣଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ ଅଗୋଚର ନଥିବ । ଆଖର ଆପଣଙ୍କ "ବିଜୟ ନିଶାଣ" ଚିତ୍ରଟିରେ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ

ଯାଇ ଆମ ବଳୟ ବାବୁ କୁମାରୀ ଉଷସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ଶରଣ ପଶିଲେ ମୋର ସର୍ବନାଶ କଥା ।”

ହସିଉଠିଲେ ମଦନବାବୁ ହୋ ହୋ ହୋଇ । କହିଲେ—ହେଲ ତେବେ । ଭଦ୍ରେ କହନ୍ତି ପରା—ନଉକା ନାୟିକା ହେଲେ ବୁଡ଼ିବ ଭେଳା !

ମଣିମାଳା—ଠିକ୍ କହନ୍ତି ଆପଣ—ନଉକା ନାୟିକା ହେଲେ ଭେଳା ମୋର ବୁଡ଼ିଯିବ ସିନା ! ପାଠ କହନ୍ତି—କ୍ୱଚିତ୍ ବା ଦନ୍ତୁରେ ମୂର୍ଖ, କ୍ୱଚିତ୍ ଗୀତବର୍ଣ୍ଣ ସର୍ଣ୍ଣ ।

ବଳୟକୃଷ୍ଣ ହସି ହସି କହି ଉଠିଲେ—ନିଜ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ବୋଧହୁଏ ଏ ଅନୁମାନ । ତୁମେତ ମାଳା, ନିଜେ ଗୀତବର୍ଣ୍ଣ । ଆଜକାଲି ଝିଅମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଶତକଡ଼ା କେତେସଂଖ୍ୟା ଗୀତ ଗାଇବା, ନାଚିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ପାଉଚନ୍ତି ଜାଣ ? କିନ୍ତୁ ମୋ ପ୍ରତି ଏତେ ସନ୍ଦେହ ତୁମର ଏବେ ବି ଅଛିନା ! ଘର ଆଡ଼କୁ ଆଖି ବୁଲେଇ ଆଣ୍ଟୁଚିଟିକି—ଗୋଟିଏ ପୁଅର ବାପ ମୁଁ ।

ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନର ମାଆ ମୁଁ—କହି ଉଠିଲେ ମଣିମାଳା । ତଥାପି ମୁଁ ମଣିଷ ମନକୁ ସନ୍ଦେହ କରେଁ ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେଁ—ହେ ଭଗବାନ, ମଣିଷକୁ ପତନପଥର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଦିଅନାହିଁ ପ୍ରଭୁ !

ମଦନବାବୁ—ଏମିତି କଲେ ସଂସାରରେ କୌଣସି କଳା ବଞ୍ଚିରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣ ତେବେ କଅଣ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି —ଆମ ଦେଶରେ ଛବି ଖଣ୍ଡିଏ ଉଠାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ତୁମେ ଗୋଟିଏ କାମକର ମଣିମାଳା ! ତୁମେବି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲ । ତୁମର ବି କିଛି କିଛି ତ ଜ୍ଞାନ ଅଛି । ଛୋଟ ଛୋଟ ରୋଲ୍‌ରେ କାମ କରିବ ।

ଏବଂ ତୁମକୁ ଲାଗିଥିବ ଗୋଡ଼େ ଗୋଡ଼େ—ଏଇଆ ତ, କହିବାକୁ ଚାହଁ ?—ପ୍ରଶ୍ନକଲେ ମଣିମାଳା ।

ମଦନବାବୁ ଉଭୟଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତି । ହସିଉଠି କହିଲେ—ତେବେ ତ ଅତି ଆନନ୍ଦର କଥା । କ୍ୱାଇଟ୍ ଓ୍ୱେଲ୍‌କମ୍ । ମାଳାଦେବି ! ଡିରେକ୍‌ଟର ହିସାବରେ ମୁଁ ଏଥିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ମତ । ଗୋଟିଏ ପିଲାର ବାପାମାଆ ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଚଉଧୁରୀ ଓ ମଣିମାଳା—ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ । ଡିରେକ୍‌ଟର୍ ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟ ବନ୍ଧୁ ଉଭୟେ । ବିଜୟ-ନିଶାଣ ଶଟରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁପୁର ଗ୍ରାମରେ ନଦୀକୂଳ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର ଓ ସ୍ନାନଘାଟକୁ ନେଇ ଆଜି ତାର ସୁଟିଂ ଆରମ୍ଭହେଲା । ଆମ୍ବତୋଟା ଭିତରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସତରଞ୍ଜି ଦୁଇଟା ଉପରେ ଆର୍ଟିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୁମାରୀ ଉର୍ବଶୀଦେବୀ ମଜଲିସ ଜମାଇଦେଇଛନ୍ତି । ଏଣେ ମଦନବାବୁ ଏବଂ ମହାପାତ୍ରବାବୁ ସମ୍ପାଦକ ମଙ୍ଗରାଜ ବାବୁଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଘରେ ରହସ୍ୟାଳାପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ତେଣେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀରେ ବିଜୟ ଚଉଧୁରୀ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗୃହିଣୀ ମଣିମାଳା ଆଜିର ସୁଟିଂ ସମ୍ପର୍କରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଛନ୍ତି । ବିଜୟ ବାବୁ କହୁଛନ୍ତି—ଜାଣିଥିବ ମାଳା, ଟିକିଏ ଟ୍ରେନିଂ ମିଳିଲେ ତୁମେବି ପ୍ରଧାନ ନାୟିକା ରୂପେ କୌଣସି ଶଟରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଯାଇ ପାରିବ । ସଂସାରରେ ସାଧନାର ଅଗୋଚ କିଛି ନାହିଁ । ବିଜୟ ବାବୁଙ୍କ ବୟସ ତିରିଶ ବତିଶ ହେବ ଏବଂ ମଣିମାଳାଙ୍କୁ ପଚିଶରୁ କିଛି ଉପରକୁ । ରୂପ ଅଛି,

ଗଢ଼ଣ ଅଛି, ବେଶଭୂଷାରେ ପାରିପାଟି ଅଛି । ହାସ୍ୟରେ ଲାସ୍ୟ ଲୁଚି ରହିଚି, ଆଖି ଡୋଳାରେ ଖେଳାଉଥିଲା ଖଞ୍ଜନର ଗଞ୍ଜନଗତି ଅଛି । ସଜାସଜ କରିଦେଲେ ବୟସଟା ଅନେକ ତଳକୁ ଖସିଯିବଡ଼େ । ଆଜିର ସୁଟିଂ ବେଳେ ଯେତିକି ସେ କାମ ଦେଖାଇଲେ ସେତିକିରେ ଡିରେକ୍ଟର, ମେନେଜର ତଥା ଅନ୍ୟମାନେ ମୁଗଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି ।

ବିଜୟବାବୁ କହି ଉଠିଲେ—ସତରେ ମାଳା, ରୋଲ୍‌ଟି ଅତି ସାଧାରଣ ହେଲେବି ତୁମେ ଆଜି ସୁନ୍ଦର ଅଭିନୟ କରି ପାରିଚ । ଟ୍ରେନିଂନେଲେ ଚିତ୍ରଜଗତରେ ତୁମେ ବି ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିପାରିବ ବୋଲି ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା ।

—୨—

ଆମ୍ବାପାଡର କାର୍ ଖଣ୍ଡିଏ ଆସି ଫ୍ଲୋଟ କୋଠାଘରର ଫାଟକ ପାଖରେ ଠିଆ ହେଲା । ଡାଇରେକ୍ଟର ମଦନବାବୁ ନିଜେ ଆସିଚନ୍ତି—ବିଜୟବାବୁ ଏବଂ ମଣିମାଳାଙ୍କୁ ଡାକି ନେବାପାଇଁ । ବିଜୟ-ନିଶାଣ ଚିତ୍ରଟି ଆଜି ପ୍ରଥମଥର ମୁକ୍ତିଲାଭ କରୁଚି । କେତୋଟି ଚିତ୍ରତାରକା ବା ଶିଳ୍ପୀଙ୍କର ମିଳିତ ଅଭିନୟ ଚିତ୍ରରୂପ ଯେମିତି ପ୍ରକାଶ ପାଉଚି । ନିଜର ରୂପ, ନିଜର ସ୍ୱର, ନିଜର କଳା, ନିଜର ଅଭିନୟ ନିଜେ ବସି ଦେଖିବେ । ସ୍ରଷ୍ଟା ନିଜେ ନିଜର ସୃଷ୍ଟି ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଆନନ୍ଦ ପାଏ । ଅଗଣିତ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର

ଚଳନ୍ତା ଛବିକୁ ଜଡ଼ପ୍ରାୟ ଠାଏ ଲୁଚିବସି ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ଏକ ଲୟରେ ଗୁହାଁ ରହିବ ନିଜେ ଆର୍ଟିଷ୍ଟ । ଏହାଠାରୁ ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ଆଉ କଅଣ ଥାଇପାରେ ! ରୂପେଲି ପରଦା ଉପରେ ନିଜର ଛାୟା ହସି କାନ୍ଦି ଖେଳ ଦେଖାଇବ—ନିଜର ସ୍ୱର ଓ ଧ୍ୱନି ଗୁଞ୍ଜରି ଉଠିବ । ମୂକ ଓ ଜଡ଼ ପରି ଶିଳ୍ପୀ କେଉଁ କୋଣରେ ଲୁଚି ବସି ଗୁହାଁ ରହିଥିବ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଓ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା କଅଣ ଆଉ ଥାଇପାରେ । ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ରିୟାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଅଛି ଓ ଥିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ଓ ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀଟିକୁ ଧରି ରଖାଯାଇପାରେ । କଳ୍ପନାର ସ୍ୱପ୍ନକୁ କବି ଓ ଶିଳ୍ପକର ରୂପଦେଇ ଫୁଟାଇ ଉଠାଉଛନ୍ତି । ସ୍ୱପ୍ନକୁ ବି ଦିନେ ମଣିଷ ଅନ୍ୟ ଆଗରେ ପରିବେଷଣ କରିପାରିବ ।

ଗ୍ରେଟ୍ କୋଠାଘର ଖଣ୍ଡିକ ଆଗରେ ମଟରଯାନଟି ଆସି ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଦାଣ୍ଡ କବାଟ ଫିଟାଇ ଭିତରୁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଇଲେ ମଣିମାଳା—ଆସନ୍ତୁ ଆସନ୍ତୁ, ନମସ୍କାର !

ନମସ୍କାର ! ବିଜୟବାବୁ କାହାନ୍ତି ?

ଉପରେ ଅଛନ୍ତି ? ଅସୁସ୍ଥ ।

ଏଁ, ଅସୁସ୍ଥ ! କଅଣ ହୋଇଛି ତାଙ୍କର ?

ମଣିମାଳା ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ଦେଇ କହିଲେ—କେତେମାସ ହେଲା ଜ୍ୱର ଭୋଗୁଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ଜ୍ୱର, ମାତ୍ର ସବୁବେଳେ ତାତି । ସାଙ୍ଗକୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କାଶ ।

କାଶ ? ଚମକି ଉଠିଲେ ମଦନବାବୁ । ପଚାରିଲେ କିଏ ଦେଖୁଛନ୍ତି ?

ଡାକ୍ତର ଉମାଶଙ୍କର ଦାସ ।

କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ସେ ? ଚାଲନ୍ତୁ ଦେଖିବା ।

ଆସନ୍ତୁ—କହି ମଣିମାଳା ଆଗେ ଆଗେ ଚାଲିଲେ । କହିଲେ ଡାକ୍ତର ଔଷଧ ଦେଉଚନ୍ତି ଏବଂ କହୁଚନ୍ତି କଲିକତା ନେଇ ଯିବାକୁ । ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ଉପଦେଶ ।

ବାଟ ମଝିରେ ଶିଡ଼ି ପାଖରେ ଅଟକି ଯାଇ ମଦନବାବୁ ପଚାରିଲେ—କଟକର ଖ୍ୟାତନାମା ଡାକ୍ତର ଉମାଶଙ୍କରବାବୁ କହୁଚନ୍ତି କଲିକତା ନେବାପାଇଁ । ପୁଣି, ସେଠା ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାପାଇଁ । ରୋଗଟା ତେବେ ମନେ ହେଉଚି ଜଟିଳ ବୋଲି ।

ଆଗରେ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ପଛକୁ ଲେଉଟିଚାହିଁ ମଣିମାଳା ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ନିଶ୍ଚୟ ଜଟିଳ । ଏତେଦିନ ଚିକିତ୍ସା ପରେ ଉମାଶଙ୍କର-ବାବୁ ରୋଗଟାକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିନାହାନ୍ତି ।—ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ଟାଣିଲେ ମଣିମାଳା ।

ହାୟ ଭଗବାନ ! ବିଜୟବାବୁଙ୍କୁ ଭଲ କରିଦିଅ । ଚିଠିଟା ଅତି ସୁନ୍ଦର ହୋଇଚି । ଆଜି ମୁକ୍ତି ପାଉଚି । ଆପଣ ଉଭୟଙ୍କୁ ଡାକି ନେବପାଇଁ ମୁଁ ନିଜେ ଆସିଚି । ଚାଲନ୍ତୁ ଯିବା ।

ମଣିମାଳା—ସେ ତ ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ ! ମୁଁ ବା କେମିତି ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଯିବି ? ପିଲିଟିକି ମୁଁ ବୋଡ଼ିଂରେ ଛାଡ଼ିଦେଇଚି । ବାପ ପାଖରୁ ତାକୁ ଦୂରରେ ରଖିବା ମଙ୍ଗଳ ।

ମଦନବାବୁ ଚିହ୍ନିକି ଉଠି ପଚାରିଦେଲେ—ଦୂରେଇ ରଖିବା ମଙ୍ଗଳ ! ପୁଣି ବାପପାଖରୁ ? ଡାକ୍ତରଙ୍କର ସନ୍ଦେହଟା ତେବେ କଅଣ କହିବାକୁ କିଛି ବାଧା ନାହିଁ ତ ? ମୁଁ ତ ଆପଣମାନଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର ।

ମଣିମାଳା କାନରେ ଆଖିପୋଛି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱୋନ୍ମୁଖୀ କୋହକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ସମ୍ଭାଳନେଇ କହିଲେ—ଆପଣ ତ ଆମର ନିତାନ୍ତ ଆପଣାର, ବନ୍ଧୁ । ଡାକ୍ତର କଅଣ କହିବେ, ମୋର ବି ସନ୍ଦେହ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ବିଜୟବାବୁଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ—

ମଦନ—କଅଣ ଆପଣ କହୁଚନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କର ବି ସେଇ ସନ୍ଦେହ ହେଲାଣି ? କଅଣ ତେବେ କହିବେ କି ?

ମଣିମାଳା—ଟି.ବି.···କହିସାରି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଟାଣିନେଲେ ।

ମଦନ—ସର୍ବନାଶ । ଦୟାକର ଭଗବାନ ! ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀର ଭାଗ୍ୟ ଆଜି ଏଇଆ ?

ମଣିମାଳା କାନ୍ଦ ଆସୁ ଆସୁ କୋହରେ କହିଉଠିଲେ—ମୁଁ ହତଭାଗୀ ମଦନବାବୁ, ମୋର ପିଲାଟା ବି ହତଭାଗା । ଆପଣମାନେ ଯେତେକ ଟଙ୍କାକଉଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, ଦୀର୍ଘ ଚିକିତ୍ସାରେ ସେତକ ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହେଲାଣି । କଲିକତା ଯିବ ଯିବ ବୋଲି କେବଳ ଭାବ ହେଉଚି ସିନା—ଅର୍ଥାଭାବରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶିଲାଣି । ପିଲାଟିକୁ ଦୂରରେ ରଖିବା ଲାଗି ମୋର ଶତ ଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟର୍ଥ ହେବ । କାଲି ସକାଳୁ ସେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଅନାଥାଶ୍ରମରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ବାଧ ହେବ । ଏତେ ଦିନକେ ଆପଣ ଯେବେ ଦୟା କରି ଏ ଦୁଆରକୁ ଆସିଚନ୍ତି ତେବେ ଥରେ ଦେଖି ଯାଆନ୍ତୁ । ତାଙ୍କର ଆଉ ସେ ରୂପ ନାହିଁକି ସେ ଭେକ ନାହିଁ । ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳସାର କ୍ଷୀଣ ଶରୀର ଖଣ୍ଡିକ ଖଟଟି ଉପରେ ପଡ଼ି ରହିଚି । କ୍ଷୟ ରୋଗରେ ମଣିଷ ଏତେ ଶୀଘ୍ର କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଯାଏ ?

ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ଟାଣି ମଦନବାବୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ମଣିମାଳା ଆଡ଼କୁ । ତାଙ୍କର ବି ପୂର୍ବ ରୂପନାହିଁ କି ପୂର୍ବ ଭେକନାହିଁ । ବିକଟ

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏବଂ ଅଭାବ ଚିନ୍ତାର ଅସହାୟ ଛବି ପ୍ରକଟି ଦିଶୁଛି ସାରା ଦେହ ମୂର୍ତ୍ତିରେ । ଚିନ୍ତାର କାଳିମା ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟତାର ନଗ୍ନରୂପ ଚାରିଆଡ଼ୁ ଖାଁ ଖାଁ ଗୋଡ଼ାଉଛି । ଏ ପରିବାର ସହିତ ଆତ୍ମୀୟତା ଅଛି ମଦନବାବୁଙ୍କର । କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ ସେ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ବମ୍ବେଠାରେ ରହିଯାଇଥିଲେ । ଆଜି ଆସି ଦେଖିଲେ । ଆକାରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେବି ଯେଉଁ କୋଠାଘର ଖଣ୍ଡିକ ସେଦିନ ହସୁଥିଲା, ତାହା ଆଜିର ରୂପ ବିକଳ, ମଳିନ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ସତେକି ହା ହା-କାର୍ କରି ଛଳଛଳ ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହିଛି ।

ଅସହାୟ ମଣିମାଳାକୁ ସାହସ ଦେବାପାଇଁ ମଦନବାବୁ କହିଲେ—ଆପଣ ଏତେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି କାହିଁକି ? ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା ଏବଂ ପିଲାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାପାଇଁ ଟିକିଏ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ଆପଣବି ଯଥେଷ୍ଟ ଉପାର୍ଜନ କରିପାରିବେ । ବିଜୟ-ଜିତାଣି ଛବିରେ ଆପଣ ଯେତିକି ଟିକିଏ କାମ କରିଚନ୍ତି ସେତିକିରୁ ମୁଁ ଜାଣିପାରୁଛି ଏବଂ ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଛି ଯେ ଆପଣ ବି ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅଭିନୟ ଦେଖାଇପାରିବେ ।

ମଣିମାଳା—ସେ ସବୁ କଥା ଏତେବେଳେ କାହିଁକି ମଦନ-ବାବୁ ? କ୍ଷୟରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ସ୍ୱାମୀର ଯଥାର୍ଥ ଚିକିତ୍ସା କରିବାର ଚିନ୍ତା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟଗତି ମୋର କଅଣ ଅଛି ? ବ୍ୟସ୍ତ ବିବ୍ରତ ମନ ଦେଇ କୌଣସି ଶିଳ୍ପୀ ବା କଳାକାର ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର କଳା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ ନାହିଁ । କାଚରେ କବିତା କୁତଃ ? ତାଙ୍କୁ କଲିକତା ନେବି, ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କୁ ଦେଖାଇବି, ମହାର୍ଘ ଚିକିତ୍ସା କରାଇବି; ଏଣେ ପିଲାଟି କୋଳଗୁଡ଼ କେଉଁ ବୋର୍ଡ଼ିଂରେ କେତେଦିନ କାହା ମର୍ଜି ଅନୁଗ୍ରହ ଉପରେ

ନିର୍ଭର କରିଥିବ—ଆପଣ କଅଣ ଭାବୁଚନ୍ତି ଏ ସବୁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନା, ସହଜ !

ମଦନବାବୁ—ଭଗବାନ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ସବୁ ସମ୍ଭବ ମାଳାଦେବି ! ମନରୁ ଚିନ୍ତା ଦୂର କରନ୍ତୁ ! ତାଙ୍କରି ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର ଦିଅନ୍ତୁ । ଦେଖିବେ ସବୁକଥା ସହଜ ଓ ସରଳ ହୋଇଯିବ ।

ମାଳା—କହୁଚନ୍ତି ସତ, କିନ୍ତୁ, କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ କିଛିମାତ୍ର ସହଜ ବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏସବୁ କଥାକୁ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥଲୋଡ଼ା, କିଏ ଦେବ ? କିଏ ମୋତେ ଏ ଅସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ?

ମାଳା କାନ୍ଦିଉଠୁଚନ୍ତି ।

ମୁଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବି । ଯାହା ଦରକାର ମୁଁ ଦେବି ।

ଦାଣ୍ଡ ଘରଆଡ଼ୁ କେଉଁ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ଶବ୍ଦ । ମାଳା ଅବାକ୍ ହୋଇ ସେଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଭାବିଲେ ସତେ କଅଣ ତାର ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ ହୋଇଗଲା ! ମଦନବାବୁ କହୁଥିଲେ—ଭଗବାନ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । ସତେ କଅଣ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଭଗବାନ ସବାକ୍ ଅବସ୍ଥାରେ ମେଳଘରେ ବିଦ୍ୟମାନ ହୋଇଗଲେ ? ମିଛ, ମିଛ । ମନର କଳ୍ପନା ସ୍ୱରରୂପେ ଶୁଣାଯାଉଚି ସିନା !

ମୁଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବି ଆପଣଙ୍କୁ । ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ—କହିକହି ଦାଣ୍ଡଘର ଭିତରୁ ଅଗଣା ବାରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଚାଲି ଚାଲି ଆସିଲେ ବିକ୍ରମକେଶରୀ ରାୟ । କଟକର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଧନୀ ବ୍ୟବସାୟୀ । ମଦନବାବୁଙ୍କର ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁ । ଖଣ୍ଡେ ଚିତ୍ର ଉଠାଇବାଲାଗି କଳ୍ପନା ତାଙ୍କର ଅଛି, ମଦନବାବୁଙ୍କୁ ଧରିଚନ୍ତି ।

ମଦନବାବୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧରି କେଇଦିନ ହେଲା ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ବିଜୟବାବୁ ଏବଂ ମଣିମାଳାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ପାଇବାପାଇଁ ଆଜି ସେ ମଦନବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆସିଛନ୍ତି ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ଡାକିଲେ—ଆସନ୍ତୁ ବିକ୍ରମବାବୁ, ମାଳାଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ଆପଣଙ୍କର ପରିଚୟ କରାଇ ଦିଏ ?

ନମସ୍କାର ! ଆସନ୍ତୁ ।

ନମସ୍କାର ! ବସନ୍ତୁ । ଆଗ ବିଜୟବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଆସିବା, ତାପରେ ଯାହା କଥାବାର୍ତ୍ତା । ଆପଣଙ୍କ କଥା ମୁଁ ମଦନବାବୁଙ୍କ-ଠାରୁ ବହୁତ ଶୁଣିଛି । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ନିର୍ଭର ଜବାବ ଦେଉଛି ମାଳାଦେବି ! ଆପଣଙ୍କର ଟଙ୍କା କଉଡ଼ିର ଅଭାବ ରହିବ ନାହିଁ । ପିଲାଟିର ପଢ଼ାପଢ଼ି ଓ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଭାର ମୁଁ ଆଜିଠାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲି । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଆପଣ ବିଜୟବାବୁଙ୍କୁ ନେଇ କଲିକତାକୁ ଯାଆନ୍ତୁ । ମୋର ସେଠି ଘର ଅଛି, ବ୍ୟବସାୟ ବି ଅଛି । ମୋର କର୍ମଚାରୀ ଆପଣଙ୍କର ସବୁ ସୁବିଧା ବୁଝିବେ । ଆମରି ଘରେ ରହିବାର ମୁଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲି ବୋଲି ଜାଣନ୍ତୁ ।

ମଣିମାଳା ଆବାକାବା ହୋଇ ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ କେବଳ ଅନାଇ ରହିଲେ । ସତେ କଅଣ ଏତେ ଦୟା ଏ ସଂସାରରେ ସମ୍ଭବ ? ମନ କହିଲା—ନାରୀ, ପୁଣି ସୁନ୍ଦରୀ ଏବଂ ଯୁବତୀ । ତା' ପାଖରେ ଅଦେୟ କିଛିନାହିଁ । ନାରୀ ହାତ ପାତିଲା ପୂର୍ବରୁ ଶତ ଶତ ହାତ 'ନିଅ ନିଅ' ବୋଲି ଆଗେଇ ଆସିବ । ମାଳା ଭାବିଲା—ଆଗେଇ ଆସିବେ ସତ । କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ? ଏଇ କାହିଁକିର ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ ପଛରେ କେତେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଆଉ କେତେ ବିଭତ୍ସ ଲାଳସା ଲୁଚି ରହି

ସ୍ପୃହା ବିସ୍ତାର କରିଛି ସେ ! ସହସ୍ର ଦାନ ଆଗେଇ ଆସିଲା ବେଳକୁ ନାରୀର ମନଟା ଭୟରେ ଜଡ଼ ହୋଇଯାଏ । ନାଗ ସାପର ଫଣା ଆଗରୁ ସଙ୍କୁଚିତ ଭାବେ ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା ପରି ମନଟା ଓଲଟି ପଡ଼େ, ପଛେଇ ପଳାଏ । ମୌଖିକ ଧନ୍ୟବାଦଟି ମଧ ଦେବାକୁ ମଣିମାଳାର ତୁଣ୍ଡ ଲେଉଟିଲା ନାହିଁ ।

ମଦନବାବୁ ମଣିମାଳାଙ୍କ ନିକଟରେ ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କ ପରିଚୟ ଦେଇ କହିଲେ—ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ମାଳାଦେବୀ, ବନ୍ଧମ-ବାବୁଙ୍କ କଳ୍ପିତ ଚିନ୍ତାରେ ଆପଣ ଅଭିନୟ କରି ଯୁଝିଦେବେ ସେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣ ଦୁସ୍ଥ । ବନ୍ଧମବାବୁ ଅତି ଧନୀ । ଆପଣଙ୍କୁ ସେ ଯାହାକିଛି ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଉଛନ୍ତି ତାକୁ ଆପଣ ଦାନ ବୋଲି ମନେ ନ କରି ଋଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ, କ୍ଷତିନାହିଁ । ମୁଁ ବି ଆପଣଙ୍କୁ କହୁଛି ବନ୍ଧମବାବୁ ଅତି ଉଦାର ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ଟାଣି ମାଳା ଉଭୟଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶଯ୍ୟା ନିକଟକୁ ନେଇଗଲେ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ କତି ଲେଉଟାଇ ବିଜୟବାବୁ ଉଭୟଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ଉଭୟେ ବନ୍ଧମବାବୁ ଏବଂ ମଦନବାବୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ।

ହତାଶ ସ୍ୱରରେ ବିଜୟବାବୁ କହିଲେ—ଏତେ ଦିନକେ ଆପଣ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ ମଦନବାବୁ ! ରଜାଙ୍କୁ ନେଇ ଆସିଛନ୍ତି ତ ସାଙ୍ଗରେ; ଏ କୁଡ଼ିଆରେ କେଉଁ ଆସନ ଦେବି ତାଙ୍କୁ ?

ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କୁ ବିଜୟବାବୁ ଚିହ୍ନନ୍ତି ଏବଂ ଜାଣନ୍ତି । ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଦୁଇଖଣ୍ଡି କାଠର ଚଉକି ଆଡ଼କୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ବଢ଼ାଇ

ବସିବାକୁ ଇଙ୍ଗିତ କରି ଭିତରେ ଭିତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଶରୀରର ଦୁର୍ବଳତା ବଢ଼ିଗଲା । ସାମାନ୍ୟ କଥା କେତେ ପଦରେ ଦୁର୍ବଳ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଓ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ହଠାତ୍ କମ୍ପି ଗଲା । ହଠାତ୍ କାଶ ଉଠିଲା । ଖୁଁ ଖୁଁ କାଶି କାଶି ସେ ଅନ୍ୟ-ଆଡ଼କୁ କଡ଼ ଲେଉଟାଇଲେ । ବସନ୍ତୁ ବୋଲି ମଣିମାଳା ଉଭୟଙ୍କୁ କହିପାରୁନାହାନ୍ତି । କ୍ଷୟରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ସ୍ୱାମୀର ଶଯ୍ୟାପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚୌକି ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କୁ ବସିବାକୁ କହିବେ ବା କେମିତି ? କେବଳ ମୁହଁଟି ଶୁଖାଇ ତାଙ୍କରି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ ।

ବିକ୍ରମବାବୁ ଖଟ ପାଖକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ ବିଜୟଙ୍କ ଦେହରେ ହାତମାରି ଦେଖିଲେ ଜ୍ୱର ଅଛି । କହିଲେ—ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ବିଜୟବାବୁ ! ଆପଣଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ଭାର ମୁଁ ନେଲି । ଆପଣ କଲିକତାକୁ ଚାଲନ୍ତୁ । ଆମରି ବସାରେ ରହିବେ । ଯେତେ ଯାହା ଦରକାର ହେବ ମୁଁ ଦେବି ।

ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ । ଆଶ୍ୱାସନା ବାଣୀର ଝଙ୍କାର ମାନେ କ୍ଷୟରୋଗୀର ପ୍ରାଣରେ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ବହୁତ ମନ ବଳ ଓ ସାହସ ପାଇଗଲା । କଡ଼ ଲେଉଟାଇ ଆଣି ସେ ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ସକୃତଜ୍ଞ ନୟନରେ ଅନାଇ କହିଲେ—ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଏତେ ଦୟା ! ରୋଗଠାରୁ ଅଭାବର ଚିନ୍ତାଟା ମୋତେ ବେଶି ଘାରି ପକାଉଛି । ପିଲାଟି ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା ମୋତେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ବହୁତ କଷ୍ଟ ଦେଉଛି । ହଅନ୍ତୁ ବା ନ ହଅନ୍ତୁ ଆପଣ ଆଜି ମୋ ଶଯ୍ୟା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ମୋ ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଉଛନ୍ତି; ସେଇଁ ମୋର କୋଟିନିଧି । ଦୁନିଆରେ

ମୋତେ ଆଜ ସମସ୍ତେ ଘୃଣା କରୁଚନ୍ତି । ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ ଭୟ କରୁଚନ୍ତି । ମୋ ରୋଗ ତାଙ୍କ ଉପରକୁ ଉଡ଼ିଯିବ ।

ଏତିକି କହିଲାବେଳକୁ ଅତି ହତାଶ ଭାବରେ ବିଜୟବାବୁ ମଦନବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ । ଖୋଲା ଖୋଲା ଆଖି ଡୋଳା ଦୁଇଟା ଭୟଙ୍କର ଦିଶୁଚି । ଚଳଚିତ୍ରର ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ସତେକି ଆଜ ପ୍ରେତ ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି— ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ବିକଳାଙ୍ଗ କଙ୍କାଳମୟ ବିଭତ୍ସ ମୂର୍ତ୍ତିଟିର ମେକ୍‌ଅପ୍ ଦେଇ । ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ଡରମାଡ଼େ । କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ······

ମୋ ରୋଗ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଉଡ଼ିଯିବ । ମୁଁ ଆଜ ରାକ୍ଷସ, ପ୍ରେତ, ପିଶାଚ, ନରାଧମ । ଆଜ ମୁଁ ନିଃସ୍ୱ, ଦରିଦ୍ର, ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ, ବିକଳାଙ୍ଗ, କଙ୍କାଳସାର ମୋତେ ସମସ୍ତେ ତ୍ୟାଗ କଲେଣି । ମୋ ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ସମସ୍ତେ ଭୟ କଲେଣି । ଅବସ୍ଥା ମୋର ଭଲ ଥିଲାବେଳେ ସମସ୍ତେ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲେ । ହସିହସି କଥା କହୁଥିଲେ । ହାତ ପତାଇ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ···କିନ୍ତୁ ମଦନବାବୁ ! ଆଜ ମୁଁ ଅର୍ଥହୀନ, ଦରିଦ୍ର, କ୍ଷୟଗ୍ରସ୍ତ ପିଶାଚ ।

କହୁ କହୁ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇପଡ଼ିବାରୁ ପୁଣି ଥରେ କାଶି ଉଠିଲେ । ବିଜୟବାବୁଙ୍କର ଦି ଆଖିରୁ ଧାର ଧାର ଲୁହ ଗଡ଼ି ଆସୁଚି । ଦେହ କମ୍ପି ଉଠୁଚି ! ଉତ୍ତେଜନା ମଣିଷ ପ୍ରାଣରେ ଏକ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସିଥାଏ । ସ୍ୱାର୍ଥସର୍ବସ୍ୱ ଦୁନିଆରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ପାଖକୁ ଆସି ଥାଆନ୍ତି । ସ୍ୱାର୍ଥର ଆଶା ଲୋପ ପାଇଲେ ଦୂରେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଅତି ଆପଣାର ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ଜଣାଉ ଥାଆନ୍ତି । ସେହିମାନେହିଁ ପର କରି ଦିଅନ୍ତି । ଏଇଟାହିଁ ବେଟି ବାଧେ ।

ପିଠି ଉପରେ ଆଉଥରେ ହାତବୁଲାଇ ବସନ୍ତବାବୁ କହିଲେ ଏତେ ଭାବ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ବିଜୟବାବୁ ! ପାରିବେତ ଚାଲନ୍ତୁ ଥରେ ପରଦା ଉପରେ ନିଜକୁ ଦେଖି ଆସିବେ । ଆମେ ଆପଣଙ୍କୁ ନେବାକୁ ଆସିଛୁ । ଛବିଟା ଭଲ ହୋଇଚି । ଆପଣଙ୍କ ଅଭିନୟ ଅତି ସୁନ୍ଦର ହୋଇଚି ।

ଆନନ୍ଦ । ନିଜ କୃତିତ୍ୱର କାହାଣୀ ପର ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲେ ଭିତରେ ଭିତରେ ଶିଳ୍ପୀର ମନ ଫୁଲିଉଠେ । ମଞ୍ଚର ପରଦା ଉପରେ ନିଜର ହିଁ ଶିଳ୍ପ ଅବତାରକୁ ଚଳଚିତ୍ରରୂପେ ଥରେ ଦେଖି ଆସିବାପାଇଁ ବିଜୟବାବୁଙ୍କ ମନ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ଚାଲନ୍ତୁ ଥରେ ଦେଖି ଆସିବା ।

କିନ୍ତୁ ଶକ୍ତି କାହିଁ ? ଶେଜ ଉପରେ ଉଠି ବସିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ବଳ ପାଉନାହିଁ । ମନର ଉତ୍ତେଜନାରେ କହୁଣୀ ଉପରେ ଭରା ଦେଇ ସାମାନ୍ୟ ଟିକଏ ଉଠିଗଲାବେଳକୁ ଦୁର୍ବଳତା କଣ୍ଟ୍ଲେଇଦେଉଚି । ଶେଜର ଆର କଡ଼କୁ ଛୁଟିଆସି ମଣିମାଳା ଧରି ପକାଇଲେ ବୋଲି, ନୋହିଲେ ଅବସ୍ଥା ସାଂଘାତିକ ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।

ତକିଆ ଉପରେ ବେକ ରଖି କିଛିସମୟ ଖୁଁ ଖୁଁ କାଶି କାଶି ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ବହୁ କଷ୍ଟରେ କହିଲେ –

ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ ଆଉ । ଜୀବନ ନୌକା ମୋତେ ଅତି ବେଗରେ ମୃତ୍ୟୁସିନ୍ଧୁ ଆଡ଼କୁ ସମୟର ଖରସ୍ରୋତ ମୁଖରେ ଭସାଇ ନେଉଚି । ଏ ଜୀବନରେ ଆଉ ମୁଁ ଦେଖି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଚିତ୍ରକର ନିଜ ଚିତ୍ରଟିକି ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଉନାହିଁ । ଶିଳ୍ପୀ ନିଜ କୃତି ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରୁନାହିଁ । ସ୍ରଷ୍ଟା ନିଜର ସୃଷ୍ଟି

ଆଡ଼କୁ ଗୃହିଁଲବେଳକୁ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଇଚ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଦୁଃଖ ଓ ବେଦନାର କଥା ଆଉ କଅଣ ଥାଇପାରେ ? ଅତି ଦୁଃଖରେ ସେ କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରରେ ମଦନବାବୁଙ୍କ ଆଡକୁ ଅନାଇ କହିଲେ—ଶେଷ ମୋର ଜୀବନ୍ୟାସ ପାଉଚି ଆଜି ମଦନବାବୁ !

ମୁଁ ଆଜି କ୍ଷୟ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଅକ୍ଷମ ।

ମୃତ୍ୟୁ ମୋର ହାତଧରି ଟାଣିଲାଣି ।

ଏ ଦେହ ଗୁଡ଼ ଜୀବନଟା ଶେଷ ଦେହରେ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଫୁଟିଉଠୁ - ଏତିକି ମାତ୍ର କାମନା ।

ମୃତ୍ୟୁବିଜୟୀ କଳାକାର ମୃତ୍ୟୁର ଦେହଳି ଧରି ଆଜି ତାର ନିଜର ସୃଷ୍ଟିକୁ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇ ଯାଉଚି, ଏହାଠାରୁ ବଳି ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଦୁନିଆରେ ଆଉ କଅଣ ଥାଇପାରେ ?

ମୁଁ ମରୁଚି ପଛେକି ମୋର କାରିଗରୀ ଜୀବନ୍ୟାସ ପାଉ ।

ଭିତରର ଦୁଃଖ ଦୁଃସହ ହୋଇ ଉଠୁଚି । ମଦନବାବୁ ଭାବିଲେ, ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଏଖବରଟା ନ ଦେଇଥିଲେ ବରଂ ଭଲ ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।

ବିଜୟବାବୁ କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ପଚାରିଦେଲେ—

କେମିତି ହୋଇଚି ଛବିଟା ?

ମଦନବାବୁ ଶିଳ୍ପୀର ବେଦନା ବୁଝିଲେ । ସଫଳତାରେହିଁ ସ୍ରଷ୍ଟାର ଆନନ୍ଦ । କହିଲେ—ଚମତ୍କାର ହୋଇଚି । ବିଶେଷତଃ ଆପଣଙ୍କ ଅଭିନୟ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ୍ତ ଓ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ।

ବିଜୟବାବୁଙ୍କ ଅଧରରେ ମୃଦୁହାସ୍ୟ ଖେଳିଗଲା । ସେ କହିଲେ— ମୁଁ ମରେ ପଛକେ ମୋର ଛବି ବଞ୍ଚିରହୁ ।

ବିକ୍ରମ ବାବୁ କହିଲେ—ଆପଣ ଅମର କଳାକାର । କଳାହିଁ ଶିଳ୍ପୀର ଜୀବନ । ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ହେଲେ ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ହୋଇଯିବେ ।

ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଫେରି ଚାହିଁଲେ ବିଜୟ ବାବୁ । ପଚାରିଲେ—ସତ କହୁଛନ୍ତି ବିକ୍ରମ ବାବୁ ! ମୁଁ ସତେ ବଞ୍ଚିବି; ସତେ ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ହୋଇ ପାରିବ ? କିଏ ମୋତେ କଲିକତା ନେବ, କିଏ ମୋତେ ଏତେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ?

ଶିଳ୍ପୀର ମନ ଆଶାର ଝିଅଁରେ ଝୁଲୁଚି । ମରିବାକୁ ବଞ୍ଚିବ ! ବଞ୍ଚିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଶା । ଆଶାହିଁ ଜୀବନ ମରଣ ମଝିରେ ଥିବା ଅଦୃଶ୍ୟ ପରଦା, ସେପଟକୁ ଗଲା ବାଟୋଇକୁ ଏପଟକୁ ଭିଡ଼ି ଧରି ରଖିଥାଏ । ଶ୍ମଶାନ ଯାତ୍ରୀକୁ ବାଟ ଓଗାଳି ଥାଏ । ମରୀଚିକା ହେଲେହେଁ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ପଥିକକୁ ଜଳର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଇ ଭୁଲାଇ ରଖିଥାଏ । ଆଶା ମରୀଚିମାଳି । ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ରୂପଚିତ୍ର । କେତେ ମାୟା ତାର, କେତେ ମମତା ! !

ସତେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି ବିକ୍ରମବାବୁ । ସତେ ଏ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ଅଛି ?

କପାଳ ଉପରେ ହାତ ବୁଲାଉଛନ୍ତି ବିକ୍ରମ ବାବୁ । କହିଲେ ଅଛି ଅଛି, ରୋଗଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତାର ଚିକିତ୍ସା ଅଛି ।

"ହଉ ଆପଣଙ୍କର ଦୟା ।

ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଟାଣିଲେ ବିଜୟ ବାବୁ । ପ୍ରାଣରେ କେତେ ବଡ଼ ଆଶା ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇଚି ଆଜି ! ଆଜିଯାକେ ଯିଏ ଆସିଚି,

ଲେଉଟି ଯାଇଚ । ନାସ୍ତି ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଯାଇଚ । ନିରାଶ୍ରୟ କରି ଦେଇ ଯାଇଚ । ଯେତେ ଚିକିତ୍ସା କଲେବି ନିରାଶ ପ୍ରାଣରେ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର କରାଇ ପାରିନାହାନ୍ତି କେହି । ପ୍ରାଣ ଚାହେଁ ଆଶାର ଅମୃତ । ସେତିକି ଯାହାଠାରୁ ନମିଳେ ସେ ନୁହେଁ ଚିକିତ୍ସକ, ସେ ନୁହେଁ ଆନ୍ତରିକ ବନ୍ଧୁ । ଆଜଯାକେ ସମସ୍ତେ ଘୃଣାକରି ଦୂରେଇ ରହୁଥିଲେ । ଆଜି କିନ୍ତୁ ଧନକୁବେର ବଙ୍କିମ ବାବୁ ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଉଛନ୍ତି । ନିରାଶ ରୋଗୀ ପ୍ରାଣରେ କମ୍ କଥା ନୁହେଁ ଇଏ ।

ମଦନବାବୁ ମାଳାଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ପଚାରିଲେ—ଆପଣ ତେବେ ଯାଇ ପାରିବେକି ?

ମଣିମାଳା—କେମିତି ଆପଣ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଛନ୍ତି ?

ମଦନ ବାବୁ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟିଏ ଟାଣି କିଛି ସମୟ ଠିଆ-ହୋଇ ରହିଲେ । ତା'ପରେ ବଙ୍କିମ ବାବୁ ଏବଂ ସେ ଧୀରସ୍ୱରରେ ବିଦାୟ ଦେଇ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ଗାଡ଼ିଟା ତଳେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି ଏବଂ ସିନେମା ସୋ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ବେଳ ପାଖେଇ ଆସୁଚି ।

—୩—

ସୋ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ବେଳ ପାଖେଇ ଆସୁଚି । ଘରୋଇ ରିକ୍ସା ଖଣ୍ଡେ ଆସି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଠିଆ ହେଲା । ବଡ଼ ଦୋ'-

ମହଲା ପକ୍କା ଘରଟାଏ । ଲମ୍ବା ବରଣ୍ଡାର ଠିକ୍ ମଝିକି ଡ୍ରଇଂରୁମ ଆଗରେ ପୋର୍ଟିକୋ । ବରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା ବେଳକୁ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବେତର କୁଶନ ଚଉକ ପଡ଼ିଛି । ମୋଟ ପରଦାଟାଏ ଟଣା ହୋଇଛି—ଦୁଆର ମୁହଁକୁ । ଡାହାଣ କଡ଼କୁ ବିଜୁଳି ବେଲ୍‌ର ସୁଇଚ୍ । ଟ୍ୟାକ୍‌ସି ଆସି ପୋର୍ଟିକୋତଳେ ଛିଡ଼ାହେଲା । ଊର୍ବଶୀଦେବୀ ବରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଆସି ବେଲ୍ ସୁଇଚ୍ ଟିପିଲେ । ପାଦରେ ଭେଲ୍‌ଭେଟ୍‌ର ଚପଲ ହଳେ, ସାଟିନ୍ ସାୟା ଓ ଭେଲ୍‌ଭେଟ୍‌ର ବ୍ଲାଉଜ ଉପରେ ଦାମିକା ନାଇଲେନ ଶାଢ଼ୀ, ବାଁ ହାତରେ ଭ୍ୟାନିଟି ବ୍ୟାଗ୍ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଅତି ଆଧୁନିକ ଧରଣର କେଶ-ବିନ୍ୟାସ; ହାତ ବେକ ଓ କାନରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର କେଇଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ।

ବେହେରା ଆସି ସଲାମ ଦେଲା । ନମସ୍କାର ହୋଇ କହିଲା—ଆସନ୍ତୁ ଭିତରକୁ ।

ଡ୍ରଇଂରୁମ୍ ପାର ହୋଇ ଡାହାଣ କଡ଼କୁ ବୈଠକ ଖାନାଘର । ଦାମିକା ସୋଫାସେଟ୍, ମଝିରେ ଅନୁଚ୍ଚ ଗୋଲ ଟେବୁଲ ଉପରେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଦାନୀ ଏବଂ ଧୂପଦାନୀ କେଇଟା । ତଳେ ଦାମିକା ଗାଲିଚ୍ଚ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ମଦନ ବାବୁ ବସି ବସି ସିଗାରେଟ୍‌ଟାଏ ଟାଣୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ଅଳସଭାବେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାନ୍ତି । କିଛି ସମୟ ଆଗରୁ ଊର୍ବଶୀଦେବୀ ଆସିବେ ବୋଲି ଫୋନ୍‌ଦ୍ୱାରା ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେତ ଆସିଗଲେ । ମାତ୍ର ଡାଇରେକ୍ଟର ମଦନ-ବାବୁଙ୍କର ମନ ଭିତରେ ଟିକେମାତ୍ର ଉଦ୍‌ବେଗ ବା ଚଞ୍ଚଳତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ମାମୁଲି ଧରଣର ହସଟିକେ ହସିଦେଇ କହିଲେ—ବସ ।

ଏକା ସୋଫା ଉପରେ ପାଖକୁ ଲଗି ବସି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ଉର୍ବଶୀ ଦେବୀ କହିଲେ— ନମସ୍କାର, ଚାଲନ୍ତୁ ଯିବା । ସୋ'ଟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯିବ ଯେ । କାହିଁ, ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଆଜିତ ଯିବାର ବ୍ୟଗ୍ରତା କିଛି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ?

ପାଟିରେ ସିଗାରେଟ୍ । ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ଚାହିଁ ମଦନ ବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ଆଜି କିଛି ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । କେତେଥର ସେ ଛବି ଖଣ୍ଡିକୁ ଦେଖିଯିବା ? ହୁଏତ ତୁମେ ଏକା ଯାଅ, ନୋହିଲେ ଆଉ କାହାକୁ ସଙ୍ଗକରିନିଅ । ମୋର ଆଉ ସ୍ପୃହା ନାହିଁ ।

ପାଖକୁ ଟିକେ ଘୁଞ୍ଚିଆସି ମୃଦୁ ହସି ଉର୍ବଶୀ କହିଲେ – କଅଣ କହିଲେ ଆପଣ ? ଏତେ ବାଟକୁ ଆଗେଇ ଆଣି ମଝି ବାଲିକୁଦରେ ବୃନ୍ଦାବଣି ପରି ଆପଣ କଚୁଡ଼ ଦେଉଛନ୍ତି ଯେ !

ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ହାତଟାକୁ ଧରିପକାଉଛନ୍ତି ଉର୍ବଶୀ । ନିଃଶ୍ବାସ ଘନଘନ ବହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଚି । ଡାଇରେକ୍ଟର ମଦନମୋହନ ମିଶ୍ର—ନାମଜାଦା ଏବଂ ପଇସା ବାଲା । ମାମୁଲି ଆର୍ଟିଷ୍ଟ୍ ଜଣେ ଉର୍ବଶୀ ଦେବୀ । ଆଗେ ଉଷାଥିଲେ । ଚିତ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ଉର୍ବଶୀ ସଂସ୍କରଣ ଧାରଣ କରିଚନ୍ତି । ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ହାତଟି ତାଙ୍କର ହାତମୁଠା ଭିତରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଥରୁଚି । ନାରୀର କୋମଳତା ଭିତରେ ପୁରୁଷର କର୍କଶତା ପରାଜୟ ସ୍ବୀକାର କରୁଚି । ତଥାପି ଡାଇରେକ୍ଟର୍ ମଦନ ବାବୁ ! ଅନେକ ଜଗିରଖି, ଲୋକାପ-ବାଦକୁ ପୂରମାତ୍ରାରେ ଭୟକରି ଚଳିବାକୁ ହୁଏ ତାଙ୍କୁ । ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଅଭିନେତ୍ରୀ ସହ ଘନଘନ ଚିତ୍ର ଦେଖି ବୁଲିବା ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ କି ସମୀଚିନ ନୁହେଁ । ବସିବସି ସେ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଗୋଟିକ

ପରେ ଗୋଟିଏ, ତା ପଛକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କର ସିଗାରେଟ୍ ସେବନ କରୁଚନ୍ତି ଏବଂ ଭାବୁଚନ୍ତି କଅଣ କେମିତି କହି ଆଜ ସେ ଊଷସୀ ଠାରୁ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ନେଇ ପାରବେ ।

ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସି ହସି ନିଜ ହାତଟିକି ଊଷାର ହାତମୁଠା ଭିତରୁ ମୁକାଳ ନେଇ କହିଲେ—ଶୁଣିଚ ନା ଊଷସୀ ଦେବ ! ବିଜୟ ବାବୁଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅତି ସାଂଘାତିକ । ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଚ ?

ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚିବସି ଊଷା କହିଲା—ନାହିଁ ତ । ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଜାଣିଥିଲେ ଯାଇ ଥାଆନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ? ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୟଙ୍କର ଅସୁସ୍ଥ ଏବଂ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ।

ସତେ ନା ?

ଊଷସୀର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ସହାନୁଭୂତି ଓ ମୃଦୁ କମ୍ପନ । ବିଜୟ ବାବୁ ଏବଂ ସେ ନାୟକ ନାୟିକା ହେଇ ଚଉଠି ସାର ଅଭିନୟ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରଣୟୀ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀ; ସାମାନ୍ୟ ଅଭିନୟ ହେଲେବି ଉଭୟଙ୍କ ମନ ଉପରେ ପ୍ରତ୍ୟାଘାତ ଘଟିନାହିଁକି ? ଛଳନାରେ ହେଉ ପଛକେ ଅଭିନୟଟାକୁ ସତ୍ୟଭଳି ମଣି ସତ୍ୟଭଳି ପ୍ରକାଶ କରି, ସତ୍ୟଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଗଲାବେଳକୁ ନିଜ ନିଜର ମନ ଭିତରେ ଯେଉଁ ତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ଯେଉଁ ମମତା ଜାଗେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଆତ୍ମୀୟତା ଜନ୍ମେ, ତାକୁ କେହି କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି ଏଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରିବକି ?

ବେଦନାରେ ଊଷାର ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ଭିତରେ ବିଗଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଭାବିଲା—ମିଥ୍ୟା ଓ ଛଳନା ବୋଲି

ଅଭିନୟଟାକୁ ଉଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ମିଥ୍ୟା ଓ ଅଭିନୟରୁହିଁ ସତ୍ୟର ଜନ୍ମ । ଅଭିନୟଟାକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହିଲେ ଜୀବନଟାକୁ ମିଥ୍ୟାବୋଲି ଧରି ଯାଇପାରିବ ଏବଂ ସମାଜର ବନ୍ଧନଟାକୁ ତୁଚ୍ଛ ଅଭିନୟ ବୋଲି ଧରିନିଆଯାଇ ପାରିବ । ମନଟା ଆଜ ଧୀରେ ଧୀରେ ଓଟାର ହୋଇଯାଉଚି ବିଜୟ ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ।

କିନ୍ତୁ ମଦନ ବାବୁ କଟମଟ କରି ଅନାଇଚନ୍ତି ଯେ ! ଉଷାର ଭିତରଟାକୁ ଅଣ୍ଡାଳ ପକାଇବାକୁ ସେ ମନ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଚାହିଁ ରହିଚନ୍ତି ଯେ । ସେ କହିଲେ—ଭାବିବ ନାହିଁ ଭାବିବ । ଛବି ଗୋଟାକଯାକ ପ୍ରଣୟୀ ପ୍ରଣୟିନୀ ରୂପେ ଅଭିନୟ କରିଚ, ତାଙ୍କ ପାଇଁ ନିଭିବ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବ କେତେଦିନ ?

ମନଟାର ଧରାପଡ଼ିଯାଉଚି । ଉର୍ଷୀ ଧରି ଦେବାକୁ ଚାହେଁନା । କହିଲି—ଅଭିନୟକୁ କେବଳ ଅଭିନୟ ରୂପେ ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ ଆଜ୍ଞା ! ଜୀବନଟାରେ କେତେଥର ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ହୁଏ କେତେ ପ୍ରକାରେ । ଆର୍ଟ ପାଇଁ ଆର୍ଟ । ପ୍ରାଣପାଇଁ ନୁହେଁ କି ଜୀବନ ପାଇଁ ନୁହେଁ ।

କଟମଟକରି ହସି ହସି ତାର ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଚନ୍ତି ମଦନ ବାବୁ । କ୍ଷଣକ ପୂର୍ବରୁ ହାତଟିକି ତାଙ୍କର ଧରି ପକାଇ ଥିଲି ସେ । ପଚାରିଦେଲେ—ତେବେ ଆଜର ଏ ଅଭିନୟଟା କଅଣ କେବଳ ଆର୍ଟପାଇଁ ? ଏମିତି ଆର୍ଟ ପାଇଁ ଜୀବନରେ କେତେଜଣଙ୍କ ହାତ ଧରିଚ ଉର୍ଷୀ ଦେବି !

ଚମକି ଉଠିଲି ଗୁଡ଼ି । ଉଷାର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ମଳିନତା ଧାରଣ କଲା । କଅଣ ଉତ୍ତରଦେବ ସେ ଠିକ୍ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଛଳ ଛଳ

ଆଖିରେ ଅନାଇ ରହିଚ ଏବଂ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସୁଚ । କଥାଟାକୁ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଘୁରାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି ମଦନ ବାବୁ କହିଲେ—ଖଣ୍ଡେ ଛବିକି ଥରେ ଦିଥର ଦେଖିଦେଲେ ଆଉ ଦେଖିବାକୁ ମନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଡିରେକ୍ଟର ହିସାବରେ ଛବିଟାଏ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି କେବଳ ଟେକ୍‌ନିକ୍ ଆଡ଼କୁ ମନ ଓ ନଜରଟା ଏକାଗ୍ର ରହିଯାଏ । ଛବିରେ ମଣିଷର ପ୍ରାଣସତ୍ତା ମୁଁ ଉପଲବ୍‌ଧି କରିପାରେ ନାହିଁ । ଜୀବନ ନାହିଁ ସେଥିରେ । ପ୍ରାଣର ପରିଚୟ ମୁଁ ସେଠି ପାଇପାରେ ନାହିଁ ଉଷସୀ ଦେବି !

ଉଷସୀ ତଳକୁ ଆଖିତାଳି ରହିଁଚି । ଧୀରସ୍ୱରରେ କହିଲା— କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ହାତ ପାହାନ୍ତାରେ ଜୀବନ୍ତ ମଣିଷଟିଏ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଓଜାଡ଼ି ଦେଉଚି, ତାକୁ ତ କାହିଁକି ଆପଣ ଚୋଳିନେଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି !

ଉତ୍ତେଜିତ ସ୍ୱରରେ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇଯାଇ ମଦନବାବୁ ଡାକିଲେ—ଉଷା ଦେବି ! କଅଣ କହୁଚ ତୁମେ ?

ଉପରକୁ ମୁହଁଉଠାଇ ଉଷା କହିଲେ —ଯାହା କହୁଚି ସତ୍ୟ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ—

"ଭଲ ପାଏ" ଏଇଆ କହିବାକୁ ଚାହିଁଚ ତୁମେ ? ମୁଁ ଅବିବାହିତ ଏବଂ ତୁମେ କୁମାରୀ । ତୁମେ ମୋତେ ଭଲକରି ଜାଣିଚ ଏବଂ ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିଚି । ଅଭିନୟକାରୀ ବା ଡିରେକ୍‌ଟର; କାହାରିକଥା କାହାରିକି ଅଛପା ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ଅଭିନୟରେ ଆମେ ରଜା ରାଣୀ, ପ୍ରଣୟୀ ପ୍ରଣୟିନୀ ସାଜିପାରୁଁ, ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ସତକୁ ସତ ପ୍ରଣୟ ଆମଭିତରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ

ନାହିଁ । ତୁମର ଆଜି ମୋର ଆଜିର ଏ ମିଳନଟାକୁ କୌଣସି ଏକ ଅଭିନୟର ଗୋଟାଏ ଅଂଶ ରୂପେ ଧରିନିଆ ଯାଇପାରେ ମାତ୍ର । ବିଜୟବାବୁ ସାଂଘାତିକ ବେମାର ପଡ଼ିଚ, ସେବାକରୁଚ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ । ଧନ ପାଇଁ ହେଉ ବା ମାନକ ପାଇଁ ହେଉ ତୁମେ ତାର ପ୍ରଣୟିନୀ ଭୂମିକାରେ କାମ କରିଥିଲ । କିନ୍ତୁ ତାର ସଂସାର ଭୂମିକାରେ ତୁମର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ । ଆର୍ଟ୍ ଫର୍ ଆର୍ଟ୍ସ ସେକ୍ । ତୁମେ ଶିଳ୍ପୀ, ମୁଁ ଡିରେକ୍ଟର । ତୁମ ମୋ ଭିତରେ ସଂସାର କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ଊଷାଦେବି ! ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଘାଟରେ ନୌକା ତୁମର ଭିଡ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର ।

ଊର୍ବଶୀ ଆଜି ପଥର ପାଲଟି ଯାଉଚନ୍ତି । ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଟାଣି ରହିଁ ରହିଚନ୍ତି ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ । ରାତ ତାରକା ଆଜି ରାତ ପ୍ରତିମାରେ ରହିଁ ରହିଚନ୍ତି । ଅନେକ ଦିନୁ ଆଶାଥିଲ, ଅବିବାହିତ ମଦନ ବାବୁଙ୍କୁ ହାତମୁଠା ଭିତରକୁ ଆଣି ପାରିଲେ ଖୁବ୍ ବହୁତ କାମ ହାସଲ କରିନିଆଯାଇ ପାରିବ । ମାତ୍ର ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ସେ ଆଜି କହିଦେଇ ସାରିଚନ୍ତି—

ଆରେ ନାଉରି ।
ଏଘାଟେ ତୁ ନବାନ୍ଧ ତରୀ ।

ଊର୍ବଶୀର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଊଷାର କିରଣ ଫୁଟି ଉଠୁଉଠୁ ହଠାତ୍ ଖଣ୍ଡେ କଳାମେଘ କାହୁଁ ଭାସି ଆସି ଘୋଟିଗଲା । କେତେବଡ଼ ଆଶାର ଦଉଡ଼ି ଧରି ଊଷା ଝୁଲୁଥିଲ ଅଜଯାକେ । ହଠାତ୍ ସେ ଦଉଡ଼ିଟା ଝଙ୍କେନା ଛିଣ୍ଡିଗଲେ ଏବଂ ତଳେ ସେ ଦାଉଁକିନା କଚଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଜୀବନରେ କେତେ ଘାଟରେ ସେ ନିଜ ତରଣୀକୁ ବାନ୍ଧି ବାନ୍ଧି ଆସିଚ । ଅଜଯାକେ କେହିତ ତାକୁ

ନାହିଁକିର ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସମସ୍ତେ ଆଗବଳ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଚନ୍ତି ଦଉଡ଼ିଟା ଧରି ନିଜକୂଳକୁ ଘୋଷାରିନେବାକୁ । କେତେ-ଥର ଅଠିକ ଯାଇ ଯେ ଘାଟ ଗ୍ରୁଡ଼ି ସେ ନିଜେ ସିନା ନିଜ ତଣ୍ଟିକୁ ଫିଟେଇ ବନ୍ଧି ଆଣିଚ, ସେମାନେ ଫିଟେଇ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଜ ? ମଦନ ବାବୁ କୂଳ ମଡ଼େଇ ଦେଉନାହାନ୍ତି । ଘାଟ ମନା-କରି ଦେଉଚନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଘାଟରେ କଅଣ ସତରେ ନାଆ ବାନ୍ଧିବାକୁ ମନା ? ତା ନୁହେଁ । କେତେ କଏ ତାଙ୍କର ଘାଟରେ ନାଆ ବାନ୍ଧିଥିବେ ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ନାଆ ଖଣ୍ଡିକ କୂଳକୁ ଲଗିବ ଲଗିବ ହୋଇ ଲଗି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏକ ଲୟରେ ଗୁହିଁ ଗୁହିଁ ଉଷା ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟିଏ ଟାଣିଲା । ହାତମୁଠା ଭିତରୁ ଭ୍ୟାନିଟି ବ୍ୟାଗ୍‌ଟା ଅଜାଣତରେ ଚଟାଣ ଉପରକୁ ଖସିପଡ଼ିଲା । ମଦନ ବାବୁ ସେ ଖଣ୍ଡିକ ଉଠାଇ ଉଷା ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ—ଆସ ଉଷା, ମୋର ଅନେକ କାମ ଅଛି । ପରେ ଦେଖା ହେବ । ମୁଁ ଟିକେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାହାରକୁ ଯିବି ।

ବାହାରକୁ ଯିବେ ? ସୋ'ଟା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ?

ନାହିଁ । ଆଉ ମୋର ବେଳ ନାହିଁ । କ୍ଷମା ଦେବ । ହୁଏତ ତୁମେ ଏକା ଗୁଲଯାଅ, ନଚେତ୍ ଆଉ କାହାର ସଙ୍ଗ ଦେଖ ।

ଆଉ କାହାର ? ଏତେ ବାଟକୁ ଟେକ ଆଣି ଆପଣ ଏବେ ବଡ଼ କଚଡ଼ାଟାଏ ଦେଇ ପାରିଲେ ମଦନ ବାବୁ !

ମଦନ ବାବୁ ହସୁଚନ୍ତି । କହିଲେ—ମୁଁ କଚଡ଼ା ଦେଇ ନାହିଁ ଉଷା ! ତୁମେ ନିଜେ ନିଜେ ଧକଡ଼ା ଖାଉଚ । ତୁମର ଭ୍ରାନ୍ତିହିଁ ତୁମକୁ ଆଜି ଆଘାତ ଦେଉଚି, ହତାଶ କରଉଚି । ମୁଁ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଡାଇରେକ୍ଟର୍ ମାତ୍ର । ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେହିଁ ମୋର ଆକର୍ଷଣ, ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀଙ୍କଠାରେ ନୁହଁ । ଚିତ୍ର ପାଇଁ ମେକ୍ ଅପ୍ । ମେକ୍‌ଅପ୍ ପାଇଁ ଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ଚିତ୍ରଟା ଉଠାଇ ସାରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଳ୍ପୀ ସହିତ ଯାହା କିଛି ମୋର ସମ୍ପର୍କ; ତାପରେ ନୁହେଁ । ଜୀବନର ନାଆଖଣ୍ଡି ଧରି ମୁଁ କେତେ ନଦୀରେ କେତେବାଟ ଉପରଦେଇ ବାହିଚାଲିଚି ସିନା; ସବୁବେଳେ ପାଣି ଉପରେ ନାହାଟିକୁ ମୁଁ ଭସାଇ ରଖିଚି । ଥରେ ଯେବେ ପାଣିଟା ମୋ ନାହା ଭିତରେ ପଶିଯାଏ, ତେବେତ ସର୍ବନାଶ । ଉର୍ବଶୀ ଦେବ ! ବିଜୟିନୀଶାଣ ଛବିରେ ତୁମେ ସାଜିଥିଲ ନାୟିକା ଏବଂ ବିଜୟ ବାବୁ ସାଜିଥିଲେ ନାୟକ । ମୁଁ ଥିଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ । ଖେଳ ସରିଲା । ଯେ ଯାହାର ନିଜ ନିଜର ବାଟଧରି ପୃଥକ୍ ହୋଇଗଲେ । ତୁମେ କିଆଁ ଆଜି ମୋ ବାଟ ଓଗାଳି ବସି-ରହିଚ ? ଭୁଲ୍‌ଟା ମୋର, ନା ତୁମର ?

ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଟାଣି ଉର୍ବଶୀ ଏକଲୟରେ ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲା । ତାର ମନେ ହେଲା ସତେକି ମୁଣ୍ଡ ଉପରର ଛାତଟା ହଠାତ୍ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା ତାର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ । ସଁ ସଁ ହୋଇ ସେ ଶ୍ୱାସ ଟାଣୁଚି । ଚିତ୍ର ତାରକା ଜୀବନରେ ଅନେକ ଚିତ୍ରରେ ସେ ଅଭିନୟ କରିଚି । ଅଭିନୟଗୁଡ଼ିକ ଅଭିନୟରେହିଁ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇ ଯାଇଚି । ଜୀବନଟା ତାର ଗୋଟାଏ ଗଡ଼ଗଡ଼ା ପଥର ମାତ୍ର—ଏଠୁ ସେଠିକି, ସେଠୁ ଆଉ କେଉଁଠିକି ସମୟର ସୁଅରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଚାଲିଚି; କୌଣସିଠାରେ

ଅଟକ ଯାଉନାହିଁ କି ଗିଉଳ ଧରୁନାହିଁ । ହତାଶ ଅନ୍ତରରେ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖିଲା ଉଷସୀ—ଗଡ଼ଗଡ଼ା ପଥରର ଜୀବନଟା କେବଳ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯିବାପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଚି । କେବଳ ଗଡ଼ିବାହିଁ ତାର ଜୀବନ ।

ମଦନ ବାବୁ ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁରହି କହିଲେ—ମୁଁ ତେବେ ଉଠେଁ ?

ଶୁଖିଯାଇଚି ମୁହଁଟି । ଅନେକ ଦିନର ଆଶା—ମଦନ ବାବୁଙ୍କୁ ଧରି ଠାଏ ଅଟକି ଯିବ ବୋଲି ଭାବି ନେଇଥିଲା ଉଷା । କିନ୍ତୁ ମରୀଚିମାଳୀର ଶୋଭା ସମ୍ପଦ ଆଜି ମରୀଚିକାରେହିଁ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ ହତାଶାର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସଟି ଟାଣି ମଳିନ-ମ୍ରିୟମାଣଭାବରେ ପାଥେୟରୂପେ ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଉକି ଛାଡ଼ି ଉଠି ଆସିଲା ଉଷା ।

ମୁଁ ତେବେ ଆସୁଚି ଆଜ୍ଞା, ନମସ୍କାର !

ନମସ୍କାର ! ଦେଖା ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ଆଶା କରିଚି ବିଜୟ ବାବୁଙ୍କ ଚିତ୍ରରେ ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ ସ୍ଥାନ ଦେବ ।

ସେ.ତ ଆପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ।

ବିଦାୟ ନେଇ ଯାଉଚି ଉଷସୀ । ପଛକୁ ଫେରି ଚାହୁଁ ନାହିଁ । କହିଲା—ସେ ତ ଆପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ।

ଅନୁଗ୍ରହ କଅଣ ହେ ଉଷସୀ ଦେବ ! ଚିତ୍ର ତାରକା ଆପଣ । ଅଭିନୟ କରିବେ—ପାରିତୋଷିକ ନେବେ; ସେଥିରେ ମୋର ଅନୁଗ୍ରହର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ?

ନମସ୍କାର ଡିରେକ୍ଟର୍ ମହାଶୟ ! ମୋରି ଭୁଲପାଇଁ ମୁଁ ଆଜି ମନେପ୍ରାଣେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇ ଲେଉଟି ଯାଉଚି ସିନା—ଆପଣଙ୍କର ଭୁଲ କରୁ ନାହିଁ ।

ତୀବ୍ର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଉଷା ନିଜ ରିକ୍‌ସାଟି ଉପରକୁ ଉଠି ବସିଲା । ହାତରେ ତାର ଭ୍ୟାନିଟି ବ୍ୟାଗ୍‌ଟି । ଚିତ୍ରତାରକା ରୂପେ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେବା ଦିନୁ ନିଜ ବ୍ୟାଗ୍ ଭିତରୁ ନିଜର ଭ୍ୟାନିଟିଟିକ ଏକଦମ୍ ହଜିଗଲାଣି । ଅଛି କେବଳ ଚିତ୍ରଟା— ସେଇ ଛବିଖଣ୍ଡିକ । ଯେତେ ମେକ୍‌ଅପ୍ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭ୍ୟାନିଟି ଆଉ ମିଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଭିତରେ ଭିତରେ ଲଜ୍ଜା ଓ ଅପମାନର ମେଘ ଅନ୍ଧକାର କରି ଘୋଟି ଘୋଟି ଆସୁଛି । ରିକ୍‌ସା ଚାଲିଛି ଏବଂ ତା ଉପରେ ବସି ବସି ଉର୍ବଶୀ ଦେବୀ କେବଳ ଚିନ୍ତା କରି କରି ଚାଲୁଛନ୍ତି । ଜୀବନଟାଯାକ ଚିତ୍ରମୟ, ଅଭିନୟମୟ । କେତେ କେତେ ସେ ଅଭିନୟ କରିଆସିଛନ୍ତି, କେତେ ନାୟକଙ୍କୁ ଧରି ସେ ନାୟିକା ସାଜିଛନ୍ତି । ହୁଏତ କେଉଁଠାରେ ଛବି ଉଠିଛି, କେଉଁଠାରେ ଉଠି ପାରି ନାହିଁ । ଛବି ଉଠୁ ବା ନଉଠୁ, ଜୀବନର ସ୍ରୋତଟା ବାଟେଘାଟର କେତେ ଖମାଖାଲ, ବାଲି ମାଟି, ବାଲିଗରଡ଼ା ଓ ଚିମା ପଥର ଉପରେ ଦେଇ ବହି ବହି ଆଗେଇ ଯାଉଛି ଆଗକୁ ଆଗକୁ । ପଛଉ ନାହିଁ, ପଛକଥା ଭାବିହୋଇ ଅଟକି ଯିବାକୁ ପଡୁନାହିଁ । ଦୁଃଖକଷ୍ଟ, ମାନ ଅପମାନ, ଲାଭ କ୍ଷତି ସବୁକୁ ଗୁଡ଼ି ସୁଅ ଛୁଟୁଛି ସିନ୍ଧୁ ଆଡ଼କୁ ।

"ରହରେ ରିକ୍‌ସାବାଲା ! ରହ ରହ ।"

ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁଲେ ଉର୍ବଶୀ ଦେବୀ ।

ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟିଲା ।

"ରହରେ ରିକସାବାଲା !"

ଦୁନିଆଟା ଏମିତିଆ । କାହାରି ପାଇଁ କାହାରି କିଛି ଅଟକୁ ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡେ ଚିତ୍ରର ଜଣେ ଅଭିନେତା—ରମାନାଥ ସିଂହ । ପଛରୁ

ଡାକୁଚନ୍ତି । ଦିନେ ସେ ଏଇ ରମାନାଥର ହାତଧରି ନାୟିକା ସାଜି ଅଭିନୟ କରିଥିଲା ।

"ନମସ୍କାର"—ହସ ହସ ମୁହଁ ।

"କୁଆଡ଼େ ବାହାରିଚ, ଏକା ଏକା ?"

ନିରୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥ ଉପରେ ନାରୀ କେବେ ଏକା ଚାଲେ ଦେଖିଚ? ଏକୁଟିଆ ବାଟରେ ବାଟ ଓଗାଳି ଛିଡ଼ାହୋଇ ଦୁନିଆ କହେ—ଚାଲ, ମୁଁ ତୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବି ।

ପଛର ରିକ୍ସାଖଣ୍ଡିକ ଆସି ପାଖକୁ ଲାଗିଗଲା । ରମାନାଥ ହସିଉଠି ପଚାରିଲେ—କିଏ ଅଛି ସଙ୍ଗରେ ?

କାହିଁକି ? ଆପଣ –

ଆପଣ ? ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ । ହୋ, ହୋ, ହୋ, ହୋ ! ଆପାତତଃ କୁଆଡ଼େ ଯିବାକୁ ବାହାରିଚ ?

ଯୁଆଡ଼କୁ କହିବ ସେ ଆଡ଼କୁ ମୋ ରିକ୍ସା ଚାଲିବ ।

ରାତି ତାରକା, ଦୁଇଜଣଯାକ । ଦୁଇଖଣ୍ଡି ରିକ୍ସା --ଏକ ଦିଗରେ ଚାଲିଲା, ଏକ ମୁହାଁହୋଇ । ବାଟଯାକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଏବଂ ହୋ-ହୋ ହସ ।

ଛଅଟାବେଳଯାଏଁ ଫିଲମ୍ ଶୋ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନଥାଏ । ଉର୍ବଶୀ ଭାବିଲା—ମଦନ ବାବୁ ନ ଆସିଲେ କଅଣ ଶୋ ଦେଖା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଉଚି, ନା ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଦେଖିବା ପାଇଁ ଦର୍ଶକ ଅଭାବ ଅଛନ୍ତି ?

ଭ୍ୟାନିଟି ବ୍ୟାଗ୍ ଭିତରେ ଯଥାର୍ଥରେ ଭ୍ୟାନିଟି କିଛି ଆଉ ନଥାଏ । ଥାଏ କେବଳ ଧରି ବାହାରିପଡ଼ିବାର ଗୋଟାଏ ଅଭ୍ୟାସ । ନିତିଦିନିଆ ଅଭ୍ୟାସ ଦେହ ମଣିଷର ସ୍ୱଭାବ ଗଢ଼ି ହୋଇଥାଏ । ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ଅଭିନୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସିମ୍ଫୋଙ୍ଗ୍ରିଟିକୁ ମଣ କରି-

ଯାଉଚି । ବଲେଇ କୁକୁରକୁ ବିଭିନ୍ନ କୌଶଳ ଶିଖାଯାଉଚି । ଶିଶୁ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନଟିରେ ସେଇ ସବୁ ଖେଳ ସେମାନେ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଯାଉଚନ୍ତି । ଜଣେ କାହାରିକି ଧରି ବୁଲିବା, ହସିବା, ବସିବା ଆଦି ଅଭିନୟକଳାର ଅଭ୍ୟାସ କରୁ କରୁ ଶିଶୁ ତାରକାର ସେ ସବୁ ଅଭ୍ୟାସରେ ପଡ଼ିଯାଏ ମାତ୍ର । ଅଭିନୟ କୌଶଳଟା ମିଥ୍ୟାରୁ କ୍ରମେ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ମାମୁଲି କାମଟିଏ ହୋଇଯାଏ ସିନା ! ଅଭିନୟ ବାହାରେ ମଣିଷର ଜୀବନ ଅଭିନୟମୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ଧୂଳି-ଖେଳ ବେଳେ ପିଲା ଦିଇଟା କେବେ ବରକନ୍ୟା ସାଜିଥିଲେ । ସଂସାରୀ ହୋଇ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ଘରସଂସାର କଲାବେଳକୁ ସେକଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲେ ମନ ଭିତରଟା ଗୁଏଁ ଗୁଏଁ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯାଏ କାହିଁକି ? ତେବେ କାହିଁକି ? ଧୂଳି ଖେଳଟା କଣ୍ଡୁ ତୁଚ୍ଛେ ପରି !

—୪—

ସତ କହୁଚନ୍ତି, ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି ?

ବିଛଣା ଶେଯ ଉପରେ ଅତି ଦୁର୍ବଳ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିରହି କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠରେ ବନଜାବାବୁ ପଚାରିଲେ—ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି ସତେ ?

ସୁସଜ୍ଜିତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ । ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଆଲୋକ ଉଦ୍ଭାସିତ । ଶଯ୍ୟାପ୍ରାନ୍ତର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପକରଣ ଛଡ଼ା ଔଷଧ ରଖିବ

ପାଇଁ ଗ୍ରେଟ ଆଲମିରାଟିଏ ଏବଂ ଶେଜ ପାଖକୁ ଲାଗି ଖଣ୍ଡେ ଟେବୁଲ ଉପରେ ଔଷଧଖିଆ ଗ୍ଲାସ୍, ଔଷଧ ବୋତଲ କେତୋଟି, ଥାର୍ମୋମିଟର ଆଦି ଆଉ ଆଉ କେତୋଟି ପଦାର୍ଥ । ଘର ଖଣ୍ଡିକ ଦୋମହଲା ଉପରେ । ଗୋଳମାଳ କିଛି ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଦିଖଣ୍ଡି ଚଉକି ପଡ଼ିଚି । ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ବନ୍ଧମବାବୁ ବସି ହସ ହସ ମୁହଁରେ ବଜ୍ରପୂବାବୁଙ୍କ ରୋଗା ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । କହିଲେ—ଆପଣ କିଛି ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଦିନ ଭିତରେ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ହୋଇଯିବେ ।

କ୍ଷୟ ରୋଗୀର ଶରୀର । ଧୀରେ ଧୀରେ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଚି । ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳ ଓ ଚର୍ମଚାକୁଣି ଛଡ଼ା ଆଉ ପ୍ରାପ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ପାଖକୁ କେହି ଆସୁ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କଲିକତା ନେଇ ଆସିଚନ୍ତି ବନ୍ଧମବାବୁ । ବିଶେଷଜ୍ଞ ଡାକ୍ତର ଆସି ଦୁଇଥର ଦେଖି ଗଲେଣି, ଆଶା ଦେଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ରୋଗୀ ଆଗରେ କୌଣସି କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମନା କରିଚନ୍ତି । କହିଚନ୍ତି—ତୁରନ୍ତ ଯକ୍ଷ୍ମା ନିବାସକୁ ପଠାଇ ଦିଅ । ଦୁଇଟିଯାକ ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ତ ଗଲାଣି, ଆରଟି ଆସି ଅଧାଅଧି ହେଲାଣି । ଏକ୍ସରେ ଫଟ ଦିଖଣ୍ଡି ସେ କାହାରିକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ନାରାଜ ।

ଚକସ୍ରା ଗୁଲଚ । ମଣିମାଳା ପାଖକୁ ଆସି ଗିଲାସରେ ତାଙ୍କ ଔଷଧ ଖୁଆଇ ଦେଇଗଲେ । ଏଥି ସହ ତରଳ ଖାଦ୍ୟସାର ମଧ ଦିଆଯାଉଚି । କୋଟରଗତ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟିକୁ ଉପରକୁ ଟେକି କାତର ସ୍ୱରରେ ବଜ୍ରପୂବାବୁ କହିଲେ—କାହିଁକି ଆଉ ଲାଗିଚ ମାଳା ! ନିର୍ବାଣୋପେ କିମ୍ବୁ ତୈଳଦାନଂ ?

ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟିଏ ଟାଣିଲେ ମଣିମାଳା । ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଶୁଣୁଚନ୍ତି ବନ୍ଧମବାବୁ । ପାଞ୍ଚଆଠିବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଏଇଘରେ ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କ ବାପା

କ୍ଷୟରୋଗରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ନ୍ତି । ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ କରିକରି କିଛି ଫଳ ହୋଇନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ଅବଶ୍ୟ ରୋଗରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା ବାହାରିଲାଣି । ମାତ୍ର ଜଣଜଣଙ୍କର ରୋଗଟା ତୁରନ୍ତ ବଢ଼ିଯାଏ । ରୋଗର ଆଦ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ସୁଚିକିତ୍ସା ନକଲେ ବଞ୍ଚାଇବା ଆଶା ରହେନାହିଁ । ଏରୋଗ ଆଉ କୁଷ୍ଠ ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଲୋକେ ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଲୁଚାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଫଳରେ ରୋଗର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଚିକିତ୍ସା କରି ବସି ବିଫଳ ହୁଅନ୍ତି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳକୁ ଘରେ ବାହାରେ ଅନ୍ୟ କେତେଜଣଙ୍କୁ ସେମାନେ ନିଜର ସାଂଘାତିକ ରୋଗଟି ବିତରଣ କରିଦେଇ ସାରିଥାଆନ୍ତି ।

ନିର୍ବାଣ ଦୀପେ କିମୁ ତୈଳଦାନଂ ।

ବୃଥାରେ ଆପଣ ମୋ ପାଇଁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାବୁ ! ମୁଁ ତ ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ଦେଖୁନାହିଁ ।

ମଣିମାଳା ଅତି କରୁଣ ଭାବରେ ବ୍ରହ୍ମବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ; କେହି ଆସୁନାହାନ୍ତି । ସେଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତରେ ପାଖରେ ବସୁଛନ୍ତି । ଧନକୁବେର ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ କରିଦେଉଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମବାବୁ କହନ୍ତି—ରୋଗୀକି ଘୃଣା କରନାହିଁ; ରୋଗକୁ ଘୃଣାକର । ସାବଧାନ ରୁହ । ମୋ ବାପା ଏଇ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ମଲେ । ମୋର ଘୃଣା ତୁଟି ଯାଇଚି । ଆମର ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ଅବଧି ଏରୋଗ ପାଇଁ ଯଥାର୍ଥ ଔଷଧ ଆବିଷ୍କାର କରି ପାରିନାହିଁ ବୋଲି ଆମେ ଆମର ଅଜ୍ଞତାକୁ ଧିକ୍କାର ଦେବାର କଥା ସିନା !

କଲିକତା ସହରର ଧର୍ମତଲା ଷ୍ଟ୍ରିଟ୍ ଉପରେ ବ୍ରହ୍ମବାବୁଙ୍କର ତେତାଲା ଘରଖଣ୍ଡେ । ତଳେ ବ୍ୟବସାୟର ଗଦି । ମେନେଜର ବୁଢ଼ା

ସୁଝା କରନ୍ତି । ଦଲାଲ ଅଛନ୍ତି । ଗୋଦାମ ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ । ଲକ୍ଷ୍ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କାରବାର ଚାଲିଛି । ତମ୍ବା, ଶିଶା, ଖପର, ରଙ୍ଗ ଆଦି ଧାତୁ ଜିନଷର ମୋଟଦରିଆ କାରବାର । ଦୋମହଲା ତେମହଲାରେ ରହିବା ଘର ।

ଶେଜ ଉପରେ ପଡ଼ି ଅନ୍ୟକଡ଼କୁ ମୁହଁ ବୁଲାଉ ବୁଲାଉ କ୍ଷୀଣ କାଶ ଭିତରେ ବଙ୍କୁବାବୁ ଘୋଷି ହେଉଚନ୍ତି —

ମାଙ୍ଗାଣ ଘାପେ କମୁ ତୈଳଦାନଂ ।

ଖୁଁ ଖୁଁ ଖୁଁ ଖୁଁ ।

ବରଂ ମୃତ୍ୟୁଟା କେମିତି ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ପଦକ୍ଷେପ କରି ଆସିଯିବ ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ମୁଁ ବଞ୍ଚି ଯାଆନ୍ତି···

ଖୁଁ ଖୁଁ ଖୁଁ ଖୁଁ ।

ମଣିମାଳା ଠିଆ ହୋଇ ଏକ ଲୟରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଥିଲେ । ଆଉକିଛି ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ମଣିଷର ହାତ ଯେତେଦୂର ପାଏ ସେ ବଢ଼ାଇଚନ୍ତି । ଔଷଧପତ୍ର ଯାହା କରିବାର କଥା ତାହାର ବିବାଦ କରିଯାଉଚନ୍ତି ବଙ୍କିମବାବୁ ନିତାନ୍ତ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ । ତେଣିକି ଭାଗ୍ୟ ଓ ଭଗବାନ !

ଭାବନାର ମଝିବାଟରେ ଗୋଟିଏ ଗହୀରିଆ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ।

ଚୌକି ଉପରୁ ଉଠୁ ଉଠୁ ବଙ୍କିମବାବୁ ଧୀର ସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ—କାଲିକି ମାଳା, ବିବାଦ କର । ଯକ୍ଷ୍ମା ନିବାସକୁ ନିଶ୍ଚୟ ପଠାଇଦେବା । ହୁଏତ ସେଠି ସେମାନେ ଆଉକିଛି ଅଧିକା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ । ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ ଦେବେ କିମ୍ବା ଅକ୍‌ସିଜନ୍ ଦେବେ ।

ବନ୍ଦମବାବୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ । ମଣିମାଳା ବରଣ୍ଡାଟି ଉପରେ ଏକୁଟିଆ ଠିଆହୋଇ ରହି ଭାବହେଲେ—କଅଣ କରିବେ ? ରୋଗୀର ଅବସ୍ଥା ଏମିତି । ପୁଅଟି ପାଖରେ ନାହିଁ । ଆପଣାର ବୋଲି କହିବାପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଦମବାବୁ । ଧନ କୁବେର ସେ, ଅକାତରରେ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ଦେଇ ପକାଉଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ନିବାସକୁ ନପଠାଇ ଉପାୟ ନାହିଁ । ପଠାଇଦେଲେ ନିଜ ଉଦରକୁ ଆଙ୍କୁଶ ହୋଇ କେହି ରହୁନାହିଁ । ବନ୍ଦମବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞତାରେ ପ୍ରାଣମନ ଭରପୁର ହୋଇ ଉଠୁଛି । ମାତ୍ର ଯୁବତୀସୁଲଭ ଦୁର୍ବଳତା ଯେଣୁ ଏ ନିର୍ଜନ ଧନକୁବେର ଘରେ ବନ୍ଦମବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ଏକୁଟିଆ ରହିବାକୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ । ଏହିଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଲେ ମଣିଷ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼ ହୋଇ ସମୟର ଘଟଣା ସ୍ରୋତ ଉପରେ ନିଃସହାୟ କୁଟା ଖିଅଟିପରି ଆପଣାକୁ ଭସାଇ ଦେବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ପାଏନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀ ଦେବତା । ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ସଂସାରରେ ସବୁ କଥାକୁ ମଥା ପୋତି ସହିନେବାକୁ ପଡ଼ିବ ସିନା !

ଏକୁଟିଆ ଅନେକବେଳଯାଏ ସେଇଠାରେ ସେମିତି ଠିଆ ହୋଇରହି ମଣିମାଳା ଆକାଶପାତାଳ ଭାବି ହେଉଛି । ସାନ ପିଲାଟିଦିନୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନର ସବୁ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିକ ପଛକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ମନେ ପଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ବେମାର ପଡ଼ିଲାବେଳେ ବାପ ଘରର ସାହାଯ୍ୟ ସେ ଚାହିଁଥିଲା । ଅନେକ ଦିନୁ ବାପା ମରିଗଲେଣି । ମା ଅତି ବୃଦ୍ଧା । ଭାଇ ଦୁଇଟି ଓ ଭାଉଜ ଘରର କର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତ୍ରୀ । ସେମାନେ କେହି ପାଖକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । କ୍ଷୟରୋଗ ଭୂତ ସେମାନଙ୍କର ପୂରା ଭୟ । ସାମାନ୍ୟ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ପଠାଇ ଦେଇ କହିଲେ— ପୁଅକୁ ନେଇ ଚାଲି ଆସିବୁ ।

ବିଜୟକୁ କୌଣସି ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟରେ ଛାଡ଼ି ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବୁ ।

ସେଦିନ ମଣିମାଳା ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କରିଥିଲା—ପ୍ରାଣ ପଛକେ ଯାଉ ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ହାସପାତାଲରେ ନିଃସହାୟଭାବେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଭାଇ ଘରକୁ ପଳାଇଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସେଇ କଥାଟି ଭାବିଲା ବେଳକୁ ଆଜିକାର କଥା ମନେପଡ଼ି-ଯାଉଛି । କାଲି ସକାଳୁ ତାଙ୍କୁ ଯକ୍ଷ୍ମା ନିବାସରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କାନ୍ଦ ମାଡ଼ିଲା । ବରଣ୍ଡାର କଣ୍ଟିସଟାକୁ ଧରି ସେ ସେଇଠି ସେମିତି ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଲା ; ଭାବହେଲା ଏବଂ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବିକଳ ହୋଇ କଇଁ କଇଁ କାନ୍ଦିଉଠିଲା । ଏମିତି ଏମିତି ରାତି ଅନେକ ହେଲା । ତଳେ ବ୍ୟବସାୟ ବନ୍ଦ ହେଲା । ରାଜପଥ ଉପରୁ ଯାନବାହନର ଗହଳି ଧୀରେ ଧୀରେ କମିଆସିଲା । ବିକ୍ରମବାବୁ ପାଖ ଶିଡ଼ି ଦେଇ ତି' ମହଲା ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଉ ଯାଉ ଦେଖିଲେ, ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲାବେଳେ ମାଳା ଯେଉଁଠାରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବଳେଇ ଦେଉଥିଲା ଠିକ୍ ସେଇଠାରେ ସେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ତାର କଇଁ କଇଁ କାନ୍ଦ ଶୁଭିଯାଉଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଡାକିଲେ—ମାଳା ! ମଣିମାଳା !

ଉତ୍ତର ନାହିଁ ।

ତୁମେ କାନ୍ଦୁଛ ? କାହିଁକି ?

କାଲି ମୁଁ ବିଜୟବାବୁଙ୍କୁ ଯକ୍ଷ୍ମା ନିବାସକୁ ପଠାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଛି ।

ସେଇଥିପାଇଁତ ମୁଁ କାନ୍ଦୁଛି । ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ବଞ୍ଚିବି କେମିତି ?

ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଟାଣି ବିକ୍ରମବାବୁ ଭାବିଲେ । କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ପଚାରିଲେ—ନପଠାଇ ଉପାୟ କଅଣ ?

ମାଳା ମୁହଁ ବୁଲାଇଲା । ମୁହଁଟା ତାର ଫୁଲି ଯାଇଛି ।

ଧାରି ଧାରି ଲୁହ ଏବେବି ଗଣ୍ଡ ଦୁଇଟି ଉପରି ଦେଇ ବହି ଚାଲିଛି । ବିକ୍ରମବାବୁ ପୁଣିଥରେ ପଚାରିଦେଲେ—

ନ ପଠାଇ ଉପାୟ କଅଣ ?

ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ମାଳା ପଚାରିଦେଲା—ପଠାଇ ଦେଲେ ମୋର ଉପାୟ କଅଣ ?

ପାଖକୁ ଲାଗିଆସି ବିଜୟବାବୁ ନିଜ ପଞ୍ଜାବୀ ହାତରେ ମଣିମାଳାର ଆଖିରୁ ଲୁହପୋଛି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ମଣିମାଳା କେତେବେଳେ କେମିତି ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ଛାତି ଉପରକୁ ଢଳି ପଡ଼ିଛି ସେକଥା ସେ ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାର ଖୋଲା ମୁଣ୍ଡଟି ଉପରେ ହାତ ବୁଲାଉ ବୁଲାଉ ବିକ୍ରମବାବୁ କହି ଉଠିଲେ— ତୁମର କିଛି ଚିନ୍ତା କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ ମାଳା ! ମୁଁ ଅଛି ।

ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ଛାତି ଉପରେ ନିଜର ମୁହଁଟାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖି ମଣିମାଳା ଏକପ୍ରକାର ଶୋକାଭିଭୂତ ଓ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ନିଜ ଅଙ୍ଗକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ତାକୁ ଆଉଜାଇ ନେଇ ବିକ୍ରମବାବୁ ତାର ପିଠି ଆଉଁସି ଦେଉଛନ୍ତି ଏବଂ କହୁଛନ୍ତି—ତୁମେ କାନ୍ଦନାହିଁ ମାଳା ! ତୁମ ଲାଗି ମୋତେ କାନ୍ଦ ମାଡ଼ୁଛି । ବିଜୟବାବୁଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା କରାଇବାରେ ଲେଶମାତ୍ର ତ୍ରୁଟି ହେବନାହିଁ । ତେଣିକି ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟା !

ସେଇଠି ସେମିତି କୋଳ ଭିତରେ ସ୍ୱପ୍ନବିଭୋଳ ଥାଇ ମାଳା ପଚାରି ଦେଲା—ଆଉ ମୋ ପରି ଅନାଥାପାଇଁ କଅଣ କାହାର ବିଗିଡ ?

ସେ ବିଗିଡ ମୁଁ କରିବି । ତୁମର ଚିନ୍ତାକରିବାର କିଛି ନାହିଁ । ମୁଁ ବଞ୍ଚିଥିବାଯାକେ ତୁମର ଭାବନା ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ । ଯାଅ, ତୁମେ ଶୋଇ ପଡ଼ । ଅନେକ ରାତି ହେଲାଣି । ନିଜ ଦେହ ଖରାପ କରନାହିଁ ।

ଦୁନିଆକୁ ସମସ୍ତେ ଆସିଛନ୍ତି ଏକା ଏକା । କେହି କାହାର ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଯିବେନାହିଁ । ଏକାଠି ଥିବାଯାକେ ଆମର ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା କରିଯିବା ସିନା । ବାପା ଯେତେବେଳେ ବେମାର ପଡ଼ିଲେ, ସେତେବେଳେ ଆମ ପରିବାରରେ ହଲଚଲ ପଡ଼ିଗଲା । ମୁଁ ତ ପାଗଳା ହୋଇ ବୁଲୁଥିଲି । ଭାବିଲି—ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ, ଘରଦ୍ୱାର, ସବୁ ଛାରଖାର ହୋଇଗଲା । ଭାବିଲି, ଧନ କେଇଟା ଭିତରେ ସର୍ବହରା ହୋଇ ମୁଁ ରାସ୍ତାକଡ଼ରେ କପର୍ଦ୍ଦକ ଶୂନ୍ୟ ହାତରେ ଛିଡ଼ା ହେବି । ଆମେ କେତେ କନ୍ଦାକଟା କଲୁଁ । ମାତ୍ର ବାପା କାହାରିପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କଲେନାହିଁ । ତାଙ୍କ ବାଟରେ ସେ ଚାଲିଗଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଭୁଲିଗଲୁ । ଆମର ସଂସାରକୁ ଆମେ ମୁଣ୍ଡେଇଲୁ । ଆମ ଭାଗ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଆମର ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଅଯ୍ୟବ୍ୟୟ ଚାଲିଛି ତ । ଦୁନିଆରେ କେହି କାହାର ନୁହେଁ ମାଳା ! ଯେଝା ବାଟ ଧରି ସେ ଚାଲିଛି । ଆମ ଘରେ ଘଣ୍ଟାଟିଏ ଟଙ୍ଗା ହୋଇଛି—ସମୟ ଅନୁସାରେ ଚାବିଦେବା ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ତେଣିକି ଯେବେ ଦୈବକ୍ରମେ କେବେ ସେ ଘଣ୍ଟା ଖସିପଡ଼ି ଭାଙ୍ଗି ଯାଏ, ସେଥିଲାଗି ଆମେ କଅଣ ବସି ବସି କାନ୍ଦୁଥିବା ମାତ୍ର ?

ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ମୁହଁଟାକୁ କାଢ଼ନେଇ ମାଳା ଚାହିଁଲା ତାଙ୍କର ମୁହଁକୁ । କହିଲା—ଯାହା ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଚ, ସେ ଆଉ···

ଆଉ କହି ପାରୁନାହିଁ ମାଳା—କାନ୍ଦୁଚି । କଣ୍ଠ ତାର ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଯାଉଚି । ଦେହ ଥରୁଚି । ଠିଆ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନରେ ସେ ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ଠିକ୍ ରଖି ପାରୁନାହିଁ, ଟଳି ପଡୁଚି ।

ଗୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ପୁଣି ଥରେ ତାକୁ ଆଉଜାଇ ନେଇ ବନ୍ଧମବାବୁ କହିଲେ—ସେଭଳି ଅମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତା କରୁଚ କାହିଁକି ମଣିମାଳା ! ତୁମେ ଚାଲି ଶୋଇବ । ଖାଇନାହଁ ବୋଧହୁଏ ?

ଚାକରାଣୀକି ଡାକିଲେ ବନ୍ଧମବାବୁ—ରାଣି ! ରାଣି ! ହେ ରାଣିଆ !

ଦୂରରୁ ଶୁଭିଲା—ଆଜ୍ଞା !

ଆ—ଆ'ତ 'ଏଣିକି !

ଜ୍ଞାନ ହେଲା ମାଳାର । ସେ ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇଗଲା । ତଥାପି ସେ ଠିଆହୋଇ ପାରୁନାହିଁ, ଟଳି ପଡୁଚି । ତା ହାତଟାକୁ ଧରିପକାଇ ବନ୍ଧମବାବୁ ପାଖକୁ ଚାଲି ଚାଲି ଆସୁଥିବା ଚାକରାଣୀ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ—ଧରି ନେଇ ଯା, ଖାଇବାକୁ ଦେ । ସେ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଜ୍ଞାନ ଅଛନ୍ତି । ଖଟ ଉପରେ ଆଗ ଶୁଆଇ ଦେ । ଦେଖ୍, ପାଖ ପାଖରେ ଥିବୁ । ପାଖରେ ଶୋଇବୁ । ବଳସ୍ତବାବୁଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଆଜି ଭଲ ନାହିଁ । ରାତିଟା ଜଗି ରହିବୁ ।

ରଜନୀବାବୁଙ୍କୁ ଯକ୍ଷ୍ମା ହାସପାତାଳରେ ରଖା ହୋଇଛି । ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଭିତରକୁ ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍ ଦିଆଯାଉଛି ଏବଂ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଚିକିତ୍ସା ହେବାରେ କିଞ୍ଚିତ ମାତ୍ର ହେଳା କରାଯାଉ ନାହିଁ । ତଥାପି ଡାକ୍ତର ଶୁଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି—ଦେଖନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମବାବୁ! ମଣିଷ ହାତର ସୀମା ଲଂଘି ଯାଇଛି ରୋଗୀ; ଆଶା ଖୁବ୍ କମ୍ ।

ମଣିମାଳା କିନ୍ତୁ ଅବଶ୍ୟ ଶୁଣିନାହିଁ, ତଥାପି ବ୍ରହ୍ମବାବୁଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ହତାଶାର ଛାଇପଟଳ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ସେବି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହତାଶ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଧର୍ମତଲା ଷ୍ଟ୍ରିଟ୍‌ର ଦୋମହଲାର ସୁସଜ୍ଜିତ କୋଠାଘର ଭିତରେ ଏକୁଟିଆ ବସିବସି ସେ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଚିନ୍ତା କରି ଚାଲିଛି—କାହାର ଜୀବନର ଗତି କେଉଁ ଦିଗକୁ ଚାଲିଛି ? ସ୍ୱାମୀ ଘରେଥିଲେ ଏବଂ କଲିକତା ବସାରେ ଥିଲେ । ଥିଲାବେଳେ କେବଳ ଶେଜ ଉପରେ ଛଟପଟ ହେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁଦେଲା ବେଳକୁ କଲିଜା ଭିତରଟା ଧୁଆଁ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଆଖି ଉପରେ ଥିବାଯାକେ ସେ ଥିଲେ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନାର ଏକ ମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ଦି'ଦିନ ହେଲା ସେ କିନ୍ତୁ ଆଖି ଆଗରୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ ଗଲେଣି । ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟଟି ଛଡ଼ା ଯିବାକୁ ମନା ।

ନିତାନ୍ତ ଅବଲମ୍ବନହୀନ କର୍ମବନ୍ଧନ ଜୀବନଟା ଶୂନ୍ୟଘରଟି ଭିତରେ ନିତାନ୍ତ ଶୂନ୍ୟ ଲାଗୁଚି । ଅନ୍ତର ବାହାର ଅହରହ ହାହାକାର କରି ଉଠୁଚି । ଘରଟି ଭିତରେ ଚୌକି, ମେଜ, ଶେଜ, ସୁପାତ୍ର, ବାକ୍ସ, ଆଲମାରି ଓ ଗାଲିଚ୍ଛ, କହଣା ଅଛି । ମାତ୍ର ସବୁଥାଇ ନାହିଁ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ— ଶାନ୍ତି; ଯାହାବିନା ମନ ମରି ମରିଯାଏ, ପ୍ରାଣ ଉହଲି ବିକଳ ହୁଏ, ଜୀବନଟା ଅହରହ ସନ୍ତୁଳି ହେଉଥାଏ । ତତଲା ତେଲ କଡ଼େଇରେ ପଡ଼ି ମାଛଟି ଛଟପଟ ହେଲପରି ମଣିଷ, କେବଳ ଛଟପଟ ହେଉଥାଏ । ଘର ବାହାର, ବାହାର ଘର— ବାହାରକୁ ଆସିଲେ ଶୂନ୍ୟ ବରଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେ । ଝରକାବାଟେ ଦାଣ୍ଡ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ ଯାନ ବାହନ ଓ ଜନସ୍ରୋତ । ସଦାବେଳେ ଘୋଓଘା ଲାଗିଚି । କାନ ଅତଡ଼ା ପଡ଼ୁଚି । ଏତେଲୋକ ଯାଉଚନ୍ତି, ଆସୁଚନ୍ତି; କେହିତ କାହିଁ ଉପରେକୁ ଥରେ ଆଖିପକାଇ ଚାହୁଁନାହାଁନ୍ତି ଯେ ଏକୁଟିଆ ଘରଟିରେ ନିଃସହାୟ ନାରୀଟିଏ ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ଅହରହ ଭାସୁଚି ବୋଲି । ଦୁନିଆଁଟା ଏଇଆ ! ମଣିମାଳା ଭାବିଲା— ନିଜ ନିଜର ବାଟଧରି ଯିଏ ଯାହାର ଗୁଳିଚନ୍ତି । କାହାପାଇଁ କାହାର ଟିକିଏ ହେଲେ ଭାବନା ନାହିଁ କି ବେଦନା ନାହିଁ ।

ଭାଇ ଭଉଜ, ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ— ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ମାଳା ଚିଠି ଲେଖି ନିଜ ଦୁଃଖ ଜଣାଇଚି । କେହି ଆସିନାହାନ୍ତି ପାଖକୁ— ଦୂରେଇ ରହିଚନ୍ତି । କେହିଅବା ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ପଠାଇ ଶୁଖିଲା ସହାନୁଭୂତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଧଧାଡ଼ ପ୍ରାଣହୀନ ଅକ୍ଷର ଲେଖି ପଠାଇଚି । କେହି କେହି ଅବା ଟଙ୍କା କେଇଟା ମନିଅର୍ଡ଼ରଦ୍ୱାରା ପଠାଇ ଦେଇଚନ୍ତି । ମାଳା କଅଣ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ସେଇଆ ଆଶା କରିଥିଲା ? ଦୁନିଆଟା ସ୍ୱାର୍ଥପରେ— ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥସର୍ବସ୍ୱ ।

"କା କସ୍ୟ ପରିବେଦନା ?"

ଏକୁଟିଆ ଘରେ ବସି ବସି ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ ମାଳା ଭାବି ହେଉଛି ମାତ୍ର—ସ୍ୱାମୀ କଥା, ପୁଅଟି କଥା ଆଉ ବାପ ମାଆଙ୍କ କଥା । ବାପା ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିଥାଆନ୍ତେ । ବାପାଙ୍କଠେଇଁ ସବୁ ଶରଧା ସରିଛି । ମା ବୁଢ଼ୀ, ପରାଧୀନା । ଶୁଣି ଶୁଣି ଖାଲି କାନ୍ଦୁଥିବ । ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ମା—ସବୁ ସ୍ନେହ ସରିଚି ତାର ପାଖରେ । କିନ୍ତୁ ତାର ଗୁରୁ କଅଣ ?

ସେକାଳର ପାଠ କହେ ନାରୀର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା କାହିଁ ? ପିଲାବେଳେ ବାପା, ଯୁବାବେଳେ ସ୍ୱାମୀ ଏବଂ ବୁଢ଼ାବେଳେ ସନ୍ତାନ ତାର କର୍ତ୍ତା ଓ ରକ୍ଷକ ।

ସକାଳୁ ମାଳା···ମା କଅଣ କାନ୍ଦ ନଥିବ ?

ସକାଳବେଳକୁ ମଣିମାଳାର ଗଣ୍ଡ ବହି ଲୁହଧାର ଗଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି ।

"ବାପା, ମୋତେ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଗଲ ତୁମେ ?"

ମାଳା ଅଝଟରଝଟର କାନ୍ଦଉଚି । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ହରାଇ ସେ କଲିକଲି ହୋଇଉଠୁଚି । ଖଟ ଉପରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ବସିପଡ଼ି ତଳେ ଗଡ଼ୁଯାଉଚି—ବାପା, ବାପା, ମୋ ବାପା କୁଆଡ଼େ ଗଲ ତୁମେ, ମତେ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଗଲ ?

ଆରଘରୁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଘଣିଆ ଦୌଡ଼ି ଆସିଲା । ଛୋଟ ପିଲାଟି ପରି ଉଠାଇନେଇ ଖଟ ଉପରେ ଶୁଆଇଦେଲା । ଘଣିଆ କୋଳରେ ମୁଣ୍ଡ ଥୋଇ ମଣିମାଳା ଭେଁ ଭେଁ ହୋଇ କାନ୍ଦଉଠୁଚି । କହୁଚି—ଏତେବଡ଼ ସଂସାରଟାରେ ଆପଣାରହୋଇ କେହି ନାହିଁ । ଅସହାୟ-

ଅନାଥା ମୁଁ, କାହା ହାତ ଧରି ବାଟ ଚାଲିବି । ନାରୀ ମୁଁ, ନିରାଶ୍ରୟା ଅବଳା—ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଛତା ଧରିବ କିଏ ରାଣିଆ !

ରାଣିଆ ବୁଝାଇବାକୁ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚି । ମାତ୍ର ମାଳାର ପ୍ରାଣ ଆଜି କୌଣସି କଥାରେ ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇ ପାରୁନାହିଁ । ତା ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ନିଜ କୋଳ ଉପରକୁ ଟେକିନେଇ ମୁହଁଟାକୁ ଆଉଁସି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା ରାଣିଆ । ମାତ୍ର ବିକଳରେ ଫାଟି ପଡୁଥିବା ମୁହଁଟି ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁଦେଲା ବେଳକୁ ନିଜର ପ୍ରାଣ ଭିତରେ କୋହ ଉଠି ଆସୁଛି । ନାରୀ ସେ, ତାର ବି ହୃଦୟ ଅଛି । ସେ ବି ଭେ ଭେ କାନ୍ଦିଉଠିଲା ।

କେତେବେଳକେ ଦୁଆର ମୁହଁକୁ ଆସି ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ବିକ୍ରମବାବୁ । କଅଣ ହୋଇଛି ରାଣୀଆ ? ଏମିତି କନ୍ଦାକଟା କାହିଁକି ?

ଭିତରକୁ ପଶିଆସି ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ଇଏ ସବୁ କଅଣ ମାଳା ! ତୁମେ କଣ ପିଲା ହେଇଚ ? ଶିକ୍ଷିତା ହୋଇ ତୁମେ ଏମିତି ଅଧୀର ଭାବେ ଗଡୁଚ ! ବିପଦବେଳେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବା ସିନା ଦରକାର ।

ପାଖକୁ ଲାଗିଆସି ମାଳାର ଆଖି ପୋଛି ଦେଉଚନ୍ତି । ହାତଟି ଧରି ଉଠାଇ ବସାଉଚନ୍ତି । ଛି ଛି, ଇତର ଲୋକ ପରି ଭେଁ ଭେଁ କାନ୍ଦୁଚ ? କଅଣ ହେଇଚି କାହାର ?

ଅଞ୍ଜନ ଢାଳି ଉଠି ବସୁ ବସୁ ମାଳା କହିଲା—ଅପଣାର ବୋଲି କେହି ନାହିଁ ମୋର ବିକ୍ରମବାବୁ ! ଏତେବଡ଼ ସଂସାରଟାରେ ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅସହାୟ ।

କିଏ କହୁଚି ଏକଥା । ମୁଁ ଅଛି, ତୁମର ଭାବିବାର କିଛି ନାହିଁ । ମୁଁ ଥିବାଯାକେ ତୁମର ଅଭାବ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ କି ତୁମକୁ ଅସମ୍ମାନ କେହି ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଉଠ, ଉଠ ମାଳା !

ହାତଧରି ଉଠାଇ ଦେଉଚନ୍ତି ବନମବାବୁ ।

ମାଳା ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚିଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଚି ।

ସେ ଦିନ ରାତିର ଘଟଣା ତାର ମନପଡ଼ି ଯାଉଛି । ନିଚ୍ଛାଟିଆ ବାରଣ୍ଡାଟି ଉପରେ ବନମବାବୁଙ୍କ ବକ୍ଷ ଉପରକୁ ସେ ଢଳିପଡ଼ିଥିଲା । ନାରୀର ଲଜ୍ଜା ଆଉ ସଙ୍କୋଚର କାରଣ ଏଥିଠାରୁ ବଳି କଅଣ ଅଉ ଥାଇପାରେ ? ମନ ଭିତରର ଗ୍ଳାନିରେ ମନେ ମନେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ି ସେ ଘୁଞ୍ଚିଯାଉଚି । ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚି । ଆଖି ଲୁହ ପୋଛିପକାଇ ଅନ୍ତରର କୋହକୁ ସେ ଲୁଚାଇଦେବାକୁ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚି । ବନମବାବୁ କିଛିଦୂର ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ ଚୌକି ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ବସିପଡ଼ି କହୁଚନ୍ତି—ପାଣି ଆଣି ମୁହଁଟାକୁ ତାଙ୍କର ଧୋଇଦେ ରାଣିଆ ! ଆଜି ମୁଁ ହାସପାତାଳ ଯାଇଥିଲି । ବିଜୟବାବୁଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଭଲ ଅଛି । ତାଙ୍କ ଲଗି ତୁମେ ଚିନ୍ତା କରନାହିଁ ମାଳା ! ସେ ଚିନ୍ତା ମୋ ଉପରେ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ଉପର ତାଲରୁ ଚାକର ପିଲାଟି ଦୌଡ଼ି ଆସି କହିଲା—କଟକରୁ ଟ୍ରଙ୍କ୍‌କଲ୍ ଆସିଚି ଅଜ୍ଞା ! ମାଳାଦେବୀଙ୍କୁ କିଏ ଡାକୁଚନ୍ତି ।

ମୋତେ ? କଟକରୁ କିଏ ଡାକୁଚି ।

ମନ ଭିତରେ ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ତରଙ୍ଗଟା ହଠାତ୍ ଗତି ବଦଳାଇଚି । ଖଟ ଉପରୁ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ପଡ଼ିଉଠି ଧାଇଁଲେ ମଣିମାଳା । ମୁହଁ ଧୋଇଦେବାକୁ ପାଣି ଧରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଥିଲା ରାଣିଆ । ପାତ୍ରଟାକୁ ତଳେ ଥୋଇ ଦେଇ ମାଳାର ହାତଟାକୁ ଧରି ପକାଇଲା । ନୋହିଲେ ସେ ପଡ଼ି ଯାଇଥାଆନ୍ତା । ମାଳା ଓଠାରି ହୋଇ ଦୌଡ଼ି ଯାଉଚନ୍ତି, ପଛେ ପଛେ ଧରି ଧରି ଚାଲିଚି ରାଣିଆ । ତା ପଛକୁ ଚାଲିଚନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାବୁ ।

ହାଲୋ, କିଏ ଡାକୁଚନ୍ତି ।
ଇରେ ମୋ ଧନ, ମୋ ପୁଅ ।
ବାବା, ବାବୁରେ, କଅଣ କହୁଚୁ ?
ଆସିବୁ ? କାହା ସାଙ୍ଗରେ, କେବେରେ ଧନ ?
ହଁ ହଁ, କାଲି ସକାଳୁ ? ମଦନବାବୁଙ୍କ ସାଥିରେ ?
ହଉ ହଉ, ତାଙ୍କ ଦୟା ।
ତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ।
ମୋ ଧନ, ମୋ ବାପା, ଭଲଅଛୁ ?
କିଏ ? ମଦନବାବୁଙ୍କୁ ଫୋନ୍ ଦଉଚୁ ?
ଦେ ବାପା ।
ହାଲୋ, ଆପଣ ? ନମସ୍କାର ।
ଜୀବନରେ ଆପଣଙ୍କ ଋଣ ସୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ ।
କାଲି ସକାଳୁ ?
କିଏ, ବ୍ରହ୍ମବାବୁ ? ଏଇଠି ଅଛନ୍ତି ।
ଫୋନ ତାଙ୍କୁ ଦଉଚି ।
ନମସ୍କାର ।
ବ୍ରହ୍ମବାବୁ ରିସିଭରଟା ଧରିଲେ ।

ନମସ୍କାର ।
କାଲି ସକାଳୁ ପହଞ୍ଚୁଛନ୍ତି ?
ପୁଅଟିକ ସଙ୍ଗରେ ନିଶ୍ଚୟ ନେଇ ଆସିବେ ।
ମାଳାଦେବୀଙ୍କ ମନର ଅବସ୍ଥା ? ଭଲନାହିଁ ?
ଏକ ପ୍ରକାର ଅଛନ୍ତି ।
ହଉ, ନମସ୍କାର ।

ରିସିଭର୍‌ଟା ଥୋଇଦେଇ ମାଳା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ହସି-ଦେଲେ—ଆଉ ଚିନ୍ତା କଅଣ ? ପୁଅଟିତ ପାଖକୁ ଆସୁଚି । ତାର ପାଇଁ ବା ଚିନ୍ତା ? ସେ ଏଇଠି ପଢ଼ିବ ।

ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସଟିଏ ଟାଣି ମଣିମାଳା କହିଉଠିଲେ—ଦୟା ଆପଣଙ୍କର । ଋଣଟା ଜୀବନରେ ସୁଝି ହେବନାହିଁ ।

ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସୁଚନ୍ତି ବନମବାବୁ ।

ମାଳାର ମନର ଝଡ଼ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥମି ଯାଇଚି । ନିଜ ଘରକୁ ସେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲା ।

× × ×

ନଅ ଦଶ ବର୍ଷର ପୁଅ ରଚନାରପୁଣଟିକ ଧରି ଡାଇରେକ୍ଟର୍ ମଦନମୋହନ ମିଶ୍ର ସକାଳ ଦଶଟା ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ।

ମା, ମା-ଆ !

'ମୋ ଧନମଣି' ବୋଲି ହାତ ଦୁଇଟାକୁ ଆଗକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ବରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଧାଇଁଆସିଲେ ମଣିମାଳା । କାଲିଠାରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ

ଚିନ୍ତା ମନଭିତରୁ ଦୂରେଇ ଯାଉଛି । ପୁଅ ଆସିଚି ପାଖକୁ । କୋଳକୁ ଟାଣିନେଇ ବକ୍ଷ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ମୁହଁରେ ତାର ଚୁମା ଖାଇଖାଇ ଏକୁଟିଆ ଘରଭିତରକୁ ପଶିଯାଉଚନ୍ତି ମଣିମାଳା । ପଛରେ ତାଙ୍କର ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଗେଇ ଆସୁଚନ୍ତି ମଦନବାବୁ, ମୃଦୁମୃଦୁ ହସି ହସି । ସେଆଡ଼କୁ ସନ୍ତାନବତ୍ସଳା ମାଆର ନଜର ନାହିଁ । ମଦନବାବୁ ବି ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଘରଟି ଭିତରକୁ ନିଃଶବ୍ଦରେ ପାଦପକାଇ ମଦନବାବୁ ଚଉକି ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ବସିପଡ଼ି ମାଆ କୋଳରେ ପୁଅଟିର ନିବିଡ଼ ସ୍ନେହ ବତ୍ସଳତାର ଚିତ୍ରଟି ପ୍ରତି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶିଳ୍ପୀ ସେ—ଦୃଶ୍ୟଟି ତାଙ୍କର ଶିଳ୍ପ କଳାରେହିଁ ବିଭୋଳ, ପାଗଳ । ସେ କିଛି କହୁନାହାନ୍ତି । ନୀରବ ହୋଇ ଜୀବନ୍ତ ମେଡ୍ଡୋନା ଚିତ୍ରଟିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ବଢ଼ାଇ ଚୌକି ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ନିଜେ ନିଜେ ଚିତ୍ର ପ୍ରତିମାଟିଏ ପାଲଟିଯାଉଚନ୍ତି । ଅନେକବେଳ ପରେ ମାଳାର ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ସେ ପଛକୁ ଚାହିଁ କହି ଉଠିଲା—କିଏ ? ଆପଣ···ନମସ୍କାର ।

ଆଉ ଆପଣ ? ନମସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ହସୁଚନ୍ତି ମଦନବାବୁ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଲଜ୍ଜା ମିଶ୍ରିତ ହାସ୍ୟ ରେଖା ଉକୁଟିଉଠିଲା ମାଳର ଅଧର ଓଷ୍ଠରେ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ମଦନବାବୁଙ୍କ ମୁହଁଟି ଶୁଖି ଝାଉଁଳିପଡ଼ୁଚି । ପଚାରିଲେ—କେଇଟା ଦିନ ଭିତରେ ଆପଣ ଏତେଦୂର ଶୁଖି ଗଲେଣି ?

ମନର ଗତିଟା ହଠାତ୍ ବାଗ ବଦଳାଇଲା । ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟିଏ ଛାଡ଼ି ମାଳା ମୌନ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ମୁହଁଟିକି ଶୁଖାଇଦେଲେ । କ୍ଷଣକ ପୂର୍ବରୁ ଆକାଶ ନିର୍ମଳଥିଲା । ଖରା ହସୁଥିଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ କାହୁଁ ଖଣ୍ଡେ କଳାମେଘ ଘୋଟି ଆସି ସାରା ଆକାଶଟାକୁ ଢାଙ୍କି ପକାଇଲା । ମଦନବାବୁ ମନେ ମନେ ଭାରି ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ନିଜେ ନିଜେ—ହସଟିକେ ଆମେ ତ କାହାରି ମୁହଁରେ ଫୁଟାଇ ପାରୁବାନାହିଁ ! ବୃଥାରେ ଦୁଃଖ ଦେଇ କେଉଁ ବଡ଼ିମା ଆମେ ଦେଖାଉ ହେ ? ମାଳାର ଭୁଲ ମନ ପୁଅକୁ ପାଇ ଭୁଲିଥିଲା । ସହାନୁଭୂତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ମନଟାକୁ ତାରି ପୃଣିଥରେ ଘାଇଲା କରାଇ ଦେଇ ଭୁଲ୍ କରିଚନ୍ତି ସେ । କଥାଟାକୁ ଅନ୍ୟଆଡ଼କୁ ଘୁରାଇ ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି ପଚାରିଲେ—ବିକ୍ରମବାବୁ କଅଣ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଚନ୍ତି ?

ତଳକୁ ଚାହିଁ ମାଳା ଉତ୍ତରଦେଲା—କହିପାରୁ ନାହିଁ, ହୁଏତ ଉପରେ ଥିବେ ।

ମାଳା ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ୁଚି । ମନ ଭିତରର ଘାଇଲା ଉପରେ ଜୋରରେ ଆଘାତ ଲାଗିଚି । ଯନ୍ତ୍ରଣାଟା ହଠାତ୍ ଭୁଲ ହେଉନାହିଁ । ନୋହିଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ଜାଣୁଚି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚିନ୍ତାଟାକୁ ମନ ଭିତରେ ଏତେ ଘଣ୍ଟା ଚକଟା କଲେ ଫଳ କିଛି ଫଳିବ ନାହିଁ । ବରଂ ଦୁଃଖର ଚିନ୍ତାରେ ଦୁଃଖହିଁ ବଢ଼ିଯାଉଥିବ ।

ରବରର ହାତଟିକି ଧରି ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଆସି ଡାକିଲା—ଋଣିଆ ! ଏ ଋଣି !

ଆର ଘରୁ ଶୁଭିଲା—ଅଜ୍ଞା ! ଯାଉଚି ।

ବାବୁ ଅଛନ୍ତି ?

ଆଜ୍ଞା ଅଛନ୍ତି ।

ଖବର ଦେ, ମଦନବାବୁ ଆସିଚନ୍ତି ।

ଯାଉଚି ଆଜ୍ଞା ।

ମଦନବାବୁ ଉଠିପଡ଼ି କହିଲେ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ଥାଉ ।

ମୁଁ ନିଜେ ଯାଉଚି ଦେଖା କରିବି ।

ମାଳା ରବିକି ଡାକି କହିଲେ—ତୁ ବି ଯାଆ ବାବା, ନମସ୍କାର କରି ଆସିବୁ ।

କାହାକୁ ମା ?

ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କୁ ।

ସେ କିଏ ମା ?

ତାଙ୍କରି ଘରେ ତ ଆମେ ଅଛୁ । ସେ ଭାରି ଭଲଲୋକ । ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଚନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଋଣ ଆମେ ସୁଝି ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ମୁଁ କାହାରିକି ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ । କିଏ ସେ ବିକ୍ରମବାବୁ ଫିକ୍ରମବାବୁ ମୁଁ ଜାଣେ ନା ।

ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସି ହସି ନିଜେ ବିକ୍ରମବାବୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ ।

ମଦନବାବୁ ଉଠିପଡ଼ି ନମସ୍କାର ହେଲେ ।

ମାଳା ଚୌକି ଖଣ୍ଡିକ ଆଗେଇ ଦେଇ କହିଲା—ବସନ୍ତୁ ।

କାବାହେଇ ରବି ଚାହିଁ ରହିଚି ତାଙ୍କରି ଆଡ଼କୁ । ମା କହିଲା—ନମସ୍କାର କର ।

ସାନ ପିଲା, କଟମଟ କରି ଚାହିଁରହୁଚି । ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଉଠାଉଚି, ନମସ୍କାର ହେଉଚି; ମାତ୍ର ପାଟିରେ ନମସ୍କାର ଶବ୍ଦଟି ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ଦୁ'ହାତ ବଢ଼ାଇ ବନ୍ଧମବାବୁ ତାକୁ ନିଜ କୋଳକୁ ଭିଡ଼ି ନେଇ ଗୁଡ଼ି ଉପରକୁ ଆଉଜାଇପକାଇ ହସୁଚନ୍ତି । କହୁଚନ୍ତି—ମୁଇଁ ବନ୍ଧମବାବୁ ।

ରବି ମୁହଁକୁ ଚାହିଁରହି ପୁଣିଥରେ ନମସ୍କାର କରି କହୁଚି—ନମସ୍କାର । ପିଲାମନ ତାର ମା କଥାକୁ ଏତେବେଳକେ ଗ୍ରହଣ କରୁଚି । ନିଜ କୋଳର ଉଷୁମ ଦେଇ ଜାବୁଡ଼ି ଧରି ବନ୍ଧମବାବୁ କହୁଚନ୍ତି—ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇବୁ ଯା ବାବା ! କାଲି ରାତିଟା ଉଜାଗର ପରା । ଖିଆପିଆ କରି ସାରିଲେ ଆମେ ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ ହେବା ଯେ ତେଣିକି ।

ପବନର ଗତି ବଦଳି ଯାଉଚି । ଦିଗହରା ପକ୍ଷୀ ଆଶ୍ରୟ-ତରୁର ସନ୍ଧାନ ପାଇଯାଉଚି । ମାଳା ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଟାଣି ବାହାରକୁ ବାହାରି ଯାଉଚି । ମନ ଉପରୁ ତାର ମସ୍ତବଡ଼ ବୋଝଟାଏ ଉତୁରି ଯାଉଚି ।

ବାହାରେ ଠିଆହୋଇ ସେ ଏକ ଲୟରେ ଗୁରିକଣିଆ ଟୁକୁଟ ଆକାଶ ଖଣ୍ଡିକ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଭାବୁଚି—ଇଏ କଅଣ ହେଲା ? ମନ ଉପରୁ ବୋଝଟା ଉତୁରି ଯାଉଚି ନା ମନ ଉପରେ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାର ବୋଝଟା ବେଶି ବେଶି ଲଦି ହୋଇ ପଡ଼ୁଚି ? ଧନପତି ବନ୍ଧମ-ବାବୁ ଅନାଥାକୁ ଏତେ ଆପଣାର କରି ନେଉଚନ୍ତି କାହିଁକି ? ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧାଟା ସବୁଠାଇ ଅମୃତ ନୁହେଁ ତ । କାହା ପାଖରେ

ବିଷଲ୍ୟକରଣୀ, ପୁଣି କାହା ପାଖରେ ବିଷଗରଳ । ଖାଇଲେ ମଲ, ନଖାଇଲେ ମଲ । ହସିଲେ ମଲ, କାନ୍ଦିଲେ ମଲ । ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ ମଲ, ଗ୍ରହଣ ନକରିବାକୁ ହାତ ସଙ୍କୁଚିତ କରି-ନେଲେ ବି ମଲ ।

ସେଦିନ ରାତି କଥା । ଦୁଃଖ ବିହ୍ୱଳ ମ୍ରିୟମାଣ ଶରୀରଟା ଅଜ୍ଞାତରେ ଢଳିପଡ଼ିଥିଲା ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ମୁକ୍ତବକ୍ଷ ଉପରକୁ । ଘଟଣା ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଭାସି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏବଂ ଅଜ୍ଞାତ-ସାରରେ କିଏ କାହାଠେଇଁ ଅଟକିଯାଏ ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ତା ଉପରେ କାହାରି ମଧ୍ୟ କିଛି ଅକ୍ତିଆର ନାହିଁ । ଦୁନିଆ କିଛି ବୁଝିବ ନାହିଁ—କହିବ ଭୁ·ଭୁଲ କଲୁ । ଭୁଲ୍‌ଟା କିନ୍ତୁ ଜାଣିଶୁଣି କେହି କରିବସେ ନାହିଁ । ଭଲ କରୁ କରୁ ଭୁଲ ହୋଇଯାଏ । ଘଟନାଚକ୍ରରେ ପଡ଼ିଲେ ଭୁଲ ହୋଇଯାଏ । ଦୁନିଆରେ ପୁଣି ଭୁଲ କେଉଁଟା, ଠିକ୍ କେଉଁଟା ତାକୁ ଠିକ୍ କରି କହିଦେବ କିଏ ? ଭାସମାନ କାଠିକୁଟା ବେଗଗାମୀ ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଭାସି ଚାଲିଛି । କେଉଁଠି ଲାଗିଗଲା, କେଉଁଠି ଛୁଡ଼ିଗଲା, କେଉଁଠି ଅଟକିଗଲା; କେଉଁଠି ବା ଭଉଁରିରେ ପଡ଼ି ବୁଡ଼ିଗଲା—ତା ଉପରେ ତାର ନିଜର ଅକ୍ତିଆର କିଛି ନାହିଁ ।

ଏକୁଟିଆ ଛନ୍ଦ୍ରା ହୋଇ ମଣିମାଳା ଭାବିଚାଲିଛି । ରବିର ହାତଧରି ରଣିଆ ଗାଧୁଆ ଘରକୁ ନେଇଗଲାଣି । ବସିଲା ଘରେ ମଦନବାବୁ ଏବଂ ବିକ୍ରମବାବୁ ଗୁନ ଗୁନ କେତେ କଅଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଛନ୍ତି । ମାଳା ଶୁଣିପାରି ନାହିଁ ।

ବିଜୟବାବୁଙ୍କର ଆଉ ଆଶା ନାହିଁ ।

ତେବେ ମାଳା ?
କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଭୁଲାଇ ରଖିବାକୁ ହେବ ।
ଏ ଚରିତ୍ରରେ ତେବେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଉ ।
ଦିଅନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଗଲେ ତ ହେଲା ?
ନ ଗଲେ ନିଜକୁ ଭୁଲାଇ ରଖିବେ ସେ କେମିତି ?

ସେଇ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ ଆପଣ । କର୍ମନିରତ ମନ ଶୂନ୍ୟଚିନ୍ତା ପାଇଁ ସମୟ ପାଏନାହିଁ ।

—୭—

ବଙ୍କିମବାବୁଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ମଣିମାଳା ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି । ମନ ଭିତରେ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରବାହ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ମନଟା ବିଷାକ୍ତ ହୋଇ ଉଠେ । ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ ରେକର୍ଡ଼ ଉପରେ କୌଣସି କାରଣରୁ ଠାଏ ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇଗଲେ ସଙ୍ଗୀତର ଛିନ୍ନ ଅଂଶଟି କେବଳ ଘାଉଁ ଘାଉଁ ହେଉଥାଏ । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ସଦାବେଳେ ଏକ ମୁଖୀ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ମନଟା ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇପଡ଼େ, ପାଗଳ ହୋଇଯାଏ । ଚରିତ୍ରରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରି ମାଳା ଦେଖିଲେ— ବାସ୍ତବିକ୍ ସେ ନିଜେ ଧୀରେ ଧୀରେ ସୁସ୍ଥ ହୋଇଉଠୁଚନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ଏକମାତ୍ର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚିନ୍ତା କରି ଲାଭ ନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କର

ତାହାର କିଛି ମଙ୍ଗଳ ହେବନାହିଁ କି ନିଜର କିଛି ମଙ୍ଗଳ ହେବନାହିଁ । ପୁଅଟି ପାଖରେ ଥାଇ ଏକୁଟିଆ ସମୟଟା ଭୁଲାଇ ରଖୁଚି । ନିତିପ୍ରତି ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓକୁ ଯିବା, ରିହରସେଲ୍‌ରେ ଯୋଗଦେବା ଏବଂ ବଡ଼ ଦର୍ପଣ ଆଗରେ ଠିଆହୋଇ ନିଜ ଅଭିନୟକୁ ନିଜେ ପରଖି ଦେଖିବା, ଏଇଥିରେ ତାଙ୍କର ବହୁତ ସମୟ କଟିଯାଏ । ଚିତ୍ରତାରକା ରୂପେ ନିଖୁଣ କରି ନିଜକୁ ଗଢ଼ି ନେବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ କମ ସାଧନା ଦରକାର ହୁଏନାହିଁ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବ କି ମଦନ ବାବୁ···ସଙ୍ଗରେ ଅଭିନୟ କରିବା ଲାଗି ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିନେତା । ଏମିତି ହାତ ହଲାଅ, ଏମିତି ଦେହ ବଙ୍କାଅ, ଏମିତି ଚାହଁ, ଏମିତି ହସ, ଏମିତି କାନ୍ଦ, ଏମିତି ଛଳନା କର, ଏମିତି ଏମିତି ମୃଦୁ ହସ, ବସ, ଉଠ, ଚାଲ, ଟହଲ, ଚମକିପଡ଼, ଥମକି ଠିଆହୁଅ । ଫୁଲ ତୋଳ, ମାଳା ଗୁନ୍ଥ, ମୁଖଭଙ୍ଗି କର, ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗି କର । କଥା କୁହ, ଶୁଣି ହୁଅ, ଗାଅ, ବାଡ଼, ଖାଅ, ପିଅ, ଖୁଆଅ, ପିଆଅ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳ୍ପନିକ କଥା ବସ୍ତୁଟିକୁ ଅଭିନୟ ଓ ଗୀତରେ ନିଖୁଣ ରୂପ ଦେଇ ଜୀବନ୍ତ କରି ଗଢ଼ିଦିଅ—କମ ସାଧନାର କଥା ଇଏ ନୁହେଁ, ଧୀରେ ଧୀରେ ମନଟା ଗତି କରିଗଲା ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ । ସ୍ୱାମୀଚିନ୍ତା ନିତାନ୍ତ ମାମୁଲି ହୋଇ ଗଲା । ବିକ୍ରମବାବୁ ଅସୁସ୍ଥ ହେଲେ । ମଦନବାବୁଙ୍କ ଅଧରରେ ସନ୍ତୋଷ ଓ ହାସ୍ୟରେଖା ଖେଳିଲା ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ମାଳାର ଏକମୁଖୀ ମନଟା ବହୁମୁଖୀ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅଭିନୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୋଡ଼ିଦାର ପୁରୁଷ ବିମଳଚନ୍ଦ୍ର । ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର, ହସ ହସ ମୁହଁ, ମନଭିତରେ ଖୁବ ପ୍ରବଣତା ଓ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ତେଜ ତେଜିକା ବେଳା ଡେଇଁ ପଡ଼ିବାକୁ ସଦା ଚଞ୍ଚଳ, ସଦା ବ୍ୟଗ୍ର । ତାହାର ସଙ୍ଗରେ ହସଖେଳ,

ବସାଉଠା ଅଟା ତାମସାର ଅଭିନୟ । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ଆସି ମୁକୁଳା କବରୀରେ ଫୁଲଟାଏ ଖୋସିଦେଇ ଯାଉଛି । ତାହାର ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ଦେବାପାଇଁ ମଣିମାଳା ହସ ହସ ମୁହଁରେ ଏକ ଲୟରେ ଫୁଲ ମାଳଟିଏ ଗୁନ୍ଥୁଛି । ତାହାର ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ମାଳା ଗୀତଟିଏ ବୋଲୁଛି । ତାହାର ବାହୁ ଉପରକୁ କେତେବେଳେ ଅବା ଢଳି ପଡ଼ୁଛି । ମଣିଷର ମନଟା କେଉଁ ପଥର ନୁହେଁ ଯେ ଅବିଚଳିତ ରହିବ । ମଣିଷର ମନଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତରଳ, ଚଞ୍ଚଳ ଓ ତରଙ୍ଗମୟ । ଧୀରେ ଧୀରେ ସ୍ୱାମୀ ଆଡ଼ୁ ମନଟା ଦୂରେଇ ଆସୁଛି । ଅନ୍ୟ ଆପଣାର ପର ହୋଇ ଯାଉଛି । ଯିବାର ଯିଏ, ଦୂରେଇ ଯାଉଛି । ଆସିବାର ଯିଏ ପାଖକୁ ଲାଗି ଆସୁଛି । ଗତିଶୀଳ ଦୁନିଆରେ ଗତିହିଁ ଏକମାତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥାଏ । କେହି କାହାର ପାଇଁ ଅନାଇ ରହେନାହିଁ ।

ବାପଘରୁ ଝିଅଟି ବିଦାୟ ନେଉଛି । ବାପ ମାଆ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲେ, ଲାଳନ ପାଳନ କରିଥିଲେ । କାନ୍ଦି ଗଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି— ତୋତେ ଛାଡ଼ି କେମିତି ଆମେ ବଞ୍ଚି ରହିବୁ ଲୋ ମାଆ··· ।

ଝିଅଟି ବି ବାପମାଆଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଗଲା ବେଳକୁ ଅତି ବିକଳରେ ରଡ଼ି ଛାଡୁଛି—ଘର ଦୁଆରକୁ ପେଲି ଦଉଚକି ବାପା ହେ, ମଝି ଦରିଆକୁ ଠେଲି ଦଉଚ'କି ବାପା ହେ···।

କିନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ ବର୍ଷେ ଦିବର୍ଷ ପରେ ବାପା ମାଆ ଝିଅକୁ ଭୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ଝିଅ ବି ବାପ ମାଆଙ୍କୁ ଭୁଲି ନିଜର ନୂଆ ସଂସାରଟିକୁ ନେଇ ବିଭୋଳ ହୋଇଯାଉଛି ।

ମା କୋଳରୁ ଛୁଆ ଚାଲି ଯାଉଛି । ସ୍ୱାମୀ କୋଳରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଚାଲି ଯାଉଛି । ସ୍ତ୍ରୀ କି ଛାଡ଼ି ସ୍ୱାମୀ ଅନ୍ତର ହେଉଛି । ତଥାପି ଦୁନିଆ

ଭୁଲୁଚି । ମଣିଷ ଭୁଲି ଯାଉଚି । ଦୂରକୁ ଗଲା ସିଏ, ଦୂରେଇ ଗଲା ସିଏ । ନିକଟକୁ ଆସୁଚି ସିଏ, ନିକଟକୁ ଆସି ଧାଉଚି ସିଏ— ଆପଣାର ହୋଇ ଯିବାପାଇଁ ।

ବିମଳଚନ୍ଦ୍ର ପାଖକୁ ପାଖକୁ ଲାଗିଆସୁଚି । ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓ ଏବଂ ରିହର୍ସେଲ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ବିମଳକୁ ଦେଖିଲେ ମଣିମାଳାର ମନ ଭିତରେ ତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଚି ଏବଂ ମଣିମାଳାକୁ ଦେଖିଲେ ବିମଳଚନ୍ଦ୍ର ବିମଳ ଚନ୍ଦ୍ରପରି ହସିଉଠୁଚି ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମଦନମୋହନ ମିଶ୍ର ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ଘରକୁ ଆସି ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝନ୍ତି । ପାଖରେ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ ହୁଅନ୍ତି । ଆତ୍ମୀୟ ବନ୍ଧୁ ବିଜୟର ସ୍ତ୍ରୀ । ଅତି ଆପଣାର ଲୋକ । ରବିକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବୁଲିଯାଆନ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ଗାଡ଼ି ଆଣି ମାଳାକୁ ଧରି ଏଣେ ତେଣେ ବାହାରିଯାଆନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଆନ୍ତି ସୁଟିଂ ପାଇଁ । ସଙ୍ଗରେ ଥାଆନ୍ତି, ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । କାହିଁ ଚଣ୍ଡୀ-ଖୋଲର ଝରଣା ପାଖରେ, କାହିଁ ଗୋନାସିକାର ପାହାଡ଼ ତଳେ, କେତେବେଳେ ଅବା ଗୋପାଳପୁରର ସମୁଦ୍ର କୂଳ ଏବଂ ନୋଳିଆ ପଲ୍ଲୀରେ, କେତେବେଳେ ଅବା କୋରାପୁଟ ବଣ ଭିତରେ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଚଇତପର୍ବର ଉତ୍ସବରେ । ଫଟୋ ଉଠାଯାଉଚି । ଗୁରୁଆଡ଼େ ଗଛଲଟା ଫୁଲ ଭାରରେ ହସିଉଠିଚି । ମନ ହସୁଚି, ପ୍ରାଣ ମାତି ଉଠୁଚି । ଜହ୍ନ ରାତିରେ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ କୁଣ୍ଡଳି ହୋଇ ଗୀତ ଗାଇ ନାଚୁଚନ୍ତି । ମଣିଷ ତ ଏମାନେ, ଅଭିନେତା ଅଭିନେତ୍ରୀମାନେ ! ମଣିଷର ମନ ଓ ଦୁର୍ବଳତା ଦେଇ ଏମାନଙ୍କୁ ଗଢ଼ିଚି ତ ବିଧାତା ! ନିରୋଳା ଆନନ୍ଦରେ କଥା କହୁ କହୁ ମାଳାର ହାତଟିକୁ ଧରିପକାଇ ମଦନ ବାବୁ କେମିତିଆ ଗୋଟାଏ ମନ

ମହାଣିଆ ହସ ହସିଉଠନ୍ତି । ମଣିମାଳାର ଦେହରେ ଶିହରଣ ଜାଗେ, ଲୋମ ଠାକୁର ଉଠେ । ସେ ବି ରକ୍ତ ମାଂସର ଶରୀର ଘେନି ମଣିଷ ଜନ୍ମ ପାଇଛି ।

ସ୍ୱାମୀର ଚିନ୍ତା ଏବଂ ଅଭାବର ତାଡ଼ନାରେ ମନଟା ତାର ମରମରି ଯାଉଥିଲା । ଘଟନା ଚକ୍ରରେ ଦୂରେଇ ଆସି ମଣିମାଳାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଯାଇଛି । ଗଢ଼ଣ ତାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର । ଚିନ୍ତା — ଶୂନ୍ୟମନ ତାକୁ ଭିତରେ ଥାଇ ମେକ୍‌ଅପ୍ କରାଇ ଦେଉଛି । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ଅନୁଭୂତି ତାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଟିକୁ ଧୀରେ ସୁନ୍ଦର କରିଆଣୁଛି । ବସନ୍ତଟା ଅକାଳରେ ଝାଉଁଳି ଯାଉଥିଲା, ଲେଉଟିପଡ଼ିଛି । ତାର ଅଙ୍ଗଲତା, ତାର ଚେହେରା, ତାର ବର୍ଣ୍ଣ ସତେକି ମାଂସ ଝୋଇଟା ଭିତରେ ହସି ଉଠିଲାଣି । ଦୁଆର ଭରି ଆସିଛି । ତା ଆଡ଼କୁ ନଗୃହିଁଲା ଲୋକ ଗୃହିଁ ରହୁଚନ୍ତି, ଦୂରେଇ ଯିବା ଲୋକ ପାଖକୁ ଲାଗିଆସୁଚନ୍ତି । ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ବସି ହସିହସି କଥା କହିବାକୁ ତାର ମନଟି ମଧ୍ୟ ଆଜକାଲି ଛଟପଟ ହେଲାଣି । ମଣିଷର ପ୍ରାଣ ଗୃହେଁ ଆନନ୍ଦ । ହସିଖେଳି ଦିନଟି କଟାଇ ଦେବାକୁ ସେ ଗୃହେଁ । ଆନନ୍ଦ ବିନା ମଣିଷ ବଞ୍ଚିରହି ପାରେ ନାହିଁ ।

ଗୁଇପରି ବିକ୍ରମବାବୁ ପାଟଖ ପାଟଖ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଚନ୍ତି, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘୁରି ବୁଲୁଚନ୍ତି, ଅଜସ୍ର ପଇସା ଖରଚ କରୁଚନ୍ତି । ଅଭାବ ଅସୁବିଧା କାହାର କିଛି ହେଉନାହିଁ । ହାସ୍ୟମୟ, ଲାସ୍ୟ-ମୟ, ସଙ୍ଗୀତମୟ ଜୀବନଟା ଦେଖି ସେ ବି ପାଖରେ ବସୁଚନ୍ତି, ଆପଣାର କରୁଚନ୍ତି । ରବିକି କୋଳକୁ ଟେକିନେଇ କହୁଚନ୍ତି ବାବା ବୋଲି ଡାକ ମୁଁ ତୋର ବାବା, ତୁ ମୋର ପୁଅ ।

ଚନ୍ଦ୍ରତାରକା ମଣିମାଳାର ରୂପ ଅଛି, ବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି, କେଶବିନ୍ୟାଶ ଅଛି । ସ୍ୱାମୀ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଲୁଚି ହଜି ଯାଉଥିଲା ଯାହା, ତାହା ସବୁ ପୁଣି ଫେରି ଆସିଚନ୍ତି । ଆନନ୍ଦମୟ ପ୍ରାଣ ସାଗରରେ ତାର ଆନନ୍ଦର ଜୁଆର ଉଠିଚି । ସବୁଦିନେ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଚିନ୍ତାକୁ ମନ ଭିତରେ ଜାବୁଡ଼ି ଧରି କେହି ବସି ରହେନାହିଁ । ବହୁମୁଖୀ ମନଟା ତାର ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଆଖି ବୁଲାଉଚି ସେ ଆଡ଼ୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଲେଖା ଆଖି ତାହାରି ଆଡକୁ ଅନାଇ ହାତ ବଢ଼ାଉଚି । ଦୁନିଆରେ ନାରୀ ଆଡ଼କୁ ହାତଟା ନ ବଢ଼ାଏ କିଏ ? ଝିଅ କୁହ, ମାଆ କୁହ, ସ୍ତ୍ରୀ କୁହ, ବାନ୍ଧବୀ କୁହ—ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସ୍ୱରର ବିଭିନ୍ନ ରାଗିଣୀ ମାତ୍ର । ଚନ୍ଦ୍ରତାରକା ମଣିମାଳା, ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର କେନ୍ଦ୍ର ସେ ଆଜି । କିନ୍ତୁ ପାଖକୁ କେହି ପଶି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ସିଂହର ଦୃଷ୍ଟି ଯାହା ଉପରେ ପଡ଼ିଚି, ତା ଉପରୁ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଦୂରେଇ ରହେ ସିନା !

ଚନ୍ଦ୍ରତାରକା ମଣିମାଳା । କେବଳ ଆର୍ଟ ପାଇଁ ଆର୍ଟ । ଅଭିନୟ ପାଇଁ ଅଭିନୟ । ଚିତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ଉଠିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳାମିଶା ଓ ଖେଳାବୁଲା । ଯୁକ୍ତି ଛଳରେ ଯେତେ ଯାହା କହିଲେ ବି ମନଟା ଆର୍ଟ ଭିତରେ ବୁଡ଼ିଯାଏ କାହିଁକି ? ଅଭିନୟଟାକୁ ସତ୍ୟ ମଣି ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ିପଡ଼େ କାହିଁକି ? ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ମମତା ଜନ୍ମିଯାଏ କାହିଁକି ? ମନ ଭିତରେ ଯୋଡ଼ିଦାର ଅଭିନେତା ଭିତରେ ଭିତରେ ଆପଣାର ହୋଇଯାଏ କାହିଁକି ? ମଣିଷ ଜୀବନଟା ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଅଭିନୟ ଏବଂ ଚିତ୍ରଟା ଗୋଟାଏ ସେହି ଅଭିନୟର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସଂସ୍କରଣ ମାତ୍ର । ଉଭୟଥିରେ ପ୍ରାଣର ସଜୀବତା ଦେଖା ଦେଇଥାଏ । କେବଳ ଆର୍ଟ ପାଇଁ ଆର୍ଟ ବୋଲି କଥାଟାକୁ

ଯେତେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ବି ଉଡ଼ିଯିବାର ପଦାର୍ଥ ସେ ନୁହେଁ । ସାମାନ୍ୟ ମିଳାମିଶାରୁ ମମତା ଜନ୍ମେ, ମମତାରୁ ମୋହ ଓ ବନ୍ଧନ ଜାତହୁଏ । ମିଥ୍ୟାର ଅଭିନୟରେ ସତ୍ୟର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ମଣିମାଳାର ମନ ଥରୁଛି, ଡରୁଛି, ଦୂରେଇ ରହୁଛି । ଏବେ ସେ ଝାଣି ଓଝାର ସ୍ୱାମୀର ଚିନ୍ତାକୁ ମନ ଭିତରେ ପୂରାଇ ନିଜକୁ ସଞ୍ଚିତ କରି ନେଉଛି ସିନା ।

ଦିବସର ହସଖେଳ ମିଳାମିଶା ପରେ ରାତିକ ଶୋଇଲା ବେଳକୁ ପୁଅଟିକି ପାଖରେ ଶୁଆଉଛି ଏବଂ ସ୍ୱାମୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଡ଼ିଏ ମାରି ଆଖି ବୁଜୁଛି । ତନ୍ଦ୍ରା ଭିତରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛି, ଭୟରେ ଚମକି ଉଠୁଛି । ନିଦ୍ରା ଭିତରେ ବି ଜୀବନର ଅଭିନୟଟିକୁ ଅଭିନୟ କରିଚାଲିଛି ସ୍ୱପ୍ନର ସୂତ୍ର ଧରି ଧରି । ଜୀବନର ସବୁ ଘଟଣାଯାକ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଉଭେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଚିତ୍ରାଭିନୟର ଦୃଶ୍ୟାବଳି ଦିଶି ଯାଉଛି । ନିଭିଯାଉଛି । ବିଫଳ ଜୀବନରେ ସଫଳତାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦିଶିଯାଉଛି । ହତାଶାର ବାୟୁସ୍ରୋତ ଦୂରକୁ ଉଡ଼ାଇନେଇ ଯାଉଛି ସବୁ ତାର ଆଶା ଭରସା । ସେ ଚମକି ଉଠୁଛି—ସତେ କଅଣ ତାର ରବିଟି ମଣିଷ ହେବନାହିଁ ! ସତେ କଅଣ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଅକାତର ଚିତ୍ତରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି' ଯାଉଥିବେ ବିକ୍ରମବାବୁ ? ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଦାନ ପଛରେ ତାଙ୍କର କଅଣ ସ୍ୱାର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ ? ନାହିଁ ତ ସେ ଏଭଳି ଚାହୁଁଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ପାଖକୁ ଲାଗି ଆସୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ରବିକି ମୁଅ କରୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଘରେ ତାଙ୍କର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ, ବାଟ ଚାହିଁ ବସି ରହିଥିବ । ଯାଉନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? କେବଳ କଅଣ କାମର ଭିଡ଼ରେ ସମୟ ପାଉନାହାନ୍ତି ?

ଏଇଟି ଅଟକିଯାଏ ମଣିମାଳାର ଚିନ୍ତା । ହାତ ପଚାଇବା ଆଗରୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ଯାଉଛି ଯିଏ, ତାକୁ କଅଣ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଯାଇପାରେ ?

ନିଦ୍ରିତାବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱପ୍ନ ତ ଦେଖାଯାଏ । ଏଣିକି ଏଣିକି ଜାଗରଣରେ ମଧ୍ୟ ମଣିମାଳା କେତେ କଅଣ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଯାଉଛି । ଚିକ୍ତାରିକା ମଣିମାଳା, ଚକିତ ଚିତ୍ରଖଣ୍ଡିଏ ପରି ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଦିଗକୁ ଅନାଇ ରହି ଭାବି ହେଉଛି । ମଝିରେ କେତୋଟି ମାସ ଚିନ୍ତା ଭାବନାରୁ ନିଜକୁ ସେ ମୁକ୍ତ କରି ପାରିଥିଲା । ଏଣିକି କାହିଁକି କେଜାଣି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖା ଦେଲାଣି । ଘୁଏଁ ଘୁଏଁ ସ୍ୱାମୀର ଚିନ୍ତା ଘେରିଯାଇ ଲୁଚିଯାଇ ମନ ଭିତରକୁ ପଶି ଆସୁଛି । ଏକୁଟିଆ ବସି ରହିଲେହିଁ ଚିନ୍ତାଘେରର ଆକ୍ରମଣ କରୁଛି ମନଟାକୁ । ମନ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡୁଛି । ବିକ୍ରମବାବୁ ମନ୍ତବ୍ୟ ଶୁଣାଇ ଦେଉଛନ୍ତି —ଚିନ୍ତା ଦୂରକର ମଣିମାଳା ! ନୋହିଲେ ତୁମ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ହୋଇଯିବ ।

କେତୋଟି ମାସ ପରେ ଦିନେ ରାତି ପ୍ରାୟ ତିନିଟାବେଳକୁ ମଣିମାଳା ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲା—କଙ୍କାଳସାର ଦୁର୍ବଳ ବିଜୟବାବୁ ତା ଖଟ ପାଖରେ ଠିଆହୋଇ ଡାକୁଛନ୍ତି—ମାଳା ! ଉଠ, ମୁଁ ଗଲିଲି । ପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ମୁଁ ତୁମର କେହି ନୁହେ କି ତୁମେ ମୋର କେହି ନୁହଁ । କ୍ଷୟରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଶରୀରଟା ଭିତରୁ ମୁଁ ଏବେ ମୁକ୍ତ— ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ ।

ଚମକିଉଠିକି ମାଳାର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଦେଖିଲା—ସ୍ୱାମୀମୂର୍ତ୍ତିଟା ଅପସରି ଯାଉଛି । ଉଠି ବସିଲା, ଆଲୁଅ ଜାଳିଲା । ଘଣ୍ଟା ଆଡ଼କୁ

ଅନାଇଲା, ତିନଟା ବାଜିଛି । ବାହାରେ ଚାକର ପିଲାଟା ଡାକୁଛି —କବାଟ ଫିଟାଅ ମା, ବାବୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି ।

କିଏ ? ବାବୁ! ବନ୍ଦନବାବୁ ? ଏତେ ରାତିରେ ? କାହିଁକି ?
ଛାତିଟା ଧଡ଼ ଧଡ଼ ପଡୁଛି ଉଠୁଛି ।
ଚାକର ପିଲା କବାଟରେ ହାତ ମାରୁଛି ।

ବନ୍ଦମବାବୁ ଡାକୁଛନ୍ତି—ମାଳା ! ଉଠ, କବାଟ ଫିଟାଅ ।

ବନ୍ଦମବାବୁଙ୍କ କଣ୍ଠ ଥରୁଛି । କଣ୍ଠଟା ଗମ୍ଭୀର ଶୁଣାଯାଉଛି, ଗୋଦଡ଼ା ଲାଗୁଛି, କାହିଁକି ? କିଛି ଗୋଟାଏ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଉଛି । ରାତିରେ କେବେ ସେ ଡାକନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଜି କାହିଁକି ? ମନଟା ପାପ ଛୁଉଁଛି ।

କବାଟ ଫିଟାଇ ଚାହିଁଲେ ମାଳା । ଆଲୁଅରେ ବନ୍ଦମବାବୁଙ୍କ ମୁହଁଟା ଭୟଙ୍କର ଦିଶୁଛି । ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ମାଳା କଟମଟ କରି ତାଙ୍କର ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଛି । ବନ୍ଦମବାବୁ ବାହାର ଆଡ଼କୁ ଆଖି ଫେରାଇ କହିଲେ—ରାତି ତିନଟା ପରେ ପରେ ଫୋନ୍ ଡାକ ଶୁଣି ଉଠିଲି, ଡାକ୍ତରଖାନାରୁ ଖବର ଆସିଲା—ବିଜୟବାବୁ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଜି ସେ ମୁକ୍ତ । ଚିନ୍ତା କରନାହିଁ ମାଳା ! ବହୁତ ଦୁଃଖ ସେ ପାଉଥିଲେ । ଆଜି ତାଙ୍କର ସବୁ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଅବସାନ ଘଟିଲା । ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତି ଦିଅନ୍ତୁ । ମୁକ୍ତି ଦିଅନ୍ତୁ ।

କାଠର ପ୍ରତିମାଟି ପରି ମାଳା ସେଇଠାରେ ସେମିତି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା । ତାର ମନେହେଲା ସେମିତିକି ପୂର୍ବ ସ୍ୱପ୍ନଟା ଏବେବି ଗଡ଼ ଗଡ଼ ଚାଲିଛି । ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ, ତନ୍ଦ୍ରା ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ଶଯ୍ୟା

ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଯାଇ ସ୍ୱପ୍ନମୂର୍ତ୍ତି କହୁଛି—ମାଳା ଉଠ, ମୁଁ ଚାଲିଲି । ମୁଁ ତୁମର କେହି ନୁହେଁ କି ତୁମେ ମୋର କେହି ନୁହଁ ।

ଭାବୁଛି ମାଳା—କାନ୍ଦୁଛି, ଆଉ ଚିନ୍ତା କରୁଛି । କଳ୍ପନାର ଝିଅଧରି ଗତ ଜୀବନର ପୃଷ୍ଠାଗୁଡ଼ିକୁ ମନେମନେ ଓଲଟାଇ ଚାଲିଛି । ସେଦିନ ପରି ଲାଗେ—ବିବାହ ହେଲା, ବେଦୀ ଉପରେ ହାତରେ ହାତ ଶେଯ ଉପରେ ମିଳିଲା, ମନରେ ମନ ମିଳିଲା, ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରାଣ ମିଶିଲା, ବାପମାଆ ଭାଇ ଭଉଣୀ ପର କରି ଦୂରେଇଗଲେ । ଅନ୍ଧକାରମୟ ସଂସାରର ଯାତ୍ରା ପଥରେ ଏକମାତ୍ର ଧ୍ରୁବତାରା ପରି ଆଜିଯାଏ ଯେଉଁ ଜୀବନସାଥୀ ତାଙ୍କୁ ବାଟ କଢ଼ାଇ ଏତେବାଟ ଆଣାଇଲେ, ସେ ଆଜି ନାହାନ୍ତି ! ସେ ଆଜି ଛାଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ଆଜି ବିଦାୟ ନେଇଛନ୍ତି । ଜଟିଳ କୁଟିଳ ଦୁନିଆର କଣ୍ଟକିତ ବନ୍ଧୁର ପଥଉପରେ ଅନ୍ଧ କରି ତାଙ୍କୁ ଏକୁଟିଆ ଛାଡ଼ିଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ସେ ? ଭାବିଲାବେଳକୁ ମନ ଭିତରଟା ମରିମରି ଯାଉଛି । ବିକଳରେ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦିଉଠୁଛି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶୁଛି । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ବଜ୍ରାଘାତ ପିଟି ଯାଉଛି । ମନ ଗଗନରେ ପ୍ରଳୟର ଝଡ଼ ତୋଫାନ । ମଡ଼ମଡ଼ ହୋଇ ଆଶ୍ରୟତରୁ ଭାଙ୍ଗି ଚୁରମାର ହୋଇ ଯାଇଛି । ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡିକ ଛିଙ୍ଗି ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲାଣି । ଡେଣା ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ନିଃସହାୟ ପକ୍ଷୀଟି ଓଦାଭୂଇଁ ଉପରେ କଚଡ଼ା ଖାଇ ପଡ଼ିଗଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର । ଉତ୍କଟ ଅନ୍ଧକାର । ନିଜେ ସେ ଅନ୍ଧ, ମୂକ, ଜଡ଼ । ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଡ଼ି ଗଲାଣି । ପିଣ୍ଡଟା ଭୂଇଁ ଉପରେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଛି ମାତ୍ର । ଠିଆ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନରେ ସେ କାଠ ପାଲଟି ଗଲା । ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରେତଟି ଏତେବେଳେ ତାର ତନ୍ଦ୍ରାଜଡ଼ିତ ମନ ଭିତରେ ।

କଙ୍କାଳମୂର୍ତ୍ତିଟି ବାରମ୍ବାର ଦେଖାଦେଇ କହୁଛି — ମୁଁ ଚାଲିଲି ମାଳା, ରହି ପାରିଲିନାହିଁ । ମୋ ବାଟ ଦେଖି ମୁଁ ଚାଲିଲି । ସଂସାରରେ ମୁଁ ତୁମର କେହି ନୁହେଁ ।

କେହିନୁହଁ ! କେହି କାହାର ନୁହଁ !! ତେବେ ଏ ସ୍ୱପ୍ନ କାହିଁକି ? ସଂସାରରୁ ବିଦାୟନେଇଯିବା ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ କିଆଁ ଏଭଳି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଇ ଦେଇଗଲେ ? କେହି ତ ନୁହଁ । କିଏ ତେବେ ଥିଲା; କିଏ ତେବେ ଛାଡ଼ିଗଲା ? ଗଲାବେଳକୁ କାହିଁକି ଏ ସଙ୍କେତ ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଦେଇଗଲା ! ପିଣ୍ଡ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲାବେଳେ ମୋତେ ଯିଏ ଏତିକି କହି ଡାକି ଦେଇଗଲା, ସେ କଅଣ ସତରେ ମୋର କେହି ନୁହଁ ? କେହି ନୁହଁ ତ କହିଗଲା କାହିଁକି ? ପ୍ରେତ ଭୂତ । ପିଣ୍ଡଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଉଛି । ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଶୂନ୍ୟରୂପ ନେଇ ଘୁରି ବୁଲୁଛି । ଶରୀର ଛାଡ଼ି, ଅଶରୀରୀ ଆତ୍ମାରୂପ ଧରି ସେ ଶୂନ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ମିଳେଇ ଯାଉଛି । ରୋଗଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରଟାର ସମ୍ପର୍କ ସେ ତୁଟାଇ ଦେଇଛି । କିନ୍ତୁ ଅଛି ସେ । ନାହିଁ ବୋଲି କହିବା ଭୁଲ ।

ଶୂନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ମଣିମାଳା ଦୁ'ହାତକୁ ଉଠାଇ ପାଗଳ ପରି ଡାକି ଛାଡ଼ିଲା—ହେଇଟିତ ତୁମେ, ସେ ଛାତ ତଳକୁ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଛ । ହେଇତ ତୁମର ସେଇ ରୂପଟା ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଛି । ମୋତେ ନେଇଯାଅ, ଛାଡ଼ି ଯାଅ ନାହିଁ । ମୁଁ ବି ତୁମର ସଙ୍ଗରେ ଯିବି । ତୁମକୁ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ରହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ତୀବ୍ର ଉତ୍ତେଜନା ଓ ଉନ୍ମାଦନାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପାଗଳୀପରି ଆଗକୁ ଧାଇଁ ଯାଉ ଯାଉ ମଣିମାଳା ଚଟାଣଟା ଉପରେ କଚାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ହାଁ ହାଁ କରି ଆଗେଇ ଯାଇ ଧରି

ପକାଇଲେ ବନ୍ଦମବାବୁ । ଅଲୁଳାୟିତକେଶା, ଅସଞ୍ଜିତ ବସନା ମଣିମାଳା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ ବନ୍ଦମବାବୁଙ୍କ କୋଳ ଉପରୁ ପକ୍କା ଚଟାଣର ଗାଲଗ୍ଚ ଉପରଯାକେ ଲମ୍ବହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା । ସତେକି ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିଗଲା । ସତେକି ସେ ସଂସାରଟା ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲା । ଝଡ଼ ତୋଫାନର ଶେଷ ଅବସ୍ଥାଟା ଅତି ଭୟଙ୍କର । ତୋଫାନଟା ଶେଷ ହେବାବେଳକୁ ସତେକି ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରୁଚନ୍ତି ଅଣଚାଶ ପବନ । ଘରଦ୍ୱାର ଗଛଲତା ମଡ଼ ମଡ଼ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିରୁଜି ପଡ଼ୁଛି । ବଜ୍ର ହୁଙ୍କାର ଛାଡ଼ି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ପ୍ରବଳ ବାୟୁ ସ୍ରୋତ ତୀବ୍ର ବେଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଚାଲିଛି । ପ୍ରଳୟର ଝଞ୍ଜା ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରବଳତମ ଧକ୍କାଟିଏ ଦେଇ ବିଦାୟ ନିଏ । ଅନେକ ଦିନର ରୋଗ ଶୋକ ଓ ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟ ପରେ ବିଜୟବାବୁ ଆଜି ବିଦାୟ ନେଇଚନ୍ତି । ସେ ଚାଲିଗଲାବେଳକୁ ଶେଷ ଧକ୍କାଟି ଦେଇଗଲେ ମଣିମାଳାକୁ । ସକାଳ ନଅଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ରହିଲା ସେ । ଡାକ୍ତର ଆସି ବହୁଚେଷ୍ଟା କଲାପରେ ଜ୍ଞାନ ଫେରିଲା । ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ ଦେଇ ଶୁଆଇ ପକାଇଲେ । ଜ୍ଞାନ ଫେରିଆସିଲେ ପୁଣି ସେ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପଡ଼ିବ, ଏଇ ହେଲା ଆଶଙ୍କା ।

ସମସ୍ତ ଗଡ଼ି ଚାଲିଲା । ଜୀବନଟିକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭୁଲାଇ ନେଇ ଯାଇଚନ୍ତି ମଦନ ବାବୁ । ବହଳ ଶେଜ ଉପରେ ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଚି ମଣିମାଳା । ମଝିରେ ମଝିରେ ଡାକ୍ତର ଆସି ପରୀକ୍ଷା କରି ଯାଉଚି । ନର୍ସଟିଏ ଆସି ପାଖରେ ବସୁଚି । ବନ୍ଦମବାବୁ ଆସି ହାତଟି ଉଠାଇ ନାଡ଼ିର ଗତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯାଉଚନ୍ତି । ଝଡ଼ର ଶେଷରେ ନିର୍ଜୀବ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି ଆକାଶ

ଧରଣୀ । ପ୍ରାଣୀ ଜଗତ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସମୟ ଗଡ଼ି ଚାଲିଛି । କାହାର ଦୁଃଖ ଶୋକ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ ତାର । ଚକ ଗଡ଼ି ଚାଲିଛି ଆଗକୁ ଆଗକୁ । ପ୍ରଭାତର ଚକ୍ରବାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଉଠୁଛି, ପଶ୍ଚିମ ଚକ୍ରବାଳ ତଳେ ବୁଡ଼ି ଯାଉଛି । ବୁଡ଼ି ଯାଉଛି— ପୁଣି କାଲି ସକାଳୁ ନୂଆ ତେଜ ଘେନି ଝଟକି ଉଠିବାକୁ । ଦେହର ଘା ଶୁଖି ଯାଉଛି, ମନର ଘାଆ ମଉଳ ପଡ଼ୁଛି । ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜାର ଧକ୍କା ପାସୋର ପକାଉଛି ମଣିଷ । ପୁରୁଣା ସ୍ମୃତି ଭୁଲି ଯାଉଛି । ନୂଆ ଅନୁଭୂତିର ହାତ ଧରି ଆଗକୁ ପାଦ ପକାଉଛି । ସମୟର ଅମୃତ ପ୍ରଲେପ ମନଭିତରର ଘାଆ ଶୁଖାଇ ଦେଉଛି । ଘର ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଛି, ବାପ ମା ମରି ଯାଉଛନ୍ତି । ପୁଅ ଝିଅ ବିଦାୟ ନେଉଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଛାଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । କେହି କାହାର ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଯାଉନାହିଁ । ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଧକ୍କା ଲାଗୁଛି । ଧକ୍କାଟାକୁ ଏଇ ମଣିଷ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ପୁଣିଥରେ ଉଠି ଠିଆ ହେଉଛି । ପୁରୁଣା ସ୍ମୃତିତକ ଧୀରେ ଧୀରେ ପୁରୁଣା ହୋଇଯାଉଛି । ମନରୁ ଚେର ଛିଡ଼ାଇ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ପସୋର ହୋଇ ଯାଉଛି । ଗଛଟିଏ ମଲା, ଚେର ଛିଡ଼ିଗଲା । ଭୂଇଁ ଭିତରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମିଳେଇ ସଢ଼ିଗଲା । ଶେଷକୁ ଶେଷତକ ମାଟିସଙ୍ଗରେ ମିଶି ମାଟିହୋଇ ନିଜକୁ ହରାଇଦେଲା ।' ମାଟି କିନ୍ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଉନାହିଁ — ପଡ଼ିରହିଛି ।

> କା ତବ କାନ୍ତା କସ୍ତେ ପୁତ୍ରଃ
> ସଂସାରୋୟଂ ଅତୀବ ବିଚିତ୍ର ।

ବିଚିତ୍ରତା ଘେନି ସଂସାରଟା ଚାଲିଛି । ସୃଷ୍ଟି ଆଗେଇଛି । ଥୋକେ ଯାଉଛନ୍ତି, ଥୋକେ ଅଟକୁଛନ୍ତି । ପୁରୁଣା ବିଦାୟ ନେଉଛି, ନୂଆ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି । ମଣିଷ କହୁଛି ମୋର ମୋର,

ଘୋର ଘୋର । କିନ୍ତୁ ମାୟା ଓ ଭ୍ରାନ୍ତିର ବୃଥା ମରୀଚିକା ପଛରେ ପାଗଳ ପରି ଧାଇଁଚି ଯିନା ସେ । ମିଥ୍ୟାକୁ ସତ୍ୟବୋଲି ମଣି ବୃଥାରେ ଜନପ୍ରାଣୀ ସ୍ୱପ୍ନଭିତରେ ଘାରି ହେଉଛନ୍ତି ।

ମଣିମାଳାର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା । ତନ୍ଦ୍ରା ଛାଡ଼ୁନାହିଁ । କାଲି ସଞ୍ଜବେଳେ ପଶ୍ଚିମ ଚକ୍ରବାଳତଳେ କ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିଯାଇଥିଲେ । ନୂଆ ହୋଇ ଆଜି ସକାଳୁ ସେ ଉଠି ଆସୁଛନ୍ତି । କାଲିକା କଥା ଆଜି ନାହିଁ । ଆଜି ସେ ନୂଆ । ମଣିମାଳାର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା । ତନ୍ଦ୍ରା ଛାଡ଼ୁନାହିଁ । ନିଦ୍ରା ମୃତ୍ୟୁ ଭିତରେ ସେ ମରିଥିଲା । ନୂତନ ଜୀବନ ନେଇ ନବଜନ୍ମ ଲଭୁଛି । ପୂର୍ବଜନ୍ମର ସ୍ମୃତି ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ତନ୍ଦ୍ରା ଘାରି ରହିଛି । ଅସୁସ୍ଥ ମନ ପ୍ରାଣ ନବଶକ୍ତି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । କଡ଼ ଲେଉଟାଇ ଆଖି ମେଲିଦେଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲା ବସନ୍ତବାବୁ ଶେଯଉପରେ ବସି ତାଆରି ହାତଟିକୁ ଆଉଁସୁଛନ୍ତି । ତନ୍ଦ୍ରା ଭିତରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଜ୍ଞାନ ଥାଇ ମାଳା ମେଲାଇ, ପୁଣି ବୁଜିଦେଲା । ଆଖି ଦୁଇଟା ଗୁଏଁ ଗୁଏଁ ଢୁଳେଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ବସନ୍ତବାବୁ ତା କପାଳଉପରେ ହାତ ବୁଲାଉଛନ୍ତି । ଶୂନ୍ୟଘରେ ଆଉ କେହିନାହିଁ । ବଜୁଳିର ମଳ ଆଲୁଅଟା ଘରଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତନ୍ଦ୍ରାମୟ କରି ରଖିଚି । ଝିଙ୍କମାଡ଼ୁଥିଆ ଡେଣାଭଙ୍ଗା ଚଢ଼େଇଟିକୁ କେହି ଜଣେ କୋଳକୁ ଉଠାଇ ନେଇ ଆଉଁସିଦେଉଛି । ଚଢ଼େଇଟି ବୁଲୁ ବୁଲୁ କରି ଚାହିଁ ରହିଛି ତାହାର ମୁହଁକୁ । ମନ ଭିତରେ ତାର ଭୟ ନାହିଁ, ଅବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଦକ ନାହିଁ । ଉଡ଼ିପଳାଇ ଯିବାକୁ ସେ ଚେଷ୍ଟା କରୁନାହିଁ । ନିର୍ଜୀବ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହୋଇ କେବଳ ପଡ଼ିରହିଛି । ନିଜ କୋଳ ଉପରକୁ ମଣିମାଳାର ମୁଣ୍ଡଟିକୁ ଟେକି ଥୋଇଦେଲେ ବସନ୍ତବାବୁ । ମାଳାର ଲେଶମାତ୍ର

ଆପତ୍ତିନାହିଁ ଏଥିରେ । ମନଭିତରଟା ଫାଙ୍କା ଫାଙ୍କା ଲାଗୁଛି, କୌଣସି ଭୟ ବା ଆଶଙ୍କା ସ୍ଥାନ ପାଉନାହିଁ । ଏବେବି ତନ୍ଦ୍ରାଜଡ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଛି ମନଟା ତାର । ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗାନାହିଁ । ଦେହର ଅନେକ ଅଂଶ ଏକପ୍ରକାର ମୁକ୍ତ । ବିକ୍ରମବାବୁ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ତାର ହାତ ବୁଲଉଛନ୍ତି । ମାଳା ଆଖିଖୋଲି ଚାହିଁ, ପୁଣି ଆଖି ଦୋଟି ବୁଜିଦେଉଛି । କେଉଁଠାରେ ଅଛି, କିଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି, କିଏ ତା ପାଖରେ ଅଛି, ହୁଏତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ନୁହେଁ ତ କିଛି କିଛି ବୁଝି ଅବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିରହୁଛି । ଘଟଣା ସ୍ରୋତର ତରଙ୍ଗ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିଚଳିତଭାବେ ନିଜକୁ ଭସିଯିବାକୁ ସେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି । ତନ୍ଦ୍ରାଜଡ଼ିତ ମନ ଭିତରେ ହୁଏତ ସେ ଭାବୁଛି ଏ ଦୁନିଆରେ ଯାହାଯାହା ଘଟି ଯାଉଛି ତହିଁରେ ମଣିଷର କିଛି ମାତ୍ର ହାତ ନାହିଁ । ଅଦେଖା ହାତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ତାକୁ ଟାଣିନେଉଛି, ନେଇ ଯାଉ; ନିଜକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାର ବାସ୍ତବିକ୍ ତାର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ । ଭଲକହୁ ମନ୍ଦକହୁ, ଦୁନିଆ ଯାହା କହୁ କହୁନା କାହିଁକି ଯାହା ଘଟିବାର କଥା ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଘଟିଯିବ । କେହି କିଛି ବାଧା ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଟିକ ତାରକା ମଣିମାଳା ଧୀରେ ଆଖିମେଲି ଚାହୁଁଛି । ପୁଣି ଆଖିଯୋଡ଼ିକ ମୁଦିଦେଉଛି । ଅଧର ଓଠରେ ହସ କାନ୍ଦର କ୍ଷୀଣରେଖା ଉକୁଟି ଉଠୁଛି, ପୁଣି ମିଳାଇ ଯାଉଛି । ଅବଶ ଶରୀରଟା ଶେଜ ଉପରେ ଅଚଳ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିରହିଛି । ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ଉଷ୍ମ ନିଃଶ୍ୱାସ ସଙ୍ଗେ ନିଜର ତପ୍ତ ଶ୍ୱାସ ମିଶି ଏକ ହେଉଛି । ତନ୍ଦ୍ରାଜଡ଼ିତ ମନ ଭିତରେ ଅଜ୍ଞାତ ଆନନ୍ଦର ଆଭା ଦିଶିଯାଉଛି, ପୁଣି ଲିଭିଯାଉଛି । ହତାଶା ଭିତରେ ଆଶାର ଦୀପ ଜଳୁଛି ପୁଣି ଲିଭି ଯାଉଛି । ବାହାର ଦୁନିଆ ଅଡ଼େ ଆଖି ବୁଲାଇ ଅଣିବା

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ବରଣ୍ଡା ଆଡ଼କୁ ଚାହୁଁଛି, ପୁଣି ଆଖି ଫେରାଇଆଣୁଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ ତନ୍ଦ୍ରା ଛାଡ଼ିଆସୁଛି । ତଥାପି ସେ ଶେଜ ଉପରେ ସେମିତି ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିରହୁଛି, ଉଠୁନାହିଁ । ଉଠି ବସିବାକୁ ମନ କରୁନାହିଁ । ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ କୋଳ ଉପରେ ସେମିତି ସେ ମୁଣ୍ଡଟିକୁ ଚଢ଼ି ରହିବା ପାଇଁ ଛାଡ଼ିଦେଇଛି ।

—୭—

ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଗେଷ୍ଟ୍ ହାଉସ୍‌ରେ ସୁଟିଂ ପାର୍ଟି ଦୁ'ଦିନପାଇଁ ସ୍ଥାନ ସଂଗ୍ରହ କରିନେଇଛନ୍ତି । ବୋଲପୁରର ଉଚ୍ଚାଳିଆ ଫାଙ୍କା ସ୍ଥାନଟି ଉପରେ ଆଶ୍ରମଟିକୁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ । ଚାରିଆଡ଼େ ପ୍ରାନ୍ତର ପଡ଼ିଆ, ନାଳ, ଖାଲ ଦେଖାଯାଉଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଗାଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଁ । ବାପା ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଡକାୟତ-ସର୍ଦ୍ଦାର ସାଧୁ ପାଲଟିଥିଲେ ଏଇ ବୋଲପୁରର ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ ଗଛଟି ମୂଳେ । ପିତୃ ଆଦେଶରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏହି ଶାନ୍ତିନିକେତନଟି ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । କଳା ଓ ବିଦ୍ୟା ଭବନରେ ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରୁ ବହୁ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ବିରାଟ ଅନୁଷ୍ଠାନଟିଏ—ଚାରିଆଡ଼େ ଗାଁ ଗଣ୍ଡା କେତୋଟି । ଦୂରରୁ ଗୋଟିଗୋଟିକିଆ ଗଛ ଗୁଡ଼ିକ

ଦେଖାଯାଏ । ଭରତ ବାହାରୁ ବିଦ୍ୱାନ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆସି ଅଧ୍ୟାପନା କରୁଚନ୍ତି ।

ଗେଷ୍ଟ୍ ହାଉସ୍‌ର ଉପର ବରଣ୍ଡାର ଗୋଟିଏ କଡ଼କୁ ଏକୁଟିଆ ବସିବସି ମଣିମାଳା ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ନୀଳ ଆକାଶ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି । ଅଦୂରରେ ରବି ଟହଲୁଚି । ଡାକିଲା—ମାଆ !

ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଶୂନ୍ୟମନରେ ମଣିମାଳା ପୁଅ ଡାକର ଉତ୍ତରଦେଲେ—ଉଁ ।

ପାଖକୁ ଲାଗିଆସି ରବି ଠିଆହେଲା । ତଥାପି ମା'ର ଦୃଷ୍ଟି ଫେରୁନାହିଁ । ନୀଳ ଆକାଶର ଅନନ୍ତ ନୀଳିମା ମଧ୍ୟରେ ହଜି ଯାଇଥିବା କେଉଁ ଚିନ୍ତା ଭାବନାର ସନ୍ଧାନରେ ବୃଥା ଚେଷ୍ଟାକରି ଘୁରି ବୁଲୁଚି ।

ମା—ଆ—ଆ !
ପିଠି ପାଖକୁ ଆଉଜିପଡ଼ି ଡାକିଲା ରବି—ମାଆ ?
ଉଁ, କଅଣ କହୁଚୁ !

ପୁଅକୁ ଆଗକୁ ଆଣି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ହାତ ଥୋଇଲେ ମାଳା । ତଥାପି ଡେଗା ଡେଗା ଆଖି ଦୁଇଟା ଆକାଶ ଆଡ଼ୁ ଫେରୁନାହିଁ । ଅସ୍ପଷ୍ଟ ତରୁଲତାର ଆଢୁଆଳରେ ଡାକି ଡାକି ଉଡ଼ିଉଡ଼ି ଧାଇଁଛି ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ—ଏକୁଟିଆ, ସାଥୀର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ । ମଣିମାଳାର ଆଖିପତା ତଳେ ଦି'ଟୋପା ଲୁହ ଜମିଗଲା । ଏଇ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିବ । ଭିତର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସଟାକୁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ହେବନାହିଁ । ଭିତରର ମଣିଷଟା କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେଉଚି । ବାହାରର ମଣିଷଟା ଯନ୍ତ୍ର ପରି ହସୁଚି,

କାନ୍ଦୁଛି, ଖେଳୁଛି, ବୁଲୁଛି, ଅଭିନୟ କରୁଛି । ସବୁଲାଗି ନିଜକୁ ସଜାଇ କ୍ରୀଡ଼ା କରାଉଛି, ଅଧର ଓଠରେ ମୃଦୁହାସ୍ୟ ଖେଳାଇ କଥା କହୁଛି; କିନ୍ତୁ ଭିତରର ମଣିଷଟା ଭିତରେ ଭିତରେ ଗୁମୁରି ଗୁମୁରି ଅହରହ କାନ୍ଦୁଛି ମାତ୍ର ।

ମା ! ଆଜିପରା ଶ୍ରୀନିକେତନରେ ଛବି ଉଠିବ ? ତୁମେ ପରା ଯିବ ? ମୁଁ ଯିବି ସାଥିରେ, ବୁଲି ଆସିବି ।

ହଉ, ଗାଡ଼ି ଆସୁ ।

"ଗାଡ଼ି ଆସୁ ! ଗାଡ଼ିକି ଆସିବ ?" ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନର କୃଷି ଶିଳ୍ପ ଶାଖା ଶ୍ରୀନିକେତନ । ଦଶଟାବେଳକୁ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେବ । ଜମା ଆଠଟା ବାଜିଛି । ଏତେବେଳରୁ ବ୍ୟଗ୍ର ହେବାର କାରଣ କିଛିନାହିଁ । ପିଲାର ମନ ଯିନା ଚଞ୍ଚଳ ହେଉଛି । ମାଆର ମନ କେଉଁଠାରେ ସେ କାହୁଁ ଜାଣିବ ? ଶୂନ୍ୟ ଗଗନତଳେ ଶୂନ୍ୟ ମନଟିରେ ତାଙ୍କର ଶୂନ୍ୟହୋଇ ମିଳାଇଯାଇଥିବ! କେଉଁ ଅମୃତପୁର ସନ୍ଧାନ କରି ବୁଲୁଛନ୍ତି ସେ ମନେ ମନେ । ମନ ଗହନରେ ବନଦହନ ଶେଷ ହୋଇଯାଇଛି । ଭିତରେ ଭିତରେ ଧୂଆଁ କୁହୁଳୁଛି । ପ୍ରାଣ ଧୂପାଚରେ ଧୂପଶିଖା କୁଣ୍ଡଳି ପକାଇ ଭିତରେ ଭିତରେ ଘୂରି ବୁଲୁଛି । ଅନ୍ତର ତଳେ ଆଗ୍ନେୟ ଲାଭା-ଭଣ୍ଡାର ଆଉଟି ହୋଇ ତଳତଳାଉଛି । ବାହାରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ, ଶ୍ରୀନିକେତନ, ରବିନାରାୟଣ, ମଦନବାବୁ ଏବଂ ବିକ୍ରମବାବୁ ଆଦି । ପାଉଁଶ ତଳେ ନିଆଁ ଲୁଚି ରହିଛି । ଉପରେ କାଲୁଆ, ଭିତରେ କୁହୁଳୁଛି । ମଣିମାଳା ପୁଅର ମୁହଁ ଦେହରେ ଆନମନା ଭାବେ ହାତ ବୁଲାଉଛନ୍ତି । ଦୃଷ୍ଟି କିନ୍ତୁ ସୁଦୂରବ୍ୟାପୀ ଶୂନ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ହୋଇଯାଉଛି ।

ଭିତରକୁ ଆସ ମାଳା ! ଏ କୁଟିଆଟା ବସି କଅଣ ଦେଖୁଚ ? ମନେ କରିଚକି ଏ ଦେଖାରେ ଆଉ କାହାରିକି ଭାଗ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ପଛକୁ ଫେରି ଗୁହାଁଲ ମଣିମାଳା — ମଦନବାବୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରକୁ ଠିଆ ହେଇଚନ୍ତି । ମୁଖରେ ମୃଦୁହାସ୍ୟ ଖେଳାଇ ହସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । ଦୁଇ ଆଖିରେ ସଞ୍ଚିତ ଲୁହଟକ ସେ ଗଣ୍ଡଦେଇ ତଳକୁ ନିଗାଡ଼ି ପକାଇଲା ।

ଛି ମାଳା ! କାନ୍ଦୁଚ ? ଚାରିଆଡ଼େ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ହସୁଛି । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଶାନ୍ତିମୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ମନ୍ଦ୍ର ଓଁକାର-ଧ୍ୱନି ଉଠାଉଛି । ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଧ୍ୟାନପୂତ ପଞ୍ଚପର୍ଣ୍ଣୀତରୁ ଶାଖା ବିସ୍ତାର କରି ଏବେବି ବିଦ୍ୟମାନ, କବୀନ୍ଦ୍ର ରବୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନ୍ଦ୍ରମଧୁର ସଙ୍ଗୀତାବଳି ଆଶ୍ରମର ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଏବେବି ଝଙ୍କୃତ । କାହିଁକି ତୁମେ ଏକୁଟିଆ ବସି ରହିଚ ମାଳା ! ଗଗନ ପବନରେ ଯେତେ-ବେଳେ ଆନନ୍ଦମୟୀ ପ୍ରକୃତି ହସିଉଠିଛି ତେତେବେଳେ ତୁମେ କିଆଁ ଏକୁଟିଆ ବସି ବସି ମନଧୂପାଚରେ କୁହୁଳା ପକାଉଚ ?

ମାଲ୍‌କାଶେର୍ ଅସୀମ ଛେନ୍ଦେୟ ଛଡ଼ିୟେ ଗେଛେ
ଚନ୍ଦ୍ରେର୍ ଆଲୋ,
ଆବାର କେନ ଘରେର୍ ଭିତର୍
ଆବାର୍ କେନ ପ୍ରଦୀପ୍ ଜାଲୋ ।

ଆସ ମାଳା ! ସମସ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ନିଜକୁ ଏକୁଟିଆ ରଖନାହିଁ । କୋଳକୁ ଲଗି ଛିଡ଼ା ହୋଇରହିଛି ରବି ନାରାୟଣ ।

ତା ମୁହଁକୁ ଚାହୁଁନା କାହିଁକି ? ବୃଥା ଚିନ୍ତା ଭାବନା କାହାରିକି ଶାନ୍ତି ଦେଇପାରେ ନାହିଁ, କି ଆନନ୍ଦ ଦେଇପାରେ ନାହିଁ ।

ବୃଥା ଭାବନା ଆଉ କରିବ ନାହିଁ
ଭାବନାରେ ଆନନ୍ଦ ମିଳଇ କାହିଁ ?

ବୃଥା ଭାବନାକୁ ମନ ଭିତରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନାହିଁ ମାଳା !

ପଣତ କାନରେ ମାଳା ଆଖି ପୋଛୁଛି । ମନେ ମନେ ସାମାନ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ଅନୁଭବ କରି ହସୁଛି ।

କେହି କାହାର ନୁହେଁ ମାଳା ! କାହାର ସ୍ମୃତି କାହାରିକି ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଛାଡ଼ି ଯିବାଟା ହିଁ ଦୁନିଆର ନିୟମ । ଛାଡ଼ିଯିବା ମଣିଷ ପଛରେ କେହି ଗୋଡ଼ାଇ ଯାଏନାହିଁ ।

କାହିଁକି କେଜାଣି ମାଳାର ମନ ବୁଝୁନାହିଁ । ମନ ଭିତରେ କାହାର ସ୍ମୃତି ଘୁରିଣି ପକାଉଛି । ଦୁଃଖରେ ମୁହଁ ଫାଟି ଆସୁଛି । ଆଖିରେ ଲୁହ ଜମି ଯାଉଛି । ଭିତର ମଣିଷଟା ଝୁରୁଛି । ବାହାର ମଣିଷଟା ଭୁଲିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ହାତଧରି ମଦନ ବାବୁ ଟାଣିନେଲେ—ଆସ ମାଳା ! ଏକୁଟିଆ ବସି ରୁହନାହିଁ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭିତରେ ନିଜକୁ ବୁଡ଼ାଇ ରଖ, ଭୁଲିଇ ଦିଅ । କଳା ହିଁ କଳାକାରର ସର୍ବସ୍ୱ, ଦେବତା । ନିଜ କଳାରେ ନିଖୁଣତା ଫୁଟାଇ ପାରିବା ହିଁ କଳାକାରର ସିଦ୍ଧି । ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସଂସାର ଛାଡ଼ିଥିଲେ । ବାପ, ମାଆ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ସିଦ୍ଧି ଲାଗି ଚୈତନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ସହ ସଂସାର ଛାଡ଼ିଥିଲେ । ଯୋଗୀର ଲୋଡ଼ା ଯୋଗ । ଆସ ମାଳା ! ଉଠି ଆସ । ସାଧନାର ପଥ ତୁମର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ମୃତ ଭୂତ ସମାଧିସ୍ଥ ଅନାଗତ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଜୀବନ୍ତ

ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଯେନ କାମ କରିଯାଅ । ଭିତରେ ରହିଛି ତୁମର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ ଏବଂ ମୁଣ୍ଡଉପରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଭଗବାନ । ଯେଉଁଆଡ଼କୁ ତୁମକୁ ସେ କଢ଼ାଇ ନେଉଛନ୍ତି ସେଇ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁକରି ଚାଲିବାକୁ ମନ ବଳାଅ ମଣିମାଳା ! ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶ ଆଡ଼େ ବୃଥା ଆଖି ରଖି ହୃଦୟ ଭିତରେ ବ୍ୟଥାର ଭଣ୍ଡାରକୁ ଅଯଥା ବଢ଼ାଇ ଚାଲ ନାହିଁ । ଦେବତା ନୁହଁ ତୁମେ, ମଣିଷ—ରକ୍ତ ମାଂସର ଶରୀର ଯେନ ସାଧାରଣ ମଣିଷ । ଦୁନିଆରେ ମଣିଷର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏତେ ଚିନ୍ତା କରୁଛ କାହିଁକି ମାଳା ! କାମ ଯାହାର କିଛି ନାହିଁ, ସେଇ କେବଳ କ୍ରନ୍ଦନକୁ ସମ୍ବଳ କରି ଧରି ବସି କାନ୍ଦୁଥାଏ । ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ ସଂସାର-ସମାଜର ଗୋଟାଏ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ କାମ । ମୃତ ସ୍ୱାମୀ ପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବସିରହି ସଦାବେଳେ କାନ୍ଦୁଥିବ, କିମ୍ବା ମୃତା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇଁ ସ୍ୱାମୀ ବସି ବସି ଗଳି ହେଉଥିବ, ଏସବୁ ହେଲା ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସମାନ । ସମାଜର ପଣ୍ଡା ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ଏସବୁ ହେଲା ବାନ୍ଧିରଖି ଜୀବନସାରା ଛଟପଟ କରାଇବାର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଫନ୍ଦ ମାତ୍ର । ଜଣେ ମଣିଷ ଯଦି ଆଉଜଣକ ସହ ଏକ, ତେବେ ସେ ଛାଡ଼ି ଯାଉଛି କାହିଁକି ? ସ୍ୱାମୀ ମଲା ପରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଜବରଦସ୍ତି ସ୍ୱାମୀର ଚିତାନଳ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ସମାଜ କହୁଥିଲା—ସତୀଦାହ । ସେଠି ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ବିଧବା ପୋଡ଼ି ଜଳି ମରିଯାଉଛି । ମୃତ ସ୍ୱାମୀ ପାଇଁ ଜୀବନ ସାରା କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ ସମାଜ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ କହୁଛି—ମଲକେ ପଲକେ ମରୁଥାଆ ତୁ । ପଲକେ ପଲକେ ତୁ ପୋଡ଼ି ଜଳି ପାଉଁଶ ହେଉଥା । ଭୁଲ ଏବଂ ଅପରାଧଟା କାହାର ମାଳା ? ଏଥିରେ କଅଣ ସମାଜର ପଣ୍ଡା ଓ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ପୌରୁଷର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି ? ଦୁର୍ବଳ ଲେଖକର ଦୌର୍ବଲ୍ୟ । ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗରହିଁ

ପ୍ରଥମେ ବିଧବା ବିବାହ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳନ କରାଇ ଯାଇଚନ୍ତି—କୁତ୍ସିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥାରେ କୁଠାରାଘାତ କରିବା ପାଇଁ । ଲଳିତ ଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟିକ ସୁନ୍ଦର କରି ବର୍ଣ୍ଣନାଟି କରିଗଲେ—ଜଣେ ମଲା, ଆଉଜଣେ ସାରା ଜୀବନ ଏକୁଟିଆ ବସି ବସି ଅନାଥା ଅସହାୟା ଭିକାରୁଣୀ ପରି ପରଘରେ ଦାସୀ ବୃତ୍ତି ଘେନି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଝୁରି ଝୁରି ମଲା । ଆହା-ହା ! କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ରଚନାଟା । ଶୁଣିବାକୁ ସୁଆଦ, କହିବାକୁ ସୁଆଦ, ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲଳିତ, ମଧୁର । ସେ ସବୁ ଲେଖାର ମଣିଷ ସମାଜରେ ଚିରମାୟୁ କେତେଦିନ ହେ ? ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଚିରଦିନ ମଣିଷ ହୋଇ ରହିବ ସିନା ! ଦେବତା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, କି ମହାପୁରୁଷ ପାଲଟି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ୱାର୍ଥମୟ ଦୁନିଆରେ ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ହେଲେ ବଞ୍ଚି ରହିବାପାଇଁ ଏକ ସମର୍ଥ ମଣିଷରୂପେ ରହିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ ତାକୁ ।

ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ହାତ ମୁଠା ଭିତରେ ମଣିମାଳାର ହାତଟିଏ । କୋଳ ପାଖକୁ ଆଉଜି ଛିଡ଼ା ହେଇଛି ରବିନାରାୟଣ । ମାଳା ଉଠି ଠିଆ ହେଲା । ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟିଏ ଟାଣିଲା । ଆଖିରେ ତାର ଲୁହ ଜକେଇ ଆସୁଚି । ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟୁଛି । ମଣିଷ ସବୁବେଳେ ଦୁଇ ଦୁଇଟା । ଭିତରେ ମନ, ବାହାରେ ଶରୀର । ମନର ରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଉଚି ଆଖି ଲୁହରେ । ବଞ୍ଚି ରହିବା ପାଇଁ ଆଶାୟୀ ମନ ହାସ୍ୟରେଖା ଅଙ୍କୁଛି ଅଧର ଓଠରେ । ବାହାର ମଣିଷଟା ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଅଭିନୟ କରି ଚାଲିଛି । ଭିତରଟା ଭିତର କଥାକୁ ଗଣ୍ଠି କରି ଧରି ଗଣ୍ଠିଲି ଫିଟାଉଛି ଓ ବାନ୍ଧୁଛି । ଗୁଡ଼ାଇ ବାନ୍ଧୁଛି ଏବଂ ଫିଟାଇ ଦେଖୁଛି । ବାହାରେ ଯନ୍ତ୍ର, ଭିତରେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ସମ୍ଭାଳ କରି

ଦୁନିଆ ବାଟରେ ମଣିଷଟି ଚାଲିଚି । ଗଳ୍ପ କଥାକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭୁଲନ୍ତି, ପାସୋରୁଚି । ଚିରା ଲୁଗାରେ ସେ ଗଣ୍ଠି ପକାଉଚି । ଚିରା-କାନି ଧୀରେ ଧୀରେ ମିଳେଇ ଯାଉଚି ସିନା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୁହେଁ । ମଦନବାବୁଙ୍କ ଯୁକ୍ତିତର୍କକୁ ମଣିମାଳା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁନାହିଁ, କି କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି କହିପାରୁନାହିଁ । ଠିଆ ହୋଇଯାଇ ସେ ହସୁଛି ଏବଂ କାନ୍ଦୁଛି । ଏମିତିଆ ହସମିଶା କାନ୍ଦଟାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ମଦନବାବୁଙ୍କ ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଏକ ଲୟରେ ଚାହିଁ ରହିଛି ମଣିମାଳା । ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଟାଣୁଚି ଏବଂ ଛାଡ଼ୁଚି । କୋଳ ପାଖକୁ ଲାଗି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିବା ପୁଅଟିର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତ ବୁଲଉଚି । ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବେ ସେ ଠିଆ ହୋଇପଡ଼ୁଛି । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆସି ତା' ହାତ ଧରି ଡାକୁଚି —ଆସ, କାମ କର, ବଞ୍ଚିବ ଯଦି ପଛକଥା ଭୁଲିଯାଅ ଆଗକୁ ପାଦ ପକାଅ । ତୁମେ କିଛି ପାର୍ବତୀ ନୁହଁ ଯେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ଅପର୍ଣ୍ଣା ହୋଇ ବସିରହିବ ଶିବଙ୍କର ଧ୍ୟାନ କରିବ । ତୁମେ ସାଧାରଣ ମାନବୀ ମାତ୍ର । କଳାଚର୍ଚ୍ଚା ହିଁ ଏଣିକି ତୁମର ଧ୍ୟାନ ହେଉ । ଆସ, ଉଠି ଆସ ମାଳା !

ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ହାତଟା ଛୁଏଁ ଛୁଏଁ ଖସିପଡ଼ିଲା । ସେ ଦେଖିଲେ—ମାଳା ଭିତରେ ଦୁଇଟା ମଣିଷ । ଗୋଟାଏ ହେଲା ଚଳଚିତ୍ରର ତାରକା ଏବଂ ଅପରଟି ସ୍ୱାମୀହରା ଅନାଥା ନାରୀ ।

× × ×

ଦଶଟା ବେଳକୁ ଗାଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ । ବଳଦ ଗାଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଏ ଘଣ୍ଟି ଘାଘୁଡ଼ି ବଜାଇ ଆଗିଲା ପିଛିଲା ଚାଲିଛି । ଖାଲ ବାଟରେ ଚଳକୁ

ଗଡ଼ୁଛି, ଢିପରେ ଉପରକୁ ଉଠୁଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ ତାଳଗଛ ମୁଣ୍ଡ ଟେକୁଛି । ଆଦିବାସୀ ପଲ୍ଲୀ ଏବଂ ଛୋଟ ଛୋଟ ଗାଁ । ଏତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଗାଡ଼ି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଗାଁ ପିଲାଏ ବାଟ କଡ଼କୁ ଛୁଟିଆ ହୋଇ-ଯାଉଛନ୍ତି । କୌତୁହଳୀ ଦୃଷ୍ଟି ବଢାଇ ଗାଁ ମାଇପେ ଚାହିଁ ରହୁଛନ୍ତି । ଆର୍ଟିଷ୍ଟ୍ସ ଯାନ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରପାତି । କୃଷି ଫାର୍ମ ଭିତରେ କାମ ଚାଲିଛି । ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷାଳୟକୁ କେତେ କେତେ ସାଉଁଳ ମହିଳା ଝିଅବୋହୂଏ ବିଭିନ୍ନ କାମ ଶିଖିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସୂତାରଙ୍ଗ କରାଯାଉଛି, ଲୁଗା ବୁଣା ଯାଉଛି । କନା ଉପରେ ଛିଟ ଛପାଯାଉଛି । ବାଟିକ୍ କାମ କରି ଯାଉଛନ୍ତି କେତେ ଗୁଡିଏ ଶିକ୍ଷାର୍ଥିନୀ । ଚମଡ଼ା ଉପରେ ଡିଜାଇନ୍ ଅଙ୍କା ଯାଉଛି । କାଠ କାମ ଓ ଲୁହା କାମର କାରଖାନା ଖୋଲିଛି । ପୂର୍ବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅନୁସାରେ ମଣିମାଳା ଓ ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଶିଳ୍ପୀ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ବସି କାମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ୟାମେରା ମ୍ୟାନ୍ କ୍ୟାମେରା ଧରିଲେ । ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ରେକର୍ଡ କରାଗଲା ସାଉଣ୍ଡ ଟ୍ରାକ୍ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ । କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଆର୍ଟିଷ୍ଟଙ୍କୁ ନେଇ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶଟ ଉଠାଗଲା । ଚାରିଟା ବେଳକୁ ସେ ଦିନର କାମ ସରିଲା । ଶାନ୍ତି ନିକେତନର ଅତିଥି-ଶାଳାକୁ ସଞ୍ଜ ସୁଦ୍ଧା ସମସ୍ତେ ଲେଉଟିଆସିଲେ ।

କେତେ ଜଣ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଏବଂ କେତୋଟି ଛାତ୍ର ଆସି ମଦନବାବୁ ଓ ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖା କଲେ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆସିଛନ୍ତି ଏମାନେ; ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ ପାଇଁ ସେମାନେ ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ପରିଚାଳନା ବିଭାଗର କେତେକଜଣ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଆସିଛନ୍ତି । ସାନବଡ଼ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଜମିଛି । ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ସଙ୍ଗୀତ ଶିଳ୍ପୀ କେତେଜଣ ଦେଶୀ ସଙ୍ଗୀତ କେତୋଟି

ପରିବେଷଣ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ମଣିମାଳା । ମଦନବାବୁ ଜଣ ଜଣ କରି ପରିଚୟ କରାଇଦେଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର, ଚଉଧୁରୀ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଶିଶୁ ବିଭାଗର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ବଙ୍କିମ ବାବୁଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ । ବଙ୍କିମବାବୁଙ୍କ ଠାରୁ ପତ୍ର ପାଇ ଶାନ୍ତି ନିକେତନରେ ଚିତ୍ରାଂଶ ଉଠାଇ ନେବାପାଇଁ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁହିଁ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇଥିଲେ । ବଙ୍କିମ ବାବୁ ଅଧିକା କରି ମଣିମାଳାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସହ ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଇ କହିଲେ—ଇଏ ହେଉଚନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ । ସଙ୍ଗୀତ ଶିଳ୍ପୀ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ପରିଚୟତ ଆପଣ ଏଇ ସଭାରେ ପାଇସାଇଛନ୍ତି । ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ରୂପେ ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଫୁଟି ଉଠୁଥିବା ମୋର ଏଇ ଚିତ୍ରଟି ମୁକ୍ତି ପାଇଲେ ଆପଣମାନେ ଦେଖି ପାରିବେ । ସଂସାରରେ ତାଙ୍କର ଅବଲମ୍ବନ ଏକମାତ୍ର ପୁଅଟି ସଙ୍ଗରେ ଆସିଛି । ତାକୁ ମୁଁ ଏଠି ଆପଣଙ୍କ ଜିମା ଛାଡ଼ିଯିବି । ଆଶ୍ରମର ସମ୍ପୃକ୍ତ ବିଭାଗରେ ଆପଣଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରହିବ । ଆଶ୍ରମର ମାଆମାନେ ତାର ଯତ୍ନ ନେବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବ । କଳା ହେଉ, ସଙ୍ଗୀତ ହେଉ, ଚିତ୍ର ହେଉ, ନୃତ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ହେଉ, ଅଥବା କୃଷି ଶିଳ୍ପ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଥିରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଦେଖାଇବ ସେଇଥିରେ ତାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଇବେ । ମୁଁ ତାର ଯାବତୀୟ ଖରଚ ଯୋଗାଇଦେବି । ଯତ୍ନରେ ରଖି ତାକୁ ମଣିଷପରି ମଣିଷଟିଏ ଗଢ଼ିଦିଅନ୍ତୁ ଆପଣ, ଏତିକି ମୋର ବିନୀତ ଅନୁରୋଧ ।

ମଣିମାଳା ଅବାକାବା ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଲେ ବଙ୍କିମ ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ । ପୁଅ ତାଙ୍କର ମଣିଷ ହେବ; କେଉଁ ମା' ନ ଚାହେଁ ତାହା ?

କିନ୍ତୁ କଲିକତା ହେଉ ବା କଟକ ହେଉ, ଏକୁଟିଆ ଘରେ ବସି ବସି ଅବଲମ୍ବନ-ହୀନ ଜୀବନଟିକୁ ନେଇ ସେ କେମିତି ତାଙ୍କର ଦିନଗୁଡ଼ିକ କଟାଇବେ !

ମଣିମାଳାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କିରଣ ବାବୁ ପଚାରିଦେଲେ—କଅଣ ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ?

ନାହିଁ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । କେମିତି କେଜାଣି ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ପାଟିରୁ ବାହାରିଗଲା ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା । ମୁଁ ଆଉ କଅଣ କହିବି ? ମୋ ସଂସାରରେ ଏକମାତ୍ର ମଙ୍ଗଳାକାଂକ୍ଷୀ ତ ଆପଣ । ଯାହା ଭଲ ମନେକରୁଛନ୍ତି, କରନ୍ତୁ ।

କିରଣ ବାବୁ ହସି ହସି କହି ଉଠିଲେ—ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି ମାଳା ଦେବୀ । ମୁଁ ସେ ପିଲାଟିର ଭାର ନେଲି । ଏଠି ଆମର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ପିଲା ଆସି ଅଛନ୍ତି । ମାଆ ବାପା ଛାଡ଼ିଯାଇଛନ୍ତି । ଆଶ୍ରମରେ ଥାଇ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରହି ସେମାନେ ପୃଥିବୀର ମାନବଜାତିକୁ ଭଲ ଚିହ୍ନି ପାରୁଛନ୍ତି । ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଭୁଲି ଉଦାର ମାନବିକତା ଲାଭ କରିପାରୁଛନ୍ତି । ଏଠି ଯାପାନୀ ଅଛନ୍ତି, ଜର୍ମାନ୍ ଅଛନ୍ତି, ଆମେରିକାର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପୃଥିବୀରେ ଯଥାର୍ଥ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରି ସାରିଲାଣି ।

ଭିତରେ ଭିତରେ ଶ୍ଳେଷ୍ଠ ହୋଇଯାଉଛି ମଣିମାଳା । ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ୁଛି ଅସହାୟା ଅନାଥା ନାରୀ । ସ୍ୱାମୀ ନାହାନ୍ତି, ଭାଇ-ଭଉଜ ପାଖରୁ ନାହାନ୍ତି । ଜୀବନର ମୋଡ଼ ବାଟରେ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ି ଚାଲିଛି ଆଗକୁ ଆଗକୁ—ନବ ରାଜ୍ୟ ଆଡ଼କୁ । ସେ ରାଜ୍ୟର ଉପସୀ

କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ବେଳକୁ ଲୋମ ଟାଙ୍କୁର ଉଠୁଛି । ମଦନ ବାବୁ ହାତ ବଢ଼ାଉଛନ୍ତି, ବଙ୍କିମ ବାବୁ ଆଖିବୁଜା ସାହାଯ୍ୟ କରିଯାଉଛନ୍ତି । କପର୍ଦ୍ଦକଶୂନ୍ୟ ହାତରେ ଭିକ୍ଷା ଝୁଲି ଘେନି ଦୁନିଆର ଦାଣ୍ଡରେ ଛିଡ଼ାହୋଇଗଲେ ନାରୀ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ଅସହାୟତା ଓ ବିପଦର ମାତ୍ରା ବଢ଼ିବ ସିନା, କମିବ ନାହିଁ । ଏଣେ ଯେଉଁ ଛବିଟିରେ ସେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ସେ ଛବିଟି ସରିବା ଯାକେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବୁଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଝିଅଟିକି ସଙ୍ଗରେ ଧରି କେତେ ଆଡ଼େ ସେ ବୁଲିବେ ଏବଂ ତାକୁ ଅବହେଳା କଲେ ସେ ବା ମଣିଷ ହେବ କିପରି ? ପୁଣି ମଣିଷ କରିବାକୁ ହେଲେ ତାକୁ ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ପଠାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଏତେବଡ଼ ସୁବିଧା ମିଳେ କେତେଜଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ !

ମନେ ମନେ ବଙ୍କିମ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକମତ ହୋଇଗଲେ । ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଛାଡ଼ି କଲିକତା ଫେରିଲା ବେଳକୁ ରବିକୁ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଜିମା ଛାଡ଼ି ଆସିଲେ । ଫେରିଆସି ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ସେ ଅସ୍ୱସ୍ତି ଅନୁଭବ କଲେ ଅବଶ୍ୟ । ମାତ୍ର ପରେ ପରେ ତାହା ବି ଦେହସହା ହୋଇଗଲା । ଏକୁଟିଆ କୋଠରୀ ଭିତରେ ନିର୍ଜନ ଜୀବନ । ତାନପୁରା ଧରି ଗୀତ ଗାଇବା, ବହିପତ୍ର ପଢ଼ି ସମୟ କଟାଇବା । ଚିତ୍ରପାଇଁ ନିଜର ଅଙ୍ଗ ଅବୟବକୁ ସଜାଇବା, ନିଜର ସ୍ୱର ଏବଂ ଭାବ ଭଙ୍ଗିକୁ ସଜାଡ଼ିବା, ମୁକୁର ଆଗରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖି ଦେଖିବା, ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓକୁ ଯାଇ ଆଲୁଅ ଆଗରେ ଆଖିବୁଲାଇବା, ଅଭିନୟ ଶିଖି ଅଭ୍ୟାସ କରିବା, ରିହର୍ସେଲ୍‌ରେ ଯୋଗଦେବା, ସୁଟିଂ ବେଳେ ଏଣେ ତେଣେ ଯାଇ ଫଟୋ ଉଠା ପାଇଁ ଅଭିନୟ କରିବା—ଏଇ ହେଲା

ତାଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ । ପୁଅ କଥା ଭାବିବାକୁ ଅବସର ମିଳେ ନାହିଁ, କି ସ୍ୱାମୀ କଥା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ସମୟ ଯୁଟେ ନାହିଁ ଅଳସ ମନ ସମୟ ଦେଖି ଚିନ୍ତା କରେ ଏବଂ ଚିନ୍ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଅବଶ ହୋଇଯାଏ । କର୍ମରତ ମନ ଗତ କଥାର ଭାବନା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ପାଏ ନାହିଁ । ଏମିତି ଏମିତି ଦିନ ମାସ ଗଡ଼ିଯାଏ । ଖରାଯାଏ ବର୍ଷା ଆସେ, ଶୀତ ପରେ ବସନ୍ତ । ମନ ରାଜ୍ୟରୁ ନିଦାଘ ଦୂରହେଲା ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଦୂର ହେଲା । ଶରୀରରେ ଶୀତର ପ୍ରକମ୍ପ, ଏକୁଟିଆ ଶେଯ-ଉପରେ ଶୀତରେ କଲଜା କମ୍ପିଯାଏ । ଧୀରେଧୀରେ ବସନ୍ତ ହସି ଉଠିଲା ଗୃହଅଙ୍ଗେ । ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ଚିତ୍ର ମୁକୁଳିଲା । ଶିଳ୍ପ ମନ୍ଦିର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ମଣ୍ଡପରେ ମଣିମାଳାର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରଶଂସା କରିଗଲେ ବାଟେଘାଟେ, ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ମଣିମାଳାର ଚିତ୍ର ଝୁଲୁଚି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ରୂପ ଦେଇ ମାଳା ଗୃହଅଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୟମାନ । ନିଜର ଗୌରବରେ ସେ ଆଜ ଗରବିଣୀ । ହାତକୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଆସୁଚି । ହଜାର ହଜାର ଦର୍ଶକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବାକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଚନ୍ତି । ଚିତ୍ରତାରକା ମଣିମାଳା ବିଜୟବାବୁଙ୍କ ଗୃହିଣୀ ହୋଇ ଆଉ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଧନ, ମାନ, ଯଶ ଓ ପ୍ରଶଂସାରେ ସେ ଆଜ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପୀ ଓ ତାରକା ।

ମଦନ ବାବୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ଆସୁଚନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗସାଥୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସି ଅନୁରୋଧ କରୁଚନ୍ତି—ମାଳା ଦେବି ! ଆପଣ ଆମ ଚିତ୍ରରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ, ବଡ଼ ଧରଣର ପାରିତୋଷିକ ପାଇବେ । ଘନ ଘନ ଆସୁଚନ୍ତି ବିକ୍ରମ ବାବୁ—ମାଳା ! ତୁମଲାଗି ମୁଁ ଆଜ ପ୍ରଶଂସିତ । ତୁମ ଋଣ ମୁଁ ସୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ହସୁଚନ୍ତି ମାଳା । ଜୀବନରେ ତାଙ୍କର ନିଦାଘସନ୍ତପ୍ତ ଉଷ୍ମତା ବିଦାୟ ନେଇଚି । ନୟନରୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଜଳଧାର ଉଭେଇ ଯାଇଚ । ଶୀତ ସଙ୍କୁଚିତ ଜଡ଼ତାର ଜାଡ଼ ଉଡ଼ିଗଲାଣି । ପ୍ରାଣ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଏବେ ରୂପବନ୍ତ ହସନ୍ତ ବସନ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ । ବିକ୍ରମବାବୁ ପାଖକୁ ପାଖକୁ ଲାଗି ଆସୁଚନ୍ତି । ସମୟ ବଦଳିଚ, ମନ ବଦଳିଚ, ମାଳା ବଦଳିଚ । ଏମିତି ଏମିତି ବଦଳି ଯାଉଚ ଦୁନିଆ । ପଛ ମିଛ ହୋଇ ସ୍ୱପ୍ନପରି ପାସୋର ଯାଉଚ । ବର୍ତ୍ତମାନଟି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଆବୋର ପକାଉଚି । ମଣିମାଳା ଭାବିଲା—ହସ କାନ୍ଦର ଦୁନିଆଁରେ ହସ ଯେବେ ପାଖକୁ ଆସୁଚି—ଆସୁ । ବାଧା ଦେଇ ଲାଭନାହିଁ ।

—୮—

କାଲି ବାଉଁରେ ସହର ତମାମ ମଣିମାଳାର ପୋଷ୍ଟର ଛବି ମରା ଗଲାଣି । ବିଜୟ ବାବୁ ଯେଉଁ ଛବିରେ ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ସେଥିରେ ମାଳା ଅତି ଗୌଣଅଂଶ ନେଇ ଚିତ୍ର ଉଠାଇ ଥିଲେ । ଏ ଛବିରେ ମାଳା ମୁଖ୍ୟ ନାୟିକା । ଟିକେଟ୍ ଭଟକ ଆସୁଚି । ଗୃହଆଡ଼େ ହୁରି ପଡ଼ି ଯାଇଚ । ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ବାପଘର ସହିତ ମାଳାର ସମ୍ପର୍କ କିଛି ନାହିଁ । ଛବିରେ ମାଳାକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ସେ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ବ୍ୟଗ୍ରତା

ଦେଖା ଦେଇନ । ମା ବୁଢ଼ୀ ଦିନକୁ ଦଶଥର ପଚାରୁଚନ୍ତି—ଆରେ ପୁଅ ! ମୋ ଝିଅର ଛୁଆ କେବେ ଆସୁଚି ?

ମଣିମାଳାର ଭାଇ ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାପାଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ଧରିଚନ୍ତି । ଓକିଲତି । ବାପାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତା ଥିଲା । ମାତ୍ର ବୈଦ୍ୟନାଥ ଜଣେ ଓକିଲଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଉଚନ୍ତି । ଅନାମଧେୟ ସିନିଅର୍‌ଙ୍କ ପଛରେ ଜୁନିଅର୍ । କିନ୍ତୁ ବେଶପଠା ଓ ଆଡ଼ାଚଉଡ଼ା ଠିକ୍‌ଅଛି । ଓକିଲଙ୍କ ବି. ଏ. ବି. ଏଲ୍. ପୁଅ ହିସାବରେ ସେ ବିଭା ହୋଇଛନ୍ତି ଜଣେ ରିଟାୟାର୍ଡ଼୍ ଡେପୁଟିଙ୍କର ଝିଅକୁ । ନାଆଁ ତାଙ୍କର ଶଶିକଳା । ବାପା ଥିଲେ ସେ କାଳର ଡେପୋଟି । ଭୂଇଁ ଉପରେ ଚାଲନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର କଳା ଯେନ ଅସିଛନ୍ତି ଝିଅ । କୋଳକୁ ଦି'ଓଟି ଛୁଆ । ପୈତୃକ ଆଡ଼ାଚଉଡ଼ାଟା ପୁରାମାତ୍ରାରେ ଜାହିର କରିବାକୁ ଷୋଳପଣ ମନ ତାଙ୍କର । ହେଲେ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ବାଲାନ୍‌ସ (ଗଚ୍ଛିତ ଧନ) ଧୀରେ ଧୀରେ କମିବାରେ ଲାଗିଛି । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ରୋଜଗାରରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପଇସା ସେ ବାଲାନ୍‌ସ ବଢ଼ାଇବା ଦିଗରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଘରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଚାକର ପିଲା । ତାଆରି ଉପରେ ଏଙ୍କର ସବୁଯାକ ରାଗ ରୋଷ । ଅଶିକ୍ଷିତ ସାଧାରଣ ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକେ କାନ୍ଥବାଡ଼କୁ ତାକି ସମ୍ପ କାଟି ଛେଦ ବନାଇ ଦିଅନ୍ତି—ଲକ୍ଷ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଯାହାଠାରେ ସେ ଠିକ୍ ଜାଣିପାରେ ଏବଂ ସେ ବି ଗଛ ବୃକ୍ଷକୁ ତାକି ଓଲଟି ଜବାବ ଦେଇଯାଏ । ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଝିଅ ଶଶିକଳା ଗରିବ ଚାକର ପିଲାଟି ଉପରେ ଗରଗର ଖରଖର ହୁଅନ୍ତି—ଲକ୍ଷ୍ୟଟି କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାମୀ ଓ ଶାଶୁଙ୍କ ଉପରେ । ମାଆ ବି ବୁଝନ୍ତି, ଭୁନ ହୋଇଯାଆନ୍ତି; ମଲା କଙ୍କଡ଼ାକୁ ଯେତେ ଓଲଟ ପାଲଟ କଲେ, ହଲଚଲ ହେବାର

ଉପାୟ ନାହିଁ । ମନେମନେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ ମନେ ମନେ କହନ୍ତି—ମତେ ଏମିତି ହୀନମାନୀ କରିଗଲ ତୁମେ, ସଙ୍ଗରେ ନେଇଗଲ ନାହିଁ । ତୁମ ମନରେ ଏଇ କଥା ଥିଲ ?

ଶାଶୁ ମାରୁଥାଏ ବୋହୂକୁ
ବୋହୂ ଟୁଲୁପଣି କାହାକୁ ମାରିବ
ମାରୁଥାଏ ଚୁଲି ମୁହିଁକୁ ।

ଇଏ ଗଲା ଶାଶୁଙ୍କ କଥା । ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ମନକଥା କହିଲେ କିଛି ଫଳ ହେବନାହିଁ । କର୍କଶ ସ୍ୱରଟା ଅହରହ କାନରେ ବାଜି ବାଜି କାନ ଦିଇଟା ବଧିର ହୋଇଗଲାଣି । ଶୁଖିଲା କାଠଟାକୁ ପିଟି ପିଟି ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡା କରିଦେଲେବି ସେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ମା ଯେତେବେଳେ ପଚାରୁଛନ୍ତି—ଝିଅର ଛବି କେବେ ଆଣୁଛୁ ବାପା !—ସେତେବେଳେ ଗୁଁ କୁ ଗୁଁ ମନଟା କାହିଁକି ଭଉଣୀର ଗୌରବ କଥା ଶୁଣିଲାବେଳକୁ କେମିତି କଅଣ ଗୋଳମାଳିଆ ହୋଇଯାଉଛି । ଶବତାରକା ସ୍ୱଭାବରେ ମାଳାର ନାମ ଚାରିଆଡ଼େ ରଟି ଯାଇଛି । ମାଳା କଟକ ନଆସି କଲିକତାରେ ହିଁ ରହୁଛି । ପୁଅକୁ ନେଇ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ପଢ଼ାଉଛି । ଶୁଣାଯାଉଛି ଯଥେଷ୍ଟ ପଇସା ସେ ଉପାର୍ଜନ କରୁଛି । ମାଳା, ମଣିମାଳା, ବୈଦ୍ୟ-ନାଥଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀ ହୋଇ ଆଜି ସେ ନାହିଁ । ସେ ଆଜି ବଡ଼ ଲୋକ । ଅତି ବଡ଼ଲୋକ । ମନେ ମନେ ଭାବନ୍ତି ବୈଦ୍ୟନାଥ—ମୋର ଆଜି ଅଭାବ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଘର ଆଉ ଭଉଣୀ । ଭଉଣୀ ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଲେ ହୁଏତ ସେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତା !

"କିନ୍ତୁ"—ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ମନଟା ଘୁରିପଡ଼େ ସାମାନ୍ୟ କେତୋଟି ବର୍ଷ ପଛକୁ । ମାଳାର ସ୍ୱାମୀ ବଜପୂକୃଷ୍ଣ—ତା'ର

ଭିଣୋଇ । ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲେ । ଭଉଣୀ ଅତିରିକ୍ତ ଅଭାବରେ ପଡ଼ି କାଲୁବାଲୁ ହେଲା । ଅନ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ କଲିକତା ପଳେଇଲା । ସେଇଠାରେ ସ୍ୱାମୀକୁ ହରାଇ ବିଧବା ହେଲା । ଅନାଥା ହୋଇ ଅନ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ନେଲା । ସେତେବେଳେ ତ ବୈଦ୍ୟନାଥ ତା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇନାହାନ୍ତି ! ତାକୁ ପଦେ ଆହା କରିନାହାନ୍ତି । ଏତେବଡ଼ ଅନାଥ ଭଣଜାଟିକୁ ପାଖକୁ ଘେନି ଆସି ନାହାନ୍ତି ! ସଂସାରରେ ସାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ବଳା ଅବଳା ଭଉଣୀଟି ସମାଜର ଶତ ଲାଞ୍ଛନା ଓ ଅବମାନନା ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଣେ ପରର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ଆଜି ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭାବୁଛି ନିଜର ଅଭାବବେଳକୁ ତାଆରି ପାଖରେ ହାତ ପତାଇବ ? ଭାଇ ଭଉଣୀ ଦିଓଟି ଭିତରୁ ବାପା ଭାଇଟି ହାତରେ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ନିଜର ସଞ୍ଚିତ ଧନ । ବି. ଏ. ବି. ଏଲ୍. ପଢ଼ାଇ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ବିଦ୍ୟାରେ, ମାତ୍ର ନିଜର ଉଦ୍ୟମ ଓ ଯୋଗ୍ୟତା ଅଭାବରୁ ସେ ଆଜି ଅପଦାର୍ଥ ଓ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ।

ମାଆ ପଚାରନ୍ତି—କେବେ ଆସୁଛି ବାପ ମଣିର ଛୁଆଟା ? ମୁଁ ଟିକେ ତାକୁ ଦେଖିଥିବି ।

ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭାବେ— ମଣି ଯେତେବେଳେ ରୁଗ୍ଣ ସ୍ୱାମୀ ଏବଂ ଅନାଥ ସନ୍ତାନଟିକୁ ଧରି ନିତାନ୍ତ ଅନାଥାପରି ଦାଣ୍ଡକୁ ଗୋଡ଼ କାଢିଲା, ସେତେବେଳେ ମାଆ ତ ଏମିତି ଜଗରି ଧରି ନଥିଲେ । ସେତେବେଳେ — ଦେଲା ନାରୀ, ହେଲା ପର । ଆଜି ଏତେବେଳେ ମୋ ଝିଅ, ମୋ ମାଳା, ମୋ ମଣି ! କାହିଁକିନା ଦୁନିଆ ଆଜି ମାଳାର ବାହା ବାହା କରୁଛି; ତାର ଛୁଆଟାକୁ ଦେଖି ଆନନ୍ଦଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ଅତି ଅଭାବ ଏବଂ ଅତିରିକ୍ତ

ଅସୁବିଧା ଭିତରେ ମଣିମାଳା ଭାଇ ପାଖକୁ କାକୁତି ଜଣାଇ କେତେ ଚିଠି ନଲେଖିଛି ! ଥରେ ଆସିବାକୁ କେତେ ତାର ମିନତି; କିନ୍ତୁ ପାଇଥିଲକି ବୈଦ୍ୟନାଥ ? ଆଜି ବୈଦ୍ୟନାଥ ମନଟାକୁ ବଳାତ୍କାର କରୁଛି ଚାଲ ଥରେ କଲିକତା । ମାଳା ହାତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଇସା ହୋଇଛି, ସେ ଆଜି ଧନୀ ଓ ମାନୀ ।

ମାନୀ ! ମାଳା ଆଜି ସମ୍ମାନ ଅର୍ଜନ କରିଛି ? କରିଚି କେଉଁ ବାଟଦେଇ ସେ କଥାଟିକି ଆଜିତ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭାବୁନାହିଁ । ମାଳା ହାତକୁ ଆଜି ଧନ ଆସିଚି । ଆସିଛି ପୁଣି କେଉଁ ବାଟ ଦେଇ ସେ କଥାଟି ଆଜିତ ବୈଦ୍ୟନାଥର ଚିନ୍ତା ଭିତରେ ସ୍ଥାନ ପାଉନାହିଁ । ଲୋକର ହାତକୁ ଧନ ଆସିମିବା ପରେ କେଉଁବାଟେ ଆସିଗଲା ସେ କଥାଟି କେହି ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଖକୁ ଦୌଡ଼ିଯାଇ ଆତ୍ମୀୟତା ଜଣାନ୍ତି, ହସିହସି ମିଶିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଆପଣାର ହୋଇଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ଆପଣାର ବୋଲି ଧରି ରହନ୍ତି । ଶୂନ୍ୟ ହାତରେ ତୁମେ ଦାଣ୍ଡରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଯାଅ, ଚିହ୍ନିଲା ଲୋକେ ମୁହଁ ବୁଲାଇଦେଇ ଯିବେ । ଆପଣାର ଲୋକେ କବାଟ କିଳିଦେବେ ! ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାତରେ ତୁମେ କବାଟ କିଳିଦିଅ— ଦେଖିବ ତୁମ ଦୁଆରେ ଲୋକଙ୍କ ଧାଉଡ଼ି— କିଏ ଡାକୁଥିବ ସଙ୍ଗାତ, କିଏ ଡାକୁଥିବ ମଇତ, କିଏ ଡାକୁଥିବ ବାପ, ଭାଇ ଓ କିଏ ଡାକୁଥିବ ମାଉସୀ, ଖୁଡ଼ୀ । ସବୁର ମୂଳ ହେଲା ପଇସା ।

ଆରେ ମଉସା, ଜଉ ପଇସା ।

ତୁମ ହାତରେ ନଗଦ୍ ନାରାୟଣ ବିରାଜମାନ କଲେ ସମସ୍ତେ କହିବେ ମୋର ମୋର ।

ମଣିମାଳାର ବିପଦବେଳେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଦୁଆରେ ଠିଆ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀକୁ ଦେଖି ସେ କଲିକତା ଗଲାପରେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭାବିଲେ—ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗୀ ସ୍ୱାମୀ, ନିଶ୍ଚୟ ସେହିଠାରେ ମରିବ ! ସାନ ପିଲାଟିକି ଧରି ମାଆ ନିଶ୍ଚେ କଲିକତା ବଜାରରେ ଭିକ୍ଷା ମାଗି ବୁଲିବ । ତେଣିକି ବିଜୟବାବୁଙ୍କ କଟକ କୋଠାଖଣ୍ଡିକ ହାତମୁଠା ଭିତରକୁ ଆସିଯିବ । ଛକ ରାସ୍ତାଉପରେ ଘରଖଣ୍ଡିକ । ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟକୁ ଖାସା ସ୍ଥାନଟିଏ । ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେତେବେଳେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମନେ ମନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ମସୁଧା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଦେଖିଲେ ସେତକ ସମ୍ଭବ ହେଲାନାହିଁ । ମଣିଷ ପାଞ୍ଚେ ଏକ—ଦେବତା ପାଞ୍ଚେ ଆନ । ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିକାଳରୁ ମଣିଷକୁ ନିର୍ମୂଳ କରି ଶେଷକରି ଦେବାଲାଗି ମଣିଷହିଁ ଲାଗିପଡ଼ିଛି । ଭାଇକି ଭାଇ ମାରୁଛି, ବାପକୁ ପୁଅ ମାରୁଛି, ପୁଅକୁ ବାପ ମାରୁଛି । ଗୋଟିଏ ଦଳକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଆକ୍ରମଣ କରୁଛି, ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ଉପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ଚଢ଼ାଉ କରୁଚି । ତଥାପି ମଣିଷ ବଞ୍ଚି ରହିଛି ଏବଂ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି କରିଚାଲିଛି । ଆମର ଏଇ ଦେଶ ଉପରେ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷଧରି କେତେ ବିଦେଶୀ ଆସି ଲୋକକ୍ଷୟ କରିଚାଲିଛନ୍ତି, ତଥାପି ଭାରତ ଅଛି, ଭାରତବାସୀ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଭାରତର ଜନସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଚାଲିଛି । ମଣିଷ ସହଜେ ମରି ଶେଷ ହୁଏନାହିଁ । ଦୁବଘାସ ସହଜେ ନିର୍ମୂଳ ହୁଏନାହିଁ ।

ବୈଦ୍ୟନାଥର ହଜାର କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ମଣିମାଳା ଆଜି ମଣିଷ ହେଲା । ତାର ହାତରେ ପ୍ରଚୁର ଧନ ଆସି ଠୁଳହେଲା । ବୈଦ୍ୟନାଥ ଆଜି ମନେ ମନେ ବିଚାରିଛି ତା'ର ପାଖକୁ ଯାଇ କହିବ—ମାଳା ! ଭଗବାନ ତୋର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ । ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ତୋ ଧନ ମାନ ଯଶ ବଢ଼ିଯାଉ ।

ପୁତ୍ର କଲିକତାରେ ରହୁଛୁ, କଠେକଅଘରଟା ତୋର ଖାଲି ପଡ଼ୁଛି। ମୁଁ ସେଠି ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ତୋର ଦରକାର ହେବ ଛାଡ଼ିଦେବି ଯେ ।

ମଣିଷ ଦିଗୋଡ଼ିଆ ଦୋମୁହାଁ । ଜୀବନ—ଦିମୁଣ୍ଡିଆ ସାପ । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଆଗକୁ ଚାଲିଲି, ଦରକାରବେଳେ ପଛକୁ ବି ଚାଲିଲି । କିନ୍ତୁ ଆଗ ହେଉ ପଛହେଉ, ଚାଲିବା ମଝିରେ ଗୋଟାଏ ଅତି ବାସ୍ତବ ଓ ମାରାତ୍ମକ ଜିନିଷ ଲୁଚି ରହିଛି । ତାହା ହେଉଛି— ସ୍ୱାର୍ଥ । ସେ ହସି ହସି କଥାକହୁ ବା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କାକୁତି ମିନତିର ଛଳନା କରୁଥାଉ—ଦି'ଫାଳିଆ ଜିଭଟା ତାର ଭିତରେ ଭିତରେ ଲହଲହ ହେଉଥିବାର କଥାଟି ସାର ।

କେବେ ଆସୁଛି ମାଳାର ଛବି ବୈଦ୍ୟନାଥ !

ମା ବ୍ୟଗ୍ରହୋଇ ପଚାରୁଚନ୍ତି । ମାଆର ମନ ଦୋସରି । ସ୍ୱାମୀ ମଲା ପରେ ପୁଅବୋହୂଙ୍କ ବାହୁଛାୟା ତଳେ ନିଜକୁ ହରାଇ ସେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି । ଝିଅ ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କପାଇଁ ମନ ଭିତର ଯେତେ ଛଟପଟ ହେଲେବି ପୁଅବୋହୂଙ୍କ ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଚାଲିଯାଇ ଦେଖି ଆସିବାକୁ ସାହସ ହୋଇନାହିଁ । ବିଜୟବାବୁ ବେମାର ପଡ଼ିଥିଲା- ବେଳେ ବୋହୂ ଶୁଣାଇଦେଲେ—ମା ! ସେ ତ ରାଜକାଶରେ ପଡ଼ିଚନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଉଠା ମାଡ଼ିବା ବନ୍ଦ । ଯେବେ ଯିବ ତେବେ ସେଇଠି ରହିବ । ତୁଆପିଲା ନେଇ ମୁଁ ଘର କରୁଛି । ଅସାଧ୍ୟରୋଗର ଜୀବାଣୁ ଆମ ଘରକୁ ଧେନି ଫେରିଆସିବ, ସେତକ ମୁଁ କରାଇ ଦେଇ ପାରିବିନାହିଁ ।

ଜୋଇଁ ମଲେ । ଝିଅ କଲିକତାରେ ରହିଗଲା । ଆଉ ତାର ଖବର ଅନ୍ତର କିଛି ଆସିଲା ନାହିଁ । କାନ୍ଦିକାଟି ମନେ ମନେ ମନକୁ

ମାର ଧୀରେ ଧୀରେ ଝିଅ ଆଉ ନାଛତି କଥା ସେ ପାସୋରିଲେ । ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଲେଖକର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ କଅଣ ଅଛି ? ଏବେ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଚିନ୍ତା । ସହରସାରା ଘରଆଡ଼େ ଝିଅଟିର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣା-ଯାଉଚ । ତାର ଛବିଟା ଆସିଯାଉଚ । ହଜାର ହଜାର ଲୋକେ ଦେଖିବାକୁ ଯିବେ । ମାଆର ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠୁଚ, ଥରେ ହେଲେ ଯାଇ ଦେଖିଆସିବ ବୋଲି । ନାଚରେ ମିଶୁ ବା ଡ୍ରାମାରେ ମିଶୁ, ଅଥବା ବାଇସ୍କୋପ୍‌ରେ ଛବି ଦଉ—ଝିଅ ତ ! ଜନ୍ମ କରିଛନ୍ତି, ଦଶମାସ ପେଟରେ ଧରିଚନ୍ତି । ଆପଣା ନାଡ଼ିକୁ କାଟି ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡ କରିଚନ୍ତି । କୋଳରେ କାଖରେ ବଢ଼ାଇଚନ୍ତି । ମା, ଆଉ ଝିଅ । ଭଲହେଉ ମନ୍ଦହେଉ, ମାଆର ଝିଅ । ଆପଣାର ପ୍ରତିରୂପ, ଆପଣାର ଅବତାର । ମନ ପର କରିଦେବ କେମିତି ?

ହେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ! ହେ ବୋହୂ ! ମୋ ମଣିର ଛବି କେବେ କଟକ ଆସିବ ?

କାଲି-ପରି ।

କାଆଲି ପରି ?

ମାଆର ଛାତି ଦୁଲ୍‌ ଦୁଲ୍‌ କମ୍ପି ଉଠିଲା । ଜୀବନ୍ତ ମଣିମାଳା ନୁହଁ । ଚିତ୍ରର ମଣିମାଳା କାଲି ପରି ଆସିବ । ରୂପେଲି ପରଦା ଉପରେ ଖେଳିବ, ବୁଲିବ, କଥାକହିବ, ଗୀତ ବୋଲିବ, ହସିବ, କାନ୍ଦିବ । ସତ-ର ମଣିମାଳା ଆସିବ ନାହିଁ, ମିଛର ମଣିମାଳା ଆସିବ । ଛାୟାଛବିରେ କାୟାର ମାୟା ମାତ୍ର । ତାର ମାୟା ତ କମ୍‌ ନୁହଁ । ମାଆର ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଚି । ଗୋଟିଏ କି ଦୋଉଏ ରାତି ମାଆକୁ ନିଦ ହେଲା ନାହିଁ । ମନଟା ଛଟପଟ ହେଉଚି ସଦାବେଳେ ।

ଛିବଣ୍ଟା ସତରେ ଆସିବଟି କି ? ନା ମତେ ଭଣ୍ଡୁଚ ?
ସତରେ ସତରେ···ସତରେ ଆସୁଚି ମା !

କଲ୍ପଲବେଳକୁ ବରକ୍ ହୋଇଉଠୁଚନ୍ତି ଶଶିକଳା । ମନ ଭିତରେ ତାଙ୍କର କେତେ ପ୍ରକାରର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—ଅଭିନେତ୍ରୀ ମାଳାପ୍ରତି ମନେମନେ ଘୃଣା । ଆଜଯାକେ ସ-ସନ୍ତାନା ମାଳା ବଞ୍ଚିରହି, ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା ପଣ୍ଡ କରିଦେଲା । ଏଥିଲାଗି ଭିତରେ ଭିତରେ ହିଂସା ଓ ରାଗ । ଚିତ୍ରତାରକା ମଣିମାଳାର ଯଶଃ ଗୌରବ ଶୁଣି ଶୁଣି ଦେହ ସହୁ ନାହିଁ, ବଢେଇ ଉଠୁଛି । ଅନାଥା ମାଳା ହାତରେ ଆଜ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଜମିଯାଇଚି । ଭାବିଲାବେଳକୁ ମନଭିତରେ ପରଶ୍ରୀକାତରତା ଜାଗିଉଠୁଚି । ମଣିଷର ମନ ଆଉ ଗୋଟାଏ ମଣିଷକୁ ଦେଖିଲେ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଗୋଟାଏ ମଣିଷ ଭିତରେ ସେ ଖୋଜିବୁଲେ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କେତୁଟା ମଣିଷ ଲୁଚି ରହିଚନ୍ତି ପରଖି ଦେଖିବାପାଇଁ । ସନ୍ଦେହ ମନ ଯେଉଁ ମଣିଷଗଡ଼ା ହିଂସାଦ୍ୱେଷ, ପରଶ୍ରୀକାତରତା ଓ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ପଶୁ ଗୁଡ଼ିଏ ତା ଭିତରେ ସଦାବେଳେ ଘୂରି ବୁଲୁଚନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମାରି ଘଉଡ଼ାଇଦେଇ ଯାହା ଭିତରେ ସଚ୍ଚା ମଣିଷପଣିଆ ଟିକକ ଅନନ୍ତ ଘାସଟିକୁ ଧରି ଜାଗରି ଜାଲି ବସିଚି, ସେଇ ହେଲା ଏ ଦୁନିଆରେ ଦେବତାଟିଏ । ତାକୁ ଦେଖିଲେ ସ୍ୱତଃ ଆନନ୍ଦ ଜାତହୁଏ ଏବଂ କାହାକୁ ଗୋଟିଏ ଦେଖିଲେ ତା ମନରେ ସ୍ୱତଃ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୋଇଯାଏ । ସେଇ ଏକା ଦିନେ ଦୁନିଆ ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚାରି ଉଠିଥିଲା—

ସର୍ବେ ସୁଖୀନୋ ଭବନ୍ତୁ
ସର୍ବେ ସନ୍ତୁ ନିରାମୟା

ସର୍ବେ ପଶ୍ୟନ୍ତୁ ଭଦ୍ରାଣି
ମା କଶ୍ଚିତ୍ ଦୁଃଖ ଭାଗ୍ ଭବେତ୍ ।

ସେ ଦେବ-ମାନବ ଆଜ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଦୁନିଆଁଟା ସାରା ପଶୁ-ମାନବରେ ପୂରିଗଲାଣି । ମାରମାର, ଧରଧର, ହାଣ, କାଟ, ଗୁଳିକର, ବୋମା ଫୁଟାଅ, ଆଣବିକ ବୋମା, କ୍ଷେପଣାସ୍ତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦେଶ ଧ୍ୱଂସ କରିଦିଅ । ଛି, ଛି, ଛି, ଛି; ମଣିଷ ଆଜ କୁଆଡ଼େ ଗଲରେ ! ପଶୁବଳ ଯେପରି ଅଙ୍ଗନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ସମସ୍ତେ । ବିଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଯାହାକୁ ପାଇଚନ୍ତି ତାକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଚାଲିଚନ୍ତି ମଣିଷ ଧ୍ୱଂସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ବିଜ୍ଞାନରୁ ଏଇଆ କଅଣ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲା ମାନବ ଜାତି ? ପଶୁଠାରୁ ବଳି ଯେପରି ନିଜକୁ ମାନବ ବୋଲାଇବା ପାଇଁ ତେବେ ଇଚ୍ଛୁକ କାହିଁକି ?

ଛବିଟା ଆସିଲା । ସହରରେ ଚହଳ ପକାଇଦେଲା । ଏଇ ସହରର ଝିଅଟିଏ, ପୁଣି ଏଇ ସହରର ବୋହୂ । ବୋହୂବେଳେ ମୁଣ୍ଡରେ ଓଢ଼ଣା, ଘରେ ପରଦା । ଛବିରେ ପୁଣି ଏମିତି ବେପରଦା ହୋଇ ଗୋଟାଏ କାହା ସାଙ୍ଗରେ ହସିଖେଳି, ଆଖି ମିଟିକା ମାରି ସତରେ ଆପଣାର ଲୋକ ପରି ଅଭିନୟ କରିଚାଲିଛି । ଛବିଟା ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଛି ସତ; ମାତ୍ର ସତ-ର ମଣିଷଟାର ଦଶା କଅଣ ହେଲା ? ମଣିଷ ହୋଇ ରହିଲା ନା ଅମଣିଷ ହୋଇଗଲା ? ନିଜର ଗୁରୁ ଗୌରବ ଓ କୁଳ ଗୌରବ ମୁହଁରେ ଚୂନକାଳି ବୋଳି ଦାଣ୍ଡରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ କଳା କଳା (Art, Art) ହୋଇ ବୁଲୁଚି ମଣିମାଳା ? ଏଇ ଗାଁଆର ଝିଅ ?

ଏଇ ଗାଁଆର ପୁଅ କହନ୍ତି—ସୁନ୍ଦର ଅଭିନୟ କରିଛି ମଣିମାଳା । ଚମତ୍କାର ! ଏଇ ଗାଁର ପୁଅ ପଚାରନ୍ତି—ଆଜି ସମାଜ କହୁଚି ମାଳା, ସମାଜ ମୁହଁରେ କାଳି ବୋଳିଲା ବୋଲି, କିନ୍ତୁ ରୁଗ୍ଣ ସ୍ୱାମୀକୁ ଘେନି ଚିକିତ୍ସା କରାଇବା ପାଇଁ ଶୂନ୍ୟ ହାତରେ ଯେତେ-ବେଳେ ସେ କଲିକତାକୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିଲା—ସେତେବେଳେ ଏଇ ଗାଁ, ଏଇ ସମାଜର କେହିତ କହିଲ ନାହିଁ—କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ ମା ! ଆ, ମୁଁ ସାହାପକ୍ଷ ହେବ । ଦାଣ୍ଡକୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ନା ।

ଛବିଟା ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି । ମା ବୁଢ଼ୀ ଆସି ଥରେ ଦେଖି-ଗଲେଣି । ପ୍ରତିଥର କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ଯାଉଛନ୍ତି । ଶଶିକଳାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ବୈଦ୍ୟନାଥ ଥରେ ଥରେ ଆସିଲେଣି । ଦେଖିଯାଉଛି, ଦେଖିବାକୁ ଭଲ ଲାଗୁଚି । ନିଜର ଭଉଣୀ ସ୍ୱାମୀକୁ ହରାଇ ଅନ୍ୟଜଣକ ସାଙ୍ଗରେ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ ପରି ଅଭିନୟ କରିଚାଲିଛି । ଦେଖିବାକୁ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ, ଭାବିଲା ବେଳକୁ ଦେହ ସହୁନାହିଁ । କେତେ ଛଳରେ ଶଶିକଳା କଥାରେ କେଣ୍ଟମାରି ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉପରେ ଆଘାତ କରୁଚି । ସେଥିରେ ତାର ଆନନ୍ଦ । ଏ ଘରର କୁଳବଧୂ ହୋଇ ଆସିଛି ସେ; ସେଥିଲାଗି ତାର ପିତୃକୁଳକୁ ଲଜ୍ଜା ଓ ଅପମାନ । ସବୁକଥା ଶୁଣି ହଜମ କରି ନେଉଛି ବୈଦ୍ୟନାଥ । ମନ ଭିତରେ କିନ୍ତୁ ରହିରହି କିଏ ଯେମିତି କେତେ କେତେବେଳେ କହି ଯାଉଛି —କଲିକତା ଚାଲ; ଥରେ ତାକୁ ଦେଖି ଆସିବ । ଯାହା କରୁନା କାହିଁକି, ସୁଖରେ ସେ ଅଛି । ବିଜୟ ବଞ୍ଚିଥିଲେ ସେ ଶାନ୍ତି ପାଇ ନଥାନ୍ତା । ଯାହା ସେ କରୁ, ଯାହା ପାଖରେ ଥାଉ ନା କାହିଁକି, ସେ ଆଜି ମଣିଷ ପରି ଚଳିବାର ସୁବିଧା କରିନେଇ ପାରିଛି । ନିଜର ହାତଟାଏ ତାର କଟିଗଲା ପରେ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖି ଚଳାଇ

ନେବାର ସୁବିଧା କରିବା ପାଇଁ ସେ କୃତ୍ରିମ ହାତଟାଏ ଲଗାଇ ନେଇଚି, ଏତିକି ତ ! ଭୁଲ କଅଣ କଲା ସେ ?

+ + + + +

ନମସ୍କାର ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁ ! ଭଉଜ କାହାନ୍ତି ?

ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ଭ୍ୟାନିଟି ବ୍ୟାଗ୍, ଦେହରେ ଦାମିକା ଶାଢ଼ୀ, ପାଦରେ ଦାମୀ ଫୁଲର ଚପଲ । ଉର୍ବଶୀ ହସି ହସି ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସୁଚ୍ଛି—ନମସ୍କାର ଭାଇ !

ଭାଇ !

ବୈଦ୍ୟନାଥ ଟେବୁଲ ଉପରେ ମୁହଁ ଟେକ ଗ୍ହିଁଲେ । ଦେଖିଲେ ଶବତାଙ୍କା ଉଷା ।

ନମସ୍କାର ! ଆସ ଆସ, କୁଆଡ଼େ, କେମିତି ?

ଟେବୁଲ ଆରକଡ଼କୁ ଖଣ୍ଡେ ଚୌକି ଟାଣି ବସିପଡ଼ି ଉର୍ବଶୀ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ—ଭଉଜ କାହାନ୍ତି ? ଟିକେ ଏମିତି ବୁଲିବୁଲି କରି ଆସିଚ୍ଛି । କନ୍‌ଗ୍ରାଚୁଲେସନ୍ ! ଆପଣଙ୍କ ଭଉଣୀ ମଣିମାଳାଙ୍କର ଗୃହଆଡ଼େ ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରଶଂସା ରଟୁଚ୍ଛି । ମୁଁ ବି କାହିଁକି ସେଥିରେ କିଚ୍ଛି ଭାଗୀଦାର ହେବନାହିଁ ? ଆପଣଙ୍କ ଜରିଆରେ ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଇବାକୁ ଆସିଚି । ଭଉଜ ଭିତରେ ପରା ?

ଉଠିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ ଉଷା—ଭିତରକୁ ଯିବା ପାଇଁ; ମାତ୍ର ବୈଦ୍ୟନାଥ କହିଉଠିଲେ—ବସନ୍ତୁ, ମୁଁ ଡାକୁଚି ।

ବୈଦ୍ୟନାଥ ଚାହିଁ ରହିଲେ ଉର୍ବଶୀଙ୍କ ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ । ଆଖି-ଢେଉଟା ନାଚୁଛି । ମୁହଁରେ କୃତ୍ରିମତା ଓ ଛଳନାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଛବି ଲୁଚି ଲୁଚି ଲୁଚକାଳି ଖେଳଯାଉଚି । ସହର ତମାମ ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା, କୁତ୍ସା । ଏବେବି ଉର୍ବଶୀ କୁମାରୀ ରହିଯାଇଛନ୍ତି । କୁଷ୍ଠରୋଗୀ ଭଲଲୋକ ସହିତ ମିଶିବାକୁ ଭଲପାଏ । ଭଲ ଲୋକଙ୍କଠାରେ କୁଷ୍ଠରୋଗ ହେବାର ଦେଖିଲେ ମନେମନେ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରେ । କଳଙ୍କିନୀ ଅନ୍ୟଠାରେ କଳଙ୍କ ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ଭଉଣୀ ଆଜି ତାର ବାଟ ଧରିଛନ୍ତି, ଏଇ ସୁ-ଖବରଟା ଖୋଦ୍ ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଚାର କରିଦେଇ ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ପରିବାରର ଗୌରବ-ଗାଲମାରେ ଶକ୍ତ କେଞ୍ଚାଟାଏ ମାରି ବାଟେ ବାଟେ ହସିହସି ମୁଣ୍ଡଟେକି ସଦର୍ପରେ ଚାଲିଯିବା ଲାଗି ସେ ଆସିଛନ୍ତି । ଆଉ ଆସିଛନ୍ତି ପରୋକ୍ଷରେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ନିକଟରେ ତାଙ୍କ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ଛଳରେ କୁତ୍ସାଗାନ କରିଯିବା ଲାଗି । ଉର୍ବଶୀ ଏବେବି ଅବିବାହିତା । କହିଲେ—ଚାଲନ୍ତୁନା ଆଜି ସଙ୍ଗ ହୋଇ ଛବିଟା ଦେଖି ଆସିବା । ଝିଉଡ଼ି ଯିବେ, ଆପଣ ଯିବେ, ମୁଁ ବି ଯିବି । ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ରେ କେଉଁଠାରେ କଅଣ ରହିଯାଉଛି ହୁଏତ ମୁଁ ଠିକେ ବୁଝାଇ ଦେବି । ଛବିଟା ଅନେକ ଥର ମୁଁ ଦେଖି ଆସିଲଣି । ମାଳା ନିଜର ପ୍ରଣୟୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଖି ମିଟିକା ମାରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ବାହୁ ଉପରେ ଢଳି-ପଡ଼ନ୍ତି । ଗୀତ ଗାଇ ତାଙ୍କୁ ମୁଗ୍‌ଧ କରିପକାଇଚନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଯୁବ-ପ୍ରାଣକୁ ନିଶା ଖୁଆଇ ମତ୍ତ କରିଦିଏ । ସେଥିଲାଗି ସହରସାରା ବାହା ବାହା ପଡ଼ିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶରେ ଛବିର ଟେକ୍‌ନିକ୍ ବୁଝନ୍ତି କେତେଜଣ ? ଆଉ ଡାଇରେକ୍ଟର୍

ସ୍ୱଭାବରେ ମଦନବାବୁଙ୍କର ସ୍ଥାନ କେତେ ତଳେ ତା' ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବୈଦ୍ୟନାଥ ଗୁହିଁଚନ୍ତି ଏବଂ ହସୁଚନ୍ତି । ମନେ ମନେ ମାପିନେଉଚନ୍ତି ଉଷସୀର ଦୌଡ଼ଟା କେତେଦୂର । ମଣିମାଳାର ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ସେ ଆସିଚି । ମଦନବାବୁଙ୍କର ହୀନତା ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଆସିଚି । ଏ ଛବିଟା ଉଠିଲା ବେଳେ ଉଷା ମଦନବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ବାରମ୍ବାର ଦୌଡ଼ିଥିଲା—ସ୍ଥାନ ଦେବା ପାଇଁ । ମଦନ ବାବୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଚନ୍ତି । ସେଇ ରାଗଟା ମନେ ମନେ ଆଜିଯାକେ କୁହୁଳୁଥିଲା । ଉଷା ଆଜି ଅଭିଯାନ ଚଳାଇଚି ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରି ବୁଲିବା ଲାଗି ।

ମୁଁ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଛବିରେ ଅଭିନେତ୍ରୀ ହେବାପାଇଁ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟ୍ କରି ସାରିଲିଣି ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁ ! ମୋଟା ଟଙ୍କା ମିଳିବ । ଏଥର ମଦନ ବାବୁ ଡାକିଲେ ସଫା ସଫା ଜବାବ ଦେଇ ଦେବି । ଛବିଟା ମୁକ୍ତିପାଉ, ଦେଖିବେ କେଡ଼େ ଚମତ୍କାର ହେବ ।

ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସୁଚନ୍ତି ।

—୯—

କଲିକତାଯାକେ ଦୌଡ଼ ଆସିଚନ୍ତି କୁମାରୀ ଉଷସୀ ଦେବୀ । ମାଳା ଦେଖିଲା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସାଥିରେ ଅଭିନୟ କରିଥିଲେ ଏଇ ଉଷସୀ ।

କଲକତା ଦୌଡ଼ି ଆସିଚନ୍ତି ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇବା ପାଇଁ । ସଙ୍ଗରେ ଆସିଚନ୍ତି ବୈଦ୍ୟନାଥ । ଏକୁଟିଆ ଆସିବାକୁ ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କର ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ । ଉଷସୀ ସେଥିଲାଗି ବାଟ କରିଚନ୍ତି । କହିଲେ—ମୁଁ ନିଜେ ଜୋର୍ କରି ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଆସିଚି ମାଳା ଦେବ ! ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମା କାନ୍ଦୁଚନ୍ତି···ଭାଉଜ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଚନ୍ତି । ଆପଣ କଅଣ ଘରକୁ ଆଉ ଯିବେ ନାହିଁ ? ଚିର ଦେନି କଲକତାରେ ହିଁ ରହିଯିବେ ? ଏଠି ଆପଣ ବନ୍ଧମ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଅଟକ ପାଇଚନ୍ତି । ତେଣେ ଶୁଣିଲି ବନ୍ଧମ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମହା ଖପ୍ପା ।

କେଉଁଠା କେଉଁଠିକି ମରିପାଉଚି ସେକଥା ମାଳା ଠିକ୍ ଠଉରେଇ ନେଲେ । ଟେକାଟାକୁ ଏମିତି ଭାବରେ କାହିଁକି ଆଜି ମାରିଚନ୍ତି ଉଷାଦେବୀ ତା'ବ ସେ ଠିକ୍ ବୁଝିନେଲେ । ଉଷା ଚାହାନ୍ତି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମାଳାକୁ ବିଦାୟ କରିଦେଲେ ମଦନବାବୁଙ୍କ ନଜର ଉପରେ ଏକମାତ୍ର ସେଇ ରହି ପାରିବେ । ତେଣିକି ତାଙ୍କ ଜରିଆରେ ବନ୍ଧମ କେଶରୀଙ୍କ କେଶର ତକ ନିଜ ହାତ ମୁଠା ଭିତରେ ଧରିନେଇ ପାରିଲେ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି, ମାନସମ୍ମାନ କୌଣସିକଥାର ଅଭାବ ରହିବ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଟେକାରେ ଦୁଇଟା ପକ୍ଷୀ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ମାରିହେବ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଆଜି ଅତିଥି ରୂପେ ଉଷା ଆସିଚନ୍ତି । ସଙ୍ଗରେ ପୁଣି ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭାଇ । ଏତେବେଳେ ଏସବୁ କଥା ଦେନି ଘଣ୍ଟାଚକଟା କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । କହିଲେ—

ରାତି ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ଆସିଚନ୍ତି । ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତୁ, ପରେ କଥା ବାର୍ତ୍ତା ହବା । ଅନେକ ଦିନପରେ ଭାଇ ଆସିଚନ୍ତି, ଅନେକ

ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜାର ଅବସାନ ପରେ । ମଣିମାଳା କଅଣ ବଞ୍ଚିଛି ଏ ଦୁନିଆରେ ? ଜୀବନ୍ତ ଅଛି ?

ତଳକୁ ଆଖିଫେରାଇଲେ ବୈଦ୍ୟନାଥ । ଭଉଣୀ ଆଜି ଶରତ୍ କେଞ୍ଚାଠାଏ ମାରିଦେଲା । ମାରିବାର କଥା ଏକା । ନିତାନ୍ତ ଅସମୟରେ ଯେଉଁ ଭାଇ ପରୁର ନାହିଁ ସେ ପୁଣି ଆଜି ଏ ସୁସମୟରେ କାହିଁକି ? ଯାହାର ନାହିଁ ତାର ମନରେ ଏଇ ସନ୍ଦେହଟି ଜାତ ହେବହିଁ ହେବ । ମଣିମାଳା ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତାର ବେଶ ଭୂଷା ଓ ଅଳଙ୍କାର ପତ୍ର ଦେଖିଲେ ଯେ କେହି ତାର ପରିଚୟ ପାଇଯିବ । ସଧବାର ନଗ୍ନତା ତା ନିକଟରେ କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ । ସେ ଚଳଚିତ୍ରର ତାରକା । ବୈଦ୍ୟନାଥ ତା ନିକଟରେ ନିଜର ଭଉଣୀଟିକୁ ଖୋଜି ପାଉନାହାନ୍ତି । ସେ ଆହା କାବା ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ଏକୁଟିଆ ଠିଆ ହୋଇ ଲାଜ ହେଉଛନ୍ତି କେବଳ । ସନ୍ତମ ବାବୁଙ୍କର ଏତେ ବଡ଼ ଘରଟାର ସର୍ବମୟ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଆଜି ମଣିମାଳା । ଉଷା ତା ନିକଟରେ କେତେ ସାମାନ୍ୟ । ଟେଳାଟା ପାହାଡ଼ଟା ଦେହରେ ପଡ଼ିଲା ପରି ନିଜେ ନିଜେ ଚୂନା ହୋଇଗଲା । ଦାସୀଟିଏ, ଚାକର ଦୁଇଟି, ପୂଜାରୀଟି ଆସି ମାଆ ମାଆ କହି ଆଜ୍ଞାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛନ୍ତି । ଦେଖି ଦେଖି ବୈଦ୍ୟନାଥର ପାଟି ତୁଣ୍ଡ ଫିଟୁନାହିଁ । ଉଷାଙ୍କ ଆଖି ଜଳକା ହୋଇ ଯାଉଛି । ମଣିମାଳାର ଖଟ ପଲଙ୍କ, ଚୌକି ଟେବୁଲ୍, ଅସବାବପତ୍ର, ଦାମୀ ପରଦା, ଦାମିକା ଗାଲିଚ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଦେଲାବେଳକୁ ଡର ମାଡ଼ୁଛି ପାଟି ଫିଟାଇ ପଦେ କଥା କହିବା ପାଇଁ । ଉଷା ଆଉ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମନେ ମନେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

ଟେବୁଲ ଉପରେ ଫୋନ୍, ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚ ମିନିଟିରେ କଏ ଡ଼ାକୁଛ—ଟ୍ରିଂ ଟ୍ରିଂ ଟ୍ରିଂ ଟ୍ରିଂ ।

ହାଲ୍‌ଲୋ ?

କଏ କହୁଚନ୍ତି ?

ଆପଣ ? ଆଚ୍ଛା ଆଚ୍ଛା ।

ବନ୍ଧମ ବାବୁ ଘରେ ନାହାନ୍ତି ।

ହଁ, ହଁ, ଆଜ ଉପରଓଳ ।

ହଁ, ଉପର ଓଳ ।

ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ହାଉଡ଼ା ଆସନ୍ତୁ ।

ଆଜ ଆମେ ନିଶ୍ଚୟ ବାହାରୁଛୁଁ ।

ରହିବା କେଉଁଠି ?

କାହିଁକ ? ସବୁତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇ ସାରିଛି ।

ଆମେ ରହିବୁଁ ଗୋଟାଏ ବଙ୍ଗଳାରେ ।

ହିଁ ହିଁ, ବନ୍ଧମବାବୁ ଏବଂ ମୁଁ ।

ହୁଏତ ଆମ ସଙ୍ଗରେ ମଦନବାବୁ ରହିବେ ।

ଦାର୍ଜିଲିଂ ? କେମିତି ଜାଗା ? କେବେ ଯାଇନ ?

ସୁନ୍ଦର ଜାଗା ।

ଆଚ୍ଛା ରହିଲ ।

ହଁ, ବନ୍ଧମବାବୁ କୁଆଡ଼େ ବାହାରକୁ ଯାଇଚନ୍ତି ।

ଠିକ୍ ସମୟକୁ ଫେରିଆସିବେ ।

ସୁଟିଂପାର୍ଟ ରେଡି ।

ହଉ ରହିଲ ।

ବାହାର ବରଣ୍ଡାରେ ଠିଆହୋଇ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଫୋନ୍‌ର ଏପଟ କଥାତକ ଶୁଣୁଚି । "ଆମେ ରହିବୁ ଗୋଟାଏ ବଙ୍ଗଳାରେ ।

ହଁ ହଁ, ବନ୍ଧମ ବାବୁ ଏବଂ ମୁଁ । ହୁଏତ ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ମଦନବାବୁ ରହିବେ—···ଦାର୍ଜିଲିଂ···ସୁନ୍ଦର ଜାଗା । ଆଜ ଉପରଓଳ !"

ବାସ୍, ଏଇହେଲା ମଣିମାଳାର ଜୀବନ । ଆଜ ଦାର୍ଜିଲିଂ ତ କାଲି ବନାରସ, ପ'ରଦିନକୁ କୋରାପୁଟ ଜଙ୍ଗଲ । ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧମବାବୁ । ବନ୍ଧମ କେଶରୀ ରାୟ । ଧନପତି, କୁବେର । ଫୋନ୍ ଉପରେ ମଣିମାଳା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଛି । ଆଦେଶ କରୁଛି । ହୁକୁମ ଚଳାଉଛି । କାହାକୁ ?

ଦାସୀ ଆସି ଦୁଆର ମୁହଁରେ କାକୁସ୍ଥ ଭାବେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଡ଼ାକୁଛି—ମା !

ଚାକର ଆସି ପାଣି ଧରି ଠିଆହୋଇ ରହିଛି ।

ତହସିଲ ଗୁମାସ୍ତା ଆସି ହୁକୁମ ଅପେକ୍ଷାରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହୁଛି—ମା ! ବାବୁତ ନାହାନ୍ତି, କିଏ ହୁକୁମ୍ ଦେବ ?- ବ୍ରଜଲାଲ ଚୌଧୁରୀ ଦ'ହଜାର ଟଙ୍କା ମଗାଇ ପଠାଇଚନ୍ତି । ଦେବ ନା ନାହିଁ ?

ହୁକୁମ ଦେଉଛି ମାଳା—ଦେଇ ଦିଅ ।

ଆଉ ଜଣେ ଆସି ପଚାରୁଛି—ଆପଣ ଦାର୍ଜିଲିଂ ଯିବେ, କେତେଟଙ୍କା ହାତଖରଚ ନେବେ ?

—ଦ'ତିନ ହଜାର ଦେଇଥାଅ ।

ବୈଦ୍ୟନାଥ ଠିଆହୋଇ ରହିଚି । ସବୁ ଶୁଣୁଚି । ସବୁ ଦେଖୁଚି । ଭାବୁଚି—ଏଇ କଅଣ ତା ଭଉଣୀ ମଣିମାଳା ?

ଉଷସୀ ଆସି କାନ ପାରୁଚି । କଟମଟ କରି ଗୃହିଁ ରହୁଚି । କେତୋଟି ମାତ୍ର ବର୍ଷ । ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଛବିପରେ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ, ତା ପଛକୁ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଚାଲିଚି । ମଣିମାଳା ଏତେବଡ଼ ହୋଇ ଯାଇଚି, ଏଇଥି ଭିତରେ ! ମଣିମାଳା ଆଜିତ ସାମାନ୍ୟ ଅଭିନେତ୍ରୀ ନୁହଁ, ଜଣେ କୋଟିପତି ଘରେ ସର୍ବମୟୀ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ । ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି । ଚିତ୍ର ଛଡ଼ା ତାଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ହୁକୁମ ଚଳାଉଚନ୍ତି । ପୁଣି ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ ବିଷୟରେ ! ମନେମନେ ଉଷା ଭାବିଲା— କେଉଁ ସାହସରେ ପତ୍ରିକ ଦେଖାବେଳେ ସେ କହି ପକାଇଥିଲା— ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଚେଣେ ମହା ଖପଟା । ନିତାନ୍ତ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା । ମଣିମାଳାର ସାମନାକୁ ଯିବାକୁ ଆଉ ତାର ସାହସ ହେଉନାହିଁ । ବରଣ୍ଡାର ଆର କଡ଼କୁ ଚୌକି ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ବସିପଡ଼ି ସେ ଏଣେ ତେଣେ କୁନ୍ଥ କୁନ୍ଥ ହୋଇ ଅନାଉଚି ।

ଅନେକ ବେଳ ପରେ ଲମ୍ବା ମଟର ଗାଡ଼ିଖଣ୍ଡେ ଆସି ତଳେ ଛିଡ଼ାହେଲା । ଖଟଖଟ ଜୋତା ଆଉଆଜ୍ କରି ବନ୍ଧମବାବୁ ସିଡ଼ି ଟପି ଉଠି ଆସିଲେ । ବାଟ ମଝିରେ ଚୌକି ଛାଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇପଡ଼ି ଉଷା ନମସ୍କାର ହେଲା । ଫେରି ଗୃହିଁ ପଚାରିଦେଲେ ବନ୍ଧମବାବୁ— କିଏ ? ସତେକି ଚିହ୍ନି ପାରିନାହାନ୍ତି । ପଚାରିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ତମେ ଏଠିକି କାହିଁକି ଉଷସୀ ?

ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଉଷସୀ ।

ଆଚ୍ଛା ।

ଏତିକି କହି ବନ୍ଧମବାବୁ ପରଦା ଠେଲି ଭିତରକୁ ପଶିଲେ । ବରଣ୍ଡା କଡ଼କୁ ବୈଦ୍ୟନାଥ ନ ଚିହ୍ନିଲା ପରି ଦୂରେଇ ଗଲେ ।

ଭୟ ହେଉଚି ଆଗକୁ ଅସିବାକୁ । ଭିତରକୁ ପଶି ବନ୍ଧମବାବୁ କହିଲେ—କଅଣ, ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତ ? ଦାର୍ଜିଲିଂ କେମିତି ଜାଗା ଜାଣିଚଟିକ ? ଏବେବି ଶୀତ ବାଜୁଥିବ । କିଛି ଶୀତ ପୋଷାକ ଧରିଚନା ସଙ୍ଗରେ ?

ହଁ ହଁ ହଁ । ତୁମର ଏତେ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ? ତୁମ କାମ ତୁମେ କର । ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପଡ଼ ।

ବୈଦ୍ୟନାଥ ଠିଆହୋଇ ଭାବୁଚି—"ତୁମର ଏତେ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ? ତୁମ କାମ ତୁମେ କର । ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ" । ବନ୍ଧମବାବୁ ଆଉ "ଆପଣ" ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ତୁମେ ପାଲଟି ଗଲେଣି । ଗୋଟିକ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ, ତା ପଛକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ରରେ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ଯାଇ ଜଣକ ପରେ ଆଉ ଜଣକ ବାହୁ ଉପରକୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଢଳିପଡ଼ିବାକୁ ·ଅଭ୍ୟାସ କରି ଶେଷକୁ ମଣିମାଳା ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କୁ ଆପଣାର ବାହୁ ବନ୍ଧନ ଭିତରେ ବାନ୍ଧିନେଇ ପାରିଛି । ଏଇ ହେଲା ଚିତ୍ରରାଜ୍ୟର ମୁନାଫା । ବନ୍ଧମବାବୁ ଆଜ ମଣିମାଳାର ହାତମୁଠା ଭିତରେ କ୍ରୀଡ଼ା ପୁତ୍ତଳିକା ମାତ୍ର ।

"ଆପଣ ଆପଣ" ବର୍ଷ କେଇଟା ଭିତରେ କେବେ ଏବଂ କେତେବେଳେ "ତୁମେ ତୁମେ" ହୋଇ ଯାଇଛି ତାର ହିସାବ ଉଭୟଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ରଖି ପାରିନାହାନ୍ତି । ମଦନବାବୁ କିନ୍ତୁ ପାଖକୁ ଯେତେ ଘୁଞ୍ଚି ଆସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଚନ୍ତି ସେତେ ସେତେ ବିଫଳ ହୋଇଚନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କର ଆପଣ ଆପଣ ଛାଡ଼ି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମଣିମାଳା ବି ଆପଣ, ବନ୍ଧମବାବୁ ବି ଆପଣ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କ ଚିଠି ଓ "ଆପଣ" ଠାରୁ ଯେତିକି ସମ୍ପର୍କ ସେତିକି । ସାମାନ୍ୟ ଅଭିନେତ୍ରୀ ହେବାକୁ ଆସି ମଣିମାଳା ବନ୍ଧମବାବୁଙ୍କୁ

ତୁମେ ତୁମେ କରନେଇ ପାରୁଚନ୍ତି, ଏଇ ହେଲା ଚନ୍ଦ୍ରତାରକା ମଣିମାଳାର ଗୌରବ ।

ଉପରଓଳି ଦାର୍ଜିଲିଂ ବାହାରିଲାବେଳକୁ ଭାଇଙ୍କି ଡାକି ମାଳା ପଚାରିଲା—କୁଆଡ଼େ ଆସିଚ ଜାଣିପାରିଲି ନାହିଁ । ସୁଟିଂପାଇଁ ଦାର୍ଜିଲିଂ ଯାଉଚି । ଛଅ ସାତଦିନ ପରେ ଫେରିବି । ତୁମର ରହିବାର ସବୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଇ ଯାଉଚି । ରହିଥିବ । ମୁଁ ଫେରିଆସେ ।

ପାଖକୁ ଲାଗିଆସି ଆଗଦାଳ ଉର୍ବଶୀ ଜବାବ ଦେଲା—ନାହିଁ ମାଳାଦେବି ! ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ । କାମର କଥା । ଆମେ ଆଜି କାଠକ ଫେରିଯାଉଚୁ । ହୁଏତ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ପରେ ଭାଇ ଆସିବେ ।

ଆପଣ କୁଆଡ଼େ ଆସିଥିଲେ କହନ୍ତୁ ନା ଉର୍ବଶୀ ଦେବି ?

ବାସ୍ତବିକ୍ କାହିଁକି ସେ ଆସିଥିଲେ ତାର ଠିକ୍ ଉତ୍ତରଦେଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । କେବଳ କହିଲେ—କିଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ । କେବଳ ଭାଇଙ୍କ ସାଥିରେ ବୁଲାବୁଲି ହୋଇ ଆସିଥିଲି ମାତ୍ର ।

ଆଚ୍ଛା, ଗୋଟାଏ କାମ କରିବେ କି ? ଆମର ଏଇ ଲାଇନରେ ଆପଣଙ୍କପାଇଁ ଯେବେ ମୁଁ କିଛି କାମ ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେଇ ପାରେ···

ତେବେ, ହଁ, ତେବେ ···।

କହନ୍ତୁ ନା, ଆପଣ ରାଜି ଅଛନ୍ତି ?

ଲାଜହେଲା ଉର୍ବଶୀ । କହିବାକୁ ଲାଜମାଡୁଚି । ନାହିଁ କରି ଦେବାକୁ ମନ ବଳୁନାହିଁ । ମଣିମାଳାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନିକଟରେ ମୁଣ୍ଡ

ନାହିଁ ପଡ଼ୁଚ । ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁନାହିଁ । କୁମାରୀ ଉଷସୀ ଦେବୀ କିଛିମାତ୍ର କହିନପାରି ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସିଲେ ମାତ୍ର ।

ମଣିମାଳା କହିଲେ—ମୁଁ ଚିଠି ଦେବି । ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ ତ ?

ହଁ, ଆସିବି ।

ମାଳା ଏତିକି ଉତ୍ତର ଶୁଣିଥିଲେ । ଭିତରକୁ ଭାଇଙ୍କି ଡାକି-ନେଲେ । ଆଲମାରି ଫିଟାଇ ପୁଳାଏ ନୋଟ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ—ପିଲାମାନେ କେମିତି ଅଛନ୍ତି ? ମାଆକୁ ମୋର ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ ଦେବ । ମୁଁ ଫେରି ଆସେକି, ଆସିବ !

ତଳେ ଗାଡ଼ିରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଚନ୍ତି ବିକ୍ରମବାବୁ । ମଣିମାଳା ଓହ୍ଲାଇଗଲେ । ପଛରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହି ଉଭୟ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଓ ଉଷସୀ ଦେବୀ କେବଳ ଅନାଇ ରହିଲେ । ମଟର ଗାଡ଼ିର ପଛ ସିଟ୍‌ରେ ବିକ୍ରମବାବୁ ଓ ମଣିମାଳା ଉଭୟେ ବସିପଡ଼ିଲା ପରେ ଗାଡ଼ି ଛୁଟିଦେଲା । ଠିଆ ହୋଇ ରହି ନୋଟ୍ ପୁଳକ ଗଣୁଗଣୁ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମନେମନେ ଭାବିଲେ—ପଚାରି ତ ପାରିଲି ନାହିଁ —ମାଳା, ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ସହିତ ତୋର କି ସମ୍ବନ୍ଧ ?

ପାଖକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଆସି କୁମାରୀ ଉଷସୀ କହିଲେ—ଚାଲ ଭାଇ, କଟକ ଫେରିଯିବା । ଯେଉଁ ବାଟଧରି ଯେ ଚାଲୁଚି । ଆମର ତୁମର କି ଯାଏ ଆସେ ?

"କଟକ ଫେରିଯିବା ।"

ଏକା ଟେକ୍ସିରେ ପାଖପାଖ ହୋଇ ଉଷା ଓ ବୈଦ୍ୟନାଥ ବସିଚନ୍ତି । ଆଗରେ ବଡ଼ ସୁଟ୍‌କେଶ୍‌ଟା ଭିତରେ ମଣିମାଳା ଦେଇଥିବା ନୋଟ୍ ପୁଳାକ । ଉଷା ପାଖକୁ ପାଖକୁ ଲଗି ଆସୁଛି । ଆସିଲାବେଳର ମନଟା ସତେକି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦଳିଯାଇଛି । ବୈଦ୍ୟନାଥ ବୁଲିପଡ଼ି ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ସତେକି ଉଷାର ରୂପ ବଦଳି ଯାଇଛି । ତାର ଚାହାଣୀ, ତାର କଥାବାର୍ତ୍ତା, ତାର ଘନଘନ ଶ୍ୱାସ ଆସିଲାବେଳର ଉଷାର ନୁହଁ । ଚଳଚିତ୍ରର ଅଭିନେତ୍ରୀ ଉର୍ବଶୀ ଦେବୀର । ଆର୍ଟିଷ୍ଟ୍ ରଙ୍ଗ ବଦଳାଉଛି, ରୂପ ବଦଳାଉଛି; ଚରିତ୍ରଟି ବଦଳି କରି ପାରୁଛି । ଉଷା କାହିଁକି ଆଜି ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ! ଅତି ପାଖକୁ ଲଗିଆସି ସେ ବୈଦ୍ୟନାଥର କୋଳ ଉପରକୁ ନିଜର ହାତଟିକୁ ଥୋଇଦେଇ ବୈଦ୍ୟନାଥର ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ହସିହସି ପଚାରିଦେଲା—କଅଣ କହୁଚ, କଟକ ଫେରିବ, ନା ପୁରୀଆଡ଼େ ଦିନେ ଦିଦିନ ବୁଲି ଆସିବା ?

ହସିହସି ବୈଦ୍ୟନାଥ ତଳକୁ ଆଖି ଫେରାଉଚି । ଉଷାର ମୁହଁଟି ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଚି । ହାତଟିକୁ ତାର ଧରି ପକାଇଲା । ଘନଘନ ଶ୍ୱାସ ବହୁଚି । ଛାତି ଭିତରଟା ଦୁଲୁକି ଉଠୁଚି । ଭିତରେ ଭିତରେ ପଶୁ ମଣିଷଟା ଚେଇଁ ଉଠୁଚି । ଗୋଁ ଗୋଁ ଗର୍ଜନ ଶୁଭୁଛି । ଯୁବକର କୋଳ ଉପରେ ଯୁବତୀଟିର ହାତ । ଟ୍ୟାକ୍‌ସିଟା ଯାନ ବାହନ ଓ ଜନ ସମୁଦ୍ର ପହଁରି ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ ଛୁଟିଚି । ମନଟା ବି ଆଜି ଛୁଟି ଚାଲିଚି ବଡ଼ଖିତ ବେଗରେ ।

କଅଣ କହୁଚ ?

ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ହସୁଚି ଉଷା । ତାର ହାତଟିକୁ ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ବୈଦନାଥର ହାତ ମୁଠା ଭିତରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଚି । ଏକାବେଳକେ

ଦେହକୁ ଲଗି ତଳ ପଡ଼ିଚ । ରୂପସୀ ଉର୍ବଶୀର ନାଗ୍ନ ଅଙ୍ଗ । ନାହିଁ କହିଦେବାକୁ କାହିଁ ଚାର ଗୁର୍ଦ୍ଦା ? ଅଜାଚିତ ଦାନ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଦେବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ହଉଚାଲ । କଟକରେ ନ ଓହ୍ଲାଇ ପୁରୀ ଚାଲ ।
ଟିକଟ୍‌ଟା ମୁଁ କିଣିବି ?
ତୁମ ଇଚ୍ଛା ।

ଏତିକ କହିଲାବେଳକୁ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଏକ ପ୍ରକାର ଆତ୍ମବିଭୋର ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ଉର୍ବଶୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ତଳ ପଡ଼ିଲାଣି ବୈଦ୍ୟନାଥର କୋଳ ଉପରକୁ । ଅଙ୍ଗଲତାଟାକୁ ତାର ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ ପରଖି ନେଉଚି ବୈଦ୍ୟନାଥ । ଯୁବକ କୋଳରେ ନାରୀ—ଯୁବତୀ, ରୂପସୀ, ମଧୁମତୀ । ଗାଡ଼ି ଚାଲିଚି ଖର ବେଗରେ ।

ହାଉଡ଼ା ଷ୍ଟେସନ । ଜନଗହଳି ଭିତରେ ଦୁହେଁଯାକ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲେ । ମନ କହୁଥାଏ ଆହୁରି ଦୂର ହୋଇଥାଆନ୍ତା କି । ବାଟଟା ସରୁ ନଥାନ୍ତା । ଆନନ୍ଦଟା ଏତିକରେ ଇତି ହୋଇଗଲା ?

ନା ନା, ଆଉରି ଅଛି । ଏକ୍‌ସ୍‌ପ୍ରେସ୍ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିବ ଅଧ ଘଣ୍ଟାକ ପରେ । ପୁରୀରେ ପହୁଞ୍ଚିବ କାଲି ଭୋର୍ । ରାତିଟି ସାରା ରେଳଡବା ଉପରେ ଏକୁଟିଆ ସଙ୍ଗିନୀ ସହ ଏକା ଏକା ସେ—ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ କେହିନାହିଁ । ସଙ୍ଗିନୀର ଆପତ୍ତି କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବସିବା ଡବାଟି ନିରୋଳା ହେବ କି ନା କିଏ ଜାଣେ !

ଫାଷ୍ଟ୍‌କ୍ଲାସ୍ ଟିକଟ କାଟିବି । ଟଙ୍କା ଦିଅ ।

ଅଧିକା ଖରଚ ହେବ ଯଥେଷ୍ଟ ! ହଉ, ବିନା ଖରଚ ବା ଶସ୍ତାରେ ଏତେ ଆନନ୍ଦ ଦେବ କିଏ ?

ହଉ, ଟଙ୍କା ନଅ ।

ସୁଟ୍‌କେଶ୍ ଫିଟାଇ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ନୋଟ୍ ଊଷସୀ ହାତକୁ ବୈଦ୍ୟନାଥ ବଢ଼ାଇଦେଲା । ତାପରେ ଏକ୍‌ସ୍‌ପ୍ରେସ୍ ଗାଡ଼ିର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଡବା । ବହଳ ଗଦି । ଛୋଟ କୋଠରୀଟି; ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଉ କେହି ଯାତ୍ରୀ ନାହାନ୍ତି । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରୋଳା । ବୈଦ୍ୟନାଥର ମନଟା ଆନନ୍ଦରେ କୁରୁଳି ଖାଉଚି । ଊଷା ଆସି ପାଖକୁ ଲାଗି ବସିପଡ଼ିଲା । ବୈଦ୍ୟନାଥ ତାକୁ କୋଳ ଉପରକୁ ଟାଣି ଶୁଆଇ ଦେଲା । ଚଳନ୍ତା ଗାଡ଼ି । ସବୁ ଷ୍ଟେସନରେ ରହୁନାହିଁ । ଗାଡ଼ିଖଣ୍ଡିକ ଉଡ଼ୁଚି, ମନଟାବି ଉଡ଼ୁଛି । ଦୁର୍ବଳମନା ବୈଦ୍ୟନାଥର ଦୁର୍ବଳ ମନ ସୁନ୍ଦରୀ ଶଶୀତାରକାର ମାଙ୍କଡ଼ଶା ଜାଲରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ଊଷା ହସୁଚି । ବୈଦ୍ୟନାଥ ଆନନ୍ଦରେ ବିଭୋର ହୋଇ ଆଖି ବୁଜି ଦେଉଚି ।

ଆଖି ବୁଜି ଦେଇଛି, ରାତିଟି କଟିଗଲା । କଟକ ଛାଡ଼ିଲା; ପୁରୀରେ ଗାଡ଼ି ଅଟକିଲା । ରିକ୍‌ସାରେ ଯାଇହେବ ନାହିଁ । ଟ୍ୟାକ୍‌ସି ଲୋଡ଼ା । ଖଣ୍ଡେ ମଧ୍ୟ ମିଳିଗଲା । ଦୁହେଁଯାକ ବଡ଼ ଧର୍ମଶାଳାର ଗୋଟାଏ କୋଠରୀକି ଉଠିଗଲେ । ମେନେଜର ଭାବିଲେ— ସ୍ୱାମୀ ଆଉ ସ୍ତ୍ରୀ ।

"ଶଶୀ ତାରକା ଊଷସୀ କଅଣ ବିବାହ କରି ସାରିଲେଣି ?" ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନଟା ସହରସାରା ଉଡ଼ିବୁଲୁଚି ।

ବିବାହ ବଜାରରେ ପ୍ରକୃତରେ କାଟତି ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଊଷସୀଙ୍କ ରୂପଗୁଣର ଗ୍ରାହକ ଅଭାବ ନାହାନ୍ତି । ବିବାହ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ, ରୂପ ତାଙ୍କର ଅଛି, ପରିପାଟି ଅଛି । ଥରେ

ଅନ୍ତତଃ ଦେଖିଯିବାକୁ ଲୋକେ ଧର୍ମଶାଳା ଯାକେ ଧାଉଁଚନ୍ତି, ବାଟ ଘାଟରେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଚନ୍ତି, ସିନେମାହଲ୍ ଓ ଥିଏଟର୍ ପେଣ୍ଡାଲରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କାର୍ଡ଼ ଆସୁଚି । ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଲୋକେ ବାଟଚାହିଁ ବସିଚନ୍ତି । ଥରେ ଜଣେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କାର୍ଡ଼ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖି ପଠାଇଚି— ମିଷ୍ଟର ଓ ମିସେସ୍ ଊଷସୀ ଦାସ ।

ମିଷ୍ଟର କିଏ, ମିସେସ୍ କିଏ ସେ ଠିକ୍ କରିପାରି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କର ମନେହେଉଚି ଊଷସୀ ହିଁ ମିଷ୍ଟର ଏବଂ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀଟି ମିସେସ୍ । ରୂପେଲି ପରଦା ଉପରେ ଛବି ଦେଖି ଊଷସୀଙ୍କୁ ସିନା ଲୋକେ ଚିହ୍ନି ଚନ୍ତି; ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କୁ ଚିହ୍ନେ କିଏ ? ଅନେକ ଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଚନ୍ତି । କେତେକେ ଆସି ନିଜର ନୋଟ୍ ଖାତା ଭିତରେ ଊଷସୀଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ୍ ମାଗି ନେଉଚନ୍ତି । କେତେକେ ଆସୁଚନ୍ତି କେବଳ ନମସ୍କାରଟା ପକାଇଯିବାକୁ । ଚଳଚିତ୍ର ପ୍ରସାର ପରେ ଲୋକଙ୍କ ମନ ଚିତ୍ରତାରକାମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅଳ୍ପେ ବହୁତେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ଊଷସୀର ଭାଇଟିଏ ଥାଏ ପୁରୀରେ— ନାଁ—ବିନୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ । ସେବି ଥରେ ଦିଥର ଆସିଲା ଦେଖିବାକୁ ।

ପୁରୀରେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦରେ ଛନୋଟିଦିନ କଟିଲା । ଶେଷକୁ ଊଷସୀ ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ—ଚାଲ ଫେରିଯିବା । ଜିନିସ ପତ୍ର ସଜଡ଼ା ସଜଡ଼ି ହେଲା । ସୁଟ୍‌କେଶ୍ ଫିଟାଇ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଦେଖିଲା ନୋଟ୍ ବୁଲକ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଚି । ମୁହଁଟି ଫିକା ପଡ଼ିଯାଇଚି । ହସ ମଉଳିପଡ଼ିଚି । ଛଳ ଛଳ ଆଖିରେ ସେ ଊଷା ମୁହଁକୁ ଚାହୁଁଛି । ଊଷା ଅତି ଗମ୍ଭୀର । କାମ ତାର ବଢ଼ି ଯାଇଛି । ଅଭିନୟ ତାର ସରିଯାଇଛି । ଆଉ କାହିଁକି ପୁରୀରେ ବସିରହିବ ?—ଯେତିକି

ଅଭିନୟ କରିଗଲା ସେ, ସେତକର ପାରିଶ୍ରମିକ ଆଦାୟ କରିନେଇ ସାରିଛି ସେ । ଆଉ କାହିଁକି ? ଏଠା ଜାଲତକ ଗିଳିଦେଇ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ନୂଆକରି ଜାଲ ବିଛାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସୁଖର ଆଶା ବଢ଼ିଛି ।

ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ପଚାରିଲା—ମୋ ଟଙ୍କାତକ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?

କି ଟଙ୍କା ? ତୁମ ପାଖରେ ଥିବ । ମୁଁ କି ଜାଣେ ?

ମୋ ପାଖରେ ସିନା ସୁଟ୍‌କେଶ୍‌ର ଚାବିଟା; କିନ୍ତୁ ମୋର ଚାବିଟା ଯେ ତୁମ ହାତକୁ ମୁଁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲି ?

ହସୁଛି ଉଷା । ଏ ହସରେ କ୍ରୂରତା ଲୁଚିଛି, ବଦ୍‌ମାସି ଉଙ୍କିମାରୁଛି । ମନେ ମନେ ସେ କହୁଛି—ଯେମିତିଆ ଧନ ସେମିତି ଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଚୋରକାର ଧନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚୋରକାର ହାତ ମୁଠାକୁ ଚାଲି ଯାଇଛି । ତୁମେ କିଏ ସେଥିରୁ ଭାଗ ନେବାକୁ ?

ଅଭାଗା ହାତକୁ ଧନ ଆସିଲେବି ଉଡ଼ିଯିବ ।

ଉଷାକୁ ଏକୁଟିଆ, ଛାଡ଼ି ବୈଦ୍ୟନାଥ କଟକ ଫେରି ଆସିଲା ।

ଚୋରର ମା ଲାଜେ ନ କାନ୍ଦେ;
ଯେବେ କାନ୍ଦେ, କବାଟ କିଳି ତୁନି ତୁନି କାନ୍ଦେ ।

—୧୦—

ଦିନକୁ ଦିନ ଦୁନିଆ ବଦଳିଯାଉଛି । ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମଣିମାଳା ଜୀବନରେ ଘନଘନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଗ୍ଲଲାଛି । ସମୟର ସ୍ରୋତ ଆଗକୁ ଭସାଇ ନେଉଛି । ପଛର ସ୍ମୃତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଛି । ମନ ଭୁଲିଯାଉଛି । ପଛକଥାକୁ ମନଭିତରୁ ମନ ନିଜେ ପୋଛି ପକାଉଛି । ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଅଧିକାରୀ । ଦରିଦ୍ର ରୁଗ୍‌ଣ ସ୍ୱାମୀ । ସେଦିନ ପରି ଲାଗେ—କହିଥିଲେ – ଟିକିଏ ଶିଖି ନେଲେ ତୁମେବି ଭଲ ଅଭିନୟ କରି ପାରିବ ମାଳା ! ପ୍ରଧାନ ଭୂମିକାରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବ । ବିଷ୍ଣୁପୁରର ନଈ-କୂଳିଆ ଲମ୍ବା ସ୍କୁଲ ଘରଟି ଭିତରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ନିରୋଳାରେ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ । ବିଜୟକୃଷ୍ଣ କହିଥିଲେ—ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ନାୟିକା ରୂପେ ଅଭିନୟ କରୁଚନ୍ତି କୁମାରୀ ଉର୍ବଶୀ । ତୁମେବି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଗ୍ଲଲ ମାଳା !

ମାଳା କହିଥିଲା – କଅଣ ତୁମକୁ ଜଗିବା ପାଇଁ ?

ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ—ସେଇଆ ବି ହେଲା—!

ସେଦିନ ମଣିମାଳା ମଦନବାବୁଙ୍କୁ କହିଥିଲା—ଆପଣଙ୍କ ଫିଲମ୍ ରାଜ୍ୟକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିହୁଏ ନାହିଁ ।

ଚଳନ୍ତି ନଦୀର ସ୍ରୋତ ମୁଖରେ ମଣିମାଳା ସେଇଦିନୁ ନିଜ ନୌକାଟିକୁ ଭସାଇ ଦେଇଚନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ, ଦୁଇଟି ଚନ୍ଦ, ତିନୋଟି ଚନ୍ଦ । ସ୍ୱାମୀ ବିଦାୟ ନେଲେ, ପୁଅ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଦୂରେଇ ରହିଲା । ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ତିନିତାଲ ପ୍ରାସାଦ ଉପରେ ଧନ-

ସମ୍ପଦର ବଦଳା ଗଦିରେ ବସି ମଣିମାଳା ସବୁ ପଛକଥା ଭୁଲିଗଲା । ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ତାର ନୌକା ଭାସିଗଲା । ସେ ଆଜି ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମେନେଜର୍ । ମେନେଜର ମଣିମାଳା ରାୟ । ଅଧିକାରୀ ପଦବୀ କେବେଠୁଁ ସେ ଛାଡ଼ି ସାରିଲାଣି, ସେ କଥା ସେ କହିପାରିବ ନାହିଁ । ଆଜି ତା ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ଫୋନ୍ । ଫାଇଲ୍ ପତ୍ର ଗଦା ହୋଇଛି । ବୁଢ଼ାଠାରୁ ଟୋକାଯାଏଁ କର୍ମଚାରୀମାନେ ହୁକୁମପାଇଁ ଚାରିକଡ଼ େଘେରି ଠିଆ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ମଣିମାଳା ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । କଡ଼ାକଡ଼ି ଆଦେଶ ଦେଉଛି । କାର୍ ନେଇ ଏଣେତେଣେ ବୁଲୁଛି । ଇଆ ତା ସଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଚୁକ୍ତିପତ୍ର କରୁଛି । ଓକିଲର ଝିଅ ସେ, ପଢ଼ିଥିଲା କିଛି-ଦୂର । ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ତାଲିମ୍ ପାଇ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରି କେତୋଟି ବର୍ଷ ଭିତରେ ସେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ପରିଚାଳକ ହୋଇପାରିଛି । ସବୁ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ହରାଇ ପକାଇଛି ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ । ଅଧିକାରୀ ପଦବୀ । ସେ ଆଜି ମଣିମାଳା ଅଧିକାରୀ ନୁହେଁ, ମଣିମାଳା ରାୟ ।

ବିକ୍ରମବାବୁ ଆଜି ଦିଲ୍ଲୀ, କାଲି ବନାରସ, ପରଦିନ ବମ୍ବେ ତ ଅପରଦିନ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ବୁଲି ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯୋଗାଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରନ୍ତି; ଆଉ, ମଣିମାଳା ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପରିଚାଳନା ତୁଲାଇନିଏ । ତିନି ମହଲାର ବଡ଼ ହଲ୍ ଘରଟାରେ ଦୁଇ ପାଖକୁ ଦୁଇଟା ଟେବୁଲ, ବିଜୁଳି ବତ୍ତୀ, ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ, ବିଜୁଳି ପଙ୍ଖା, ତଳେ ବହଳ ଗାଲିଚା, କାନ୍ଥଯାକ ବିଭିନ୍ନ ସାଜସଜ୍ଜା । ସୁସଜ୍ଜିତ ଘରଟି ଭିତରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ସୁସଜ୍ଜିତ ଖଟ । ଦିନରେ ସମୟ ମିଳେନାହିଁ ବୋଲି ରାତିରେ ନିଭୃତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ମେନେଜରଙ୍କ ସହ ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ ଚାଲେ ।

ସେ ଦିନର ଅଧିକାରୀ ମଣିମାଳା ମରିଚନ୍ତି । ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଲଭିଚନ୍ତି ରାୟ ମଣିମାଳା ହୋଇ, ଧନପତି ବ୍ରହ୍ମକେଶରୀ ରାୟଙ୍କ ସୁଦକ୍ଷ ମେନେଜର୍ । ସେ ଆଉ ଚିଣ୍ତାରକା ନୁହଁ କି ରୁଗ୍‌ଣସ୍ୱାମୀ ସେବାକାରିଣୀ ମଣିମାଳା ଅଧିକାରୀ ନୁହଁ । ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂସାରରେ ମଣିଷ ଜୀବନରେ କେତେ ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ଯାଉଚି, ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ବେଳେବେଳେ ମନ ପରଦା ଉପରେ ବିଜୟକୃଷ୍ଣର ସ୍ମୃତି ଉଙ୍କିମାରେ ସତ; ମାତ୍ର ମାଳା ତା'ର ଆବିର୍ଭାବ ସହ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଜୋର୍ କରି ଠେଲି ପେଲି ନିକାଲି ଦିଏ । ଭୂତ ବିଜୟକୃଷ୍ଣର ଚିନ୍ତାକୁ ଘେନି ସେ ଆଉ କଅଣ କରିବ ? କିନ୍ତୁ ତାର ପ୍ରତୀକ, ତାର ଅନୁରୂପ, ତାର ଅବତାର ରବିନାରାୟଣ ଏବେବି ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ବଢୁଚି । ପଢୁଚି, ମଣିଷ ହେଉଚି । ମାଳା ବେଳେବେଳେ ପୁରୁଣା ଷ୍ଟିଲ ଟ୍ରଙ୍କ ଖଣ୍ଡିକ ଫିଟାଏ, ଘାଣ୍ଟେ । ସବାତଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁରୁଣା ଫଟୋ ପଡ଼ି ରହିଚି । ଅଯତ୍ନରେ ଫାଟିଫାଟି ଗଲଣି । ସ୍ୱାମୀ ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଶିଶୁ ରବିନାରାୟଣ । ଗୁଲ୍‌ଗୁଲିଆ ଛୁଆଟିକି ଧରି ବିଜୟବାବୁ ହସୁଚନ୍ତି । ଛୁଆଟି ହସୁଚି । ଏକା ହସ, ଏକା ଚେହେରା । ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ, ଗୋଟିଏ ବଡ଼ । କିନ୍ତୁ ଆଉ କିଛିଲେଇ ସାନବଡ଼ ହେଲେବି ଏକା ପ୍ରକାର, ଏକା ଆକାରର । ଗୋଟିକୁ ଦେଖିଲେ ଆରଟିର କଳ୍ପନା ଗ୍ରୁଏଁ ଗ୍ରୁଏଁ ମନ ଭିତରକୁ ପଶିଆସେ । ଷ୍ଟିଲ ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିକ ଫାଟି ଫାଟି ଗଲଣି, ମାଳା ତାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ପାରୁନାହିଁ କି ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ରଖିପାରୁ ନାହିଁ । ବର୍ଷ କେତୁଟା ଭିତରେ ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ କେତେକେ ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ମାଲପତ୍ର ଟ୍ରଙ୍କ୍‌ଟି ଭିତରେ ଠୁଳ ହୋଇଗଲଣି । ସବାତଳେ ପୋତିହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିକ । ମନ ଭିତରେ କେତେ ବର୍ଷର କେତେ କଥା ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଉପରେ ଠୁଳ

ହୋଇଗଲାଣି । ତଥାପି ସେ ଫଟୋଟି ଅଛି ଏବଂ ତଥାପି ଏ ସୃତିଟି ବଞ୍ଚି ରହିଚି ।

+ + +

ବଞ୍ଚି ରହିଚି; ରବିନାଗପୂଣର ସେହ ଆଲ୍‌ବାମ୍‌ଟି ଶାନ୍ତି-ନିକେତନ ଟେବୁଲ ଉପରେ ପଡ଼ିଚି—ତାର ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠାରେ ବିଜୟକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିକ । କୋଳକୁ ଲାଗି ଠିଆ ହୋଇଚି ଗୁଲୁଗୁଲିଆ ପିଲାଟି । ଫୁଲୁକା ଗାଲ ଦୋ'ଟିକୁ ଫୁଲାଇ ଦେଇ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସୁଚି । ନିରୋଳା କୋଠରୀ ଭିତରେ ଏକୁଟିଆ ବସି ବସି ସେ ଖଣ୍ଡିକ କାଢ଼ି ଦେଖିଲେ ଭାରି ଭଲଲାଗେ । ହାଲୁକା ମନ ଓଜନିଆ ହୋଇଯାଏ । ଭିତରେ ଭିତରେ କିଏ ଜଣେ ଗୁଞ୍ଜରି ଉଠେ । ମୋର ବାପା, ମୁଁ ତାଙ୍କର ପୁଅ । ପିତା ସ୍ୱର୍ଗ, ପିତା ଧର୍ମ, ପିତାହିଁ ପରମଂ ତପଃ । କିନ୍ତୁ ହାୟ, କାହାନ୍ତି ସେ ? ଅନ୍ୟମନା ହୋଇ ଆଲ୍‌ବାମ୍ ବନ୍ଦ୍ କରିଦିଏ । ଚିଠି ଫାଇଲ୍ ଫିଟାଏ । କଲିକତାରୁ ଅଧିକାଂଶ ଚିଠି ଆସିଚି । ମା ଲେଖିଚନ୍ତି, ଆଉ ଲେଖିଚନ୍ତି ବଙ୍କିମବାବୁ । "ସ୍ନେହର ରବି" ବୋଲି ଚିଠିଗୁଡ଼ିକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଚି । ତଳେ ଲେଖା ଅଛି—ତୋର ମା, ତୋର ବାପା ।

ଭାବେ, ରବି ଭାବି ହୁଏ—ମାଳା ମୋର ମାଆ, ବଙ୍କିମବାବୁ ବାପା ବୋଲି ଲେଖୁଚନ୍ତି । ମୋର ବାପା ? ମୁଁ ତାଙ୍କର ପୁଅ ? ନା, ନା, ନା । ସେ ଦାତା ଆଉ ମୁଁ ଗ୍ରହୀତା । ସେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଚନ୍ତି । ମୁଁ ପଢ଼ୁଚି, ମଣିଷ ହେଉଚି । ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ହିସାବରେ ସେ ମୋର ନମସ୍ୟ । ତାଙ୍କ ଋଣ ସୁଝିବା ମୋ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ, ତଥାପି ସେ ମୋର ବାପା ନୁହଁନ୍ତି କି ମୁଁ ତାଙ୍କର ପୁଅ ନୁହେଁ ।

ମନ ଭିତରଟା ଘୃଣାରେ ବିଷେଇ ଉଠେ । ଆଲ୍‌ବାମ୍‌ର ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠାଟି ଖୋଲି ପକାଇ ରବି ଚାହିଁରହେ । ବିଜୟକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଫଟୋଟି ହସୁଛି ଏବଂ ତା'ର କୋଳରେ ଗୁଲୁଗୁଲିଆ ଶିଶୁଟି ହସି ପକାଉଛି । କାହିଁ ସେ ପବିତ୍ରତା, ଆଉ କାହିଁ ଏ ଚିଠିର କୁତ୍ସିତତା । ରବିର ମନ ଭିତରଟା ଛଟପଟ କରିହୁଏ । ମନହୁଏ ମାଆକୁ ଡକାଇ ଆଣିବ । ଢ଼'ପଦ ଶୁଣାଇ ଦେବ । ବିକ୍ରମ ଧନ-କୁବେର ହୋଇ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରବିର ପିତୃଆସନରେ ବସିବାପାଇଁ ସେ ନିତାନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ । ଚିଠିଗୁଡ଼ିକ ଖଣ୍ଡିଖଣ୍ଡି କରି ସେ ପଢ଼େ । ପଢ଼ିସାରି ଟିକିଟିକି କରି ଚିରେ । ଚିରସାରି ନିଆଁ ଲଗାଇଦିଏ । କଳାକଳା ପାଉଁଶଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ପାଣିକି ଫିଙ୍ଗିଦିଏ । ତଥାପି ସେ ନିଃଶେଷ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅଣୁ ପରମାଣୁ ତାର ଏଣେତେଣେ ଉଡ଼ିବୁଲେ, ଭାସି ବୁଲେ । ଦୁନିଆରୁ ତାର ସତ୍ତା ଲୋପ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଚିଠି ଗୁଡ଼ିକ ଅଣୁ ପରମାଣୁରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବ ସତ; ମାତ୍ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃଶେଷ ହୋଇଯାଇ ପାରିବନାହିଁ ନିଶ୍ଚୟ । ଶେଷକୁ ଭାବିଭାବି ରବିର ମୁଣ୍ଡ ଧରିଯାଏ । ଟେବୁଲ ଉପରେ ଆଲ୍‌ବାମ୍‌ର ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠାଟି ଫିଟାଇ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଥୋଇଦିଏ । ମନେମନେ କାନ୍ଦେ, ମନେ ମନେ କହେ—

'ପିତା ସ୍ୱର୍ଗଃ ପିତା ଧର୍ମଃ ପିତାହି ପରମଂତପଃ
ପିତରି ପ୍ରୀତିମାପନ୍ନେ ପ୍ରୀୟନ୍ତେ ସର୍ବ ଦେବତା ।'

ହେ ! ମୋର କୋଟି ଜନ୍ମର ଦେବତା ! ତୁମେ ମୋତେ ବାଟ ଦେଖାଅ । ମୁଁ ଏ ନରକପୁରୀରୁ ପଳାଏଁ । ମୁଁ ଏ କପଟାଗୃହର ସ୍ନେହର ରବି ସମ୍ବୋଧନରେ ଆଉ ଯେମିତି ନଭୁଲେଁ । ଜୀବନରେ ଯେତିକି ହେଲି ସେତିକି । ଆଉ ସେ ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ପାପଧନ ଯେମିତି

ମୁଁ ଗ୍ରହଣ ନକରେ । ମୋର ପଢ଼ାପଢ଼ି ଯେତିକି ହେଲା ସେତିକି, ମଣିଷ ହେବା ଯେତିକି ଦୂରଗଲା ସେତିକି । ମୁଁ ଆଜି ଜାଣି ପାରିଲିଣି କିଏ କଅଣ । ଅଧିକ ଦୂର ଆଗେଇବା ମୋର ଆଉ ଲୋଡ଼ାନାହିଁ । ହେ ଭଗବାନ ! ହେ ପରମେଶ୍ୱର ! ମୋତେ ବାଟ ଦେଖାଅ । ଜୀବନଟା ଅପବିତ୍ର ହୋଇଗଲା । ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ ଯାହା କିଛି ଲଭିକଲି ସବୁତକ ବରଂ ମୁଁ ଭୁଲିଯାଏ; ମୋ ବାପାଙ୍କୁ ମୁଁ ଯେମିତି ଭୁଲି ନଯାଏ, ଏତିକି ମାତ୍ର ଉପାୟ କର ପ୍ରଭୁ !

ଫଟୋଟି ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ରଚନାରାଣୀ କାନ୍ଦି ଉଠୁଛି । ନିରୋଳା କୋଠରୀଟି ଭିତରେ ବସିବସି ସେ କୁହୁଳି କୁହୁଳି କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଭିତରେ ଭିତରେ କୁହୁଳୁଛି ଅନ୍ତରର ନିଆଁ, ଆତ୍ମସମ୍ମାନର ନିଆଁ, ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ନିଆଁ । ଭାବିଲା ଆଜି ସେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖିଦେବ—ମା ବହମବାବୁଙ୍କ ମେନେଜରି ଛାଡ଼ି ତୁମେ ଚଳେଇ ଆସ । ଯେଉଁ ଗୃହଖଣ୍ଡିକ ପୋଷିବା ପାଇଁ ସାରା ଦୁନିଆଁଟା ପଡ଼ିଛି । ତୁମେ ଆଉ ମୁଁ କଟକ ଫେରିଯିବା । ବାପାଙ୍କର କୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡିକ ଆମର ସ୍ୱର୍ଗ । ଜୀବନରେ ଆଜିଯାକେ ଭୁଲବଶତଃ ଭୁଲର ଭଣ୍ଡାର ଯେତିକି ସଞ୍ଚିତ ହେଲା ତହିଁର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରି ଏ ଜୀବନଟା କଟାଇ ଦେବା । ଆସ ତୁମେ ମା, ଚଞ୍ଚଳ ଚଳାଇ ଆସ । ଆମର ଧନ, ମାନ, ଯଶଃ କିଛିମାତ୍ର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟହିଁ ଆମର ପରମ ସମ୍ପଦ । ସେଇ ପବିତ୍ର ଜୀବନ ଯାହାହିଁ ଆମର ଧ୍ୟେୟ ଓ ଶ୍ରେୟ ହେଉ । ତୁମେ ମଣିମାଳା ଅଧିକାରୀ । ତୁମେ ରାଣୀ ନୁହଁ, ତୁମେ ରାଣୀ ନୁହଁ ! ତୁମର ରାଣୀ ସାହେବ ପଦବୀ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ମା !

ମନକୁ ଦୃଢ଼ କରିନେଇ ରଚନାରାଣୀ ଚିଠିଖଣ୍ଡିକ ଲେଖିଲା । ଲେଖିସାରି ତଳେ ଦସ୍ତଖତ କଲା—ରଚନାରାଣୀ ଅଧିକାରୀ ।

ତା ତଳକୁ ଲେଖିଲା—ପୁନଶ୍ଚ—ଏଡିକେ ମା' ମୋର ଶେଷ ପତ୍ର ବୋଲି ଜାଣିବ । ସାତୋଟିଦିନ ସମୟ ଦେଲି । ମୁଁ କଟକ ଫେରି ଯାଉଛି । କଟକରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବ । ସାତ ଦିନ ମଧରେ ତୁମେ ନଫେରିଲେ ମୁଁ ଘର ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯିବ କହିପାରିବ ନାହିଁ । ଚେତଣିକ ତୁମେ ରାସ୍ତୁ ହୋଇ ନରକ ପଥରେ ଗତି କରୁଥାଅ— ମୁଁ ମୋର ଅଧିକାର ବାଟକୁ ଫେରିଯିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ଦୟାରୁ ମୁଁ ଟିକେ ବଡ଼ ହୋଇଛି, ମୋର କିଛି ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଛି । ବିବେକ ମୋର ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି । ସେଥିଲାଗି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଋଣୀ । ଭୁଲରେ ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କେତୋଟି ବର୍ଷ ହେଲା "ବାପା" ବୋଲି ଡାକୁଥିଲି, ସେତକ ଆଜ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନେଉଛି । ଭଲ କଅଣ, ମନ୍ଦ କଅଣ, ଆଜ ମୁଁ ବୁଝି ପାରିଛି । ଆଉ ମୁଁ ଭ୍ରମ ଚକ୍ରରେ ଘୁରି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଅଧିକାରୀ···ମୁଁ ଅଧିକାରୀ । ଅଧିକାର ମୋର ମୋରି ହାତରେ ।

ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ି ଚିଠିର ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକୁ ଠାଏ ଠାଏ ବିକୃତ କରିଦେଲା । ତଥାପି ଜୋର୍‌କରି ସେଖଣ୍ଡିକୁ ସେ ଚଉଡାଇ ଖୋଳ ଭିତରେ ପୂରାଇ ମାଆର ଠିକଣା ଲେଖି ନିକଟରେ ଝୁଲୁଥିବା ଚିଠି ବାକ୍‌ସରେ ଗଳାଇ ଆସିଲା । ମନ ତା'ର ଉତ୍ତେଜିତ । ଘନ ଘନ ନିଃଶ୍ୱାସ ବହୁଛି । କଲେଜରେ କ୍ଲାସ୍‌କୁ ସେ ଗଲାନାହିଁ । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନରେ ସେ ବିଦାୟ ମାଗିଲା । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କାବା ହୋଇ-ଗଲେ । ରବିର ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ପଚାରିଲେ— ପାଗଳ ହେଲୁକି ରବି ? କଅଣ କହୁଚ ତୁମେ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । ପରୀକ୍ଷା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ । କୁଆଡ଼େ ବାହାରିଚ ?

ପରୀକ୍ଷା ମୁଁ ଦେବ ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ଆଉ ପଢ଼ିବିନାହିଁ । କଟକ ଫେରଯିବ । ମେଟ୍ରିକ ପାଶ୍ କଲି । ଆଇ. ଏ. ପଢ଼ୁଚି । ସେତିକ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ । ହୁଏତ କଟକରେ ଟ୍ୟୁସନ୍ କରି ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେବି । ସେଠି ପହଞ୍ଚି ଚିଠିଦେଲେ ଦୟାକରି ଆପଣ ମୋ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଖଣ୍ଡିକ ପଠାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ।

ବାୟା ହୋଇଚ ରବି ? କଅଣ ତୁମେ ଆଜି କହୁଚ ? କାହିଁକି ଏମିତି କଥା କହୁଚ ?

ଗୁମ୍ ମାରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା ରବି । ମନ ଭିତରେ ତାର ଝଞ୍ଜା ବହୁଚି । କେତୋଟି ବର୍ଷର ସ୍ୱପ୍ନ ପରେ ଆଜି ସେ ଟେଲି ଉଠି ଚେତନା ଲଭ କରିଚି । ତନ୍ଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଚି, ନିଦ୍ରା ନାହିଁଚି । ଗତକଥା ଭାଳି ଭାଳି ସେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଚି । ଆଜି ସେ ଉତ୍ୟକ୍ତ ପାଗଳ । କହି ଉଠିଲା—ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଧନ ଭିତରୁ ମୁଁ ମୁକ୍ତ ଚାହେଁ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପିଞ୍ଜରର ମୁହଁଖୋଲି ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ଦୟା କରି ମୋତେ ଆପଣ ମୁକ୍ତ ଦିଅନ୍ତୁ । ଯେତେ ଦିନ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଥିଲି, ଯେତେ ଦିନ ଆପଣ ମୋର ବହୁତ ଯତ୍ନ ନେଇଚନ୍ତି । ଏ ଋଣ ଜୀବନରେ ସୁଝି ପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଗାହୁଲିଟିଏ ଆଉ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବି ନାହିଁ । ବଡ଼ ଲୋକ ଟେ ଧନୀ ସେ, ମାନୀ ସେ । ମାତ୍ର ଗରିବର ଆତ୍ମ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତି ଖାତିର ନାହିଁ ତାଙ୍କର । ପରାଧୀନା ମାଆକୁ ମୁଁ ଅବିଳମ୍ବେ ମୁକ୍ତ କ‹ ନେବାକୁ ଚାହେଁ । ଆଜି ଚିଠିଲେଖି ପଠାଇଦେଇ ସାରିଚି । ମାଅ‹ ଫେରି ଆସିବାକୁ ସାତୋଟି ଦିନ ସମୟ ଦେଇଚି । ଅଧିକାରୀ‹ ଗୁଡ଼ ଗସ୍ତ ପଦବୀ ଗ୍ରହଣ କରିନେବ । କଥାଟା ମାଆଙ୍କର ‹ ପସନ୍ଦ କରିପାରି ନାହିଁ । ମୋର ବାପା ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଅଧିକାରୀ । ‹ ରବିନାରାୟଣ ଅଧିକାରୀ ।

ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ସବୁକଥା ବୁଝିପାରିଛନ୍ତି । ମନ ଭିତରଟା ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଉଠୁଚି ! ମାଆର ଚରିତ୍ର ସନ୍ତାନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ । ବିକ୍ରମ ବାବୁ ସେ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ରବି ଆଜି ଛୁଆଟିଏ ନୁହଁ । ସେ ସବୁ ଜାଣିଲାଣି । ମାଆକୁ ସେ ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାରାଗାରରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଆଣିବାକୁ ଚାହେଁ । ମା ଚରିତ୍ର ହରାଇ ପରର ଆଶ୍ରୟତଳେ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜି ରହିବ, ଏକଥା ଜାଣି କେଉଁ ସନ୍ତାନ ବରଦାସ୍ତ କରିବ ? କେବଳ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି କାହିଁକି, ଗରିବ ହେଉ ପଛକେ ସାରା ପୃଥିବୀରେ ଏ କଥାକୁ କୌଣସି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଘରର ପିଲା ପସନ୍ଦ କରିପାରେ ନାହିଁ । ରବିର ଦୁଃଖ ନିଜ ଭିତରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଅନୁଭବ କରି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ପାଖକୁ ଲାଗି ଆସି ଆପଣା ଆଡ଼କୁ ଟାଣିନେଇ ମୁଣ୍ଡଟିକି ତାର ଆଉଁସି ଦେଇ କହିଲେ—ରବି, ଶୁଣ । ମୋ ଘରକୁ ଚାଲିଆସ । ମୁଁ ତୁମର ଭାର ନେଲି । ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିଦେଉଚି, ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ପଇସା ତୁମ ପାଇଁ ଖରଚ କରିବି ନାହିଁ । ତୁମେ ପରୀକ୍ଷାଟା ଦିଅ । ପାଟ୍ ତ କରିବ । ଆଉ ଦୁଇଟି ମାତ୍ର ବର୍ଷ, ମୋର ଘରେ ରହି ପଢ଼ିନିଅ । ବି. ଏ. ଟା ପାଶ୍ କରିଯାଅ, ତା ପରେ ଯାହା କରିବ ।

ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଟାଣି ରବି କହିଲା— କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ସାର୍ ! ମୁଁ ଆଜି କଟକ ଯିବି । ମାଙ୍କୁ ଲେଖିଚି ଫେରି ଆସିବାକୁ । ସେ ଆସନ୍ତି ତେଣିକି ହୁଏତ ତାଙ୍କୁ କଟକରେ ରଖି ମୁଁ ଫେରି ଆସିବି । ପରୀକ୍ଷା ତ ମାସ ଗୋଟାଏ ବାକି ଅଛି ।

ନିରୁପାୟ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଶେଷକୁ ସେଇ କଥାରେ ସମ୍ମତି ଦେଲେ । ନିଜ ଘରୁ ପଚିଶଟି ଟଙ୍କା ଆଣି ରବି ହାତରେ ଦେଇ

କହିଲେ—ବାଟ ଖରଚ ପାଇଁ ମୁଁ ଦେଲି, ନିଅ । ତୁମେ ମୋର ଗୃହ । ପୁତ୍ର ସମାନ । ତୁମର ମନର ବେଦନା ମୁଁ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଛି । ମୋର ଆଶୀର୍ବାଦ, ତୁମେ ମଣିଷ ହୁଅ । ଭଲ ମଣିଷ ହୁଅ, ବଡ଼ ହୁଅ । ଉଚ୍ଚ ହୁଅ । ଦରିଦ୍ର ବ୍ରଜକୃଷ୍ଣ ବାବୁଙ୍କ ପୁଅ ନୁହଁ ତୁମେ । ଅଧିକାରୀର ପୁଅ ।

ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ କୋଳକୁ ଆଉଜି ରବି କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ଦ'ଆଖିରୁ ତାର ଲୁହଧାର ଗଡ଼ି ଆସୁଛି । କଇଁ କଇଁ ଶବ୍ଦ କରି ଉଠୁଛି ସେ । ସେ କାନ୍ଦୁଛି । ଆଉ କୋଳ ଭିତରେ ତାକୁ ଧରିରଖି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । ଅଦୂରରେ କେତେବେଳରୁ ଠିଆହୋଇ ସବୁକଥା ଶୁଣୁଥିଲେ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ନେହମୟୀ । ଶୁଣି ଶୁଣି ପଣତରେ ଆଖିଲୁହ ପୋଛୁଛନ୍ତି । ଶୁଣି ଶୁଣି ପଥର ମୂର୍ତ୍ତିଟିପରି ଠିଆହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖକୁ ଲାଗିଆସି ରବିର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ହାତଟି ଥୋଇ ଡାକଲେ—ରବି, ରବି ନାରାୟଣ !

ମା, ମା ଆ ଆ" !

ରବି ଅଧୀର ହୋଇ କାନ୍ଦି ଉଠୁଛି—"ମାଆ" ।

ରବି !

ନିଜ କୋଳ ଆଡ଼କୁ ଟାଣିନେଲେ ସ୍ନେହମୟୀ । "ରବି ! କାନ୍ଦ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମର ମାଆ । ଚୁପ୍‌ହୁଅ ।" ସ୍ନେହମୟୀଙ୍କ ଲୋତକ ବିନ୍ଦୁ ରବିର ମୁଣ୍ଡଉପରେ ବର୍ଷି ପଡ଼ୁଛି । ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଉଭୟେ ଉଭୟର ମନର ବେଦନା ବୁଝୁଛନ୍ତି । କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ ରବି କହିଲା—ମାଆର ଚରସହ୍ମନତା କୌଣସି ପୁତ୍ର ସହିପାରେ ନାହିଁ ମା ! ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯିବି । ଆତ୍ମହତ୍ୟା

କରଦେବ । ଅଧିକାଶ୍ରି ମାଆ ମୋର ରାୟ ସାହେବଙ୍କ ସୁନାର ପିଞ୍ଜରା ଭତରେ ବନ୍ଦୋଲ ହୋଇ ଭୁଲ ରହବ, ଆଉ ମୁଁ ତାକୁ ସହ୍ୟ କରବ ? ସିଂହର ପିଲାହୋଇ ଶୃଗାଳକୁ ଡାକବ ମୁଁ ବାପା ବୋଲ ?

ନା ନା ନା, ତୁମ୍ଭେ ସିଂହର ପୁଅ । ତୁମର ବାପା ମରଚନ୍ତି । ବାପାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ମାଆ ବ ମରଚ । ସେମାନଙ୍କୁ ଭୁଲଯାଅ । ସେମାନେ ଆଜ କେହ ନାହାନ୍ତ । ମାଲା ଅଧିକାଶ୍ରି କେଉଁକାଳରୁ ମର ଭୂତହୋଇ ଯାଇଚ । ତାରି ଭୂତଟା ଆଜ ମାଲା ରାୟ ପାଲଟିଚ । ପୁନର୍ଜନ୍ମ ବଶ୍ୱାସ କର ତ ଏଇହେଲା ପୁନର୍ଜନ୍ମ । ନଜର କର୍ମଦୋଷ ମଣିଷ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଲଭ କରିଥାଏ । ଭୂତ ବୋଲ ତାକୁ ଆମେ ପାସୋରି ପକାଇବା ସିନା ! ସେଇ ଚନ୍ତାରେ ଢାରିହୋଇ କେବଳ ଖାଲହେବା ଠିକ୍ ନୁହଁ ବାପା !

ମୋର ମାଆ ତେବେ ମରିଚ ?

ମରିଚି, ମରିଚି, ମରିଚି । ତୁମେ ମୋର ପୁଅ । ମୁଁ ତୁମର ମାଆ ।

ମାଆ, ମାଆ, !

ରବ ଅତ ବକଳରେ କାନ୍ଦ ଉଠିଲା । କଥା ପଦେ କହବାର ଶକ୍ତ ନାହିଁ ତାର ସେତେବେଳେ । ଅନ୍ତର ଭତରେ କୁହୁଳାଟା ଅତବେଗରେ କୁହୁଳ ଉଠିଚ । ଅସହ୍ୟ ବେଦନାରେ ସତେକ ଛାତ ଭତରଟା ତାର ଫାଟିପଡୁଚ । ଅଧୀର ଆବେଗରେ ସେ ସ୍ନେହ-ମୟୀଙ୍କ କୋଳ ଭତରେ ଆପଣାକୁ ହଜାଇ ଦେଲା ।

ମାଆ, ମାଆ ! ମୁଁ ମରିଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ବଜ୍ରକୃଷ୍ଣ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ବଂଶ ଲୋପ ହୋଇଯାଉ । କୁଳ ବୁଡ଼ିଯାଉ । ଚରିତ୍ରହୀନ ମଣିମାଳା ରାୟସାହେବଙ୍କ ଧନ ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ିମରୁ, ସେଥିରେ ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।

—୧୧—

ମୋର ବି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଜାଣୁଛୁ କି ବାଟ ମୁଁ ଧରିପାରୁନାହିଁ । ପାଣି ସୁଅ ଉପରେ ଭସା ଦଳର ଭାସି ଭାସି ଯାଉ ଯାଉ କେଉଁଠି କାହା ଦେହରେ ଅଟକିଗଲା; ସେଥିରେ ତାର ଚାରା କଅଣ ଅଛି । ଭସା ବାଦଲ ଶୂନ୍ୟରେ ଭାସୁଛି । ପବନର ବେଗ ତାକୁ ଭସାଇ ନେଇ ଯାଉଛି । ଭାସି ଯିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ତାର କଅଣ ଅଛି ? ମୁଁ ବି କିଛି ଆପତ୍ତି କରୁନାହିଁ ବାପା ! ଶରୀରଟି ପାଇ ମଣିମାଳାର ମୁଣ୍ଡ ଦାବୁରେଇ ଯାଇଛି । ଟେବୁଲ୍ ଅଛି, ଫୋନ୍ ଅଛି । ହୁକୁମ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛନ୍ତି ଅମଲା ଗୁମାସ୍ତାଏ; ମାତ୍ର ମନ ନାହିଁ ପିଣ୍ଡ ଭିତରେ । ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ କାହିଁ ଯାଇ ଶାନ୍ତି ନିକେତନରେ ଉଡ଼ି ବୁଲୁଛି । ପୁଅ ଏଭଳି ଗତି କେବେ ତ ହୁଏ ନାହିଁ ! ଛୋଟ ଥିଲି । ଧୀରେ ଧୀରେ ବଡ଼ ହେଉଥିଲି । ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ପାଇ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଭିତରେ ସବୁକଥା ଭୁଲି ରହିଥିଲି । ମାତ୍ର ଆଜି ତ ମେ

ପିଲା ନୁହଁ ! ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୋଧ ତାର ବଢ଼ି ଆସିଛି । ସବୁ ସେ ଜାଣିପାରୁଛି ।

ମଣିମାଳା ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଧରି ଭାବିଲା—ମୁଁ କଅଣ ଭଲମନ୍ଦ ଜାଣିପାରୁ ନାହିଁ ? କିନ୍ତୁ କାହା ପାଇଁ ଏ ବାଟକୁ ଆସିଲି ? ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଦେଲି ମୁଁ କାହାପାଇଁ ? କାହାର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଚପ ରାଜ୍ୟରେ ପାଦ ପକାଇଲି ? ଖସଡ଼ା ବାଟରେ ମୋର ଗୋଡ଼ ଖସିଗଲା । ମୁଁ କଅଣ ଜ୍ଞାତସାରରେ ଏ ସବୁ କରିଛି ? ଘଟଣାଚକ୍ର ଆଉ ଅଭାବ ଏ ବାଟକୁ ମତେ ଆଣିଲା । କିନ୍ତୁ କାହାପାଇଁ ? ସେଇ ପୁଅଟି ପାଇଁ ନୁହଁକି ? ସେ ଯେବେ ଆଜି ଏଭଳି ଚିଠି ଲେଖିଲା—ତେବେ ଏଠୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯିବାକୁ ମୋର ଆପତ୍ତି କଅଣ ?

ହେଲେ ଏତେ ସୁଖ, ଏତେ ସମ୍ପଦ, ଏତେ ଅଧିକାର, ଏତେ ଆନନ୍ଦ ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ କଠକ ବସାରେ ମିଳିବ କି ? ଏ ସବୁର ମାୟାଜାଲ ଭିତରେ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବର୍ଷ ମୁଁ ଛନ୍ଦ ହୋଇଗଲିଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁକ୍ତ ଚାହିଁଲେ, ମନଟାତ ମୁକ୍ତି ଚାହିଁ ପାରୁ ନାହିଁ । ବର୍ଷ ବର୍ଷର ଅଭ୍ୟାସ ଦେହସୂନ୍ଦା ହୋଇଗଲାଣି । ତାକୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବା ସହଜ ନୁହେଁ ତ !

କିନ୍ତୁ ପୁଅ ପୁଣି ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ । ଛାଡ଼ି ପାରିବକି ମାଆ ! ପର କରିଦେଇ ପାରିବକି ମାଆର ଅନ୍ତର ? ସଂସାରରେ ଏ ଭଳି କି କେତେକ ଅଛନ୍ତି, ନିଜର ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପାଇଁ ବିଛଣା ଉପରେ ସୁପ୍ତ ପିଲଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କାହା ସଙ୍ଗରେ ପଳାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କାମାଶକ୍ତ ନାରୀ ଜୀବନରେ ଘର ସଂସାର ଓ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଛାଡ଼ି ପଳାଇ-

ଯିବା ଘଟଣାଟା ଏକାବେଳକେ ବିରଳ ନୁହେଁ ସତ; ମାତ୍ର ମଣିମାଳାର ପଳାୟନପନ୍ଥୀ ମନଟା ପୁଅର ଚିଠି ପାଇ ଆଜି ଫେରି ଚାହିଁଚି । ନିଜର ଭୁଲ୍‌ଟା ଆଜି ତାକୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେଖା ଦେଇଚି । ଚିଠିଟି ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ଥୋଉଚି ଏବଂ ପୁଣି ଉଠାଇ ନେଉଚି । ପଢୁଚି ଏବଂ କାନ୍ଦୁଚି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାଖରୁ ବିଦାୟ କରିଦେଇ ଶୋଇବା ଘରକୁ ଉଠିଯାଉଚି । ସେଜଉପରେ ଲମ୍ବହୋଇ ପଡ଼ି ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଟାଣୁଚି ଏବଂ କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଚି । ଖଟ ଉପରୁ ଉଠିଯାଇ ପୁରୁଣା ଟ୍ରଙ୍କଟି ଫିଟାଉଚି ଏବଂ ସ୍ୱାମୀର ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିକ କାଢ଼ି ଚାହିଁ ରହୁଚି । ଫଟା ଫଟା ବ୍ରୋମାଇଡ୍ ପ୍ରିଣ୍ଟ୍ ଖଣ୍ଡେ ଏବଂ କୋଳକୁ ଗୁଲୁଗୁଲିଆ ପିଲାଟି । ମଣିମାଳାର ମନଟା ଛଟପଟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଦେଖିଲା, ସତେକି ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିକ ଭିତରୁ ବିଜୟ ବାବୁ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଉଠି ଆସୁଚନ୍ତି ଏବଂ ନିଭୃତ ଶଯ୍ୟାଉପରେ ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ମଣିମାଳାକୁ ଦେଖି ଅତି କୁତ୍ସିତ ଭାବରେ ଘୃଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି କହୁଚନ୍ତି— 'ଛି, ଛି, ମାଳା ! ଉଷସୀ ସଙ୍ଗରେ ଅଭିନୟ କଲାବେଳକୁ ମୋତେ ତୁ ଜଗି ଜଗି ବୁଲୁଥିଲୁ ନିଜର ଏଇ କୁତ୍ସିତ ନୈତିକତା ଘେନି । ମାଳା ! ଚରିତ୍ରହୀନା ! ନରକରେ ତୋ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଅଛି ନା ? ବିକ୍ରମ ରାୟର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଖି ଚରିତ୍ର ହରାଇଲୁ ? ମେନେଜରି ଚାକିରି ପାଇଁ ଏଇ ହୀନପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କଲୁ ? ମଣିଷର ଜୀବନରେ ବଡ଼ଟି କଅଣ ମାଳା ! ଚରିତ୍ର ନୁହେଁକି ? ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ତୁ ଆଜି ବିକ୍ରମ ରାୟର ଅଙ୍କଶାୟିନୀ ? ଛିଃ, ଥୁ...!

ମାଳା ମନେ ମନେ ଚମକି ଉଠିଲା । ମନଭିତରେ ଆଜି ତା'ର ବିବେକ ଅଗ୍ନି ଜାଳି ଉଠିଚି । ଧନ ସମ୍ପଦ ଓ ଅଧିକାରର ମାଦକତା

ଭିତରେ କେତୋଟି ବର୍ଷ ହେଲା ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାନହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ଆଜି ତା'ର ନିଶା ଛାଡ଼ିଚି, ନିଦ ଭାଜିଚି । ସ୍ୱପ୍ନପରି ଲାଗୁଚି ସବୁ କଥା । ଭିତରେ ଭିତରେ ଏ ଲାଞ୍ଛନାର ଚାବୁକ୍, ବିବେକର ଦଂଶନ, ନୈତିକତାର ଚଅଁ ମାଡ଼ ପ୍ରାଣରେ ଜଡ଼ତା ଛଡ଼ାଇ ଦେଉଚି । ନିଜକୁ ସେ ଛିଛି-କାର କରି ଅନୁତାପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଚି । ପୁଅ କଥା ଭାବିଲାବେଳକୁ ବିକଳ ଲାଗୁଚି । କାନ୍ଦି ମାରୁଛି । ଏକ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ଯେବେ ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ ଦୃଢ଼ ସଙ୍କଳ୍ପ, ତେବେ ତା'ର ଆଉ ଏଠି ରହିବାର ଆବଶ୍ୟକତା କଅଣ ?

ନିଜକୁ ନିଜେ ସେ ପଚାରିଲା— ନିକିତିର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ପୁଅ ରବିନାରାୟଣ, ଆଉ ଦରିଦ୍ର ହେଲେବି ଗୋଟିଏ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶର ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଆର ପାଖରେ ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ଓ ଧନ ସମ୍ପଦ । ପୁଣି ସେ ଭାବିଲା— ବିକ୍ରମ ବାବୁ କେତେ ଦିନ ତାକୁ ଆପଣାର କରିପାରିବେ ? ଘରେ ତାଙ୍କର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି । ପୁଅ ଝିଅ ଅଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ମନଟା ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟ୍ ଚାହେଁ, ବୋତଲେ ମଦ ଚାହେଁ, କପେ ଚାହା ଚାହେଁ, ଖଣ୍ଡେ ରେଡ଼ିଓ ଚାହେଁ, ଗୋଟାଏ ଦଇଠା ନାରୀ ଚାହେଁ । ସିଗାରେଟ୍ ଖଣ୍ଡିକ ପୋଡ଼ି ଖାରୁ ହୋଇଗଲେ ଫିଙ୍ଗି ଦିଅନ୍ତି । ପିଇସାରି ମଦ ବୋତଲଟାକୁ ଗଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଝୁଡ଼ିଲେ ନାରୀକୁ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତି । ଆଜିର ମେନେଜର କାଲିକ ଦାସୀ, ପୋଇଲି । ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ବିବାହିତା ଗୃହିଣୀ ପରିଦିନ ସକାଳୁ ଝାଡ଼ୁଣୀରେ ପିଟି ନିକାଳି ଦେବେ । ତାଙ୍କ ପିଲାଏ ଦେଖିଲେ ଛେପ ପକାଇବେ । ଏଇ କଅଣ ମାଳାର ଭବିଷ୍ୟତ ?

ନିଜକୁ ନିଜେ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ଚମକି ପଡ଼ିଲା ମାଳା । ଏକୁଟିଆ ଘରଟି ଭିତରେ ମନ ତା'ର ସାଂଘାତିକ ଭାବେ ଛଟପଟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ମୁଁ ଦୋଷୀ ! ମୁଁ ପୋଇଲି ! ବଦମ ରାୟଙ୍କ ରକ୍ଷିତା । ମୁଁ ଚରିତ୍ରହୀନା, କଳଙ୍କିନୀ, କୁଳନାଶିନୀ ! ହାୟରେ ! ମୁଁ ପୁତ୍ର ଜନନୀ ! ସନ୍ତାନର ମା ! କଅଣ କଲି ମୁଁ ? କାହିଁକି ଏ ନରକ କୁଣ୍ଡରେ ବୁଡ଼ିମଲି ! ଉଦ୍ଧାରର ଉପାୟ କାହିଁ ମୋର ? ମୁକ୍ତିର ବାଟ କାହିଁ ମୋର ? ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ବାଟ ପାଉନାହିଁ । ଅବାଟରେ ଆସି ନିଘଞ୍ଚ କଣ୍ଟା ବଣ ଭିତରେ ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ବାଟ କିଏ ଦେଖାଇ ନେବ ମୋତେ । କିଏ ମୋତେ ବାଟକୁ ନେବ ? ହେ ଭଗବାନ୍ ! ହେ ପରମେଶ୍ୱର ! ମୋତେ ଏ ବାଟକୁ ତମେଇ ଆଣିଲ । ତୁମେ ହିଁ ହାତ ଧରି ମୋତେ ବାଟରେ ମୋର ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସ । ମୁଁ ମୋ ପୁଅ ପାଖକୁ ଯିବି । ମୋ ଘରକୁ ଫେରିଯିବି । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କୁଡ଼ିଆକୁ ଲେଉଟି ଯିବି । ଅପରାଧିନୀ, ଅପବିତ୍ରା, କଳଙ୍କିନୀ ମୁଁ । ମୋତେ ତୁମେ କ୍ଷମାଦିଅ । ଭଗବାନ ! ମୋତେ ଲେଉଟାଇ ନିଅ । ବାଟ କଅଣ ମୁଁ ଜାଣେ; ମାତ୍ର ଶକ୍ତି ନଥିଲା ବାଟେ ବାଟେ ଚାଲିବାକୁ । ଅବାଟ କଅଣ ଜାଣେ, ମାତ୍ର ଅବାଟକୁ ଛାଡ଼ି ଯିବାର ଶକ୍ତି ନଥିଲା ମୋର । ଧର୍ମ କଅଣ ମୁଁ ଜାଣେ, ତହିଁରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଲାନାହିଁ । ଅଧର୍ମ କେଉଁଟା ତା ବି ଜାଣେ; ମାତ୍ର ତହିଁରେ ନିବୃତ୍ତି ଜନ୍ମିଲା ନାହିଁ । ହେ ! ତୁମେ ବାଟ ଅବାଟ, ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ସବୁର କର୍ତ୍ତା ! ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତିହୀନ ଜୀବ ମୁଁ—ଯେଉଁଥିରେ ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ତୁମେ ନିଯୁକ୍ତ କଲ ତାହାହିଁ କରି ଚାଲିଚି । ଦୁନିଆରେ ଦୋଷ ବୋଲି କିଛି ଯଦି ଥାଏ ତେବେ ସେତକ ତୁମର ନା ମୋର ?

ଭଲ ଆଉ ମନ୍ଦ, ଭୁଲ୍ ଆଉ ଠିକ୍, ମଣିଷ ଜାଣି ଶୁଣି ବାଟ ଭୁଲି ଚାଲେ କାହିଁକି ? କିଏ ଏଥିଲାଗି ଦାୟୀ ? କିମ୍ବା—ତୁମେ ହିଁ ସବୁ କଲ । ତୁମେହିଁ ଭଲ ମନ୍ଦର କର୍ତ୍ତା । କିନ୍ତୁ ମୋର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ କେତେ ହେ ? ଜୀବନଟା ହେଲା ଜଳ ବୁଦ୍ବୁଦ୍ ମାତ୍ର । ଭାସିଚାଲିଛି । ଫାଟି ଯାଉଛି । ଫୁଟି ପଡ଼ୁଛି । ଦିଶୁଛି, ପୁଣି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଛି, ଏଇତ । ଇଆର ପୁଣି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ନିଜତ୍ୱ କଅଣ ଗୋଟାଏ ଅଛି ହେ ! ସ୍ରୋତ ତୁମେ କରୁଛ, ପାଣି ଫୋଟକା ପରି ମୋତେ ତୁମେ ସୃଷ୍ଟି କରିଛ । ମୋ ପକ୍ଷେ ବାଟ ଅବାଟ ବାଛିବାର ଶକ୍ତି ପୁଣି ଅଛି ନା ? ପୁଣି ମାଳା ଭାବିଲା—ଏ ଗୁଡ଼ାକ ଦୁର୍ବଳର ପ୍ରଳାପ ମାତ୍ର । ଭୁଲ୍ ଯିଏ କରି ଯାଉଛି ନିଜକୁ ସଫେଇ ଦେଖେଇବା ପାଇଁ ସେ ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ସାହାଯ୍ୟ ନେଉଛି ଏବଂ ଏ ଭଳି ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ୁଛି । କିନ୍ତୁ ପାପ କଲେହିଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । ଦୋଷ କଲେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବାକୁ ହେବ ।

ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପରେ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ । ମାଳା ସ୍ୱାମୀର ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିକୁ ଛାତି ଉପରେ ଭିଡ଼ି ଧରି କାନ୍ଦୁଛି । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇଯାଉଛି । ଖଟଟି ଉପରେ ଚଡ଼ ପଡ଼ ହଉଛି । ବିକଳ ହୋଇ ତଳକୁ ଗଡ଼ ପଡ଼ି ଚଟାଣଟା ଉପରେ ଗଡ଼ୁଛି । ସେ ଆଜି ପାଗଳ ହୋଇଯାଇଛି । ମନଗହନର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିଆଁ ଘୋଟି ଯାଇଛି । ସନ୍ତାନହରା ହରିଣୀଟି ପରି ସେ ବିକଳ ହେଉଛି, ଛଟପଟ ହେଉଛି । ଚୁକରାଣୀ ଆସି କେତେ ବୁଝାଇଲେ ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ଚୁକରାଣୀ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କିଛି ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିକ୍ରମବାବୁ କଲିକତା ଛାଡ଼ି ବାହାରକୁ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ଭୃତ୍ୟ ପଚାରିଲା—ଡାକ୍ତର ଡାକିବି ମା ।

ଦରକାର ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କୁ ଫୋନ୍ କରି ଡକା । ଯେମିତି ହେଉ ଆଜି ସେ ଆସନ୍ତୁ । ମୁଁ କାଲି ନିଶ୍ଚୟ କଟକ ଯିବି । ରବିକି ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଦେଖିନାହିଁ । ତା ଦିହ ଖରାପ । ସେ କଟକ ଯାଇଚି । ଫୋନ୍ କରି । ବାବୁଙ୍କୁ ଡକା ।

ହୁଲୁସ୍ଥୁଲ ପଡ଼ିଗଲା । ଫୋନ୍ ଖବର ଗଲା । ବିକ୍ରମ ବାବୁ ରାତିରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଦେଖିଲେ ମଣିମାଳା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରଳଙ୍କାରା । ବିଧବା ପରି ସେ ସବୁ ଅଳଙ୍କାର ପରିତ୍ୟାଗ କରିଚି । ଛେଦା ଧୋତିଟିଏ ପିନ୍ଧି ମୁଣ୍ଡରୁ ବାଳତକ ମୁକୁଳା କରି ଦେଇଚି । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମୁହଁ ତାର ଫୁଲି ଯାଇଚି । ଆଖି ଦିଇଟା କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଆଖିପରି ନାଲେ ନାଲ । ସଙ୍ଗରେ ନେବାଲାଗି ଖଣ୍ଡେ ସୁଟ୍‌କେଶ୍ ବି ସେ ସଜାଡ଼ି ସାରିଚି । ଅତି ବିଚଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚି ବିକ୍ରମ ବାବୁ ଡାକିଲେ—ଇଏ କଅଣ ମାଳା ! ଏ କି ପାଗଳାମି ?

ନିରୁଭି ହସ ହସି ମାଳା କଟମଟ କରି ଚାହିଁଲା । ଲୁହା ସିନ୍ଦୁକ ଓ କାଗଜ ପତ୍ର ଆଲମାରିର ଚାବି ପୁଳାକ ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲା; କହିଲା—ନିଅ, ରଖ । ମୁଁ କଟକ ଯିବି ।

ଯିବ ତ ଏଭଳି ବେଶ କାହିଁକି ? ଏତେ ଉତାଳ ?

କଟମଟ କରି ଚାହିଁ ମାଳା କହି ଉଠିଲା—ବିଧବା ଘରକୁ ଫେରୁଚି, କି ବେଶ ହେଇ ଫେରିବି ? ରବି ବେମାର ପଡ଼ି କଟକ ଆସିଚି ।

କିଏ ଖବର ଦେଲା ?

ସେ ଶୀଘ୍ରେ । ଚିଠି ଦେଇଚି ।
କାହିଁ, ସେ ଚିଠି ଦେଖେଁ ?
ବାଙ୍ଗଲାରେ ମୁଁ ଚିରି ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଚି ।
ଚାଲ ତେବେ, ମୁଁ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ।
ନା, ନା, ନା—ମୁଁ ଏକା ଯିବ ।
କାଲି ଆଡ଼କୁ ଗଲେ ହେବ ନାହିଁ ?

ନା, ଆଜ । ମୋତେ ଠିକେ ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।

କିଛି ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ନେଇଚ ନା ?
ନେଇଚି । ଦରକାର ଯେତିକ ।

ଥକ୍‌କାହୋଇ ବସିପଡ଼ି ବନ୍ଧମବାବୁ ଏକ ଲୟରେ ମଣିମାଳା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ହଠାତ୍ ମାଳାର ଏତେଦୂର ପରିବର୍ତ୍ତନ ? ସତେ କଅଣ ସେ ଦୂରେଇଯିବାକୁ ବସିଚି ? ସ୍ୱପ୍ନମୟୀ, ପ୍ରହେଳିକାମୟୀ, ଚଞ୍ଚଳା, ଚପଳା ମଣିମାଳା ସତେ କଅଣ ଗ୍ଲୁଡ଼ଲୁଡ଼ ଦେଇ ପଳାଇ ଯାଉଚି ? ଭାବିଲାବେଳକୁ ବନ୍ଧମ ବାବୁଙ୍କ ମନ କାନ୍ଦଉଠୁଛି । ପ୍ରାଣ କୁହୁଳ ଉଠୁଚି । ଜୀବନ ନିଦ୍ରା ଭିତରେ କେତୋଟି ବର୍ଷର ଅଲ୍ଲଭ ସ୍ୱପ୍ନକୁ ମନ ପରଦା ଉପରେ ଗ୍ଲାୟା ଛବି ପରି ଗ୍ଲୁଡ଼ ଦେଇ ସତେ କଅଣ ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ତର ହୋଇ ଯାଉଚି ମାଳା ? କଥାଟା ମନେ ପକାଇଲା ବେଳକୁ ମନ ଭିତରଟା କାହିଁକି କେଜାଣି ଗ୍ରାଣ୍ଡି ପକାଉଛି । ଏତେ ଦିନର ମାୟା, ମମତା ଓ ଆନନ୍ଦ ସତେ କଅଣ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଉଚି ଆଜ ? ବନ୍ଧମବାବୁ ଗୃହିଁ ନଥିଲେ । ଘଟନା ଚକ୍ର ଆଣି ଯୁଟାଇଲା ।

ଦୁଇଟି ପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମଲା । ଆରଟି ମାୟା ଜାଲରେ ଅଟକି ଗଲା । ଘର ଭୁଲି, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପାସୋରି ବନ୍ଧମ ବାବୁ ମଣିମାଳା ହାତରେ ନିଜର ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଜୀବନଟିକୁ ଧର୍ମି ଦେଇପରେ ସେ ଆଜ ବସିଚି ଗୁଡ଼ିଚୁଡ଼ି ଗୃଳି ଯିବାକୁ । ସାମାଜିକତା ଛଡ଼ା ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ସମ୍ପର୍କ କଅଣ ଥାଇ ନ ପାରେ ? ପରିଚୟରୁ ସମ୍ପର୍କ, ସମ୍ପର୍କରୁ ସମ୍ବନ୍ଧ, ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ଆତ୍ମବନ୍ଧନ ଓ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ଜନ୍ମ ଲଭେ । ଆତ୍ମସମର୍ପଣପରେ ନୈତିକତା ଓ ଚରିତ୍ରବତ୍ତାର ବାସ୍ତବତା କିଛି ରହେ ନାହିଁ । ରହି ପାରେନାହିଁ । ମନ ମନ ଏକ ହେଲେ, ଜଣକ ପାଇଁ ଆଉ ଜଣକ ଝୁରି ହେଲ । ଶରୀରର ଭେଦାଭେଦ ମନର ଭେଦାଭେଦ ସଙ୍ଗେ ପାସୋରି ହୋଇଗଲା । ତାପରେ ଆସିଲା ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ବିଭୋଳତା । ଅଜ୍ଞାନତା ସମୁଦ୍ରରେ ବୁଡ଼ ଦେଇସାରି ଭଲ ମନ୍ଦ ଭୁଲିଗଲେ ଦୁହେଁଯାକ । ଆପଣା ପର ଭୁଲି, ନିୟମ କାନୁନ ଭୁଲି ଅଜ୍ଞାତରେ ଏକ ହୋଇଗଲେ । ଆଜ କିନ୍ତୁ ଛଡ଼ା ଛଡ଼ି କଥା ଭାବିଲାବେଳକୁ ସତେକି ଗୋଟାଏ ଦେହ କରତି ହୋଇ ଦୁଇଟି ହେବାକୁ ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଚି । ମନ କରତି ହୋଇ ଯାଉଚି । 'ପ୍ରାଣ ଭିତରଟା ଚିରି ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇ ଗଲାଭଳି ଲାଗୁଚି ।

ବନ୍ଧମ ବାବୁ କାଠର ପ୍ରତିମା ପରି ବସିପଡ଼ି ଭାବୁଚନ୍ତି—ସତେ କଅଣ ମାଳା ଆଜ ପର କରିଦେଇ ଯାଉଚି ! ତାର ବେଶଭୂଷା, ତାର କଥାବାର୍ତ୍ତା, ଆଜିର କେମିତି କେମିତି ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଲାଗୁଚି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି ଠିଆହେଲେ । ପାଖକୁ ଯାଇ ହାତଟିକି ଧରିପକାଇ ପଚ୍ଋରିଲେ—ସତ କହ ମାଳା !

ଅଜାଣତରେ ମୁଁ କଅଣ ଭୁଲ୍ କିଛି କରି ପକାଇଲି ? ତୁମେ ମତେ ଛାଡ଼ି ଯାଉନାହଁ ତ ?

ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ହୋଇ ମାଳାର ଛାତି ଭିତରଟା କମ୍ପି ଉଠିଲା । କି ଉତ୍ତର ଦେବ ସେ ? ପାଖକେ ପୁଅ, ପାଖକେ ବନ୍ଦମ ବାବୁ । ସେତ ଆଉ ପରବୋଲି ଭାବି ପାରୁନାହାଁନ୍ତି ତାଙ୍କୁ । କିନ୍ତୁ ପୁଅ ପାଇଁ ଆଜି ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ମାଆ ସେ, ପୁଅର ଜନନୀ । କେବେ ସେ ଥିଲେ ସ୍ୱାମୀ ସୋହାଗିନୀ ପ୍ରଣୟିନୀ । ସନ୍ତାନର ମାଆ ହେଲାପରେ ନାରୀ ପ୍ରଣୟିନୀ ହୋଇ ରହେ ନାହିଁ । ତେଣିକି ସେ ସନ୍ତାନର ଜନନୀ—ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ମାଆ ।

କେବେ ସେ ଥିଲେ ସ୍ୱାମୀ ସୋହାଗିନୀ । ସ୍ୱାମୀ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଅଭାବର ଅନ୍ଧକାର ବାଟରେ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ଦେଖିଲେ ଜଣେ କିଏ ବାଟ କଢ଼ାଇ ନେବାକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଛି । ଅଭାବର ଗଭୀର ସ୍ରୋତରେ ବୁଡ଼ିଗଲା ବେଳକୁ ଅଜ୍ଞାତ କୁଟାଖଣ୍ଡିକୁ ସେ ଧରିପକାଇଛି, ଜୀବନ ମରଣର ଭିଡ଼ା ଓଟରା ବେଳେ । ବୁଭୁକ୍ଷାର କରାଳ ରୂପ ନିକଟରେ ନୀତିବାଦିତା ଓ ଚରିତ୍ରବତ୍ତାର ଆକାର କେତେ ବଡ଼ ହେ ? ଲୋକରେ ଯେତେବେଳେ ପେଟ ପୋଡ଼ି ଯାଉଚି, ତେତେବେଳେ ଯଦି କହିବ ଏଇଟି ଭଲ, ଏଇଟି ମନ୍ଦ, ସେକଥା ସେ ଶୁଣିପାରିବ ନାହିଁ ।

ବୁଭୁକ୍ଷିତ କି ପାପଟି ନକରେ ?

ବୁଭୁକ୍ଷିତ, ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ମଣିମାଳାର ଆଜି ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ନାହିଁ । ଚରିତାରକା ହିସାବରେ ମୋଟା ଧରଣର ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି କିଛି ତା ହାତରେ ଗଚ୍ଛିତ ହୋଇଯାଇଛି । ବନ୍ଦମବାବୁଙ୍କ ମେନେଜର

ଘରକରରେ ଯେତେ ତାର ନଥିଲା ମାୟା, ବଙ୍କିମ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ତେତେ ତାର ମାୟା ମୋହ ଜନ୍ମିଯାଇଥିଲା । ସେ ହେଲା ଶରୀରର ଡାକ୍ତର । ଜନନୀର ସନ୍ତାନ ଡାକ୍ତର ନିକଟରେ ଶରୀରର ଡାକ୍ତର ବଡ଼ନୁହେଁ । ଅନ୍ଧକାର ସୁଡ଼ଙ୍ଗଭିତରେ କାହାର ବା ହାତଧରି ସେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବାଟ ଚାଲି ଆସିଲା ! ଏବେତ ସେ ଆସି ସୁଡ଼ଙ୍ଗର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ । ଚାରିଆଡ଼ ତାର ଆଲୋକମୟ । ଆଉ କାହିଁକି ସେ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଚାଲିଲା ପରି ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଜଣେ କାହାର ହାତ ଧରି ଚାଲିବ ? ଅନ୍ଧ ଆଖି ଫିଟି ଯାଇଛି; ଆଉ କିଆଁ ଅନ୍ଧ-ପୁଟୁଳି ? ପୁଅ ଆଜି ଡାକ ଦେଇଛି; ଆଉ କାହିଁକି ବାଟୋଇ ବନ୍ଧୁର ମାୟା ?

ରୁଗ୍ଣ ପୁଅ ଘରକୁ ଫେରିଛି । ରୁଗ୍ଣ ସ୍ୱାମୀ ବିଦାୟ ନେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ମନଭିତରେ ଘୁଉଁ ଘୁଉଁ ଲାଗିଯାଉଛି ଘୃଣାଆର ନିଆଁ । ବଙ୍କିମ ବାବୁଙ୍କ ଘରସଂସାରକୁ ପଛକରି ଦେଇ ସେ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ବେଶ ହୋଇ । ବଙ୍କିମ ବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଧନ ଡୋରି ସେ ଜୋର୍ କରି ଛିଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ବସିଛି । ମାତ୍ର ବଙ୍କିମ ବାବୁ ହାତ-ଟିକି ତାର ଧରିପକାଇ ପଚାରୁଛନ୍ତି—ସତେ କଅଣ ମାଳା, ତୁମେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଯିବାକୁ ବସିଛ ? କାହିଁକି କେଜାଣି ମୋ ମନଟା ଛାପ ଛୁଉଁଛି । ତୁମେ ଚାଲିଗଲେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି କେମିତି ମାଳା !

ଆଖିରୁ ତାଙ୍କର ଦରଦର ଲୁହ ଝରି ପଡ଼ୁଛି । ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ସନ୍ତାନବତ୍ସଳା ମାଳାର ପ୍ରାଣତନ୍ତ୍ରୀରେ କରୁଣ ରାଗିଣୀ ଝଂକୃତ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ମନେ ମନେ ସେ ବି କହୁଛି— ମୁଁ ବି ବଞ୍ଚିବି କେମିତି ବଙ୍କିମ ବାବୁ ! ତୁମକୁ ଛାଡ଼ି ପ୍ରାଣ ଧରିବି କେମିତି ବନ୍ଧୁ !

କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ିବାକୁହିଁ ହେବ । ସନ୍ତାନର ବିକଳ ଡାକର ନିକଟରେ ଏ ସବୁର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଆଖିଲୁହକୁ ଜୋର କରି କାନିରେ

ପୋଛିପକାଇ ମଣିମାଳା ଘଣ୍ଟାଆଡ଼େ ଚାହିଁଲା । ମୁହଁ ଫେରାଇ କହିଲା—ଅଧୀର ହୁଅନାହିଁ ବିକ୍ରମ ବାବୁ ! ତୁମେ ମୋର ବନ୍ଧୁ । ବନ୍ଧୁର ଆସନରୁ ତୁମକୁ ମୁଁ କେବେହେଁ ଉଠାଇ ଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ବିକ୍ରମବାବୁ ବିକଳହୋଇ କହିଉଠିଲେ—ତେବେ ଜାଣିଲି, ତୁମେ ନିଶ୍ଚେ ଛାଡ଼ି ଯାଉଛ !!

ଆଉ କେହି କିଛି ମାତ୍ର କଥା କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାଳାର ହାତଧରି ବିକ୍ରମ ବାବୁ ନିଜ ବକ୍ଷ ଉପରକୁ ଭିଡ଼ିନେଲେ । କିନ୍ତୁ ହାତ ଛଡ଼ାଇ ଦୂରେଇ ଗଲା ମାଳା । କହିଲା—ନାରୀ ବକ୍ଷରେ ସନ୍ତାନର କ୍ଷୀରଖଣ୍ଡ ସଞ୍ଚିତ ହେଲା ପରେ, ସେ ବକ୍ଷ ସନ୍ତାନର । ଛାଡ଼ିଦିଅ ବିକ୍ରମ ବାବୁ ! ପିଲାବେଳେ ଅଜାଣତରେ ନିଆଁ ଭିତରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ନିଆଁରେ ଖେଳି ହାତ ତ ପୋଡ଼ିଲା । ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ପରେ ପୁଣି ଆଉ କି ହାତବଢ଼ା ? ତୁମେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ରହିଗଲ ଜୀବନ ଥିବାଯାକେ । ମାତ୍ର ମୁଁ ସନ୍ୟାସିନୀ । ଆଜି ମୁଁ ବିଳାସିନୀ ନାରୀ ନୁହେଁ; ସନ୍ତାନ ଜନନୀ, ଧାତ୍ରୀ ମାତ୍ର ।

ବିବେକର ଜୋର୍‌ରେ ମାଳା ଏତେଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହିଯାଉଛି ସିନା, କିନ୍ତୁ ମନ ଉପରୁ ଗଛମୂଳଲଟା ସମୂଳେ ଉପୁଡ଼ୁନାହିଁ । କଷ୍ଟ ହେଉଛି । ତଥାପି ସେ ନମସ୍କାର କରି ସୁଟ୍‌କେଶ୍ ଖଣ୍ଡିକ ଧରି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲା । ତଳେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲା କାର୍ ଖଣ୍ଡିକ । ବସିପଡ଼ି ଡ୍ରାଇଭରକୁ ଆଦେଶ ଦେଲା—ହାଓଡ଼ା ଷ୍ଟେସନ ଚାଲ ।

ଉପର ବରଣ୍ଡା ଉପରେ କର୍ଣ୍ଣିସ୍ ଧରି ତଳକୁ ଏକ ଲୟରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ ବିକ୍ରମ ବାବୁ । ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲା । ଘଟଣା ପରମ୍ପରାର

ରୂପେଲି ପରଦା ଉପରେ ଚିତ୍ରତାରକା ମଣିମାଳା ସନ୍ୟାସିନୀର ଅଭିନୟ କରି ଚାଲିଗଲା । ଅନେକ ବର୍ଷ ପରେ ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏକମହଲା କୋଠା ଘର ଖଣ୍ଡିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ହାଓଡ଼ା ଷ୍ଟେସନରୁ ଏକସପ୍ରେସ୍ ଗାଡ଼ି ଧରିଲା ।

—୧୨—

ଗାଡ଼ିରୁ ଏକୁଟିଆ ଓହ୍ଲାଇ ମାଳା ସୁଟ୍‌କେସ୍ ଖଣ୍ଡିକ ହାତରେ ଧରିଛି; କୁଲି ମୁଣ୍ଡରେ ବିଛଣା ଖଣ୍ଡିକ । ବାହାରକୁ ଆସି ଅଭ୍ୟାସ ବଶତଃ ଏଣିକି ତେଣିକି ଅନାଇ ଦେଖିଲା—କାହିଁ, ମଟର ଗାଡ଼ିଟି ଅପେକ୍ଷା କରିନାହିଁ । କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ଟ୍ୟାକସି ଖଣ୍ଡିଏ ମଧ୍ୟ ମିଳେ ନାହିଁ । ସାତ ତଳ ପ୍ରାସାଦ ଶିଖରରୁ ହଠାତ୍ ଆଜି ସେ ତଳକୁ ଖସିପଡ଼ିଛି । ଚାରିଆଡ଼ ଖାଁ ଖାଁ ଗୋଡ଼ାଉଛି । ନିତାନ୍ତ ନିଃସ୍ୱ ହୋଇ ସେ ଏଣେ ତେଣେ ଆଖିବୁଲାଉଛି—କାହିଁ କେହି ତ ଅପେକ୍ଷା କରିନାହିଁ । ମନେ ମନେ ଭାବିଲା—ତେବେ କଅଣ ସେ ଏତେ ଦିନ ଯାକେ ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟର ଗୋଟାଏ ସ୍ୱପ୍ନମାତ୍ର ଦେଖୁଥିଲା ! ଅଭିନୟର ଅଭିନେତ୍ରୀ ସେ, ଏତେ ଦିନଯାକେ କେବଳ ଅଭିନୟ ହିଁ କରୁଥିଲା ? ଚିତ୍ର ତାରକା, ମେନେଜର, କୋଟିପତି ବିକ୍ରମ ରାୟଙ୍କ ଅଙ୍କଶାୟିନୀ । ସାତ ତଳ ପ୍ରାସାଦ, ସେଲ୍‌ସରୁମ୍ ଗାଡ଼ି, ଚାକର ବାକର, ହୁକୁମ୍ ଏବଂ ହାକମୀ—ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଅଭିନୟ ମାତ୍ର ।

ବିଭିନ୍ନ ବେଶ ପିନ୍ଧି ଯାତ୍ରାଦଳର ରାଣୀ ହୋଇ ସେ ଅଭିନୟ କରି ଚାଲିଥିଲା । ରାତି ପାହିଲା, ଯାତ୍ରା ସରିଲା । ନିଜର ସାଧାରଣ ଖଦି ଖଣ୍ଡିକ ପିନ୍ଧି ମଞ୍ଚଉପରୁ ଅବତରଣ କରି ଆସିଚି ଆଜ ଗାଁର ଚାଈଜଗା ଠୋକା ନଟିଆ; ଯାତ୍ରାରେ ରାଜା ନଟବର ସିଂହ ସାଜେ । ସୁଆଙ୍ଗରେ ଦୁଆରି ସାଜେ । ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ରାଣୀ ବେଶ ବି ପିନ୍ଧେ, ଝାଡ଼ୁଦାର ହୋଇ ଝାଡ଼ୁଧରି ରାସ୍ତାବି ଓଳାଇ ବୁଲେ । ମଣିଷ ଜୀବନଟା ହେଲା ଗୋଟାଏ ସ୍ୱପ୍ନମାତ୍ର, ଗୋଟାଏ ସୁଆଙ୍ଗ ମାତ୍ର । ଆଖଡ଼ାପିଲା କେତେବେଳେ କେଉଁ ବେଶ ପିନ୍ଧି ବାହାରୁଚି । ଆଖଡ଼ା ସରିଲେ ନଟିଆ ପୁଣି ସେଇ ଗାଈଜଗା ଠୋକା ନଟିଆ ।

ଫାଟକ ବାହାରକୁ ଆସି ମଣିମାଳା ଠିଆହୋଇ ଏତେ ତେଣେ ଅନାଉଚି । ମନେ ମନେ ଭାବୁଚି—ସୁନାର ଲଙ୍କା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅସି ସୀତାଙ୍କ ମନତ ଏଭଳି ଛଟପଟ ହେଉନଥିଲା ! ସେ ବି ଭିତରେ ଭିତରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ତର ଦେଉଚି—ତାର କାରଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ଲଙ୍କାରେ ଥାଇ ସୀତା ଅଶୋକ ତରୁତଳେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ପାରିଥିଲେ ବୋଲି । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ରାଜପୁରୀରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା କୁଟୀରବାସିମାନର ଦାରିଦ୍ର୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ କୋଳରେ ଯଥାର୍ଥରେ ନିଜକୁ ସେ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ପାରିଥିଲେ ବୋଲି ସିନା ! ତୁଚ୍ଛ ସାଂସାରିକ ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଏବଂ ମ୍ଳାନ ମାଂସପିଣ୍ଡର ବୁଭୁକ୍ଷା ଲାଗି ମଣିମାଳା ନିଜକୁ ଛଦମ ବାବୁଙ୍କ ଏ ତଳ ପ୍ରାସାଦରେ ନିଜକୁ ହରାଇ ଦେଇଥିଲା ବୋଲି ଆଜ ତାର ଏତେ ଦୁଃଖ !

କୁଳି ପଚାରିଲା—ମା ! କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ? ରିକ୍ସା ଡାକେଁ ? ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଓ ଦରିଦ୍ରତାର ଜଡ଼ତା ଭିତରେ ଭିତରେ କଲିଜା କମ୍ପାଇ ଦେଉଚି । ହଠାତ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇ ନପାରି ସେ ଏଣେ ତେଣେ

ଗୁହୁଁଚି । ଦ ଆଖିରେ ଆଖିଏ ଲେଖାଏଁ ଲୁହ । କାରୁଣ୍ୟରେ ଅଧର ଓଠ ଥରୁଛି । ଭିତରେ ଭିତରେ ମେନେଜରଆ ମନଟା ମରିମରି ଯାଉଚି । ରିକ୍ସା ଖଣ୍ଡିକ ଡାକିବାକୁ ଅପମାନିତ ବୋଧ କରୁଚି ।

"ଆସନ୍ତୁ ମା ! ମୁଁ ନେଇଯିବି ।"

ଆଗରେ ଆସି ରିକ୍ସା ଖଣ୍ଡିଏ ଅଟକିଲା । ଖାଲି ରିକ୍ସା, କୁଲି ତାହାର ଉପରକୁ ବେଡ଼ିଂଟା ଥୋଇ ଦେଲା । କାତର ଚକ୍ଷୁରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଏଣେ ତେଣେ ଗୁହିଁ କିଛି ପଇସା କୁଲି ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଇ ମାଳା ରିକ୍ସା ଉପରକୁ ଉଠିବସି କହିଲା—ହୁଡ୍‌ଟା ଉଠାଇ ଦେଏ ରେ ରିକ୍ସାବାଲା !

ହୁଡ୍ ଉଠାଇବା ଆଗରୁ କିଏ ଜଣେ ଯାମନା ଆଡ଼ୁ ଡାକିଲା— ନମସ୍କାର ମାଳାଦେବୀ !

ଚମକିପଡ଼ି ମାଳା କହିଉଠିଲା—ନମସ୍କାର । ଆଗରେ ରିକ୍ସା ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ଉଷସୀ ଓ ମଦନ ବାବୁ । ମଦନ ବାବୁ କହି ଉଠୁଚନ୍ତି ନମସ୍କାର ମାଳାଦେବି ! ଶୁଷ୍କବଦନରେ ମାଳାଦେବି ହସିବାର ଅଭିନୟ ମାତ୍ର କରି ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନମସ୍କାର କଲେ ।

ରିକ୍ସା ଦୁଇଖଣ୍ଡି ମୁହାଁମୁହିଁ ହୋଇ ଅଟକିଛି । ମଦନ ବାବୁ ଏବଂ ଉଷସୀଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହର କୁହୁଡ଼ି ଘୋଟିଯାଇଚି । ଅନ୍ଧାରିଆ ଅନ୍ଧାରିଆ ଭାବନାରାଜି କଳ୍ପନା ଶିଖର ମୁଣ୍ଡ ଖୋଜି ପାଉନାହିଁ । ଉଷସୀ ଏବଂ ମଦନ ବାବୁ ପରସ୍ପର ଗୁହାଁ ଗୁହିଁ ହେଉଚନ୍ତି, କିଏ କାହାକୁ କି ଉତ୍ତରଦେବ ! ଉଷସୀ ପଚାରିଦେଲେ—ମାଳାଦେବି ! ଆଜି ହଠାତ୍, କଅଣ ମନେକରି ଏ ବେଶରେ ? ସବୁ ଭଲତ ?

ପ୍ରଶ୍ନ ପଛେ ପଛେ ବହୁରୂପ ଉଙ୍କିମାରୁଛି । ମାଳାର କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ ମନଭିତରକୁ ପରୋକ୍ଷରେ ଅପମାନର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର ନିକ୍ଷେପ କରିବ ଉଷାଦେବୀ । ପରଶ୍ରୀକାତର ହୃଦୟ ତା'ର ମାଳାର ମେନେଜର ବିଭବ ଦେଖିଆସି ହିଂସା କରିଥିଲା । ସେ ଆଜି ତାକୁ ଷୋଳପଣ ଅପମାନ ଦେବାକୁ ଚାହେଁ । ମାଳାର ତରଙ୍ଗାୟିତ ମନଉପରେ ଆଜି ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜା ବହିଚାଲିଛି । କଅଣ କହିଲେ କଅଣ ଅର୍ଥ ହେବ ଭାବି ପାରୁନାହିଁ ସେ । କହିଉଠିଲା—କଲିକତା ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଲି ଉଷା ଦେବି !

ଏଇ ଉତ୍ତରଟି ଚାହୁଁଥିଲା ଉଷା । ମାଳାର ଧନମାନ, ଓ ଗୌରବର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ମନଟାର ହିଂସାରେ ଜଳିଯାଉଥିଲା । ବୁଝିଲା—ବିହମ ବାବୁ ନିଶ୍ଚୟ ତାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଚନ୍ତି । ବାଚିକ ସହାନୁଭୂତିର ଛଳନା ଛଳରେ ବିଷାକ୍ତ ବାକ୍ୟବାଣ ନିକ୍ଷେପକରି ପଚାରିଦେଲା—ଇଏ କଅଣ କହୁଚ ମାଳା ! କୋଠି ପଥର ନିର୍ମିତ ପ୍ରାସାଦରୁ ହଠାତ୍ କାହିଁକି ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲ ? କାହିଁ ଦାର୍ଜିଲିଂ, ବନାରସ, କାଶ୍ମୀର ଆଦି ସ୍ଥାନ—କାହିଁ ରୋଲ୍ସ୍‌ରୟସ୍ ଗାଡ଼ି, ଆଉ କାହିଁ ଆଜି ଏ ଧୂଳିଧୂସରିତ କଟକର ଗଳିକନ୍ଦି ଏବଂ ଭଙ୍ଗାଦଦରା ରିକ୍ସାଗାଡ଼ି ? କାହିଁକି ହଠାତ୍ ଏମିତି ? ବିହମ ବାବୁଙ୍କ ସହ କଳି ହେଲାକି ? ଏଗୁଡ଼ିକ କହୁନାହଁ, ମାଳାଦେବି !

ଅଜା ଯୁଦ୍ଧେ ଋଷି ଶ୍ରାଦ୍ଧେ
ପ୍ରଭାତେ ମେଘାଡ଼ମ୍ବରଂ

ହୁଏତ ସାମାନ୍ୟ ଦାମ୍ପତ୍ୟ କଳହକୁ ମନଭିତରେ ଏଡ଼ୁଟାଏକରି ଆପଣ ଆଜି ସର୍ବତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ୟାସିନୀର ବେଶଧରି ଚଳାଇ ଆସିଚନ୍ତି ? ସତ୍ୟାନାଶ କଥା । କେଇଦିନ ପାଇଁ ଏ ବେଶ

ଧାରଣ କରି ରହିପାରିବେ ? କାଲି ସକାଳୁ ତ ବନ୍ଧମ ବାବୁ ଚିଠିଟିଏ ଲେଖିଦେବେ—ମାଳା ! ତୁମେ ଗୁଡ଼ିଗଲା ପରେ ମୋର ବ୍ୟବସାୟ ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସୃବକାଠିଟି ତୁମରି ହାତରେ । ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସ, ନୋହିଲେ ମୁଁ ବି ଦାଡ଼ିନଣ ଗୁଡ଼ି କୌପୁନି ମାରି ହିମାଳୟକୁ ଗୁଲିଲିବୋଲି ଜାଣ ।

"ବହ୍ଵାରମ୍ଭେ ଲଘୁକ୍ରିୟା", ଏସବୁ କଳହ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିରଖନ୍ତୁ ମାଳା ଦେବୀ !

ମଦନ ବାବୁ ହସୁଚନ୍ତି । ମାଳାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଧନକୁବେର ବନ୍ଧମ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ଦେଇଛି । ସେ ବି ମାଳାର ଫେରିଆସିବାରେ ମନେ ମନେ ଖୁସି । ସେଇ ଦିନେ ବିଜୟବାବୁ ଓ ମାଳାଙ୍କୁ ନେଇ ବନ୍ଧମ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଚହ୍ଲାଇ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ବନ୍ଧମ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ କିଛି ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍ଥାପନ କଲେ ସେ କହୁଚନ୍ତି ମାଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ପଚାର । ଆତ୍ମୀୟ ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲେହେଁ ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଅଭିନେତ୍ରୀ ହୋଇ ମାଳା ଆଜି ଡାଇରେକ୍ଟର ଉପରେ ଆଦେଶ ଚଳାଇବ ଏକଥା ପୁଣି ସହ୍ୟ କରିନେବେ ମଦନ ବାବୁ ? ଏକାବେଳକେ ଅସହ୍ୟ । ସେ ବି ଆଜି ମନେ ମନେ ହସୁଚନ୍ତି । ମନେ ମନେ ଶାନ୍ତି ସନ୍ତୋଷ ଅନୁଭବ କରୁଚନ୍ତି ।

ସବୁ ଅପମାନକୁ ଭିତରେ ଭିତରେ ହଜମ କରିନେଇ ଶୁଖିଲା ହସ ହସି ମାଳା ପଚାରିଲେ—କୁଆଡ଼େ ବାହାରିଚନ୍ତି ?

ମଦନ ବାବୁ ଉତ୍ତରଦେଲେ — ଭୁବନେଶ୍ୱର ।
ଆଜି ଫେରିବେ ନିଶ୍ଚୟ ।

ନିଶ୍ଚୟ ।
ମଦନ ବାବୁ ପଚାରିଲେ— କେଉଁଠାରେ ରହିବେ ?
କାହିଁକି ? ମୋ ଘରେ ।

ମଦନ ବାବୁ—ଏତେ ଦିନ କଲିକତାରେ ରହିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପଡ଼ିଥିଲା—ସେତ ଭୂତକୋଠି ହୋଇ ସାରିବଣି । ତାଙ୍କ ଘର୍ଟି ଆପଣଙ୍କ ଭାଇ ସେ ଘରେ ପରା ଓକିଲଖାନା ଖୋଲିଛନ୍ତି । କେମିତି ସେଠି ରହିବେ ? ମହୋକଲଯାକ କଏ କେତେ ସେଠି ଆଡ୍‌ଡା ଦେଉଥିବେ । ଅପରିଷ୍କାର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବ । କେମିତି ଚଳିବେ ?

ଶୁଣିକିନା ଗୁଡ଼ି ଭିତରଟା ଗୁଳିଆ ହୋଇଗଲା । ଭାଇ ? ବୈଦ୍ୟନାଥ, ତାଙ୍କ ଭାର୍ଗି ଘରଟା ଦଖଲ କରିନେଇ ସାରିଛନ୍ତି ? ବିଶ୍ୱାସଘାତକ, ସ୍ୱାର୍ଥପର ଭାଇ ! ଦୁନିଆରେ ଏ ଅପରାଧର ମାର୍ଜନା ଅଛିଟି କି ?

ଗୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା, ଉଠିଲା—ମୋ ପୁଅ ତେବେ କେଉଁଠି ଅଛି ? ରବି ମୋର କାହା ଦୁଆରେ ତେବେ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିଥିବ ?

ନିତାନ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ହେନ ଅତି ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଭାବରେ ମଣିମାଳା କହିଲେ—ଚାଲରେ ଶକ୍‌ପାଳାଳ ! ଆସୁଚି ଆଜ୍ଞା, ଆସୁଛି ଉଷା ଦେବୀ ! ପରେ ଦେଖାହେବ ଯେ ।

ଡାଣ୍ଡ ଘରଟିରେ ଲୋକ ଗହଳି ଭିତରେ ବୈଦ୍ୟନାଥବାବୁ ଓକିଲଖାନା ଖୋଲି ବସିଚନ୍ତି, ବାରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ଉଠି ଆସୁଛି ମଣିମାଳା । ରବି ଆସିନାହିଁ । ବାହାରେ ଅପଦସ୍ତ ହୋଇ ଭିତରେ ଭିତରେ ଗରଗର ଖରଖର

ହେଉହେଉ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ କହିଉଠିଲେ—ଆରେ ମାଳା ଯେ !

ମାଳା ଆସି ହସି ହସି ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଲା । ସେ କେବେ ଆସିବ ବୋଲି ବୈଦ୍ୟନାଥ ଆଶା କରି ନଥିଲେ । ଉତ୍ଥ୍ୟକ୍ତ ସ୍ୱରରେ ବିବ୍ରତ ଗଳାରେ ମାଳା ପଚାରିଲା—ମୋ ଘୋର ଖୋଲିଲା କିଏ ?

ବୈଦ୍ୟନାଥ କହିଲେ—କିଏ ଖୋଲିଲା ମୁଁ କହିପାରିବି ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ତାଲାଟାଏ ଭାଙ୍ଗିଦେବାକୁ କଟକ ସହରରେ କଅଣ ମଣିଷ ଅଭାବ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ? ଖାଲି ଘରଟା ଭୂତର ଆଡ଼୍ଡା, ଅଗତ୍ୟା ମୁଁ ଆସି ଜଗିବସିଛି ।

ଆଚ୍ଛା—ରବି କାହିଁ ?

ବୈଦ୍ୟନାଥ – କୋଉ ରବି ? କାହିଁ କିଏ ?

ମାଳା—କାହିଁ କିଏ ! ରବି ଆସିନାହିଁ ?

ବୈଦ୍ୟନାଥ—କାହିଁ ? ମୁଁ କଅଣ ତାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିଛି ?

ନିରଳଙ୍କାର ଭିଖାରିଣୀ କାଙ୍ଗାଳୁଣୀ ବେଶରେ ଏକୁଟିଆ ଆସିବାର ଦେଖି ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭାବିନେଇଛନ୍ତି, ବନମବାବୁ ନିଶ୍ଚୟ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତରେ ମାଳାକୁ ଘଉଡ଼େଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ନହେଲେ ନଥିଲେ ସିଂ ଫେଣାକୁ କିଏ ପଚାରେ? ସନ୍ତାନବଧୂର ସମ୍ବାଦରେ ମା ମଣି-ମାଳାର ଅନ୍ତର ହାହାକାର କରିଉଠିଲା । ସେ ଭାବିଲା ବିଶ୍ୱାସ-ଘାତକ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଭାଇ ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଚକ୍ରାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ରବି ହୁଏତ ଆସିଥିଲା, ହୁଏତ ତାକୁ କେଉଁଠାକୁ ବିଦାୟ କରିଦେଇଛନ୍ତି ।

ବାଇବାତୁଳ ପରି ମୁଁ ଧାଇଁ ଆସିଛି । ମୋ ପୁଅ ନାହିଁ । ଭାଇଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ସିଦ୍ଧ ହେବ । ମୁଁ ବି କୁଆଡ଼କୁ ପଳାଇ ଯିବି । ଘର ଭିତରକୁ ପାଗଳ ପରି ପଶିଯାଇ ମାଳା ଦେଖିଲା ସ୍ୱାମୀ ଅମଳର ଆସବାବ ପତ୍ର କିଛିମାତ୍ର ନାହିଁ । ଘରଗୁଡ଼ିକ ଖାଲି କୋଠରୀ । ଭାଇଙ୍କ ମକ୍କେଲମାନେ ଭରି ରହିଛନ୍ତି । ଠାଏ ଠିଆ ହୋଇପଡ଼ି ମାଳା କାନ୍ଦିପକାଇଲା—ସ୍ୱାମୀ ଗଲେ, ଘର ଗଲା, ପୁଅ ଗଲା । ମୁଁ ବି ସଂସାରରୁ ଗଲି । ଗ୍ରହ ବିପାକରେ ପଡ଼ି ମୋର ବି ସର୍ବନାଶ ହୋଇଗଲା !

ଏକାଗ୍ର ମନ ତାର ଶୁଣିପାରିଲା ସତେକି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ କିଏ ସବୁ କହିଉଠୁଛନ୍ତି—ସର୍ବନାଶ ହୋଇଗଲା, ସର୍ବନାଶ ହୋଇଗଲା ସର୍ବନାଶ ହୋଇଗଲା ! ଶତଶତ ସ୍ୱର ଏକ ସ୍ୱରରେ କହିଉଠୁଛନ୍ତି ସର୍ବନାଶ ହୋଇଗଲା ।

ଆଖିରୁ ଧାର ଧାର ଲୁହ ନିଗିଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ବୈଦ୍ୟନାଥ ପାଖକୁ ନ ଆସି ଦାଣ୍ଡଘରେ ବସି କାମ କରୁଥିଲେଛନ୍ତି । ଘରର ମାଲିକ ଭଉଣୀ ଆସି ଏକୁଟିଆଟି କାନ୍ଥ ଅଉଜି ପରି ଠିଆହୋଇ ଆଖିଲୁହ ପଣତରେ ପୋଛି ପକାଉଛି । ବେଡ଼ିଂ ଖଣ୍ଡିକ କେଉଁଠାରେ ଥୋଇଦେବ ଏଭଳି ସ୍ଥାନ ଟିକିଏ ସୁଦ୍ଧା ପାଉନାହିଁ । କେହି କହୁନାହିଁ—ସୁଟକେଶ ଖଣ୍ଡିକ ଦିଅ, ରଖିଦିଏଁ । ଅତି କାତର ଭାବରେ ମାଳା କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିଉଠିଲା । ତଥାପି ବୈଦ୍ୟନାଥ ପାଖକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ, ମାଳାର ଉପସ୍ଥିତି ତାଙ୍କର ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଛି । କାହାକୁ କିଛି ନକହି ମାଳା ଏକା ଏକା ବାହାର ବରଣ୍ଡାକୁ ଫେରି ଆସିଲା । ରିକ୍ସା ଖଣ୍ଡିଏ ଡାକି ବେଡ଼ିଂ ଓ ସୁଟକେଶ୍ ଉଠାଇ ଦେଇ ନିଜେ ଉଠିବସି କହିଲା— ଷ୍ଟେସନକୁ ଚାଲ ।

ମୁହଁଟାକୁ ସେ ପଣନ୍ତରେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଚ । ଚୌକି ଉପରେ ବସିରହି ବୈଦ୍ୟନାଥ ପଚାରିଲେ—କୁଆଡ଼େ ପୁଣି ବାହାରିଲୁ ମାଳା ! କଲିକତାରୁ ଅଇଲୁ ପରା, ଯାଉଚୁ ପୁଣି କୁଆଡ଼େ ?

କିଛି ଉତ୍ତର ନଦେଇ ମାଳା ରିକ୍ସାବାଲାକୁ କହିଲା—ଚଲ; ଚଲରେ ରିକ୍ସା ବାଲା, ଚଲ ।

ଚଳମାନ ଜୀବନରେ ବିଶ୍ରାମ କିଏ ଦେବ ? ବହମାନ ନଦୀ ସୋତକୁ ନ ଅଟକାଇଲେ ଅଟକି ପାରେ ନାହିଁ । ଯେ ଚାଲିଚି ତ ଚାଲିଚି; ଅଟକିଲା ତ ଅଟକିଲା । ଅଟକିଲା ଜଳ ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗି ପୁଣି ଥରେ ଆରମ୍ଭ କଲେ ହିଁ ବିପଦ ।

+ + + +

ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ କଟକ ଶାଖା ମେନେଜର ରଘୁନନ୍ଦନ ବାବୁ ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ଘରେହିଁ ଥାଆନ୍ତି । ଅତି ବିଶ୍ବାସୀ କର୍ମଚାରୀ । ବିକ୍ରମ-ବାବୁ ତ ପ୍ରାୟ ସବୁବେଳେ କଟକରୁ ଦୂରରେଇ ରହିଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ କଟକ ଘରର ଚଳାଚଳ ଭାର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଉପରେ । ଘରେ, ବାହାରେ ଓ ଅନ୍ଦର ମହଲରେ ତାଙ୍କର ଅବାଧ ଗତି । ବାବୁଙ୍କର ଅତି ଗୁପ୍ତ ଏବଂ ବିଶ୍ବାସ କଥାବାର୍ତ୍ତା ତାଙ୍କର ପାଖରେ । ଦିନ ବାରଟାବେଳକୁ କଲିକତାରୁ ଫୋନ୍ ଆସିଲା—ବୁଝିଲେ ରଘୁ-ନନ୍ଦନ ବାବୁ ! ମୋର ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷୀ ଛୁଟିପଡ଼ିଲା । କଲିକତା ମେନେଜରଙ୍କ ସହ ମୋର କି ସମ୍ପର୍କ, ସେକଥା ତୁମକୁ ଅଜଣା ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ମନର କଉଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା କେଜାଣି ମଣିମାଳା କଲିକତା ଛାଡ଼ି କଟକ ପଳାଇ ଯାଇଚନ୍ତି । ବାହାରକି

ସଙ୍ଗରେ ନେବାକୁ ନାରାଜ । ବେଶଭୂଷା ବଦଳି ଯାଇଚ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ନେଇ ମୋ ପାଖକୁ ଫୋନ୍ କର । କଟକରେ ସେ ଯେବେ ପହୁଞ୍ଚିଥାନ୍ତି, ତେବେ କେଉଁଠାରେ ରହିଲେ ଏବଂ କପରି ଚଳୁଚନ୍ତି, ସେ କଥା ଜଣାଇବ । ଯାହା ତାଙ୍କର ଦରକାର ଯୋଗାଇ ଦେବ ।

ଆଜ୍ଞା ହଁ ।

ଫୋନ୍ ଛାଡ଼ଦେଇ "ଅଜ୍ଞ ହଁ" ଧାଇଁଗଲେ ଅନ୍ଦର ମହଲକୁ ! ରଘୁନନ୍ଦନବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—ଗୃଣଟି ପିଲାର ମାଆ । ମୋଟାମୋଟି ହୋଇ ବିଶାଳ ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ । ମୋଟା ଗଦିବିଛା ଖଟଟି ଉପରେ ବସି ଉପନ୍ୟାସ ପଢୁଥାଆନ୍ତି । ରଘୁନନ୍ଦନ ବାବୁ ହସି ହସି ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ଖଟର ଗୋଟିଏ କଡ଼କୁ ବସିପଡିଲେ । ଇଏ ଅତି ଗୁପ୍ତ କଥା । ମେନେଜର ବାବୁ ଅନ୍ଦର ମହଲରେ ଥିଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶ ମନା । ଗୋପନୀୟ କଥା ଓ ଖାମିନ୍ଦାଣୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ କଲାବେଳେ କେହି ସେଠାକୁ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବହିଖଣ୍ଡିକୁ କଡ଼କୁ ଥୋଇଦେଇ ଗୋଲ ଗାଲ ମୁହଁରେ ବଡ଼କର ହସଟାଏ ହସିପକାଇ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ କହିଲେ—ଅସମୟରେ କୁଆଡ଼େ ମେନେଜର ସାହେବ !

ହସିଦେଇ ରଘୁନନ୍ଦନ କହିଲେ—ମେନେଜର ଚାକିରି କଲେ ସମୟ କଅଣ, ଅସମୟ କଅଣ ? ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ ଆସିଲା, ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ଶକ୍ତି କାହିଁ ?

କଅଣ ହୁକୁମ ? କୋଉଠୁ ଆସିଲା ?

କଲିକତାରୁ ବାବୁ ବିକଳ ହୋଇ ଫୋନ୍ କରିଚନ୍ତି । ଅତି ଗୁପ୍ତ ଓ ବିଶ୍ୱାସୀ ଖବର । ମାଲା ଦେବୀ ଛାଡ଼ଛୁଡ଼ ଦେଇ କଟକ ଚାଲି-ଆସିଚନ୍ତି ।

ହୋ ହୋ ହୋ ହୋ—ସବୁ ସରିଗଲା । ସୁଖ, ଶରଧା ସବୁଯାକ ସରିଗଲା ।

କାହାର ସୁଖଶରଧା ସରିଗଲା ?

ଏଠି ଆପଣଙ୍କର ଆଉ ମୋର ଏବଂ ସେଠି ବାବୁଙ୍କର ଏବଂ ମାଳା ଦେବୀଙ୍କର ।

ମାଳା ତ ଗଲା ତା ବାଟେ ବାଟେ । ଆମର କଅଣ ଗଲା ? ଆଉ ବାବୁଙ୍କର ?

ଗୁଣ୍ଟିପିଟି ହୋଇ ବାବୁ ଏଠିକି ଚଳାଇ ଆସିବେ । ଆପଣ ହେବେ ଖୁସି । ମୁଁ କନ୍ଦୁ ।

ଟେଲରେ ରଘୁନନ୍ଦନ ବାବୁଙ୍କ ଗାଲରେ ବଡ଼କରି ଖୁନ୍ଦାଟାଏ ମାରି ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର କହୁଥିଲେ—କନ୍ଦୁ ତୁମେତ ସମୁଦ୍ରରେ ଭାସିଯିବ !

ତା ନୁହେଁ ଆଉ କଅଣ ଆଜ୍ଞା !

ଏଇଥି ପାଇଁ ହୋଇଚ ମେନେଜର ? କିଛି ଗୋଟାଏ ଉପାୟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ? ମଦ ଆଉ ମାଇକିନିଆ ନେଇ ସେ କଲିକତା ବନାରସ ହୋଇ ବୁଲିଲେ । ମୋର ଆଉ କିଛି ସୁଖ ଶରଧା ନାହିଁ ? ମାଳା ଯେବେ ଚଳେଇ ଆସିଲା, ଆଉ ଟାକୁ ନେଇ ଗୁଡ଼ ଆସୁନା - ତା' ନାଁଟା କଅଣ କି ? ସେଇ ଯେ ଆଉ ନାଚୁଣୀଟା !

ଉର୍ବସୀ, ଉର୍ବସୀ, ଟିକ୍ ହେଲା—ଉର୍ବସୀ ଦେବୀ । ଆଚ୍ଛା ବୁଦ୍ଧିଟି ବତେଇ ଦେଇଚନ୍ତି ଆପଣ । ଆପଣ ନୋହିଲେ ବା ଖାମିନ୍ଦାଣୀ !

ଦେଖ, ଗୋଟାଏ କିଛି ତୁରନ୍ତ ବନ୍ଦବସ୍ତ କର । ମୋର ତ ଭୁଲ୍ କିଛି ନାହିଁ । ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ତାଙ୍କରି ବାଟକୁ ଅନାଇ ଅନାଇ

କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଶେଷ ହେଲ । ସେ କଅଣ ମୋ କଥା ଭାବଲେ ? ମଣିମାଳାକୁ ନେଇ ଆଜ କଲକତା ତ କାଲ ସିମଲା, ନଇନିତାଲ । ମୋର ପୁଣି ଜୀବନଟା ତ ଅଛି । ସେସବୁକୁ ଦେଖ । ତୁମେ ଗୋଟାଏ କାମକର । ତାଙ୍କୁ ଯେ କୌଣସି ମତେ ଦୂରେଇ ରଖ । ସେଥିରେ ତୁମର ଲଭ, ଆଉ ମୋର ଆନନ୍ଦ ।

ଆନନ୍ଦର କଥା । ସେତିକ ମାନ ହୁକୁମକୁ ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରଥିଲ । ଆମେ ହେଲୁ ଆଦେଶର ଗୁକର । ଯାହା ହୁକୁମ ହେବ ତା କରଯିବା ।

ତୁମକୁ ସେଇ ହୁକୁମ ହେଲ । ଯାଓ, ଭାଗୋ । କାଲକ ମୁଁ ଚଣ୍ଡୀଖୋଲ ଯିବ । ତୁମେ ସୁବିଧା କରବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ।

ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

× × ×

ସଞ୍ଜକୁ ରଘୁନନ୍ଦନ ବାବୁ କଲକତା ଫୋନ୍ କଲେ—ଆଜ୍ଞା ! ବହୁତ ଖୋଜ ହତାଶ ହେଲ । ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁ କହଲେ କଟକ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାଳାଦେବୀ ଫେରଗଲେ । ହୁଏତ ସେ ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଫେରଯାଇଚନ୍ତି । ନୋହଲେ ପୁଅ ପାଖକୁ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଯାଇଚନ୍ତି । ପ୍ରଣୟୀ ପ୍ରଣୟିନୀ ଭିତରର ଏସବୁ ମାମଲତରେ ଅମଭଳ ଗୁକର ବାକର ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରବା ଠିକ୍ ହେବନାହିଁ । କଟକରେ ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କର ରହିଲ । ଆପଣ ଦୟା କର ଶାନ୍ତି ନିକେତନରେ ନିଜେ ଯାଇ ଖୋଜ୍ କରନ୍ତୁ । ମାନ ଅଭିମାନ ଅଳ୍ପକେ ତୁଟିଯିବ । ଏ ସବୁ କଥା "ବହ୍ୱାରମ୍ଭେ ଲଘୁ କ୍ରିୟା" ମାନ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅଡୁଆ ହେଉଚ କଲକତା

ଶାଖାର ପରିଚାଳନା । କହିବେ ତ ଉର୍ବଶୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପଠାଇଦେବି । ମାଳାଦେବୀଙ୍କ ଠାରୁ ଢେର ଶିକ୍ଷିତା ସେ । ଆପଣଙ୍କ ଠାରୁ ସାମାନ୍ୟ କେତେ ଦିନ ଟ୍ରେନିଂ ନେଇନେଲେ ସବୁ ଠିକ୍ ଠାକ୍ ହୋଇଯିବ । ମେନେଜରଙ୍କ ଚାକିରୀ, ଜଣେ ଚାକିରୀ ବୋଲି କଅଣ କାମଟା ଖାଲି ପଡ଼ିଯିବ । ହୁକୁମ ଦେବେ ତ ଉର୍ବଶୀଙ୍କୁ ମୁଁ ଏଠି ସାତଦିନ ତାଲିମ ଦେଇ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବି । ବ୍ୟବସାୟର ପ୍ରସାର ଦିଗରେ ପୁରୁଷ ଅପେକ୍ଷା ନାରୀ ମେନେଜର ଶତଗୁଣେ ଭଲ ।

ଫୋନ୍‌ର ସେମୁଣ୍ଡରୁ ହୁକୁମ ଆସିଲା—ମନର ଏ ଅବସ୍ଥା ନେଇ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଅପମାନଗୁଡ଼ାଏ ଖାଲି ପାଇବାକୁ ହେବ । ତା ଅପେକ୍ଷା ମୁଁ କିଛିଦିନ କଲିକତାରେ ରହିଯାଉଛି । ଉର୍ବଶୀଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦିଅ । ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ମୁଁ ଶାନ୍ତି ନିକେତନ ଯିବି । ତେଣିକି ମାଳାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ସେ ଆସିବେ, ନୋହିଲେ ଦେଖାଯିବ ।

ଫୋନ୍‌ର ଏପାଖରେ ରଘୁନନ୍ଦନ ହସିଉଠିଲେ । ମନେ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ—ଔଷଧଟା ଠିକ୍ ଧରିଛି । ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ବଡ଼ଲୋକୀ ଚାଲ୍ । ସିଗାରେଟ୍ ଟିଣଟେ ସରିଗଲା କି ହଜିଗଲା; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଟିଣ ମଗାଅ । ମଦ ବୋତଲକ ଖାଲି ହୋଇଗଲା ତ ଆଉ ଗୋଟାଏ ବୋତଲ ମଗାଇଆଣ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ । ମଣିମାଳା ଗୋଟାଏ ନାରୀ । ଉପଭୋଗର ସାମଗ୍ରୀ ମାତ୍ର । ଥିଲା ତ ଥିଲା, ଗଲା ତ ଗଲା । ତାକୁ ଘେନି ବସିଲେ ଫାଇଦା କଅଣ ? ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ହସଟାଏ ହସିଉଠି ହୁକୁମଦେଲେ— ଚଣ୍ଡୀଖୋଲ୍···ସାତୋଟି ଦିନ । କାଲି ସକାଳକୁ ଯୋଗାଡ଼ କର ।

ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଚାଲିଗଲା ପରେ ରଘୁନନ୍ଦନ ସ୍ୱଗତ ସ୍ୱରରେ କହିଉଠିଲେ—କଅଣ କରିବ ? ହୁକୁମର ଚାକର, ହୁକୁମ ଯୁଆଡ଼େ ଚାକର ସିଆଡ଼େ । ତୁମେ ଯେବେ ଭଲ ହେବ, ଭଲ ଘରଣୀଟିଏ ପାଇବ । ତୁମେ ଯେବେ ଖରାପ ହେବ, ଘରଣୀଟି ତୁମର ଆଦର୍ଶ ନେଇ ଚଳିବ । ବଡ଼ ଲୋକମାନଙ୍କ ଘରେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଏଗୁଡ଼ାକ ମାମୁଲି କଥା । ଚରିତ୍ରବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଚାହଁ ତ ନିଜେ ଚରିତ୍ରବାନ୍ ହୁଅ । ଆଦର୍ଶ କେବଳ ପରଠାରେ ଆଶା କରିବା ଭୁଲ୍ । ନିଜେ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇଲେ ହିଁ ହୁଏ ବଡଲୋକଙ୍କର ବଡ଼ ଆଶା, ବଡ଼ ନିଶା, ବଡ଼ ଲାଳସା; ବେଶୀମଧ୍ୟ ଲୋକହସା ହୋଇ-ଥାଆନ୍ତି ସେହିମାନେ । କୌଣସି କଥାରେ ଅଭାବ ତ ନାହିଁ । ସବୁ କଥାକୁ ବେଖାତିର । ଭଲ ମନ୍ଦ, ପାପ ପୁଣ୍ୟ, ହାନି ଲାଭକୁ ସେମାନଙ୍କର ଭୟ ଭ୍ରାନ୍ତି ନ ଥାଏ । ସେଥିଲାଗି ଜୀବନରେ ବଡ଼ବଡ଼ ଧକ୍କା ମାନ ବି ଖାଇଥାଆନ୍ତି ସେହିମାନେ । ସେମାନଙ୍କର ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ବଡ଼ ।

—୧୩—

କଟେଜ ବାଆର । ଉଷା ଦେବୀ ! ପଞ୍ଚମ ବୃହସ୍ପତି ଚଢ଼ିଲା··· ସମ୍ଭାଳ ଏଥର । ଭାଗ୍ୟ ଦେଉଛି ଡାକ—ଆସ ହେ ଉର୍ବଶୀ ଦେବୀ ! ମେନେଜର କରିବ । ଧନକୁବେର ବଙ୍କିମ ରାୟ । କଲିକତାର ସିଟିଲ

ପ୍ରାସାଦ । ରେଲସ୍ ରସ୍ୟସ୍ ଗାଡ଼ି । "ଜୀବେ ବିଂଶତ୍ୟେ ଧନଧାନ୍ୟ ଭୋଗୀ, ସୁତାର୍ଥ ଲଭ ନବ ପଞ୍ଚକେଷୁ ।" ଏଥର ପଞ୍ଚମ ବୃହସ୍ପତି ପଡ଼ିଲ ଉଷସୀ ଦେବୀ ! ସୁତ ଆଉ ଅର୍ଥ ଉଭୟ ଲଭ ହେବ; ଆଉ ଅଭାବ କଅଣ ?

ଶୂନ୍ୟ ଘରେ ମଦନବାବୁ ଉଷାଦେବୀଙ୍କୁ ଏକଥା କହୁଚନ୍ତି । ଉଷା ଟେଷଲେଷ୍ଟ୍ରତ ଗଣ୍ଡଟିକୁ ପାଖକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇନେଇ ଦରବୁଡ଼ା ମଦନବାବୁଙ୍କ ଗାଲରେ ଖୁନ୍ଦାଏ ପକାଇଲେ । ନାରୀ ହାତର ଖୁନ୍ଦା କେମିତି ଲଗେ କେଜାଣି, ମଦନବାବୁ ହସିଲେ । ମଧୁର ମଧୁର ହସି କହିଲେ—ଆଜ ରାତିକ ଯାତ୍ରାକର ନବବଧୂ ! କାଲକତ ମଧୁଯାମିନୀ, ଆଉ କଅଣ ଚିନ୍ତା ? ଠେକୀକ କୋଟିପତିର ଗୁବକାଠିଟା ତୁମର ହାତରେ । ହାୟ ହାୟ ! ଆମ ପୁରୁଷ ଜାତିଟାର କପାଳଟା ଅତି ହୀନ । ପୁରୁଷର ଭାଗ୍ୟ ପଟରେ ଚଳେ ବୋଲ ଯାହା କହନ୍ତି ସେ କଥାଟା ଭୁଲ । ଗରିବକୁ ମନେ ପକାଉ ଥିବ ଉଷାଦେବୀ !

ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଟାଣିଲ ଉଷା । ଆନନ୍ଦ ଓ ସନ୍ଦେହର ଦୋଳାରେ ମନଟା ଏପଟ ସେପଟ ଝୁଲୁଚି । ରଘୁନନ୍ଦନ ବାବୁ ଆଜ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଆସି ଫୋନ୍ ଖବରଟା କହି ଯାଇଚନ୍ତି । କଲକତାଯାକେ ପଠାଇଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସେ କରିବେ ବୋଲି କହି ଯାଇଚନ୍ତି । ଉଷା କହିଲେ—ମଦନବାବୁ ! ଆପଣ ଚାଲନ୍ତୁ ।

ଯିବ । ହୁକୁମ ହେଲେ ଛାଡ଼ିବା କଥା ନୁହଁ । ମଦନ ଡାଇରେକ୍ଟର୍ । ବହମ ବାବୁଙ୍କର ଆଉଖଣ୍ଡେ ଛବିର ନିଷାଦ । ଉଷସୀ ଅଭିନେତ୍ରୀ । ଆମେ କଅଁ ଡାଇରେକ୍ଟର ନହେବୁ । ଚାଲ ଉଷା ! ମୁଁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବାକୁ ରାଜି ।

ଉଷସୀର ମନ ଭିତରେ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚମ୍ପୂର 'ଧ' ଅକ୍ଷରର ଗୀତଟା ଝଙ୍କୃତ ହୋଇ ଉଠୁଚି—ଧୀରରେ କି ଧନ ତୁ ନଦେଲୁ ଆଜ ।

ରାତିକ ଗାଡ଼ି । ଦିନରୁ ସଜବାଜ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଚି । ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା ! ମୋ ସାଥିରେ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବେ ।

ହସିଦେଇ ମଦନବାବୁ କହିଲେ—କଅଣ ଭାଇ ହେଇ ଭଉଣୀକି ଛାଡ଼ିବାକୁ ଯିବ ? ବାରିକ ଗୋଟାଏ ଯୋଗାଡ଼ କରେ ।

ହସିଦେଇ ଉଷା କହିଲା—ଖୁଦ୍ଦାଖିଆଙ୍କର ଝୁଦ୍ଦା ଖାଇବାକୁ ମନ ।

ରୂପେଲି ପରଦା ଉପରେ ନୂଆଛବି ଖଣ୍ଡେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

କିନ୍ତୁ ତହିଁଆରଦିନ ସକାଳେ କଲିକତାରେ ପହୁଞ୍ଚି ମଦନବାବୁ ଏବଂ ଉଷା ଦେଖିଲେ—ବିକ୍ରମବାବୁ ନାହାନ୍ତି । ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀକି କହିଯାଇଚନ୍ତି—କଟକରୁ ଉଷସୀ ଦେବୀ ଆସିବେ । ତାଙ୍କୁ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଧରେଇ ଦେଇ କହିବୁ—'ବାବୁ ହଠାତ୍ କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଇଚନ୍ତି, ତୁମେ କଟକ ଫେରିଯାଅ ।'

ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ଉଷା ଦେବୀର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ସତେକି ସିତଳ ପ୍ରାସାଦର ଛାତ ଫଟାଇ ବଜ୍ରଟାଏ ପଡ଼ିଗଲା ! କଲିକତା ଉଡ଼ାଇଆଣି ପଳାଇ ଯାଇଚନ୍ତି ! ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କାର ନୋଟ୍ ଆଣି ଟେବୁଲ ଉପରେ ଥୋଇଦେଲା । ତାକୁ ସେଇଠି ସେମିତି ଛାଡ଼ିଦେଇ ଘନଘନ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ଉଷା କହିଉଠିଲା—ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।

ମଦନବାବୁ ପାଖରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ବାକାରକ ଉଚ୍ଚାରି ଉଠିଲେ—ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣୀ ନାହିଁ ।

ଚାଲନ୍ତୁ ମଦନବାବୁ ! ଫେରିଯିବା । ଗୋଡ଼ଟା ଖସିଗଲା, କଚଡ଼ା ଖାଇଲୁ , ସେ କଥା ଦୋସର । ମାତ୍ର କେହି ଜଣେ ତୁମକୁ ଉପରକୁ ଟେକିଦେଇ ତଳକୁ କଚାଡ଼ି ଦେଲେ ଅତି ବିଶେଷ ବାଧେ । ଆପଣଙ୍କ ପଞ୍ଚମ ବୃହସ୍ପତିର କରାମତି ଏଇଆ ନା ମଦନ ବାବୁ ?

ଉଷା କାନ୍ଦିଉଠୁଚି । ଆଶାରେ ନିରାଶା, ସମ୍ମାନରେ ଅପମାନ—ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା ଏବଂ ଅସହ୍ୟ ।

—ଚାଲନ୍ତୁ ଯିବା । ଏ ଘରେ ମୁହଁ,ଖିଁକ ପାଇଁ ଠିଆ ହେବାକୁ ମୋତେ କଷ୍ଟକର ଲାଗୁଚି । ବଡ଼ଲୋକ ହେଲେ କି ହେଲା, ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତାରଣା ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ନିତାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ । ଭଗବାନ୍ କରନ୍ତୁ ଜୀବନରେ ଯେମିତି ଆଉଥରେ ମୋତେ ଏ ଦ୍ୱାରରେ ଛିଡ଼ା ହେବାକୁ ନପଡ଼େ । ଗରୀବ ଦେଖି ବଡ଼ଲୋକେ ଏଭଳି ଭାବରେ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଓ ଅପମାନ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ମନର ଦୁଃଖ ଓ ବେଦନା ଭିତରେ ଭିତରେ ଘନୀଭୂତ ହୋଇଉଠୁଚି । ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲାଣି । ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ହାତଧରି ଉଷା ଡାକିଲା—ଚାଲଆସ । ହୁଏତ କୌଣସି ହୋଟେଲରେ ଦି’ଚାରି ଘଣ୍ଟା ନିରୋଳାରେ ବସି ମନବୋଧିଆ କରି କାନ୍ଦି ପକାଇ ଛାତି ଭିତରର କୋହଟାକୁ ଉପସମ କରାଇ ନେଇ ପାରିବ । ସଂସାରର ଅନନ୍ତସାଗର ଉପରେ ଉଷାର ବୋଇତଟି ଶତଚେଷ୍ଟା କରିସୁଦ୍ଧା ଆଜିଯାକେ କୌଣସିଠାରେ ଲଙ୍ଗର ପକାଇ ପାରିନାହିଁ । ଶେଷକୁ ବିକ୍ରମବାବୁ ଏତେବଡ଼ ଆଶା ଦେଇ ନିରାଶ କରିଗଲେ,

ଅପମାନ ଦେଇଗଲେ । ଏ ଦୁନିଆରେ କାହାରିକି ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ, କି ଏ ହତଭାଗ୍ୟ ଜୀବନଟାକୁ ବି ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଅମୋଘ ପ୍ରେତପରି କେବଳ ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ ଘୂରିବୁଲିବା ସାରହେବ ସିନା ! ଯେଉଁ ଡାଳରେ ବସିବାକୁ ଯାଉଚ ଉଷା ! ସେ ଡାଳଟି ମଡ଼ ମଡ଼ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଚି ।

ଚଲକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁ ଆସୁ ସେ କଇଁକଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦି ଉଠିଲି । ଚୁଲିଲାବେଳକୁ ପାଦ ଦୁଇଟା ଟଳଟଳ ହୋଇ ଟଳି ପଡ଼ୁଚି । ମଦନ ବାବୁ ତା ହାତଟାକୁ ଧରି ଧରି ତଳକୁ ଆଣିଲେ । ଚାଲି ଯାଉଥିବା ଟ୍ୟାକ୍‌ସିଟିଏ ଅଟକାଇ ତାରି ଉପରକୁ ଦୁହେଁଯାକ ଉଠି ବସିଲେ । କହିଲେ—ଚଲିଅ ।

ଡ୍ରାଇଭର୍ ପଚାରିଲା—କୁଆଡ଼େ ନେବ ?

ଉତ୍ତର—ଚଲିଅ ।

× × ×

ଚଲିଅ, ଚଲିଅ ଆଉର୍ ବୋତଲେ ।

ଆଉରି ବୋତଲେ ନୀଲପାଣି । ନିଭୃତ ପାନ୍ଥଶାଳାରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରି ଏବଂ ରଘୁନନ୍ଦନ । ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରିଙ୍କ ହାତରୁ ଆଉରି ବୋତଲେ ଟେକି ନେଇ ରଘୁନନ୍ଦନ ବାବୁ ଢକ୍‌ଢକ କରି ଗିଳି-ଦେଲେ । ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରି ନିଜେ ବି ପକେଇ ଦେଇଚନ୍ତି । ରାତି ସେତେବେଳକୁ ଅନେକ ହେଲାଣି । କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ । ହୁଏତ ମଠର ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଗଞ୍ଜା ନିଶାରେ କେଉଁ କୋଣରେ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଗଡ଼ୁଥିବେ । ବାହାର ବରଣ୍ଡାରେ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସୀ ଚାକରାଣୀଟିଏ

ଜଗି ରହିଚି। ବଡ଼ କୋଠରୀଟି ଭିତରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଓ ରଘୁନନ୍ଦନ। ବଡ଼ଲୋକ ଘରର ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା, ବାହାରକୁ ଫୁଟିଆସି ହୁଏନାହିଁ। ଭିତରେ ଭିତରେ ପୋଡି ହୋଇଯାଏ । ମୋତି ମାଣିକ୍ୟରେ ଝଲମଲ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ଭିତର କଥା ଯିଏବା ଜାଣନ୍ତି, ନ ଜାଣିଲା ପରି ଚୁନହୋଇ ରହନ୍ତି। କହିଲେ ବା ପ୍ରମାଣ ଦେବ କିଏ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ ବା କରିବ କିଏ ? ପାନ୍ଥଶାଳାର ନିଭୃତ କକ୍ଷଟି ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଡିଆସିଲି କାଠି କେହି ଯେବେ ଜାଳିଦିଅନ୍ତା, ତେବେ ସେ ଦେଖନ୍ତା କେଡ଼େ କୁତ୍ସିତ, କେଡ଼େ ବିଭତ୍ସ, କେଡ଼େ ଘୃଣ୍ୟ, କେଡ଼େ ତୁଚ୍ଛ, ହୀନ ଏମାନଙ୍କର ଭିତରଗୁଡ଼ାକ ।

× × ×

ବୋଲପୁର ରେଲଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ି ପାଗଳମୀ ମାଳା ହତା ବାହାରକୁ ଆସିଲା । କଲିକତାରୁ କଟକ, ପୁଣି କଟକରୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଫେରି ରେଳଯୋଗେ ହାଓଡ଼ାବାଟେ ବୋଲପୁରଠାରେ ପହୁଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ତିନିଦିନ। ତିନୋଟି ଦିନ ଗାଧୁଆ ନାହିଁ କି ପାଧୁଆ ନାହିଁ ! ଆହାର ନାହିଁ କି ନିଦ୍ରା ନାହିଁ। ରୁକ୍ଷ, ଶୁଷ୍କ, ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ରୂପକୁ ଚାରି ଚାହିଁଦେଲେ ଯେ କେହି କହିଦେବ, ପାଗଳୀଟାଏ କାହିଁ ଧାଇଁ ଆସିଚି ଏବଂ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥଧରି ଲୁଆଡ଼ିକି ଚାଲିଚି। ଚାଲିବାର ପଥ ସରୁନାହିଁ । ଭାବିବାର ଚିନ୍ତା ମରୁନାହିଁ। ଚିନ୍ତା କରିବାର ବ୍ୟଥା ସରୁନାହିଁ, ବ୍ୟଥାର ଖିଅ ଛିଡ଼ିବାର ନୁହଁ କି ସରିବାର ନୁହଁ। ଚାଲିଲାବେଳକୁ ସେ ଟଳି ପଡ଼ୁଚି। ଟଳି ଟଳି ପଡ଼ିଉଠି ଆଗକୁ ପାଦ ପକାଉଚି। ଆଖିରୁ ଲୁହ ଶୁଖିଯାଇଚି, ମନ ମରିଯାଇଚି। ପ୍ରାଣ ଝୁରିହେଉଚି ଅହରହ ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ରବିନାରାୟଣ ପାଇଁ । ଗତ ଜୀବନର ଅପବିତ୍ର ଅନୁଭୂତି ମନେ

ପକାଇଲାବେଳକୁ ଲୋମ ଠାଙ୍କୁରି ଉଠୁଛି, ଦେହ ଶୀତେଇ ଉଠୁଛି । ଆତ୍ମ ଘୃଣାରେ ପ୍ରାଣ ଛଟପଟ ହୋଇ ଉଠୁଚି । ଅନୁଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁଶୋଚନାର ତୀବ୍ର ବିଷଜ୍ୱାଳାରେ ଶରୀର ମନ ଜଳୁଚି, ପୋଡ଼ୁଚି । ତତଲା ତେଲ କଡ଼େଇ ଭିତରେ କଡ଼ କଡ଼ ହୋଇ ତେଲ ଫୁଟୁଚି, ତାରି ଭିତରେ ବୁଡ଼ୁଚି, ଉଠୁଚି, ଛଟପଟ ହେଉଚି ମଣିମାଳା । ନରକର ତୀବ୍ରଜ୍ୱାଳା ଏହାରି ନାମ । ପାପର ପରିଣାମ ଏକୁଇ କହନ୍ତି । ନରକପୁରୀ ବୋଲି ଅନ୍ୟ କେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ କିଛି ଅଛି କି ନାହିଁ, ଏ ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ୱଦେହରେ ବିପଥଗାମୀ ମଣିଷ ଏହି ଭଳି ଭାବରେ ଛଟପଟ ହୁଏ ଓ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗକରେ ।

ବିଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣଟାକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ସନ୍ତାନ-ବିଧୂରା ମଣିମାଳା ଟଳି ଟଳି ଆଗକୁ ପାଦ ପକାଇଲା । କୁଲି ପଚାରିଲା—ଗାଡ଼ି ଡାକେ ମା ! କୁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ହଁ, ଯିବ । ଠିକ୍ ପଚାରିଚୁ, କୁଆଡ଼େ ଯିବ । ଶାନ୍ତି ନିକେତନ । ଗାଡ଼ି ଡାକ । ବେଡ଼ିଂ ଉଠାଇଦେ ।

ଅନ୍ୟମନସ୍କା ମଣିମାଳା । ଭିତରେ ବାହାରେ ହୃଦନର ଅପ୍ରକଟ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ଅସହ୍ୟ ଅଧିରତା । ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟା ମଣିମାଳା କୁଲି ଡାକିଥିବା ଗାଡ଼ିଟି ଉପରକୁ ଉଠି ବସିଲା । କୁଲି ହାତକୁ ଗଣାପୋଛା ନକରି ଟଙ୍କାଟିଏ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ଗାଡ଼ିବାଲା ପଚାରିଲା—କେଉଁଆଡ଼େ ନେବି ମା !

ଶାନ୍ତି ନିକେତନକୁ ଚଲ ।

ପଶ୍ଚିମ ଚକ୍ରବାଳ ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ଯାଉ ଥାଆନ୍ତି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଆକାଶରୁ ବର୍ଣ୍ଣଛଟା ଲିଭି ଲିଭି ଯାଉଚି । ପୂର୍ବ ଗଗନତଳ

ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନ୍ଧକାର ମାଡ଼ି ଆସୁଚି । ମାଳାର ମନ ଭିତରଟା ଅନ୍ଧକାରମୟ । ନଗ୍ନଛିଆ ରାସ୍ତା ଉପର ଦେଇ ଆଉ କେତେଖଣ୍ଡି ଗାଡ଼ି ଆଗିଲ ପିଛିଲ ହୋଇ ଚାଲିଚନ୍ତି । ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଗାଁ । ପବନ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆଗମନୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୁଳବଧୂଙ୍କ ହୁଳହୁଳି ଧ୍ୱନିରେ ପଲ୍ଲୀ ଗଗନ ମୁଖରିତ କରୁଚନ୍ତି । ଗୋଠବାହୁଡ଼ା ଗୋରୁ-ପଲର ଗୋଧୂଳି ନଭ ନଭ ଗଲାଣି । ନୀଡ଼ ବାହୁଡ଼ା ପକ୍ଷୀଗଣ ଡକା-ଡକି ହୋଇ ବସା ଅଭିମୁଖରେ ଲେଉଟି ଯାଉଚନ୍ତି । ସାନ ପିଲାଙ୍କ ହାତଧରି କେଉଁଠାରେ ମା, କେଉଁଠାରେ ବାପା ଚଲାଇ ଚଲାଇ ନେଉଚନ୍ତି । ହାଟ ଫେଉଟା ମାଆ କୋଳରେ ଛୋଟ ଶିଶୁ ଝୁଲି ଝୁଲି ଯାଉଚି; ଅନଭ୍ରୂଣ୍ଡ ଢୁଲୁମି ଢୁଲୁମି ଆଖି ବୁଜି ଦେଇଚି । ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ଏକୁଟିଆ ବସି ବସି ଏକ ମନରେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖି ଯାଉଚି ମଣିମାଳା । ବାଉଳା ମନ ଭିତରେ ରବିର ସାନ ବେଳର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ହୋଇଯାଉଚି । କାନ ଭିତରେ ଶୁଭିଯାଉଚି ରବିର ସାନ ଦିନର ଡାକ—ମାଆଁ, ମାଆ, ମାଆ !

ମାଳାର ବକ୍ଷ ବିଦାରି ଆଖି ଦୁଇଟି ଦେଇ ଝରିପଡ଼ୁଚି ଅନର୍ଗଳ ଲୋତକଧାରା । ଅତି ବିକଳରେ ମଣିମାଳା ରହି ରହି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛାଡୁଚି ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକୁଚି ହେ ପ୍ରଭୁ ! ପୁଅ ମୋର ଭଲରେ ଥାଉ । ତାପରେ ଡାକୁଚି ହେ ଗାଡ଼ିବାଲା ! ଚଞ୍ଚଳ ଚଲା । ବେଗି ବେଗି ଅଡ଼େଇ ଚାଲ ।

ସଞ୍ଜ ସାତଟା ବେଳକୁ ଗାଡ଼ିବାଲାଟି ଖୋଜି ଖୋଜି ଅଧ୍ୟାପକ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ରଉଧୁରୀଙ୍କ ବସା ସାମନାରେ ଗାଡ଼ି ଅଟକାଇଲା । ସ୍ନେହମୟୀ ବାହାରକୁ ଆସି ଦେଖିଲେ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଲୁଅ ଭିତରେ ଟଳି ଟଳି ନାରୀମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଚି । ଚାଲି ପାରୁନାହିଁ, ଗାଡ଼ି

ବାଲ୍ଟର ହାତଧରି ବରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଉଠୁଚି । କଥା କହିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠରେ ପଚାରୁଚି—ଏଇ କଅଣ ବସୁଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କର ବସା ?

ସ୍ନେହମୟୀ କାବାହୋଇ ଗୃହିଁଲେ । ସତେକି ପ୍ରେତ ମୂର୍ତ୍ତିଟାଏ ଉଠି ଆସୁଚି ଏମିତି ବେଶରେ । ଏଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ମଣିମାଳା ଯେ ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିପାରେ ସେ କଥା ସେ କଳ୍ପନା ହିଁ କରିପାରି ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ କଳ୍ପନାରେ ମଣିମାଳା ମଦାଳସୀ, ରୂପବନ୍ତୀ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବନ୍ତୀ, ଧନପତିର ଲଳନା, ସର୍ବାଳଙ୍କାର ଭୂଷିତା ହୋଇଥିବାର କଥା । ମାତ୍ର ଇଏ କିଏ ? ପଚାରିଦେଲେ—ଆପଣ କିଏ ? ପଚାରି ପାରେ କି ?

ମୁଁ, ମୁଁ…

କହୁ କହୁ ମଣିମାଳାର କଣ୍ଠ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯାଉଚି, ସ୍ୱର ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସୁଚି । କିଛି ସମୟ ବିଶ୍ରାମନେଇ ଛେପ ଗିଳି, କଣ୍ଠ ନାଳୀ ସଜଳ କରି ସେ କହିଲା—ମୁଁ ମଣିମାଳା । ରବି ମୋର ପୁଅ ।

ଆଗକୁ ଲଇଁ ପଡ଼ି ଗୃହିଁଦେଇ ସ୍ନେହମୟୀ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ସତ କହୁଚି ନା ମିଛ କହୁଚି । ମଣିମାଳା ଏଙ୍କର ନାଁ ? ସାଧା ଧୋତି ଖଣ୍ଡେ ଦେହରେ । ନିରାଳଙ୍କାର ବିଧବା, କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗୀ, ଦୁର୍ବଳା କଙ୍କାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ପରି ଠିଆହେଲାବେଳକୁ ଟଳି ପଡୁଚି; ଏଇ ତେବେ ମଣିମାଳା ?

ଠିଆ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ମାଳା । ଖୁଣ୍ଟଟାକୁ ଧରିପକାଉଚି । ହାତଟାକୁ ତାରି ଧରିନେଇ ସ୍ନେହମୟୀ କହିଲେ—ଆସନ୍ତୁ

ଭିତରକୁ । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଘର ଏଇ । ଆପଣ କଲିକତାରୁ ଆସିଲେ ? ବିକ୍ରମ ବାବୁଙ୍କ ଘରୁ ?

ଆପାତତଃ, କଟକରୁ । କଲିକତା ଛାଡ଼ିବାର ତିନ ଦିନ ହେଲା । ମୋ ରବି କାହିଁ ? କେଉଁଠି ଅଛି ? କଅଣ ହୋଇଚି ତାର ?

ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟିଏ ଟାଣି ସ୍ନେହମୟୀ ମଣିମାଳାଙ୍କୁ ମେଲାଘର ଭିତରକୁ ନେଇଯାଇ କନାର ଇଜିଚଉକି ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ବସାଇ ଦେଲେ ।

ରବି କାହିଁ ମା, ମୋ ରବି ?

ବସନ୍ତୁ । ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତୁ । ରବି ଆସିବ—ଦେଖିବେ ।

ରବିକି ଦେଖିବି ? କେତେବେଳେ ? କୁଆଡ଼େ ଯାଇଚି ସେ ?

ମାଳାର ପ୍ରଶ୍ନ ଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଅସମର୍ଥା ସ୍ନେହମୟୀ ପ୍ରଥମେ ପାଣି ଗିଲାସେ ଆଣି ମାଳା ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ ଆପଣ ତୃଷାର୍ତ୍ତ, କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ବୋଲି ମନେ ହେଉଚି । ବସନ୍ତୁ । ପାଣି ଟିକେ ପିଅନ୍ତୁ । ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତୁ । ଏତେ ଅଧୀର ହେଉଚନ୍ତି କାହିଁକି ? ରବିକୁ ମୁଁ ଡକାଇ ପଠାଇବି । ସେ ଆସିବ ।

ପାଣି ଗ୍ଲାସ୍‌ଟା ଧରି ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସଟିଏ ଟାଣି ମଣିମାଳା ଓଠ ପାଖକୁ ନେଇ ପଚାରିଲେ—ଭଲ ଅଛି ତ ସେ ?

ଅଛି—ଭଲ ଅଛି ।

ପାଣି ଟିକେ ପିଇଲେ ମଣିମାଳା । ଓହୋ ! କେଡ଼େ ଶୋଷ ହେଉଥିଲା ! ତିନ ଦିନର ଉପବାସ, ଅନିଦ୍ରା, ପରିଶ୍ରମ ଓ

ଉଦ୍‌ବଜ୍ଞତା ପରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ସେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ପୁଅକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆକଣ୍ଠ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରବି କାହିଁ ?

ସ୍ନେହମୟୀ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଗୃହା କପେ ଧରି ହସି ହସି ପାଖକୁ ଆସି କହିଲେ—ଟିକେ ଚ ଖାଇ ନିଅନ୍ତୁ ।

ଢୋକେ ଦିଢୋକ ପାଟିକି ନେଇ ମଣିମାଳା ସନ୍ଦେହ ଓ ଅବିଶ୍ୱାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନରେ ସ୍ନେହମୟୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ଉଭୟେ ପରସ୍ପର ପାଖରେ ଅପରିଚିତା । ଆଜି ଏଇ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ । ମଣିମାଳା ସ୍ନେହମୟୀଙ୍କ କଥା ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁନାହାଁନ୍ତି । ପଚାରିଲେ—ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କାହାନ୍ତି ?

ସଭାକୁ ଯାଇଚନ୍ତି । ଟିକିଏ ପରେ ଆସିବେ ।

ଶାନ୍ତି ନିକେତନରେ ପ୍ରାୟ ନିତି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସଭା, ସମିତି ଲଗିରହିଥାଏ । ଧୀରେ ଧୀରେ ମାଳା ଅସୁସ୍ଥ ହେଉଚି । ମାତ୍ର ସ୍ନେହମୟୀଙ୍କ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଆସୁନାହିଁ । ରବିକୁ ଡକାଇବା ନିମନ୍ତେ କାହାରିକୁ କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ପଠାଉ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? କଥା କଅଣ ?

ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଆସିଲେ । ମଣିମାଳା କାବା ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।

ନମସ୍କାର; ରବି ମୋର କାହିଁ ?

କି ଉତ୍ତର ଦେବେ ହଠାତ୍ କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି ଅଧ୍ୟାପକ ।

ମୁଁ ରବିକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଦୌଡ଼ି ଆସିଚି । ଆପଣ ମୋତେ ହତାଶ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମିଛ କହି ଭୁଲାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ—ସତ କହିବା ଅବଶ୍ୟ ଠିକ୍, କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ମିଛ କହିଲେ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଜଣେ ମହାପ୍ରାଣୀର ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମିଛଟାଏ କହିଦେବା ବରଂ ଠିକ୍ ହେବ । କହିଲେ—ରବି କାଲି ଆସିବ । ବୋର୍ଡିଂରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅଛି ।

ମୁଁ ତା ପାଖକୁ ଯିବି । ତାକୁ ଦେଖି ଆସିବି ।

ବସନ୍ତୁ । ଅଧୀର ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସୁସ୍ଥ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ରବିକି ଖୋଜିବାକୁ ?

ରବି ନାହିଁ ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ । କଟକ ଯିବବୋଲି ଲେଖିଥିଲା । କଟକ ତ ଯାଇ ନାହିଁ ? ଭାଇ କହିଲେ—"ରବି ଆସିନାହିଁ ।" ଭାଇଙ୍କ କଥା ଉପରେ ମୋର ଅବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ ।

ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଶତଚେଷ୍ଟା କଲେ ଭୁଲାଇବାକୁ, ମାତ୍ର କିଛି ଫଳ ହେଲାନାହିଁ । ଶେଷକୁ କହିଲେ ଆପଣ ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତୁ, କାଲି ସକାଳୁ କହିବୁଁ ।

ରବି ତେବେ ନାହିଁ ! ମୋ ପୁଅ ନାହିଁ ? ମୋ ଧନ ଗୁଡ଼ି ଗଲି ଯାଇଚି !!

ଇଜି ଚେୟାର୍ ଉପରେ ପଛକୁ ଢଳିପଡ଼ିଲେ ମାଳା । ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୁର୍ବଳ ଶରୀରଟା ଥରିଉଠି ନିସ୍ପନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ମାଳା ବେହୋସ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁହେଁ ଯାକ ପାଣି ଆଣି ଛିଞ୍ଚା

ଛୁଇଁ କରି ଚେତନା ଫେରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଅଦୂରରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଥାଆନ୍ତି । ସେ ଆସି ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍ ଦେଲେ । ଅଭୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମାଳା ରାତିଟି ସାରା ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଲା । ସକାଳ ନଅଟା ବେଳକୁ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲା ଯେ ରବି କଠକ ଯାଇନାହିଁ । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ତିନିଦିନ ରହିଲା ପରେ ଅତି ବିଚଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଲେଖି ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ଥୋଇଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଇଛି । ଖବର ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସୁସ୍ଥ କାତର ମଣିମାଳା ପୁଣିଥରେ ଜ୍ଞାନ ହରାଇଲା । ଷ୍ଟ୍ରେଚର୍ ଗାଡ଼ିରେ ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରମର ବ୍ରତୀ ବାଳକ କେତେ ଜଣ ହାସପାତାଳକୁ ବହିନେଇଗଲେ ।

× × ×

ଚାକରାଣୀ ହାତରେ ଉଷସୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କାର ନୋଟ୍ ଧରାଇ ଦେଇ ବାଇବାତୁଳ ପରି ବିକ୍ରମ ବାବୁ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଆଡ଼େ ଧାଇଁଲେ । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ଶୁଣିଲେ— ମଣିମାଳା ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ ହାସପାତାଳରେ ପଡ଼ିଛି ଏବଂ ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ରବି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇଛି । ରବିର ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଆଣି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଦେଖାଇଲେ । ସେ ଲେଖିଛି—

ଗୁରୁଦେବ,

ଆପଣ ମୋର ପିତୃସମାନ । ମାଆ ମୋତେ ପୁଅଠାରୁ ବଳି ସ୍ନେହ କରିଚନ୍ତି । ତିନି ଚାରିଦିନ ଭାବିଲା ପରେ ମୁଁ କାହିଁକି ମନେ ମନେ ସ୍ଥିରକଲି ଏ ମୁହଁ ଆଉ କାହାରିକି ଦେଖାଇବି ନାହିଁ । ମାଆ ମୋର କଳଙ୍କିନୀ, ଅନ୍ନଦାତା ମୋର ଭ୍ରଷ୍ଟଚରିତ୍ର । ଦେବତା ହେଲେବି ସେ ଚରିତ୍ରହୀନ । ଅନାଥା ମାଆକୁ ମୋର ସୋହାଗର

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଶିକୁଳିରେ ବାନ୍ଧି ଚରିତ୍ରହୀନତାର ପଙ୍କିଳ ପଥକୁ ଓଟାରି ନେଇଛନ୍ତି ସେ । କୁଳ କଳଙ୍କିନୀ ମାଆ ମୋର ପରମ ଶତ୍ରୁ । ମୁଁ ବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ପୁତ୍ର । ମାତ୍ର ମାଆମୋର ମଣିମାଳା ରାୟ । ଅସହ୍ୟ ! ଘୃଣ୍ୟ, ଜଘନ୍ୟ କଳଙ୍କ । ମାଆ ମୋର ମରିଚି ବୋଲି ଜାଣିଲି । ମୁଁ ବି ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ପାଖରୁ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ କେଉଁଆଡ଼େ ପଳାଇଯାଇ ଲୁଚି ରହିବାକୁ ଚାହେଁ । ଏ ଜୀବନରେ ମାଆ ସଙ୍ଗରେ ମୋର ଆଉ ଦେଖା ହେବନାହିଁ । ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ କଳଙ୍କିତ ମୁଖ ମୁଁ ଦେଖିବାକୁ ଚାହେଁନା । ଧନ ଗର୍ବରେ ଗର୍ବିତ ହୋଇ ଦରିଦ୍ର ଅନାଥାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦ ଚରିତ୍ର ଓ ମାନସମ୍ମାନ ସେ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଛନ୍ତି । ପବିତ୍ର ଅଧିକାରୀ ବଂଶରେ ସେ କାଳିମା ବୋଳି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ମୋର ପରମ ଶତ୍ରୁ । ସେ ତସ୍କର ନରାଧମଠାରୁ ମୁଁ ଦୂରକୁ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ଆପଣ ଉଭୟଙ୍କର ସ୍ନେହଋଣ ମୁଁ ଜୀବନରେ ସୁଝି ପାରିବି ନାହିଁ । ଇତି ।

ସ୍ନେହାଧୀନ

ରବି ନାରାୟଣ ।

ପଢ଼ିସାରି ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟିଏ ଟାଣି ବିକ୍ରମ ବାବୁ ଲଜ୍ଜା ଓ ଘୃଣାରେ ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତିଲେ । ମନ ଭିତରେ ବାରମ୍ବାର ରବିର ଲେଖାଟା ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଲା—ତସ୍କର, ନରାଧମ । ନରାଧମ—ତସ୍କର । ଅନାଥାର ଚରିତ୍ର ଓ ମାନ ସମ୍ମାନ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଛନ୍ତି ସେ । ଗୋଟେ ଦରିଦ୍ର ପିଲାଟି ଆଜି ନୈତିକତାର ଚାବୁକ ମାରି ଚାଲି ଯାଇଚି । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁଆଡ଼କୁ ବିକ୍ରମବାବୁ ଚାହିଁ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି ବରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଆସିଲେ । ଙ୍ଗରବରେ ପାହାଚ ତଳକୁ ପାଦ ପକାଇ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲେ । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଚାଲି ଆସି ପଚାରିଲେ—କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛନ୍ତି ?

କିଛି ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ହାତଯୋଡ଼ି ନମସ୍କାରଟିଏ କରି ସେ ସଡ଼କ ଉପରକୁ ଆସି ଚାଲିଚାଲି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ମନ ଭିତରେ ବାରମ୍ବାର ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠୁଚି—ଦସ୍ୟୁ, ତସ୍କର, ନରାଧମ, ବର୍ବର, ଭ୍ରଷ୍ଟ, ଚରିତ୍ରହୀନ, ପଶୁ, ରାକ୍ଷସ ।

ହାସପାତାଳର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଭିତରକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମଣିମାଳାର ଶଯ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଛିଡ଼ାହେଲେ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ଡରମାଡ଼ୁଚି । ମାଳାର ହାତଟାଏ ଧରି ପକାଇବାକୁ ହାତ ଯାଉନାହିଁ । ଅପରାଧୀ ବିଚାରବେଦୀ ତଳେ କାତର ନୟନରେ ରାୟ ଶୁଣିବା ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରିଚି । କିନ୍ତୁ ରାୟ ଦେବ କିଏ ? ରାୟ ତ ଦେଇ ଯାଇଚି ଯୁବକ ରବିନାରାୟଣ ।

ଦୁର୍ବଳ ଶରୀରଟାକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ଆଡ଼କୁ ଘୁରାଇ ମାଳା ଆଖିମେଲି ଚାହିଁଲା । ଦେଖିଲା ବିକ୍ରମବାବୁ ଅପରାଧୀଟି ପରି ନିର୍ବାକ୍ ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ପଚାରି ଦେବାକୁ ମାଳାର ମୁହଁ ଖୋଲୁନାହିଁ । ବିକ୍ରମବାବୁ ଏକା ଦୋଷୀ ନୁହନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସାଥୀ । ବିକ୍ରମବାବୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତ ବଢ଼ାଇ ମାଳାର ହାତଟିକି ଧରିଲେ । ଦୀର୍ଘକାଳ ନୀରବରେ ବିତିଲା ପରେ ମଣିମାଳା କହିଲେ—ଆଜି ମୋତେ ଛୁଅଁ ନାହିଁ । ମୋର ସଂସାର ଛାରଖାର ହୋଇଗଲା । ସ୍ୱାମୀ ଗଲା, ପୁଅ ଗଲା, ଘରଦ୍ୱାର ଗଲା, ମାନ ସମ୍ମାନ ଗଲା, ଚରିତ୍ର ଗଲା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଗଲା, କୁଳଥଳ ଗଲା । ସବୁତ ସାରିଲ ତୁମେ—ଆଜି ମୁଁ କେଉଁଠି କାହା ପାଖରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବି ?

ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ ମାଳା ! ସବୁ ଅପରାଧ ମୋର । ଅକ୍ଷମଣୀୟ ଅପରାଧ ଲାଗି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ କରିବି ମାଳା !

ହାତଟିକୁ ମୁକ୍ତ କରନେଇ ମଣିମାଳା କହ୍ତ ଲେଉଟାଇଲା । ଭୁଲ ତ ସବୁ ମଣିଷ ଜୀବନରେ ହୁଏ, ହୋଇଯାଏ । ମାତ୍ର ଏଭଳି ଭୁଲ୍ ପାଇଁ କଭଳି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ତା କିଏ କହିବ ? ଅବାଟରେ ଏତେଦୂର ଆଗେଇ ଆସିଲା ପରେ ବାଟଘାଟ ତ କିଛି ଲୁଆଡ଼େ ଦିଶୁନାହିଁ । ଫେରିବାର ବାଟ କାହିଁ କେଉଁ ଦିଗକୁ ? ମଣିଷର ଚଲାବାଟ ଉପରେ ଚହଲମନ ଭ୍ରମଜାତ କରାଏ । ଭ୍ରମରୁ ଜନ୍ମଲଭେ ସ୍ଖଳନ । ସ୍ଖଳନରୁ ପତନ । ପତନ ପରେ ଉଠିବାର ଉପାୟ କିଏ ବତେଇଦେବ ହେ ?

ତୁମେ ମୋତେ ଛୁଅଁନାହିଁ ବହ୍ନମବାବୁ ! ଧନ ଦୌଲତ ନେଇ ତୁମେ ତୁମର ବାଟ ଦେଖ । ସଂସାରର ବାଟଧରି ମୁଁ ଚାଲିଚି ଧ୍ୱଂସ ଆଡ଼କୁ, ହୁଏତ ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ି ଶୁଦ୍ଧହେବି, ନୋହିଲେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ଏ ଅପବିତ୍ର ଦେହଟାକୁ ବିଲୁଆ କୁକୁରଙ୍କ ମୁହଁଆଡ଼କୁ ନିକ୍ଷେପ କରିଦେଇ ଚାଲିଯିବି । ମନ ମୋର ଅପବିତ୍ର ହୋଇଯାଇଚି, ଶରୀର ମୋର କଳୁଷିତ ହୋଇଯାଇଚି । ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିରୟ ସଞ୍ଚମ ହରାଇ କଳାମୁହାଁ ବାନର ପାଲଟିଯାଇଚନ୍ତି । ପବିତ୍ର ଆତ୍ମା ମୋର କଳଙ୍କିତ କାୟାଟାକୁ ଛାଡ଼ି ଅମରଧାମକୁ ଚାଲିଯାଉ, ଏତିକି ମୋର କାମନା । ଭୁଲିଯାଅ ମୋତେ ବହ୍ନମବାବୁ ! ଅବାଟ ଛାଡ଼ି ବାଟ ଧର । ଧାଇଁ ଆସିଚ ବୋଧହୁଏ ମୋତେ ଲେଉଟାଇ ନେବାକୁ । ମାତ୍ର ମୁଁ ଆଉ ଫେରିବି ନାହିଁ । ରୁକୁଣା ରଥ ଅଣଲେଉଟା ବୋଲି ଜାଣିବ ।

—୧୪—

ରାତ ସେତେବେଳକୁ ନଅଟା ହେବ । ଘରଆଡ଼ ଶୁନଶାନ୍ ହୋଇ ଆସିଲଣି । ଧୀରେ ଧୀରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀଙ୍କ କୋଠରୀ ଭିତରକୁ ପଶିଆସି ଠିଆହେଲା ଶଙ୍କର । ବିକ୍ରମବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ । ହାତରେ ତାର ପିସ୍ତଲଟାଏ । ମାଆଙ୍କ ଖଟ ଉପରେ ବସିଥିବା ରଘୁନନ୍ଦନର ଛାତି ଆଗକୁ ପିସ୍ତଲ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ଧୀର ଏବଂ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲା—ଇଷ୍ଟଦେବ ସ୍ମରଣ କର ପାପିଷ୍ଠ, ନରାଧମ, କୁକୁର !

ଖଟରେ ଆରକଡ଼ ଦେଇ ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ି ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ମା ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ । ଲଜ୍ଜାରେ ଏତେଟିକେ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଆପଣାକୁ କେଉଁଠାରେ ଲୁଚାଇ ଦେବ ସେଇକଥା ଭାବି ପାଗଲ ପରି ସେ ଧାଇଁ ଯାଉଛି ଦୁଆର ଆଡ଼କୁ । ବାହାରେ କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପିସ୍ତଲ ଆଗେଇ ଧରି ଦ୍ୱାରବନ୍ଧରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛି କଙ୍କର, ଶଙ୍କରର ସାନଭାଇ । ପଳାଇ ଯିବାପାଇଁ ବାଟ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚ ଖଟ ତଳକୁ ଗଳିଯାଇ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିବାକୁ ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ।

କୁକୁର, ପିଶାଚ, ବିଶ୍ୱାସଘାତକ, ପଶୁ ! ଏ ଫଟୋଆଡ଼କୁ ଥରେ ଅନାରେ ରଘୁନନ୍ଦନ !

ବାଁ ହାତରେ ପକେଟରୁ ଫଟୋ ଖଣ୍ଡେ କାଢ଼ି ରଘୁନନ୍ଦନ ସାମନାକୁ ଦେଖାଇଲା ଶଙ୍କର । ଧର୍ମଶାଳା ଭିତରେ ଦୁଇଜଣ ଲଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଜଣେ ନାରୀ ଓ ଆର ଜଣକ ପୁରୁଷ । ପୁରୁଷଟି ରଘୁନନ୍ଦନ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଦୁଇ ପୁଅ, ଶଙ୍କର ଓ କଙ୍କର ମେନେଜରର ଗତିବିଧି ଅନେକଦିନୁ

ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବିଭତ୍ସ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କର ଭିତରୁ କେହି ଲୁକ୍କାୟିତ ଭାବରେ ଫଟୋଖଣ୍ଡିଏ ଉଠାଇ ଆଣିଛନ୍ତି । କୁଳକଳଙ୍କିନୀ ଚରିତ୍ରହୀନା ମାଆ ଉପରେ ସେମାନେ ନିଆଁବାଣ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ପିସ୍ତଲଧରି ବିଦ୍ରୋହୀଯାକ ଆଜି ଧାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସଘାତୀ ଓ ମେନେଜରଙ୍କୁ ମାରିଦେବାପାଇଁ । ରାଜ ନଅର ପରି ନଅର ଭିତରେ କେଉଁ କୋଣରେ କଅଣ ହେଉଛି ତାର ଖବର ବାହାରକୁ ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ । ବୟସ୍କ ଓ ଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭ୍ରଷ୍ଟା ଜନନୀଠାରୁ ଶତ୍ରୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।

ଫଟୋ ଆଡ଼କୁ ଥରେ ଆଖିବୁଲାଇ ରଘୁନନ୍ଦନ ଥର ଥର ହୋଇ ଥରଥରି ତଳକୁ ଆସିଲା । ଲମ୍ବ ହୋଇ ଶଙ୍କରର ପାଦତଳେ ଲମ୍ବିଗଲା । ପାଟିରୁ ତାର ବଚନ ବାହାରୁନାହିଁ । ସିଂହ ଗୁହାରେ ଶୃଗାଳ । ସିଂହଶିଶୁ ସିଂହ ବିକ୍ରମରେ ଆଜି ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସିଛି । ଶଙ୍କରର ଦି ଆଖିରୁ ନିଆଁ ଝୁଲ ଝଡ଼ିପଡ଼ୁଛି । କ୍ରୋଧରେ ଅଙ୍ଗ ତାର ଥର ଥର ହୋଇ ଥରୁଛି । ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଷା ପାଉନାହିଁ ମନର ରାଗକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ପ୍ରକାଶକରିବା ପାଇଁ ।

ରକ୍ଷାକର ଶଙ୍କର ବାବୁ ! ହୁକୁମର ଚାକର ମୁଁ । ଅପରାଧ ମୋର ନୁହେଁ ।

ଅପରାଧ ମୋର ନୁହେଁ ? ହୁକୁମର ଚାକର ? ନିକମ୍ମା ବଦମାସ୍ ହାରାମଜାଦା । ନିକମ୍ମା ଅନ୍ଧ । ଆଉଦିନେ ଏ ଦୁଆର ମାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ । କୁକୁର ଆସି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବସୁଛି । ଉଠ କହୁଛି । ଅଫିସ୍ ଛାଡ଼ି ଦେଇଦେ । ଲୁହା ସିନ୍ଦୁକର କାଠି ଦେ ମତେ । ମୁଁ ମୋର ସମ୍ପତ୍ତି ବାନ୍ଧି ବୁଝିବି । ତୋପରି ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ବର୍ବର ମୋର ଲୋଡ଼ାନାହିଁ ।

ଠିଆ ଠିଆ ଜୋତା ମିଶା ଦ'ଗୋଇଠା କସିଦେଲେ ଶଙ୍କର, ରଘୁନନ୍ଦନର ପିଠି ଉପରେ । ଆହୁରି ଗୋଇଠାଏ । କୁକୁର ପରି କେଁ କେଁ ହୋଇ ମେନେଜର ସାହେବ ପକେଟରୁ ସବୁ ଗୃବ କାଟିତକ କାଢ଼ିଦେଇ ଟଗ୍ରେରଙ୍କପରି ବାଡ଼ବାଟେ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ବାଟ ଓଗାଳିଲେ କଙ୍କର । ଶଙ୍କର କହିଲେ—ଗୁଡ଼ଦେ !

କଙ୍କର ବି ଗୋଇଠାଏ ମାଇଲେ । ଧୂସୁରପରି ପଡ଼ିଉଠି ସଅଁ ସଅଁ ହୋଇ ରଘୁନନ୍ଦନ ବାଡ଼ପଟ ଗଳବାଟ ଦେଇ ବାହାରକୁ ପଳାଇ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ।

ଖଟତଳେ ମାଆ । ଜାକି ଜୁକି ହୋଇ ମେଦ ପିଣ୍ଡୁଳା ପରି ପଡ଼ିରହିଛି ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ । ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁଅଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ନିଜର ଭ୍ରଷ୍ଟତା ଧରା ପଡ଼ିଯାଇଛି । ମନେ ମନେ ସେ କହୁଛି—ଫାଟିଯା ବସୁମାତା ! ପଶିଯାଏଁ ତୋର କୋଳରେ । ଏ ମୁହଁ ମୁଁ ଦୁନିଆକୁ ନ ଦେଖାଏଁ ।

କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ପାପୀ ପାଇଁକି ବସୁମତୀ ଦ୍ୱିଧା ହୋଇନଥିଲେ ? ଠିଆ ହୋଇ ରାଗରେ ଜଳିଉଠୁଛି ଶଙ୍କର । କଙ୍କର ବି ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଆସିଲେଣି । କହିଲେ—ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବା ଆଗରୁ ମାଆ, ତୋର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ନାହିଁ ? ମୃତ୍ୟୁ ବି କଅଣ ତୋତେ ଘୃଣା କରୁଛି ? ଜୁଉଁନାହିଁ ? ବଡ଼ ଲୋକର ସ୍ତ୍ରୀ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ କୁଳର ବୋହୂ, ବୟସ୍କ ସନ୍ତାନର ମାଆ । ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଭଲ ମନ୍ଦକୁ ତୋର ଟିକିଏ ମାତ୍ର ବିଚାର ହେଲା ନାହିଁ ମା ! ଏଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମରିପାରୁନାହୁଁ ? ଖଟତଳେ ଲୁଚିରହିଛୁ ନେଧି କୁକୁର ! ବାହାରି ଆ, ମୁଁ ତତେ ଗୁଳିକରି ମାରି ଦିଏଁ । କୁଳର କଳଙ୍କ ଦୂରହେଉ ।

ସାନ ଭାଇର ହାତଧରିଲା ଶଙ୍କର । କହିଲା—ନାରୀ ଅବଧ୍ୟା । ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ମୁଁ ତାକୁ ଦେବ ନିଶ୍ଚୟ । ତୁ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହଉଛୁ ।

ସାନଭାଇ ବଡ଼ଭାଇର ହାତଭିତରୁ ନିଜ ହାତଟାକୁ ଛଡ଼ାଇ-ନେଇ କହିଉଠିଲା—ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଥିଲେ, ମନେଅଛି ଭାଇ ! "ହନ୍ତବ୍ୟେ ପିତରଂ ବୃଦ୍ଧଂ କୈକେୟ୍ୟାଂ ଶକ୍ତମାନସଂ" ।

ସ୍ତ୍ରୈଣତା ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ ବାପାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମାରି ଦେବାକୁ ବସିଥିଲେ । ଇଏତ ଅତିଶୟ କଥା !

ସାନଭାଇର ହାତଟାକୁ ଜୋର୍‌ରେ ଭିଡ଼ିଧରି ବାହାରକୁ ଆଣି ଶଙ୍କର କହିଲା—ଥାଉ; ସେଇ ଘରେ କାରାରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଉ ପାପିୟସୀ ।

ବାହାରୁ ଶିକୁଳି ଲଗାଇ ତାଲା ଠୁକିଦେଲା ଶଙ୍କର ।

ନଖାଇ ନପିଇ ଛଟପଟ ହୋଇ ଶୁଖି ଶୁଖି ମରୁ ଥାଉ ସେ ଘରେ ନାରକୀ, ପିଶାଚୀ । ଆମପରି ସନ୍ତାନର ମାଆ ହୋଇ, ଏତେବଡ଼ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧୀଶ୍ୱରୀ ହୋଇ ସାମାନ୍ୟ ଗୃହର କୁକୁର ସାଙ୍ଗରେ ପ୍ରଣୟଲିପ୍ତ ରହିଛି । କୁଳ କଳଙ୍କିନୀ, ବାରନାରୀ, କୁଳଟା ରାକ୍ଷସୀ ! ସେଇଘରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଶଡ଼ି ଶଡ଼ି ମରୁଥାଆ । ପୂତିଗନ୍ଧରେ ପଚି ସଢ଼ି ଯାଉ ତୋ କଳଙ୍କିତ ଶରୀରର ମାଂସମେଦ ।

ଜୋର୍‌କରି ତାଲାଟାଏ ଠୁକିଦେଲା ଶଙ୍କର । କ୍ରୋଧରେ ତାର ସାରା ଦେହ କମ୍ପୁଛି । ମା ଅବଧ୍ୟା । ଛୁଚୁନ୍ଦ୍ରାକୁ ଗିଳିବାକୁ ବସିଛି ନାଗ ସାପ । ଗିଳି ପାରୁ ନାହିଁ, ଛାଡ଼ି ପାରୁନାହିଁ । ଭିତରେ ଭିତରେ ଅସହ୍ୟ ବେଦନା ଅନୁଭବକରୁଛି ନିଜେ ନିଜେ । ଉପରେ ସେ

ଅଞ୍ଚଳରୁ ଦାସୀ, ଗୃକର ସମସ୍ତେ ପଳାଇଯାଇଚନ୍ତି । ପ୍ରଳୟ ଭୟରେ ଥରଉଠିଣ ଆଜି ପ୍ରାସାଦର ଅନ୍ତଃପୁରଗୁଡ଼ିକ । ସଚେତକ ସମସ୍ତେ ମଶହଜ ଯାଇଚନ୍ତି । ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ଅବସ୍ଥାରେ କିଏ କୁଆଡ଼େ ଲୁଚିଛପି ଛଟପଟ ହେଉଚନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ କିଏ ଜଣେ ଚେଣୁ ପଶିଆସୁଚି । ଡାକଲା—କିଏରେ ! ଶଙ୍କର, କଙ୍କର ?

ବାପା । ବିକ୍ରମ ବାବୁ । ତାଙ୍କ ଡ଼ାକ ଶୁଣିଲା ବେଳକୁ ମଧ ଶରୀର ବିଷେଇ ଉଠୁଚି । ସେ ବି ଭୁଲ୍ ନୁହେଁ । ଚରିତ୍ରହୀନା, ଧର୍ମ, ମାମା ହେଲେବି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୁର୍ବଳତା ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ । ଶଙ୍କରର ମନ ବିଦ୍ରୋହ କରିଉଠୁଚି । ଜବାବ ଦେଲା, ସିଂହଶିଶୁ ପରି ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜନ କରି—ହୁଁ । ମୁଁ ଶଙ୍କର । ଆଉ ତୁମେ କିଏ ? ଭ୍ରଷ୍ଟ, ପାପିଷ୍ଠ, ବର୍ବର ! ଏତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସନ୍ତାନର ବାପ ହୋଇ ଏକୁଟାକୁ ନେଇ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଚ । ଏଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ରତ୍ନ ଖଣ୍ଡିକ ଗୃକର ବାକର ଧରି ମଦପିଇ ମାତାଲ । କୁଳ ଗୌରବ ପ୍ରତି ନଜର ନାହିଁ । ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତି ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡଉପରେ କଳଙ୍କର ବୋଝ ଲଦିଦେଇ ଏମାନେ କହିବେ ଆମେ ବାପ ମା । ଜାରଜ ହେବେ କଳଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଆଉ ପିଲାଙ୍କୁ କହିବେ, ବୋଲ ବୋଲ ଶୁଆପରି—

ପିତା ସ୍ୱର୍ଗଃ ପିତା ଧର୍ମଃ ପିତାହିଁ ପରମଂ ତପଃ । ପୁଅ ଚରିତ୍ର ହରାଇଲେ କହୁଚ—କୁଳାଙ୍ଗାର, କୁପୁତ୍ର । ଆଉ ବାପ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ ପୁଅ କଅଣ କହିବ ବତାଇ ଦିଅ । କହିଦିଅ କହୁଚି ।

କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପିସ୍ତଲଟାକୁ ଆଗେଇ ଧରି ବାପାର ଆଗକୁ ଧାଇଁଗଲା ଶଙ୍କର । ଆଜି ସେ ଦିଗ୍‌ବିଦିଗ୍ ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ।

କହି ଉଠିଲା—ମୃତ୍ୟୁ ହେଉ ନାହିଁ ତୁମକୁ ବର୍ବର, ନରାଧମ, ପାପିଷ୍ଠ ! ପିତା ହୁଅ ପଛକେ ତୁମକୁ ସାମାନ୍ୟ କୁକୁରଟା ପରି ଗୁଳିକରି ମାରି ଦେବାକୁ ମନ ହେଉଛି ମୋର । ଆଗେଇ ଆସ । ଛାତି ଦେଖାଇ ଠିଆ ହୋଇଯାଅ । ନୋହିଲେ ଆଜି ଏଇ ରାତିରେ ଏ ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଅ । ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଅ ତୁମର ଏ ସୁଯୋଗ୍ୟା ସହଧର୍ମିଣୀକୁ । ବାପ ମାଆ ବୋଲି ତୁମମାନଙ୍କୁ ଟହ୍ଲା ଦେବାକୁ ଘୃଣା ଲାଗୁଛି । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ, ବ୍ୟଭିଚାରୀ, ବଂଶକଳଙ୍କ, ନରାଧମ ! ଏଇ ଅନ୍ଧକାର ରାତି ମଧ୍ୟରେ ବିଦାୟ ନେଇ । ନୋହିଲେ ତୁମେ ଥାଅ, ଆମେ ଚାଲିଲୁଁ । କିଛି ନେବୁ ନାହିଁ । ଖାଲି ହାତରେ ଚାଲିଯିବୁ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ । କୁଷ୍ଠରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ପିତା ମାତାଠାରୁ ଦୂରକୁ ପଳାଇଯିବା ସନ୍ତାନ ପାଖେ ଶ୍ରେୟ ।

ଫୁଁ ଫୁଁ ନିଶ୍ୱାସ ଟାଣି ପାଖକୁ ଆଗେଇ ଆସି କଙ୍କର କହିଲା—
—ବାପା ତୁମେ ? ନା ଶତ୍ରୁ ! ତୁମକୁ ହତ୍ୟାକଲେ କ୍ଲେଶମାତ୍ର ଅପରାଧ ହେବନାହିଁ ତ । ତୁମ ସମ୍ପର୍କରେ ରହିଲେ ଆମେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ହରାଇବୁଁ । ମନେ କରିଛ ଜନ୍ମ ଦେଇଛ ବୋଲି ଧନ ବଳରେ ତୁମେ ଆମ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ବିବେକବାଣୀ ଉପରେ ଜବରଦସ୍ତି କରିବ ? ଜନ୍ମ ହୋଇ ପଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସତ୍ତା । ଆମର ବି ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ଏବଂ ଭଲ ମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବାର ଶକ୍ତି ଓ ଅଧିକାର ଅଛି । କହିବ କୁପୁତ୍ର; କୁହ, ବାଧା ନାହିଁ । କୁପିତାର ପୁତ୍ର ହେବା ଅପେକ୍ଷା କୁପୁତ୍ର ଆଖ୍ୟା ପାଇବାଟା ବରଂ ଶ୍ରେୟ ।

ଠିଆ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଥରହର ହୋଇ ଥରୁଥାନ୍ତି ବିକ୍ରମ ବାବୁ । [illegible] ନିଜ ଆଜି ବିଦ୍ରୋହ କରିଉଠିଲେଣି । ବାପ ପରି

ବାପକୁ ସେମାନେ ସମ୍ମାନ ଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ବାପାର କଳଙ୍କକୁ ସେମାନେ ଘୃଣାକରି ବସିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଭୁଲ କେଉଁଠି ? ଏଇ କଥା ଭାବି ଭାବି ବନ୍ଧମ ବାବୁ ଧୀର ସ୍ୱରରେ ଡାକଲେ—ଶଙ୍କର, କଙ୍କର ! ସବୁ ମୁଁ ଅଦୃଶ୍ୟରେ ଥାଇ ଶୁଣିଛି, ଆଉ ଦେଖିଛି । ସବୁ କଥାର ମୂଳ ହେଲି ମୁଇଁ । ମୁଁ ଆଜ ବିଦାୟ ନେଇ ଚାଲିଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ମାଆକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ । ଆମେ ଦିଜଣ ଆଜିର ଏଇ ଅନ୍ଧକାର ରଜନୀ ଭିତରେ ଦୂରେଇ ଯିବୁଁ । ଜୀବନର ସବୁ ଭୁଲ୍ ଭ୍ରାନ୍ତି ଲାଗି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଘରଦ୍ୱାର, ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ସଞ୍ଚିତ ଧନ ସମ୍ପଦର ମାଲିକ ଆଜଠାରୁ ତୁମେମାନେ । ତୁମେ ବଡ଼ ହୋଇଛ, ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବାର ଶକ୍ତି ଲଭିଲଣି । ତୁମର ସଂସାର ତୁମେ ତୁଲାଅ । ମଣିଷ ଜୀବନରେ ଭଲମନ୍ଦ, ଭୁଲଭଟକ ଥାଏ । ତାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଇଁ ମାଟିର ମଣିଷ ସଂସାର ତ୍ୟାଗକରେ, ବାନପ୍ରସ୍ଥ ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରେ । ମାଆର ବାନ୍ଧ ଛାଡ଼ିଦିଅ । ତାଲା ଖୋଲିଦିଅ । ସେ ବି ଚାଲୁ ମୋର ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ।

ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ବାପ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ମନର ରାଗ ମନେ ମନେ ଗ୍ରାଣ୍ଠି ହେଉଛି । ଭିତର ଜଳୁଛି, ବାହାର ଥରୁଛି । ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ବହ୍ନିଶିଖା ଭିତରେ ସେମାନେ ଠିଆ ହୋଇ ରହି ଭବିଷ୍ୟତର ଅନ୍ଧକାର ଭିତରକୁ ଆଖି ବୁଲାଉଛନ୍ତି । ହାତର ପିସ୍ତଲ ଶିଥିଳ ହୋଇଯାଉଛି । ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ମମତାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି ରହି ରହି କୁହରି ଉଠୁଛି । ବାପା ଆଉ ମାଆ । ଅପରାଧୀ ଅପରାଧୀନୀ· · ·ସହି ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପାଖରୁ ଅନ୍ତର କରି ଦେବାକୁ ମନ ରାଜି ହେଉନାହିଁ । ଅନ୍ତର ଭିତରୁ ମାୟାର ବାଷ୍ପ ଲୋତକ

ରୂପ ଧାରଣ କରି ବୁନ୍ଦ ବୁନ୍ଦ ହୋଇ ଆଖିପତା ତଳକୁ ଗଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ଶଙ୍କର ଡାକିଲା—ବାପା !

ହୁଁ ।

ଗମ୍ଭୀର ଭାବେ ଠିଆହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବାବୁ ।

ଭିତରକୁ ଯାଅ । ମୁଁ ତାଲା ଫିଟାଇ ଦେଉଛି ।

ପୁଅର ମନ କ୍ଷମାଦେଇ ସାରିଲାଣି । ମାତ୍ର ବାପାର ମନ ନିଜକୁ କ୍ଷମା ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । ଅନୁତାପାନଳରେ ଅନ୍ତର ଜଳୁଛି, ପ୍ରାଣ ସନ୍ତୁଳ ହେଉଛି । ମାଳା ବିଦାୟ ଦେଇଛି ।। ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଚରିତ୍ରହୀନା ଭ୍ରଷ୍ଟାର କଳଙ୍କ ତଳେ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ କାରାଗାର ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଚାରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧକାର । ଭିତର ବାହାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯାଇଛି ।

ଶଙ୍କର ତାଲା ଫିଟାଇ ଦେଲା । କଥା ପଦେ କହିବାକୁ ତାର ଆଜି ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଉତ୍ତେଜନା ଉଭୁରି ଯାଉଛି । ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ବିଦାୟବ୍ୟଥା ବ୍ୟଥିତ ତାର ଅନ୍ତରକୁ ଅଧୀର କରିପକାଉଛି । ବରଣ୍ଡା ଉପରର ପକ୍କା ଖୁଣ୍ଟ କଡ଼କୁ ଲାଗି ସେ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ରାଗ, କ୍ରୋଧ, ଅହଂକାର, ସମ୍ମାନବୋଧ, ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦାଜ୍ଞାନ ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଣିଫାଟି ଆସୁଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ ସାନ ଭାଇ ଶଙ୍କର ଆସି ପାଖରେ ଠିଆହେଲା । ଗୁଳିଭରା ପିସ୍ତଲ ଖାଲିକରି ପକେଟରେ ପୂରାଇଲା । ବଡ଼ଭାଇର ଉପଦେଶ ଅପେକ୍ଷାରେ ଚାହିଁରହିଛି । ଦୁଇଭାଇ ଦେଖିଲେ, ବ୍ରହ୍ମ ବାବୁ ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଲେ । ଅଳ୍ପ ଆଲୁଅ ଭିତରେ ସ୍ତ୍ରୀର ହାତ ଧରି କହିଲେ— ଆସ ଯିବା । ଆଜି ଏ ଘରେ ଆମର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ପବିତ୍ର ବଂଶରେ ଆମେ କାଳି ବୋଲି ଦେଇଛୁ । ମୋର ଭୁଲ ଲାଗି ତୁମେ

ଭୁଲ୍ କରି ବସିଚ । ସବୁ ଭୁଲ୍‌ର ବୋଝ ମୋରି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ । ଆସ ଚାଲ । ପିଲାମାନେ ବଡ଼ ହେଲେଣି । ତାଙ୍କର ଘର ଦ୍ୱାର, ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ସେମାନେ ବୁଝନ୍ତୁ ।

ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀର ହାତଧରି ଟାଣିଟାଣି ବାହାରକୁ ଆଣିଲେ ବିକ୍ରମ ବାବୁ । ଏକ ବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ବାହାର ଫାଟକ ଆଡ଼କୁ ଦୁହେଁ-ଯାକ ଚାଲିଗଲେ । ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । ରାଗ ନାହିଁ । କ୍ଷୋଭ ନାହିଁ । କ୍ରୋଧ ନାହିଁ । ଅଛି କେବଳ ଅନୁଚିନ୍ତା ଓ ଲଜ୍ଜା । ପଛ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ବେଳକୁ ନିଜପ୍ରତି ଘୃଣା ହେଉଚି । ନିଜକୁ ତିରସ୍କାର କରିବାକୁ ମନଟା ଆଗେଇ ଆସୁଚି । ପଛେ ପଛେ ଚାଲି ଚାଲି ଆସି ଶଙ୍କର ଓ କଙ୍କର ଧୀର ନମ୍ରସ୍ୱରରେ ଡାକୁଚନ୍ତି—ବାପା, ବାପା ! କୁଆଡ଼େ ଯାଉଚ ? ଫେରି । ବିଚାର କରି ନିଜର ଭୁଲ୍‌ଟାକୁ ବୁଝ । ରାଗ କ୍ରୋଧରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ଆଉ ଅଧିକ ଭୁଲ୍ କରିବସନାହିଁ ।

କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ବିକ୍ରମ ବାବୁ । ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ ପଳାଇ ଯାଉଚି । ସୁଦୂର କେଉଁ କୋଠରି ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଲୁଚାଇ ରଖିବାକୁ ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ ତାର ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଉଠୁଚି । ଜନ୍ମକଲା ପୁଅମାନେ ଆଜି ତାର କଳଙ୍କ କାଳିମାର ପ୍ରମାଣ ପାଇଯାଇଚନ୍ତି । ଆଉ ଏ ମୁଖ ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଚଳିହେବ ନାହିଁ ! ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପଦୁଟିଏ କଥା କହିବାର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ତାର ନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀ ନିକଟରେ ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତା କରି ସାରିଚି ସେ । ଇତର ନାରୀ ପରି ସ୍ୱାମୀର ପଦସ୍ଖଳନ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରି ନିଜର ସର୍ବନାଶ କରି ସାରିଚି । ଭିତରେ ଭିତରେ ସେ ମରିଯାଉଚି । ସ୍ୱାମୀର ହାତ ଭିତରେ ଟାଣି ହୋଇ ଚାଲିଚି—ସେ ସତେକି ମୃତ ପିଣ୍ଡଟା ଘୋସାରି ହୋଇ ଯାଉଚି !

କଙ୍କର ଡାକିଲା—ବାପା, ଫେରି ଆସ । କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ?

ସେତେବେଳକୁ ରାତି ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା । ନିର୍ବାକ ଭାବରେ ଫାଟକ ଯାଏ ଆଗେଇ ଆସି ବଙ୍କିମ ବାବୁ କହିଲେ—ଡ୍ରାଇଭରକୁ ଡାକ, ଗାଡ଼ି ଆଣୁ ।

ଫାଟକ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିବା ଲୋକଟି ଦୌଡ଼ିଯାଇ ଡ୍ରାଇଭରକୁ ଡାକି ଗାଡ଼ି ଅଣାଇଲା । ବଙ୍କିମ ବାବୁ ଏବଂ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଗାଡ଼ି ଭିତରକୁ ଉଠି ପଛ ସିଟ୍‌ରେ ବସିପଡ଼ିଲେ । କାହାରି ତୁଣ୍ଡରେ କଥା ନାହିଁ । ଆଦେଶ ହେଲା ଚାଲ । କୁଆଡ଼େ ଯିବାକୁ ହେବ ସେ କଥା ପଚାରିବାକୁ ଡ୍ରାଇଭରର ପାଟି ଫିଟିଲା ନାହିଁ । ଯେତିକି ଟିକିଏ ଦେଖିଲା ସେଥିରୁ ସେ ଅନୁମାନ କରିନେଲା—ଭିତରେ ଭିତରେ ପ୍ରବଳ ତୋଫାନଟାଏ ବହିଚାଲିଛି । ଫାଟକ ପାଖରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଦି'ଭାଇ ଶଙ୍କର ଆଉ କଙ୍କର ଆଖି ଲୁହ ପୋଛି ନିର୍ବାକ ଭାବେ ଚାହିଁ ରହିଲେ ମାତ୍ର । ଧୀରେ ଧୀରେ ରାତି ବେଶୀ ହେଲା । ଅନେକ ବେଳୁ ଗାଡ଼ିଟା ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲାଣି । ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଦୁଇଭାଇ ଅନେକ ରାତି ଯାଏ ଅନାଇ ରହିଲେ । କାହାରି ତୁଣ୍ଡରେ କଥାନାହିଁ । ଜଗୁଆଳଟା ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଟାଣି ଚାଲିଛି ଏବଂ ମନେ ମନେ ଭାବୁଛି—ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ବୁଝିବାର ଯୁ' ନାହିଁ କାହାରି । ଭିତରେ ଭିତରେ କୁହାର ଉହା ଜଳୁଥିବ, ପୋଡ଼ି ଖାର ହୋଇ ଯାଉଥିବ, ମାତ୍ର ବାହାରକୁ କିଛି ଜଣା ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

—୧୪—

ହାସପାତାଳରୁ ଫେରିଆସି ମଣିମାଳା ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ବିଶ୍ରାମ କରୁଛନ୍ତି । ସକାଳ ଆଠଟା ହେବ । ବାହାର ବରଣ୍ଡାରେ ଇଜିଚେୟାର୍ ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ବସି ବସି ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଗର ବଗିଚ୍ଛଟି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି ମାଳା । ପାଖରେ ସ୍ନେହମୟୀ । ତାଙ୍କ ମନରୁ ଘୃଣାଭାବ ଦୂରେଇ ଗଲାଣି । ମାଳାର ଦୁଃଖରେ ସେ କାତର ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସ୍ୱଳ୍ପଭାଷିଣୀ ମାଳା; ହସନାହିଁ ମୁହଁରେ, ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ସଦାବେଳେ ଚିନ୍ତିତ-ବ୍ୟଥିତ। ଅନ୍ତର ଭିତରେ ତୀବ୍ର ଅନୁଶୋଚନା । ପୂତବଧୂର ଜନନୀର ପ୍ରାଣ ଅହରହ ଛଟପଟ ହେଉଚି । ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲଗି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୀତ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି। ଦିନେ ସେ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ—ମୁଁ ତ କେତେବେଳେ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯିବି ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ । କାହିଁକି ଆପଣ ମୋତେ ବନ୍ଧନରେ ପକାଇଲେ ?

ହସି ହସି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କହିଲେ—ଅବଲମ୍ବନ ବିହୀନ ଜୀବନ ଦୁର୍ବିସହ ହୋଇପଡ଼େ ମାଳାଦେବି ! ରବି ନିଶ୍ଚୟ ଫେରି-ଆସିବ । ଆପଣ କଣ ମନେ କରନ୍ତି, ଆମର ଏତେ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସେ ତୁଚ୍ଛ କରିଦେବ ?

ମାଳା ଚାହୁଁଚି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ – ଚାହିଁ ରହୁଚି । ଭାବୁଚି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କେତୋଟି ଦିନ ମାତ୍ର ରବିକି ସ୍ନେହ କରିଛନ୍ତି । ସେତିକରେ ଯଦି ତାଙ୍କ ମନରେ ଅଧିକାରର ଏତେ ବଳିଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମି ଯାଇଛି, ତେବେ ପେଟରୁ କାଢ଼ି ମଣିଷ କରି ମୋର କଅଣ କିଛି ଆଶା, ଆଶ୍ୱାସନା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ?

ପ୍ରାଣରେ ଆଶା ଜାଗେ, ଭରସା ଆସେ—ରବି ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ, କ୍ଷମା ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଦେବ । ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ବାଟ ଚାହିଁ ବସି ରହିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ପୁଅ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରିବ । କିନ୍ତୁ ମନ ପାପ ଛୁଏଁ । କାଳେ କିଛି କେଉଁଠି ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟେ ! ବାପୁଟା କଅଣ ଭାବି କେତେବେଳେ ଯଦି କିଛି ଗୋଟାଏ କଅଣ କରିବ ସେ !

ଛାତି ଦାଉଁ ଦାଉଁ ଫାଟେ ଉଠେ । ଆଖିରୁ ଲୁହ ନିଗିଡ଼ି ପଡ଼େ । ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦଉଠେ । ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆକାଶ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହି ମଣିମାଳା ନୀରବ ହୋଇ ପଡ଼ିରହେ ।

ଛଅଟି ମାସ ପରେ ଚିଠିଖଣ୍ଡିଏ ଆସିଲା, ବବ୍ରୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ନାଆଁରେ—

ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଭଲଅଛି । ରୁର୍କେଲାରେ ମୁଁ ଡ୍ରାଫ୍‌ଟ୍‌ସ୍‌ମ୍ୟାନ ପଢ଼ୁଛି । ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ପଠାଇବେ ନାହିଁ । ଏଠି ମୁଁ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଡ଼ କରିନେଇଛି । ମା ସେଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ଅଟକାଇ ଥିବେ । କହିବେ ଅନୁତାପ କରୁ । ମୋ ପାଖକୁ ପଠାଇବେ ନାହିଁ । ଆସିଲେ ମୁଁ ଏଠୁଁ ବଦଳି ନେବି ବୋଲି ଜାଣିବେ । ମାଆଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଦେବେ । ଇତି ।

ସ୍ନେହାଧୀନ

ରବି

ବବ୍ରୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ନିଜେ ପଢ଼ିସାରି ସ୍ନେହମୟୀଙ୍କୁ ଦେଲେ । ତାପରେ ଚିଠିଟା ଆସିଲା ମାଳା ହାତକୁ । ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଛାତି ଭିତରଟା ଫାଟି ପଡ଼ୁଛି । ମନ ହେଉଛି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରୁର୍କେଲା ଦୌଡ଼ିଯିବାକୁ । ମାତ୍ର ଭିତରେ ଥାଇ କିଏ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେଉଛି । ଅପେକ୍ଷା କର । ସେ ନିଜେ ଆସିବ । ଯେତେ କଳଙ୍କିନୀ ହ', ଯେତେ

ଯାହା ହଉ, ତୁ ତାର ମାଆ । ଉତ୍ତର ମାସୁ । ତାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ତୋ ପାଖକୁ ଦିନେ ଓଟାରି ଆଣିବ ।

+ + +

କଲିକତାରେ ବିକ୍ରମ ବାବୁ ଏବଂ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଗାଡ଼ି ନେଇ ଡ୍ରାଇଭର୍ କଟକରେ ପହୁଁଚିଛି କି ନାହିଁ, ଫୋନ୍ ଆସିଲା —ହ୍ୟାଲୋ, ବାବୁ ଆଉ ମାଆ କଲିକତାରୁ ଗାଡ଼ିଧରି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ । କହିଗଲେ ଶଙ୍କର ବାବୁଙ୍କୁ ଫୋନ୍ କରିବ । ସେ ଆସି ଏଠା ଚାବି ହାତକୁ ନିଅନ୍ତୁ । ମୋ ଜିମା ଚାବି ଛାଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । କହିଯାଇଛନ୍ତି ଶଙ୍କର ବାବୁ କଟକ କଥା ବୁଝନ୍ତୁ । କୁଆଡ଼େ ଗଲେ କହି ନାହାନ୍ତି । ସଙ୍ଗରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ବିଛଣା ଓ କିଛି ଟଙ୍କାକଉଡ଼ି । ଏଠା ଡ୍ରାଇଭର ଏଠା ଗାଡ଼ିରେ ତାଙ୍କୁ ନେଇଯାଇଛି । ମୁଁ ହେଡ୍ ଗୁମାସ୍ତା କହୁଛି । ଶଙ୍କର ବାବୁ ତୁରନ୍ତ ଆସନ୍ତୁ । ମୁଁ ଗରିବ ଚାକର; ଏ ବୋଝ ମୁଣ୍ଡାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ମଚାରୀଟି ହାତରେ ଲୁହା ସିନ୍ଦୁକର ଚାବି ଧରାଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ବିକ୍ରମ ବାବୁ । କଟକ ମେନେଜରଠାରୁ କଲିକତାର ହେଡ୍ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କୁ ବେଶି ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କର ।

କୁଆଡ଼େ ଗଲେ କିଛି କହିଯାଇ ନାହାନ୍ତି । କେବେ ଫେରିବେ ତା କହି ନାହାନ୍ତି । ଡ୍ରାଇଭର୍ କେବେ ଫେରିବ ତା ବି ଜଣାନାହିଁ । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ବଡ଼ କଥା । ଗୋପନରେ ଧୂମାଳ ଉଠେ, ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜା ବହିଚାଲେ । କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ । ମାତ୍ର ଦୁଇ ଠାଆର ବ୍ୟବସାୟ ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରି ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି ।

+ + +

"ଯାଏଁ, ଦେଖିଆସେଁ ।"

ବବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ରୁର୍‌କି ବାହାରିଲେ । ସ୍ନେହମୟୀ କହିଲେ —ମୁଁ ଯିବି ।

"ନା । ମୁଁ ଏକା ଯିବି ।"

ରୁର୍‌କି ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ କଲେଜର ଗୋଟାଏ ଶାଖା । ଯୋଜନାର ସଫଳତା ଲାଗି କାରିଗର ଓ ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କ ବଡ଼ ଅଭାବ ପଡ଼ିଚନ୍ତି । ଇଞ୍ଜିନିୟର୍, ଓଭରସିଅର୍, ଡ୍ରାଫ୍‌ଟ୍‌ସ୍‌ମ୍ୟାନ୍ ଟ୍ରେନିଂ ଦିଆଯାଉଚି ବହୁତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଯୁବକଙ୍କୁ । ଯୋଜନାର ଅଗ୍ରଗତି ଲାଗି ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ବହୁଦିନର ଟ୍ରେନିଂ ଶେଷ କରିଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଚି । ଶୀଘ୍ର ଚାକିରି କରି ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ହେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରବି ସେଥିରେ ଯୋଗ ଦେଇଚି । ଟ୍ରେନିଂ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଷ୍ଟାଇପେଣ୍ଡ୍ ମିଳୁଚି । ବବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଦେଖିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣମନ ଯେମିତି ରବି ଲାଗିପଡ଼ିଚି । ମା ଅର୍ଥାତ୍ ମଣିମାଳା କେଉଁଠାରେ ଏତିକି ମାତ୍ର ପଚାରି ନୀରବ ହେଲା । ଆଉ କିଛି ପଚାରିଲା ନାହିଁ । ବବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ସେ କଥା ଆଉ ଉଠାଇଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ— ଅଭାବ ପଡ଼ୁଥିବ, ମୁଁ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ପଠାଇବି ।

ହସିଲା ରବି । ଦୁଇଟି ବର୍ଷ ଟ୍ରେନିଂ । ବୋର୍ଡ଼ିଂରେ ରହେ । ମନଦେଇ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରେ । ମନର କେଉଁ କୋଣରେ ଘାଇଲା ଘାଆଟି ବେଳେ ବେଳେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦିଏ । ଭିତରେ ଭିତରେ ସେ ଛଟପଟ ହୁଏ । ମାତ୍ର ବାହାରକୁ କିଛିମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ ।

ବବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଫେରି ଆସିବାରୁ ମାଳା କେତେ କଥା ପଚାରିଲେ । କହିଲେ—ମୁଁ ଥରେ ଯାଆନ୍ତି କି, ଦେଖି ଆସନ୍ତି ।

ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ନା, ଆପଣ ଏଇଟି ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ତାର ମନ ବଦଳୁ, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ ।

ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଝିଅଗୁଡ଼ିକୁ ତାନପୁରା ଶିଖାଇ ଶିଖାଇ ମାଳା ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ାଏ । ତାର ଉପରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଚଳାଇ ଚଳାଇ କରୁଣ ରାଗିଣୀ ଝଙ୍କାର ଉଠେ । ଭିତରେ ଭିତରେ ମାଆର ପ୍ରାଣ ତାର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ପାଇଁ ଅହରହ ଛଟପଟ ହେଉଥାଏ; କୁରରୀ ପରି କାନ୍ଦୁଥାଏ, ଝୁରୁଥାଏ । ଦିନ ଯାଏ, ରାତି ଆସେ; ମାସ ପୂରେ, ବର୍ଷ ପୂରେ । ଦୁଇଟି ବର୍ଷ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଡ଼ିଚାଲିଲା । ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିବା ଅସହ୍ୟ ହେଲା । ତଥାପି ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ କହୁଚନ୍ତି—ନା ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ । ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ରବି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କୁ ଚିଠି ଦିଏ । ଉତ୍ତର ପାଏ । ମାଆ କଥା ପଦୁଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ଲେଖେ ନାହିଁ । ମନେମନେ ଭାବେ ମାଳା—ସତେକି ଅନୁତାପାନଳରେ ଭିତରେ ଭିତରେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ହେଉଚି । ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଚି ଚିଠିଖଣ୍ଡେ ଲେଖିଦେବାକୁ, ମାତ୍ର ହାତ ଯାଉନାହିଁ । ବେଳେବେଳେ ଜୀବନର ଦୁଃଖସୁଖ ଭାବି ଭାବି ମାଳା ଦୁଃଖ ସାଗରରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ଭାସିଯାଉଚି, ବୁଡ଼ି ଯାଉଚି । ସ୍ୱାମୀ ଥିଲେ, ଚାଲିଗଲେ । ପାପର କି ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଘେନି ଦେଖା ଦେଲେ ବିକ୍ରମବାବୁ, ଭୁଲାଇ ରଖିଲେ କେତେବର୍ଷ । ଚିତ୍ରପରେ ଚିତ୍ର, ତାପରେ ଚିତ୍ର । ଅଭିନୟ, ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ, ଛାୟାଛବି । ଜୀବନ ନାଟକର ପୃଷ୍ଠା ପୃଷ୍ଠା କେତେ ପୃଷ୍ଠାରେ କେତେ ଦୃଶ୍ୟ । ଆଲବମ୍ ଫିଟାଇ ଫିଟାଇ କେତେ କଅଣ ଦେଖାଯାଉଚି । ନିଜର ଭଲ, ମନ୍ଦ; ପାପ, ପୁଣ୍ୟ ନାଚ, ତାମସା, ଗାଡ଼ି, ମଟର, ସିମ୍ଲା,

ଦାର୍ଜିଲିଂ, କଲିକତା, କଟକ, ବହ୍ମମବାବୁ, ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭାଇ, ଉଷସୀ ଦେବୀ, ମଦନବାବୁ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ଜଣେ ଜଣେ ନାୟକ, ବ୍ୟବସାୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମେନେଜରଗିରି ଚାକିରି । ଦରିଦ୍ର ରୁଗ୍‌ଣ ସ୍ୱାମୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୁଡ଼ିଆ ଭଳି କୋଠା ଖଣ୍ଡିକ ଆଉ କୋଠି-ପତ୍ତର ନିଚଳ ପ୍ରାସାଦର ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ । ବହୁରୂପୀ ଜୀବନଟାର ଭଲ ମନ୍ଦ, ପାପ ପୁଣ୍ୟ, ହାନିଲାଭ ପରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପୁତ୍ର ବଧୂର ଜନନୀର ପ୍ରାଣ ଝୁରୁଛି, କାନ୍ଦୁଛି, ବିକଳ ହେଉଛି, ଅନୁତାପର ତେଲ କଡ଼େଇ ଭିତରେ ପଡ଼ି ଅହରହ ଛଟପଟ ହେଉଛି । ଭଗବାନ୍ ହେ ! ସାହା କର, ଭଲବାଟ ଦେଖାଅ ! ! ଗୀତାବାଣୀ ମନ ଭିତରେ ଝଙ୍କୃତ ହୋଇଉଠେ—

ସର୍ବ ଧର୍ମାନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ
ମାମେକଂ ଶରଣଂ ବ୍ରଜ
ଅହଂତ୍ୱାଂ ସର୍ବ ପାପେଭ୍ୟୋ
ମୋକ୍ଷୟିଷ୍ୟାମି ମା ଶୁଚ ।

ମା ଶୁଚ, ମା ଶୁଚ, ମା ଶୁଚ !

ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦିଉଠେ । ତାନପୁରା ଉପରେ ରାଗ ରାଗିଣୀ ଭେଦି କରୁଣ ସ୍ୱର ଝଙ୍କୃତ ହୋଇଉଠେ—

ମା ଶୁଚରେ ମୂଢ଼ ! ମା ଶୁଚ, ମା ଶୁଚ···
ଅହଂତ୍ୱାଂ ସର୍ବ ପାପଭ୍ୟେ
ମୋକ୍ଷୟିସ୍ୟାମି ମା ଶୁଚ···

ତାନପୁରା ବଜାଇ ଦିନରାତି କାନ୍ଦିଉଠେ ମାଳା । କାନ୍ଦୁଥାଏ, ଅନ୍ୟକୁ କନ୍ଦାଇବାକୁ ତାର ଯନ୍ତ୍ରରେ ସ୍ୱର ଉଠାଉଥାଏ । ଶୁଣି

ଶୁଣି ସ୍ନେହମୟୀ କାନ୍ଦପକାନ୍ତି । ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଟାଣନ୍ତି ।

+ + + +

ଦାର୍ଜିଲିଂର ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ରେଷ୍ଟ୍ ହାଉସ୍ ଖଣ୍ଡିକରେ ଅନେକ ଦିନ ବିଶ୍ରାମ ନେଲାପରେ ଏ ମାତ୍ର ଗୃହ ଉଡ଼ିଯିବାକୁ ମନ ଛଟପଟ ହେଲାଣି । ସକାଳୁଆ ଈଷତ୍ ନାଲିଆ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ତଳେ ଦାର୍ଜିଲିଂର ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ହସିଉଠୁଚି । ଉପରତଳ ଘରଗୁଡ଼ିକ । ମଝିରେ ମଝିରେ ବୃକ୍ଷଲତାର ଶୋଭା । ଉତ୍ତରକୁ ପର୍ବତମାଳା ତରଙ୍ଗାୟିତ । ସୁରମ୍ୟ କାଞ୍ଚନଜଙ୍ଘାର ଅନୁପମ ଶୋଭାସମ୍ପଦ ଏକ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ପ୍ରଣବ ସଦୃଶ ମନ ଭିତରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଓଁକାର ଧ୍ୱନି ଉଠାଉଚି । କୋଠରୀ ଭିତରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଟେବକରେ କାନି ଗୁଡ଼ାଇ ଆସନ ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ବସି ପ୍ରାର୍ଥନା ରତ ଅଛନ୍ତି । ବାହାରକୁ ମୁକ୍ତ ବରଣ୍ଡାଟିରେ ଖାଲି ଚଟାଣଟା ଉପରେ ବସିପଡ଼ି ବିକ୍ରମବାବୁ ଗୀତାର ପୃଷ୍ଠା ଓଲଟାଉ ଓଲଟାଉ ହଠାତ୍ ବିସ୍ତାରି ବନାମାର ଶୋଭା ମନେ ମନେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଉଠୁଚନ୍ତି—

ସର୍ବଧର୍ମାନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ମମେକଂ ଶରଣଂ ବ୍ରଜ
ଅହଂତ୍ୱାଂ ସର୍ବ ପାପେଭ୍ୟୋମୋକ୍ଷୟିଷ୍ୟାମି ମା ଶୁଚ ।

ଧୀରେଧୀରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠିଆସୁଚନ୍ତି । ମନଟା ରେଷ୍ଟ୍ ହାଉସ୍‌ରୁ ଉଠୁ ଉଠୁ ହେଲାଣି । ଧୀରେ ପାହାଚ ତଳକୁ କିଏ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆସି ଛିଡ଼ାହେଲେ । କଉପୀନ ଉପରକୁ ବାଘ ଛାଲର ବହିର୍ବାସ, ଦେହସାରା ଭସ୍ମାବୃତ । କାନ୍ଧରେ ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଛାଲ । ହାତରେ ତ୍ରିଶୂଳ ଏବଂ କମଣ୍ଡଳୁ । ମୁଣ୍ଡରେ ଦୀର୍ଘ ଜଟା; ଦାଢ଼ୀ ନିଶ ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ । ଶୁଭ୍ର ବର୍ଣ୍ଣର କପାଳ ଉପରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତି ଫୁଟି ଦିଶୁଚି ।

ଭିକ୍ଷା । ଭିକ୍ଷା ଦିଅ ମା !

ପାହାଡ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି କିଛି ସମୟ ତାଙ୍କର ଆଡ଼କୁ ବଙ୍କିମବାବୁ ଏକ ଲୟରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହି ହସୁଚନ୍ତି ସନ୍ୟାସୀ । ସତେଜ ତାଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟି ଭିତରୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଆଲୋକ ଶିଖା ଦୁଇଟି ବଙ୍କିମବାବୁଙ୍କ ମନ ଭିତରକୁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଶକ୍ତି ପରି ପ୍ରବେଶ କରି କରି ଯାଉଚି । ବାହାରେ ଅବଲୋକନ; ଭିତରେ ଆଲୋଡ଼ନ । ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ପରି ଚାହିଁ ରହିଚନ୍ତି ବଙ୍କିମବାବୁ । ସନ୍ୟାସୀ ପଚାରିଲେ—"କଅଣ କହିବ ?"

ହାତଯୋଡ଼ି ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ପ୍ରଣତି ଜଣାଇଲେ ବଙ୍କିମବାବୁ ।

କଅଣ ଚାହାନ୍ତି ଆପଣ ?

ବଙ୍କିମବାବୁ ଧୀର ମନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱରରେ ପଚାରିଲେ—ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ପାରିବେ ମୋତେ ?

କୁଆଡ଼େ ଯିବ ବାବା ! ମାୟା ଯେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ବ୍ରତଚାରିଣୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଲେ କିଛି ବାଧା ଅଛି ?

ବାଧା ତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ନେବାକୁ ମନ ଅଛି ତ ନିଅ ।

ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେ୍ୟସା ଭୂତାନାଂ
ନିବୃତ୍ତିସ୍ତୁ ମହାଫଳା ।

ନେଇପାର ସଙ୍ଗରେ । ହେତିଗର ବାଟଦେଇ ଆସିଚ— ତ୍ୟାଗର ବାଟରେ କିଛିଦୂର ଆଗେଇ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାପରେ ମୁକ୍ତିର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଦୀର୍ଘପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅଭାବ, ଅନାଟନ, ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ, ସବୁ

ପାରିବତ ? ଦାର୍ଜିଲିଂର ପ୍ରାସାଦ ଉପରୁ ତଳକୁ ପାଦପକାଇ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ପଶି ପାରିବ ତ ?

ପାରିବି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ! ସାଧନାର ପଥ କଣ୍ଟକିତ ।

ଠିକ୍ କହିଛ ଗୃହୀ, ସଂସାରୀ ! ମାୟାର ବନ୍ଧନରଜ୍ଜୁ ଖୁବ ଶକ୍ତ; ଛିଡ଼ାଇବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ତଥାପି ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବାହାରିପଡ଼ିବାକୁ ମନ ହେଉଛି କାହିଁକି କେଜାଣି ଜଣାନାହିଁ ।

ଆସ ତେବେ, ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ ।

ଆସ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ! ଆଗେଇ ଆସ । ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଉ ଜୀବନର ଲୁପ୍ତଛବି, ମାୟାରବି ।

ଏକ ବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ରେଷ୍ଟ୍ ସେଡ୍‌ର ପକ୍‌କା ଚଟାଣ ଛାଡ଼ି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ିଲେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ । ଆଗେ ଆଗେ ସ୍ୱାମୀ; ପଛେ ପଛେ ସ୍ତ୍ରୀ । ଦାର୍ଜିଲିଂ ଛାଡ଼ି ବଣୁଆ ବାଟରେ ସନ୍ୟାସୀର ପଛେ ପଛେ ବନାନୀର ଅନ୍ତର ଭିତରକୁ ପାଦ ବଢ଼ାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ କୋଟିପତି ବାଜିମରାୟୁ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, ହର୍ମ୍ୟତଳ ବାସିନୀ ଦୁଗ୍ଧଫେନନିଭ ଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ । ସମ୍ମୁ ପତନରୁ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ବନ ବୀଥିକା, ହିମାଦ୍ରି ପାଦ ଦେଶରେ ବନମାଳା ପରି ଶୋଭାପାଉଛି । ଭିତରେ ଭିତ ପାର୍ବତ୍ୟ ପଲ୍ଲୀ ଏବଂ ଗିରି ନିର୍ଝର ଗୁଡ଼ିକ ଶୋଭାପାଉଛି ବରଫାବୃତ ହିମାଦ୍ରିର ଶୃଙ୍ଗରାଜି କେବେ ଦିଶିଯାଉଛି, କେବେ ନ ରହୁଛି । କାଞ୍ଚନଜଙ୍ଘାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚୂଡ଼ା ଠାଏ ଦିଶେ, ଠାଏ ଲୁଚେ ମନ ଭିତରେ ନୈସର୍ଗିକ ଭାବରାଜି ଫୁଟି ଦିଶୁଛି, ଲୁଚିଯାଉଛି ଆଗରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଚର୍ମାବୃତ ଅର୍ଦ୍ଧବପୁ ଭସ୍ମବିଭୂଷିତ ସନ୍ୟାସୀ, ପଛ

ପଛେ ଚାଲିଚନ୍ତି ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷ, ବ୍ରତଚାରୀ ବ୍ରତଚାରିଣୀ ଦୁହେଁ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ବନରାଜି ମଧ୍ୟରେ ତରୁଣ ତରୁଣୀ, ଶିଶୁ ବୃଦ୍ଧ ଆଦିବାସୀଗଣ ନମ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ପରି, ସଦା ହସହସ ମୁଖ ସନ୍ତୋଷ ଦୋଳାରେ ଦୋଳାୟିତ କୁଟୀରବାସୀଗଣ ଚାହିଁ ରହୁଚନ୍ତି । ପାଖକୁ ଆସୁଚନ୍ତି । ଦୂରେଇ ଯାଉଚନ୍ତି । ନୂତନ ଜୀବନ ନେଇ ନବୀନ ପଥର ପଥିକ ଦୁଇଟି ଆଗେଇ ଚାଲିଲେ ଆଗକୁ ଆଗକୁ— ବନପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଠାଣି ଗଡ଼ାଣି ବନ୍ଧୁର ପଥରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯିବା ଯାକେ । କାହିଁକି ଗଲେ, କୁଆଡ଼େ ଗଲେ କେହି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

+ + + +

ଦୁଇଟି ବର୍ଷ ପୂରିଲା । ରବିର ପଢ଼ା ସରିଲା । ମାତ୍ର ସେ ଆଉ ପତ୍ର ଦେଲାନାହିଁ । ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଚିଠି ଦେଲେ ଫେରିଆସିଲା । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ମଣିମାଳାକୁ ସେ ମିଛ ସତ କରି ଏଣୁ ତେଣୁ କହି ବୁଝାଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ପରେ ନିଜ ମନ ଭିତରେ ନିଜେ ଗୋଳେଇ ହେଲେ । କାହାରିକି କିଛି ନକହି ଦିନେ ରୁର୍କି ଯାକେ ଦୌଡ଼ିଗଲେ । ମାତ୍ର ନିରାଶ ଅନ୍ତରେ ଫେରି ଚାଲିଆସିଲେ । ରବି ନାହିଁ । କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇଚି ।

କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଇଚି ? ରବି ରୁର୍କିରେ ନାହିଁ । ଆସିବ ନାହିଁ ସେ ? ଆସିବାର ଆଶା ନାହିଁ । ତେବେ ମୁଁ କଅଁ ତା ବାଟ ଧରି ପଡ଼ିରହିବି ?

ବ୍ୟାକୁଳ ମଣିମାଳା ବ୍ୟଗ୍ର-ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । କହିଲା— ମୁଁ ବି ତେବେ ବାହାରିଲି ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ! ମୁଁ ବି ମୋ ବାଟ ଧରି ଚାଲିଲି । ସଂସାରରେ କେହି କାହାରି ନୁହେଁ ।

କାତବ କାନ୍ତା କସ୍ତେ ପୁତ୍ରଃ
ସଂସାରୋଽୟଂ ଅତୀବ ବିଚିତ୍ର
କସ୍ୟ ତ୍ୱଂ ବା କୁତଃ ଆୟାତଃ
·········ଚିନ୍ତୟ ଭ୍ରାତ

ମୁଁ ବି କାଲି ଚାଲିଲି ନିରୁଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ! ମୋତେ ବି ଗୋଟାଏ କିଛି ବାଟ ଧରି ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଠାଏକରେ ପଡ଼ି ରହିଲେ ଜଡ଼ତା ଆସେ । ଗତି ହିଁ ଜୀବନ । ଜଗତଟା ଚାଲିଚି । ମୁଁ ବି ଚାଲିବି । ଶାନ୍ତିନିକେତନର କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିସର ଭିତରେ ପଡ଼ିରହି ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ ପକ୍ଷୀପରି ନିଜକୁ ମୁଁ ମନେକରୁଚି ।

ନିରୁଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଟାଣି ପଚାରିଲେ—କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ଆପଣ ? ରବି ଆସିପାରେ !

ଆସିଲେ ଆସିବ ପଛକେ । ମୁଁ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଦୁନିଆରେ କୋଟି କୋଟି ରବିନାରାୟଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଗୋଟାଏ ରବିକି ଅନାଇ ବସି ରହିଥିବି କାହିଁକି ?

ପାଗଳନୀ ମାଳାର ମନ ଭିତରେ ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଦର୍ଶନ ଦେଖାଦେଲା—କୋଟି କୋଟି ରବି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଗୋଟିଏ ରବିକି ଅନାଇ ବସିବି କାହିଁକି ? ମନରେ ସେହି ଭାବ ଜାଗିଚି । ମାଳା କାହାରି କଥା ନଶୁଣି ତହିଁ ଅପରଦିନ ସକାଳୁ ବିଦାୟ ନେଇ ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଥ ଉପରକୁ ପାଦ ବଢ଼ାଇଲା । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଆକାଶ, ତଳେ ଧରଣୀ । ଆଗିଲି ପିଛୁଲି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ । ଗାଁ ଗଣ୍ଡା, ବଣ ପାହାଡ଼ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାସ୍ତାଘାଟ । ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ କାହାରି କଥା ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।

—୧୬—

ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ଦୁନିଆରେ ଅନ୍ଧଭାବରେ କାହାରିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଯିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ଅନେକେ ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଚୀନ୍‌ର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ହସି ହସି ଭାରତଭୂମିରେ ପାଦ ଦେଲା ବେଳକୁ 'ହିନ୍ଦୀଚିନୀ ଭାଇ ଭାଇ' ବୋଲି ଭାରତର ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନେ କୋଳାକୋଳି କରିଥିଲେ । କେତେ ସ୍ଥଳରେ ଶରଣାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇ କେତେ ଚୀନା ଗୁପ୍ତଚର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ଦୁର୍ଲଂଘ୍ୟ ବୋଲି ଯେଉଁ ହିମାଦ୍ରିକୁ ଭାରତର ଉତ୍ତର ପ୍ରାଚୀର ଭାବି ଭାରତବାସୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ସେଇ ବାଟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚୀନାମାନେ ରାସ୍ତା ଘାଟ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ତଥାପି ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଭାବି ଭାରତ ସାବଧାନ ହେଲାନାହିଁ, କି ଅବିଶ୍ୱାସ କଲା ନାହିଁ । ଫଳରେ ହଠାତ୍ ଦିନେ ଦେଖାଗଲା—ଲଦାଖ ଓ ନେଫା ଅଞ୍ଚଳରେ ମାକ୍‌ମୋହନ ସୀମାରେଖା ଡେଇଁ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ବର୍ବର ଚୈନିକ ସୈନ୍ୟ ଭାରତ ଭିତରକୁ ପଶି ଆସୁଚନ୍ତି । ଅତର୍କିତ ଆକ୍ରମଣ ଏବଂ ଲୁଣ୍ଠନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ପାହାଡ଼ ଉପରୁ ବନ୍ଧୁକ ଧରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ତଳଭୂମିକୁ ଗଡ଼ି ଆସୁଚନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ସୈନିକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ରାସ୍ତାଘାଟ ତିଆରି ହୋଇନାହିଁ । ପ୍ରବଳ ଶୀତରେ

ବରଫାବୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚଳିବା ପାଇଁ ଭଲ ପୋଷାକପତ୍ର ପାଇ-ନାହାଁନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଖାଦ୍ୟ ପାନୀୟ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାପାଇଁ ବାଟ ନାହିଁ, ଘାଟ ନାହିଁ । ନଈନାଳରେ ପୋଲ ନାହିଁ । ହାତରେ ହାତ ହତିଆର ନାହିଁ । ଅଛି କେବଳ ଛୋଟ ଛୋଟ ଘାଟି କେତୋଟି ଏବଂ ଦଳେ ଦଳେ ଅସହାୟ ସୈନ୍ୟ । ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ କୁଶ କଅଁଳୁ ନାହିଁ ବୋଲି ନେତାମାନେ ମନେ କରିଥିଲେ, ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଚିନାମାନେ ଦିନକୁ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି କରି ଘାଟି ଦଖଲ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅସହାୟ ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ହୁଏ ତ ନୃଶଂସ ଭାବରେ ବର୍ବର ଚିନାଙ୍କ ହାତରେ ମଲେ, ନୋହିଲେ ବନ୍ଦୀହୋଇ ପାଶବିକ ଅତ୍ୟାଚାରର ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସାରାଦେଶରେ ଆଶଙ୍କା ଓ ଉତ୍ତେଜନା ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପୃଥିବୀର ମିତ୍ରଶକ୍ତିମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ସରଞ୍ଜାମ ଯୋଗାଇବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ ।

ପୁରପଲ୍ଲୀ ଓ ସହର ନଗରରେ ନବ ଜାଗରଣ ଦେଖାଦେଲା । ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଦେଶରକ୍ଷା ପାଣ୍ଠିକୁ ଲୋକେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦାନକଲେ । ଭାରତୀୟ ଯବାନ୍ ସୈନିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିଜ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ଦେବାପାଇଁ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜର ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ ଆଗେଇ ଆସିଲେ । ଦେଶପାଇଁ ପ୍ରାଣବଳି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବାପ ପୁଅକୁ ପଠାଇଲା । ନେଫା ଓ ଲଦାକ୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜୋର୍‌ସୋର୍‌ରେ ଚାଲିଲା ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଓ ପ୍ରତିରୋଧ ।

ଠିକ୍ ଏଇ ସମୟରେ ନେଫାର ଉଣ୍ଟକ୍ ପ୍ରୋଜେକ୍ଟ୍‌ରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ମାଣ ବିଭାଗ ତରଫରୁ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଓ୍ୱାଲଂଠାକୁ ପଠାଗଲେ । ତ୍ରିଭୁଜପରି ଖଣ୍ଡିଏ ସମତଳ ସ୍ଥାନ । ଉତ୍ତର ପଟର ଦୁଇ ବାହୁ ଉପରେ ଦୁଇଟି ପାହାଡ଼ ଲମ୍ବି ଯାଇଛି ।

ଗୋଟିଏ ଝରଣା ମଧ୍ୟ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛି । ହିଲ୍ଟ୍ରପର ଭୂମି ତଳକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଡ଼ି ଯାଇଛି ନିମ୍ନ ଭୂମି । ମଝିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ପଡ଼ିଆ । ତାକୁ ବଢ଼ାଇ ନ ଦେଲେ ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ ଓହ୍ଲାଇବାଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ମିଳୁନାହିଁ । ନିର୍ମାଣ ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀମାନେ ସ୍ଥାନୀୟ କୁଲି ସଂଗ୍ରହ କରି ଦଲଦଲିଆ କାଦୁଆ ସ୍ଥାନରେ ପଥର ବସାଇ ସମତଳ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପକିଛି ଦୂରକୁ ଘାଟି ଜଗୁଥିଲ ଭାରତୀୟ ସେନାଟିଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ବେତାର ସମ୍ବାଦ ପହଞ୍ଚିଲା—ନିର୍ମାଣ ବିଭାଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଳାଇ ଆସୁ । ହେଲିକୋପ୍‌ଟର୍ ଯାଉଛି । ବିଭିନ୍ନ ବେଶରେ ବୁଲୁଥିବା ସି.ଆଇ.ଡି.ମାନେ ଖବର ଦେଲେ—ଧଉଳି ନାଳା ଭିତରଦେଇ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଚିନାସୈନ୍ୟ ଆଗେଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଛାଉଣି ଗୁଡ଼ିକରେ ଆତଙ୍କ ଚଢ଼ିଗଲା । କେମିତି ପଳାଇବାକୁ ହେବ । ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟ ସିନା ଲଢ଼ିବେ, ନିର୍ମାଣ ବିଭାଗ କର୍ମଚାରୀମାନେ ପଳାଇଯିବା ଛଡ଼ା କଅଣ ଆଉ କରିବେ ? ଦୁଇଖଣ୍ଡି ହେଲି-କୋପ୍‌ଟର୍ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେଥିରେ ସମସ୍ତେ ଯାଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ପଚିଶ ଜଣ ରହିଗଲେ । ଜିନିସ ପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକୁ ପୋଡ଼ିଦିଆଗଲା । ନିଆଁ ଲଗାଇ ନ ଦେଇଥିଲେ ବରଂ ଭଲ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ନିଆଁ ଦେଖି ଏମାନେ କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ସହଜେ ଠଉରାଇ ନେଲେ । ଗୁରୁଆଡ଼େ ଅନ୍ଧକାର ଘୋଟି ଆସିଲାଣି । ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଚିଶଜଣ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରାଣ-ବିକଳରେ କେଉଁଆଡ଼େ ପଳାଇବେ ତାହା ଠିକ୍ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏତିକି ବେଳକୁ ଜଣେ ଗୁପ୍ତଚର ଭୁବନଭୂଷଣ ପାଖକୁ ଆସି-କହିଲା—ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ପ୍ରାୟ ଘୁରିଆଡ଼ୁ ଘେରି ଆସୁଛନ୍ତି ! ମେଜର୍ କହିଲେ "ଗୋଡ଼ରୁ ଜୋତା କାଢ଼ି ପକାଇ ଧଉଳି ନାଳ କଡ଼େ କଡ଼େ

ପଳାଇଯିବା ଆସ । ପାଦରେ ଜୋତା ଥିଲେ ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚାଲିବା କଷ୍ଟକର ଏବଂ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ହେବ । ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ପାଦରୁ ଜୋତାଯାକ କାଢ଼ିପକାଇ ନିମ୍ନ ଦେଶକୁ ଗଛ ଗହଳ ଭିତର ଦେଇ ଲୁଚିଛପି ପଚିଶ ଜଣ ଯାକ ପ୍ରାଣ ଘେନି ପଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶୁଖିଲା ନାଳଟା ଗଭୀର ଏବଂ ତାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ । ଉଭୟ ପାଖ ବଣଭିତରୁ ଖସ ଖସ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଥାଏ । ଏମାନଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ଚିନା ସୈନ୍ୟମାନେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଖେଦିଯାଇ ଘୁରି ବୁଲୁଚନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସର୍ଚ୍ଚଲାଇଟ ପକାଇ ଚାଲିଥାଆନ୍ତି । ବଣ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିମାଇଲ ବାଟ ଅଣ୍ଡାଳି ଅଣ୍ଡାଳି ଚାଲିଲା ପରେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ କିଏ କୁଆଡ଼େ ରହିଗଲେ ତାର ଠିକଣା ରହିଲା ନାହିଁ । ଶେଷକୁ ଆଠ ଦଶଜଣ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଚାଲିଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ମେଜର ଥାଆନ୍ତି । ବାଁ ପାଖ ଗଛ କଣ୍ଟରୁ ହଠାତ୍ କିଏ ଜଣେ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲା । ଅତି ପାଖରେ ଥିବାରୁ ଗୁଳି ମାରିବାର ସୁବିଧା ହେଲାନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଜଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ବେଅନେଟ୍‌ର ଭୁଷା ମାରିଲା । ଏମାନଙ୍କ ସାଥି ଭିତରୁ ଦୁଇଜଣ ତାକୁ ଅତର୍କିତଭାବରେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ବେଅନେଟ୍ ମୁନଟା ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ବାଁ ହାତ ବାହୁରେ ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତ କଲା । ତାପରେ ଉକ୍ତ ଦୁଇଜଣ ଚିନା ସୈନ୍ୟଟିକୁ ମାଡ଼ି ବସିଲେ ଏବଂ ବନ୍ଧୁକ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ପ୍ରହାର କଲେ । ଲୋକଟା ପାଟିକରିବାକୁ ଅବସର ପାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇଗଲା ।

ବାହାଦୁର ମାନେ ସୈନ୍ୟଟିର ମୃତଦେହକୁ କାନ୍ଧରେ ଉଠାଇ ନେଇ ତଳକୁ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ କିଛିଦୁର ଅଗ୍ରସର ହେଲାପରେ ଦେଖିଲେ ଧଡ଼ଳ ନାଳାଟି ଗୋଟିଏ

ଯାବତ୍ୟ ନଦୀରେ ପଡ଼ିଛି । ଆଗରେ ଗଭୀର ନଦୀ, ପଛରେ ବଣଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଚିନା ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସର୍ଚ୍ଚ୍ ଲାଇଟ୍ ପାଖେଇ ଆସୁଚି । ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନଦେଖି ମୃତ ଦେହଟିରୁ ପୋଷାକ ଯେନି ପଳାଇ ଯିବାକୁ ମେଜର ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପୋଷାକ ଫିଟାଇ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ଜଣାପଡ଼ିଲା ସୈନିକଟି ପୁରୁଷ ନୁହଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ନାରୀ ସୈନିକଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇ ବନ୍ଧୁକ ଧରି ଜୀବନମୂର୍ଚ୍ଛା ଭାରତ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରୁଚନ୍ତି । ପୁରୁଷ ସୈନିକମାନେ ଘରଖାସ୍ଥ ଘାଟି ଦଖଲ କଲାବେଳକୁ ନାରୀ ସୈନ୍ୟମାନେ ବନ୍ଧୁକଧରି ଗାଁ ଗାଁ ପଶି ଲୁଣ୍ଠନ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥାନରେ ଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ କରୁଚନ୍ତି ।

ଭାବିଲାବେଳକୁ ଟେବଲ ନାହିଁ । ଚିନା ସୈନ୍ୟମାନେ ଅତି ନିକଟକୁ ଆସିଗଲେଣି । ଅନ୍ୟ ଗତି ନଦେଖି କର୍ମଚାରୀ କେତେଜଣ ନଦୀର ଗଭୀର ପାଣି ଭିତରକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଲେ । ପାହାଡ଼ିଆ ନଈରେ ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତ । ହିମାଳୟର ତଳ ଦେଶ । ପାଣିପାକ ବରଫ ପରି ଥଣ୍ଡା ହୋଇଚି । ହାତହାତ କୋଲ ମାରଯାଉଛି । ଦେହରେ ପୁଣି ମୋଟା ମୋଟା ପୋଷାକ; ପାଣି ଖାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଓଜନିଆ ହୋଇଯାଉଛି । ପଛରୁ ଜାଣିପାରି ଚିନାମାନେ ଯଥାସମ୍ଭବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୁଳି ମାରୁଚନ୍ତି । ପାଣିଭିତରେ ପ୍ରବଳବେଗରେ ଭାସି ଯାଉଯାଉ କାହାରି କାହାରି ହାତ ହାତରେ ଗୁଳି କେତେଟା ବାଜିଲା । ବର୍ବର ଚିନା, ପାଣି ଭିତରେ ଭାସି ବୁଡ଼ି ପଳାଇ ଗଲା ବେଳକୁ ମଧ୍ୟ ଗୁଳି କରୁଚନ୍ତି । ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଖଣ୍ଡିଆ ମଣ୍ଡିଆ ହୋଇଗଲେଣି । ସୁଅ ଜୋର୍ ଅଛି ବୋଲି ଭସାଇ ନେଉଚି । ଏତିକି ମାତ୍ର । ମିଲିଟେରୀ କ୍ୟାମ୍ପରେ ଟ୍ରେନିଂବେଳେ ପହଁରିବା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ ।

ସେଇଥିପାଇଁ ଆଜ ଏ ଦଳଟି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ମିନିଟ ପହଁର ପହଁର ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ମାଇଲ ବାଟ ଭାସି ଯାଇ ପାରିଲେ । ଚିନାସୈନ୍ୟ ପଛରେ ରହିଗଲେ ସତ; ମାତ୍ର ଥଣ୍ଡା ପାଣି ଏବଂ ଓଦା ପୋଷାକର ଓଜନ ଦେହିନ ଆଉ ପହଁରିବା ପାଇଁ କାହାରି ପ୍ରାୟ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ହୁଏତ ଜଣେ ଦିଜଣ ବାଟରେ ବୁଡ଼ି ମଲେଣି । ବାକି ଅଛନ୍ତି ସାତ ଆଠଜଣ ଅବଶିଷ୍ଟ । ପାଦ ବଢ଼ାଇଲା ବେଳକୁ ତଳକୁ ଯାଉନାହିଁ, ହାତ ହଲାଇଲା ବେଳକୁ ହାତ ଅଟକି ଯାଉଚି । ଭାସି ରହିବାକୁ ମନ କଲା ବେଳକୁ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ପାଣିତଳକୁ ଭିଡ଼ୁଚି । ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ପ୍ରାଣର ବ୍ୟାକୁଳତା । ଚାରିଆଡ଼ ଘନ ଅନ୍ଧକାରଚ୍ଛନ୍ନ । ଆଉ ହେବ ନାହିଁ; ଏକମାତ୍ର ଭରସା ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ! ମେଜର୍ କହିଉଠିଲେ—ଦମ୍ଭ ଧରି ଭାସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର ଯବାନମାନେ ! ସାହସ ହରାଅ ନାହିଁ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରେ ବିନ୍ଦୁଏ ମାତ୍ର ରକ୍ତ ଉଷୁମ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବୁ ।

ହେମାଳରେ ଦିହହାତ କୋଳ ମାରି ଯାଉଚି । ଚିତ୍ ହୋଇ ସମସ୍ତେ ପଡ଼ିରହିଚନ୍ତି ଏବଂ ଭାସିଚାଲିଚନ୍ତି । ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ମୋଡ଼ ପଡ଼ିଲା । ନଈଟା ସେଠି ଅଣଓସାରି । ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସମସ୍ତେ କୂଳକୁ ଲାଗିଗଲେ । ଗଛ ଲଟା ଧରି ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକି ଘନ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ବାକିଥିବା ସାତଜଣ ଓଦା ସଡ଼ ସଡ଼ ହୋଇ ଅଗୁଡ଼ ଉପରକୁ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଉଠିଗଲେ । ଥଣ୍ଡି ଅଠା ଅଠା ହୋଇ ଗଲାଣି । ଦେହ ଶୀତଳ ହୋଇ ଆସୁଚି । ଅଦୂରରେ ଧୁକୁ ଧୁକୁ ହୋଇ ନିଆଁ ଟିକେ ଦେଖାଯାଉଚି । ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ନଈ-କୂଳର ଚାଲିବାଟ ଉପରେ କେଉଁ ଅସାମୀ ପଥିକ ନିଆଁ ଜାଳି

ରକ୍ତା ବନ୍ତା କରି ଖାଇ ଯାଉଚି । ନିଆଁ ସରିଯିବା ଉପରେ । ଦୁଲୁ ଦୁଲୁ ଜଳୁଚି । ଧୀର ପବନରେ ଜୀବନର କ୍ଷୀଣରେଖା ପରି ଧୂକ୍ ଧୂକ୍ ହେଉଚି । ପାଖକୁ ଯାଇ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶୁଖିଲା କାଠ ଫୁଳାଏ ତା ଉପରକୁ କୁଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ କାହାରି ଶକ୍ତି ପାଉ ନାହିଁ । ଶେଷକୁ ଦଳର ନେତା ମେଜର୍ ନିଜେ ନିଜର ଶରୀରଟାକୁ ଏକ ପ୍ରକାର ଓଟାରି ଓଟାରି ଘୋଷାରି ଘୋଷାରି ତା ପାଖକୁ ନେଲେ । ଶୁଖିଲା ଡାଙ୍ଗଡୁଙ୍ଗା ନୋଟାଇ ତା ଉପରେ ପକାଇଲେ । ଧୂହୁଁ ଧୂହୁଁ ହୁରୁ ହୁରୁ ହୋଇ ନିଆଁ ଜଳିଉଠିଲା । ଓଦା ପୋଷାକ ଦେହରୁ କାଢି କରି ସମସ୍ତେ ସେକ ହେଲାପରେ ମେଜର୍ ଏକପ୍ରକାର ସୁସ୍ଥ ହେଲେ । ତାପରେ ଜଣ ଜଣ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ନିଆଁ ପାଖକୁ ଟାଣିନେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଜଣେ ମରିଗଲାଣି । ବାକି ଛଅଜଣ ନିଆଁରେ ସେକ ହୋଇ ରାତି ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ବେଳକୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲେ ଯେ ସେମାନେ ବାସ୍ତବିକ୍ ବଞ୍ଚି ରହିଚନ୍ତି ।

ସେଇ ବଣ ଭିତରେ ଚାରିଆଡ଼ୁ ବହି ଆସୁଥିବା ଶୀତୁଆ ପବନ ଭିତରେ ଛଅଜଣ ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧବିଭାଗୀୟ କର୍ମଚାରୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ରାତିଟି ସୁହାଇଲେ । ସାମାନ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଣ୍ଡର ଓୟାର୍ ଦେହରେ ଶୁଖିଲା । ପାଖରେ ଖାଦ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ପାଖାପାଖି ନଦୀଜଳ, ପାଖରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ଧୁଡ଼ି ତଳକୁ ଗଡ଼ିବାକୁ ସାହାସ ହେଉନାହିଁ । ଏଇ ନିଆଁ ସେମାନଙ୍କ କବଳରୁ ବଞ୍ଚାଇ ଆଣିଚି, ପୁଣି ଏଇ ନଈର ଗଭୀର ପାଣିକୁ ପ୍ରାଣପଣେ ଭୟ । ମନୁଷ୍ୟର ଭୟର କାରଣ ସମସ୍ତେ — ପ୍ରକୃତି ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁ । ରାତିଟି ଭିତରେ ହୁଏତ ନିଆଁ ଭୟରେ କୌଣସି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଆକ୍ରମଣ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ସକାଳୁ ଦେଖାଗଲା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁଚ୍ଚ ପାହାଡ଼ର ଚଡ଼ାଣି ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ ଗାଁ ଦେଖାଯାଉଚ । ରାତି ଭିତରେ ଚାରିଆଡ଼ର ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଯେତେ ଭୟଙ୍କର ବୋଧ ହେଉଥିଲା ବାସ୍ତବରେ ତାହା ତେତେ ନୁହେଁ । ଗାଉଁଲି ଚଲାବାଟଦେଇ ଖଚର ଉପରେ ଜନିସପତ୍ର ବୋଝାଇ କରି ପାହାଡ଼ି ଲୋକେ ନିଜ ନିଜର ବେପାର ବାଣିଜ୍ୟ ଧରି ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଚାଲିଚନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷା ବୁଝି ହୁଏ ନାହିଁ । ଓଦା ପେଣ୍ଟଲୁନ୍ ଖଣ୍ଡିକମାନ ପିନ୍ଧିପକାଇ ଏମାନେ ଉଠି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗାଁ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲେ ।

ଛୋଟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗାଁ'ଟିଭିତରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଅଫିସ୍ ଓ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନା ଥାଏ । ଲୋକେ ହିନ୍ଦୀ ବୁଝନ୍ତି । ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରୁ କିଛି ପଇସା ସଂଗ୍ରହ କରି ମେଜର ବମ୍‌ଡ଼ିଲା ଠାକୁ ଜରୁରି ଟେଲିଗ୍ରାମ୍‌ଟିଏ ପଠାଇ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଲାଗିଲେ । ପୋଷାକ-ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଶୁଖାଇ ଦିଆଗଲା । ଗାଁଲୋକେ ଏମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କଥା ଜାଣିପାରି ଯଥା ସମ୍ଭବ ଅତିଥି ସତ୍କାର କରିବାରେ ତ୍ରୁଟି କଲେ ନାହିଁ । ମେଜରଙ୍କ ପକେଟରେ ଖଣ୍ଡେ ଫିଲଡ୍ ପତାକା ଥାଏ । ଲମ୍ବ ବାଉଁଶ ଗୋଟିଏ ସଂଗ୍ରହକରି ତା ଅଗରେ ବାନ୍ଧି ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ସବୋଚ୍ଚ ଗଛଟି ଉପରେ ବାନ୍ଧି ଦିଆଗଲା । ତାପରେ ହେଲିକୋପ୍‌ଟର ଆସିବା ଆଶାରେ ସମସ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲେ ।

ଦିନେ ଗଲା । ଦୁଇ ଦିନ ଗଲା । ବମ୍‌ଡିଲାରେ ନିଶ୍ଚୟ ଟେଲିଗ୍ରାମ୍‌ଟି ଯଥାସମୟରେ ପହଞ୍ଚିଥିବ । ତେତେବେଳକୁ ଓ୍ୱାଲଂର ପତନ ଘଟିଗଲାଣି । ଚିନାଙ୍କ ହାତକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଘାଟି ଚାଲି ଗଲାଣି । ବମ୍‌ଡିଲା ଆଡ଼କୁ ଗଡ଼ିଲେଣି ଆଉ ଦଫେ ଚିନା ଅନ୍ୟବାଟ ଦେଇ । ବହୁତ ଖୋଜି ଖୋଜି ତୃତୀୟ ଦିନ ବାରଟାବେଳକୁ

ହେଲିକୋପ୍ଟରଟି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଓ୍ୱାଲଙ୍ଗ୍ ଗ୍ରୁଡ୍ ପଳାଇ ଆସିବା ବାଟରେ ଯାହା ବାହାରେ ବେଓନେଟ୍ ମୁନ ବାଜିଥିଲା, ଶୀତରାତ୍ରରେ ପାଣିରେ ଭାସି ଭାସି ଆସି ତାର ଅବସ୍ଥା ଚେଚେବେଳକୁ ସାଂଘାତିକ ହେଲାଣି । ଏକଶହ ତିନି ଡିଗ୍ରୀ ଜରରେ ସେ ଅଜ୍ଞାନ । ସ୍ଥାମାପୁ ଡାକ୍ତର ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଯେତେ ଯାହା ଔଷଧ ଦେଉଚନ୍ତି କିଛି ଫଳ ହେଉନାହିଁ । ବେଓନେଟ୍ ମୁନା ବାଜି ଘା ହେଲେ ଚିକିତ୍ସା ଦୋସର । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହେଲିକୋପ୍ଟର ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଗାଁବାଲାଙ୍କଠାରୁ ମେଜର ବିଦାୟ ନେଲେ । ଦେଶପାଇଁ ଏମାନେ ପ୍ରାଣ ଦେଉଚନ୍ତି । ଗାଁଲୋକେ ଫୁଲମାଳା ଦେଇ ବିଦାୟ ନେଲେ । ହେଲିକୋପ୍ଟର ଧୀରେ ଧୀରେ ଉପରକୁ ଉଠିଲା । ପାଇଲଟ୍ କହିଲେ—ବମ୍ଡିଲା ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସେଠାରୁଡ଼ ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ଆଦେଶ ମିଳିଲାଣି । ଆମକୁ ସାମାନ୍ୟ ପୂର୍ବକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘାଟିରେ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କିଛିସମୟ ଉଡ଼ିବା ପରେ ଗୋଟିଏ ପାର୍ବତ୍ୟ ସମତଳ ଗାଁଆରେ ହେଲିକୋପ୍ଟରଟି ଓହ୍ଲାଇଲା । ଗାଁ ବାହାରେ ଛାଉଣି ପଡ଼ିଚି । ଗାଁ ଭିତରର ଆସ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍ ଛାଉଣି ଇସ୍କୁଲ ଘରଟିରେ ବିଭିନ୍ନ ଘାଟିରୁ ଅଣାଯାଇଥିବା ଆହତ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ରଖାଯାଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଉଚି । ସୁଦକ୍ଷ ଚିକିତ୍ସକ କେତେଜଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଅଛନ୍ତି । କ୍ୟାମ୍ପ୍ ଡାକ୍ତରଖାନା । ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କେହି ବେଳେ ବେଳେ ବୁଲିଆସି ଦେଖିଯାଉଚନ୍ତି ।

ରାତି ଆଠଟାବେଳକୁ କେତୋଟି ରୋଗୀର ଅବସ୍ଥା ଖରାପ ହେଲା । ଗୁଳି ସ୍ପ୍ଲିଣ୍ଟରରେ ଆହତ କିମ୍ବା ବେଓନେଟ୍ ମୁନରେ ଆହତ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରବଳ ଜ୍ୱର ହୁଏ । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ

କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକା ଆସି ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି । ଦରମା ପାଉଥିବା ନର୍ସମାନଙ୍କଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସେବା ସୁଶ୍ରୁଷା ଅଧିକ ବେଶୀ । ସେମାନେ ପ୍ରାଣଦେଇ ଦେଶପାଇଁ ପ୍ରାଣଦେଉଥିବା ଯବାନମାନଙ୍କୁ ସେବା କରୁଚନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଏକଶ ପାଞ୍ଚଡିଗ୍ରୀ ଜ୍ୱର ଭୋଗୁଥିବା ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ବସି ଜଣେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକା କପାଳ ଉପରେ ବରଫ ମୁଣା ଧରିଚନ୍ତି । ରୋଗୀ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇପଡ଼ି ବାଉଳା ଚାଉଳା ବକି ଚାଲିଚି—ମାଆ, ମାଆ ! ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ଦୁନିଆରେ କାହାରିକି ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ···ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।

ରୋଗୀ ଆଖିମେଲି ଅନାଉନାହିଁ । ଆଖିବୁଜି କହିଚାଲିଚି—ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ, ଗୁରୁଜି ! ଆପଣଙ୍କୁ ନଜଣାଇ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଆସି ଭୁଲ୍ କଲି । କ୍ଷମା ଦେବେ । ମୁଁ ଆଉ ବଞ୍ଚିବି ନାହିଁ । ବଞ୍ଚିବା ଦରକାର ନାହିଁ ମୋର । ବର୍ବର ଚିନାର ବେଅନେଟ୍ ମୁନର ବିଷରେ ଘାରିହୋଇ ମୁଁ ମରେ । ମରଯାଏଁ । ଅଧିକାରୀ ବିଜୟ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶ ଲୋପ ହୋଇଯାଉ ।

କପାଳରେ ବରଫ୍ ଖଣ୍ଡେ ବୁଲାଉ ବୁଲାଉ କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦି ପକାଉଚନ୍ତି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକା । ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱରରେ କହୁଚନ୍ତି—ଧନରେ ମୋର ! ମଣିରେ ମୋର ! ମୁଁ ପାପିପୁଣୀ ମରିଯାଏଁ । ତୁ ଉଠି ବସ ବାପ ! ତୋ ଦେହ ଭଲ ହୋଇଯାଉ ।

ଡାକ୍ତର ଆସି ପରୀକ୍ଷା କରି ଯାଉଚନ୍ତି । ନର୍ସ ଆସି ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ ଦେଇ ଯାଉଚନ୍ତି । ଯିଏ ସେଠାକୁ ଆସୁଚି ରୋଗୀ ଆଡ଼କୁ ନ ଅନାଇ ସେ ଚାହୁଁଚି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକାଙ୍କ ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ । ଇଏ କଅଣ ହେଲା ? ସେବିକାର ଆଖିରେ ଲୁହ କାହିଁକି ? ଡାକ୍ତର କହୁଚନ୍ତି—ଆପଣ

କାନ୍ଦୁଚନ୍ତି କାହିଁକି ? କେତେ ରୋଗୀ ଆସୁଚନ୍ତି; ବଞ୍ଚୁଚନ୍ତି ମରୁଚନ୍ତି । ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଆକ୍ମ କରିଯିବା ସିନା, କାନ୍ଦିବା କିଆଁ ? ସେବାହିଁ ଆମର ବ୍ରତ । ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ସେବା କରିଯିବାହିଁ ଆମର ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ ।

ଉତ୍ତର କିଛି ଦେଇପାରୁନାହାନ୍ତି ସେବିକା । ବରଫ ମୁଣା ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗଡ଼ାଇ ଗଡ଼ାଇ ଝର ଝର କାନ୍ଦି ପକାଉଚନ୍ତି । ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ ଭିତରେ ଭିତରେ ଅଧୀର ହୋଇ ଛଟପଟ ହେଉଛି । ସତେକି ସେ ଚଟାଣ ଉପରକୁ ଗଡ଼ିପଡ଼ିବେ ।

ରୋଗୀର ଉତ୍ତାପ ପରୀକ୍ଷା କରୁ କରୁ ଡାକ୍ତର କହୁଚନ୍ତି— ଅଧୀର ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ଆପଣ ? ହୁଏ ତ ଉଠିଯାଆନ୍ତୁ । ଅନ୍ୟ କେହି ଆସିବେ । ଏତେ ବିକଳ ହେଲେ କି ସେବା ଆପଣ କରିବେ ?

ମୁଁ ମରିବି ଡାକ୍ତର ବାବୁ ! ମୋର ପୁଅ ରବି ଇଏ । ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ । ଆପଣ ଏକୁ ବଞ୍ଚାନ୍ତୁ । ପ୍ରାଣଟିକି ମାଗିଲେ ଦେବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।'

ରୋଗୀର ଶେଜ ଚାରିପଟେ ଗହଳ ଜମିଗଲା । ସେବା-କାରିଣୀର ସନ୍ତାନ ରବିନାରାୟଣ ଅଧିକାରୀ ! କିଏ ଇଏ ? ଆଉ କିଏ ତାର ମାଆ ? ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଆହତ ପୁଅକୁ କୋଳରେ ଧରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକା ମାଆ ବସିରହି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଯାଉଚି । ଛଡ଼ାଇଲେ ଛାଡ଼ୁନାହିଁ । ଉଠାଇ ଦେଲେ ଉଠୁନାହିଁ ।

"ମୋ ଧନରେ, ମୋ ମଣିରେ, ମୋ ରବିରେ !"

ସ୍ଥାନୀୟ ଗୋଟିଏ ମଠର ଅଧୀନରେ ସ୍କୁଲଟି ପରିଚାଳିତ । ମଠର ସନ୍ୟାସୀ କେତେଜଣ ମଝିରେ ମଝିରେ ବୁଲି ଆସି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସାହାଯ୍ୟ କରି ଯାଆନ୍ତି । ମଠ ତରଫରୁ ଦୁଗ୍ଧ, ଫଳ, ଓ ବିଭିନ୍ନ ପଥ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଏ । ରୋଗୀଟିକୁ ଦେଖି ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ସେବିକା ମାଆ ତାର କାନ୍ଦୁଚି, ଗଡ଼ୁଚି । ଏ ଖବର ପାଇ ମଠର ସନ୍ୟାସୀ ଦୁଇଜଣ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଧାଇଁ ଆସିଚନ୍ତି । ଖଟିଆ ପାଖକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଇଏ ଆଉ କେହି ନୁହେଁ; ରବିନାରାୟଣ ଏବଂ ତାର ମା ମଣିମାଳା । ପାଖକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ ରୋଗୀର ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇଲା ବେଳକୁ ମାଳା ଚାହିଁଦେଇ ଚମକିଉଠିଲା— ବିକ୍ରମ ବାବୁ !

ମଣିମାଳା କାନ୍ଦୁଚନ୍ତି, ସନ୍ୟାସୀ ବେଶରେ ବିକ୍ରମ ବାବୁ କାନ୍ଦୁଚନ୍ତି । ରବି ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଚି । ଡାକ୍ତର ଆସି ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍ ଫୋଡ଼ିଲେ । ନର୍ସ ଓ କମ୍ପାଉଣ୍ଡରମାନେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଇଏ ତା ମୁହଁକୁ ଏବଂ ସେ ଇଆ ମୁହଁକୁ ଚାହୁଁଚନ୍ତି । କେହି କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ କି କେହି କାହାରିକି କିଛି ବୁଝାଇ ପାରୁନାହିଁ । ଧୀରେ ଧୀରେ ରାତି ଗଡ଼ି ଚାଲିଚି । ସାଥୀ ସନ୍ୟାସୀ ଗୀତାର ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଉଠୁଚନ୍ତି—

ଜାତସ୍ୟହି ଧ୍ରୁବୋମୃର୍ତ୍ୟୁ ଧ୍ରୁବଂ ଜନ୍ମ ମୃତସ୍ୟ ଚ
ତସ୍ମାଦ ପରିହାର୍ଯୋର୍ଥେ ନ ତ୍ୱଂ ଶୋଚିତୁମର୍ହସି ।

—୧୭—

ତିନି ଚାରି ଦିନ ପରେ ରବି ଭଲ ହୋଇଯାଇଛି । ଖଟିଆ ଛାଡ଼ି ବୁଲି ବୁଲି ସେ ମଠଉଦ୍ୟାନର ଗୋଟିଏ ଫୁଲଗଛ ମୂଳେ ବିଶ୍ରାମ କରୁଛି । ପାଖରେ ବସି ମଣିମାଳା କହୁଛନ୍ତି—ତୁ ରଙ୍ଗୁନରୁ ପଳାଇ ଆସି କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ ପୁଅ !

ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ହସି ହସି ରବି କହିଲା—ଡ୍ରାଫ୍‌ସ୍‌ମ୍ୟାନ୍ ଟ୍ରେନିଂ-ସାରି ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ନିର୍ମାଣ ବିଭାଗର ଗୋଟିଏ କମ୍ପାନୀରେ ମୋତେ ଓ୍ୱାଲଙ୍ଗ୍ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେଇଠାରେ ମାପଚୁପ କାମ କରୁ କରୁ ଚିନାମାନଙ୍କ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲୁଁ । ରାତି ଅନ୍ଧାରରେ ପଳାଇ ଆସି ନଈ ପାଣିରେ ପଡ଼ି ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଏଠିକି ଆସି ପ୍ରାଣ ପାଇଲୁଁ ମାଉ । ଆଜି ତୁମେ ମା ଏଠିକି କେମିତି ଆସିଲ ?

ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠିପତ୍ର ଦେବା ତୁ ତ ବନ୍ଦ୍ କରିଦେଲୁ । ଆଜି ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ଶାନ୍ତି ନିକେତନ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଆସିଲି । ଚିନା ଆକ୍ରମଣର ସୁଯୋଗ ନେଇ ମୁଁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକା ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଆଶ୍ରମ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯାଇ ରୋଗୀ ମାନଙ୍କର ସେବା କରୁ କରୁ ଏଠାକୁ ଆସିଲି । ଭାଗ୍ୟ ମୋର ହଜାଧନକୁ ଫେରାଇ ଦେଲା ।

କହୁ କହୁ ମାଆର ଆଖିରୁ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଗଡ଼ି ପଡ଼ୁଥାଏ । ଅଦୂରରେ ମାଆ ପୁଅଙ୍କ ମିଳନ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମନେ ମନେ ଆକଣ୍ଠ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ବିକ୍ରମ ବାବୁ । ପାଖକୁ ଆସି କହିଲେ - ମୋ ଖବର ତେବେ ଶୁଣ ମାଳା ଦେବି ! ତୁମେ ପଳାଇ ଗଲାପରେ ମୁଁ କଟକ ଗଲି । କଲିକତା ଫେରିଲି । ସଂସାର ଛାଡ଼ିବା ପାଇଁ କଲିକତା ଛାଡ଼ି ଦାର୍ଜିଲିଂ ଗଲି । ସେଠାରୁ ବାହାରି ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହ ଏଇ ଗାଁରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଚି । ବାଟରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଗୋଟିଏ ଗଭୀର ନଦୀକୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଚନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ର ତାରକା ମଣିମାଳା ଶୂନ୍ୟ ଗଗନ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଭାବୁଚି—

କରିକରାଇ ଥାଇ ମୁହିଁ, ମୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ ।

ରବି ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଟାଣି ଭାବୁଚି---ଦୁନିଆଟା ଗୋଟାଏ ଖେଳଘର । ଏ ଖେଳଘରେ କିଏ କେତେବେଳେ କାହାର ବରକନ୍ୟା ସାଜୁଚି ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ପାପ ଆଉ ପୁଣ୍ୟ, ଭଲ ଆଉ ମନ୍ଦ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଅଳ୍ପେ ବହୁତେ ଅଛି ଏବଂ ଥିବ । ଘଟଣା ଚକ୍ର ଓ ସମୟ ହାତରେ ମଣିଷମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ତଳିକା ମାତ୍ର । ସମୟର ସ୍ରୋତରେ ଭାସୁଚନ୍ତି, ଘଟଣା ପରମ୍ପରାରେ ନାଚୁଚନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମଣିଷ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବହୁରୂପୀ ଜୀବ । ଆଜିର କୋଟିପତି କାଲିକି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ପରଦିନକୁ ଭିକାରୀ ଏବଂ ତହିଁ-ଆରଦିନକୁ ପୋଡ଼ା ପାଉଁଶ ଓ ଧୂଳିମାଟିରେ ମିଶୁଚି । ଗୁପ୍ତାଛବିର ସେଦିନର ଗୃହିଣୀ ମଣିମାଳା କେଇଟିଦିନର ଚନ୍ଦ୍ରତାରକା, କେତୋଟି

ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ସେବକ । ମୁଁ ? ମୁଁ ହେଲି ଅଧିକାରୀ ବଜସ୍ୱରୂପଙ୍କ ପୁଅ, ବଙ୍କିମ ବାବୁଙ୍କ ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର, ବିଶୁଧେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ସ୍ନେହର ପାତ୍ର । ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗ ଡ୍ରାଫ୍ଟ୍‌ସ୍‌ମ୍ୟାନ୍, ଡାକ୍ତରଖାନାର ରୋଗୀ ଏବଂ ଆଜି ଏ ଫୁଲ ବଗିଚାର ବିଶ୍ରାମକାରୀ ଭାବୁକ । ଏମିତି ଚାଲିଚି ଦୁନିଆ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜୀବର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜୀବନୀ ରଙ୍ଗ । ଚକ ଘୁରୁଚି, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଓଲଟ ପାଲଟ ଖେଳୁଚନ୍ତି । କିଏ କାହା ପାଖରୁ କେଉଁଦିନ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ହୋଇଯାଉଚି, ପୁଣି କିଏ କେଉଁଠାରେ କାହାସାଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କରୁଚି—କିଏ କହିପାରିବ ତାର ହିସାବ ? ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଚନ୍ତି । ସତେ କଅଣ ସେ ମରିଚନ୍ତି ? ସତେ କଅଣ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂଇଁରେ ସୈନିକମାନେ ମରୁଚନ୍ତି ? ଜନ୍ମ ମରଣର ଘୂର୍ଣ୍ଣାବର୍ତ୍ତରେ କେବଳ ଓଲଟ ପାଲଟ ଲାଗିଚି । ମରୁନାହାନ୍ତି କେହି । କେବଳ ପୁରୁଣା ବସନ ପାଲଟି ପକାଇ ନୂଆ ବସନ ପିନ୍ଧୁଚି । ଜୀବ ଗୋଟିଏ ଶରୀର ଛାଡ଼ି ନୂଆ ଶରୀରଟିଏ ଗ୍ରହଣ କରୁଚି ।

ବାସାଂସି ଜୀର୍ଣ୍ଣାନି ଯଥା ବିହାୟ
ନବାନି ଗୃହ୍ଣାତି ନରୋଽପରାଣି
ତଥା ଶରୀରାଣି ବିହାୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣା
ନ୍ୟନ୍ୟାନି ସଂଯାତି ନବାନି ଦେହୀ ।

ଉପରେ ଆକାଶତଳେ ଡାଳେ ଡାଳେ ହସୁଚି ପେଣ୍ଡା ପେଣ୍ଡା ଫୁଲର ଦୋଳା । ଦେଉଳରେ ଆରତି ଘଣ୍ଟା ବାଜି ଉଠିଲାଣି । ଫୁଲଗଛ ମୂଳକୁ ଆଉଜି ଛିଡ଼ାହୋଇ ବଙ୍କିମ ବାବୁ ମନେ ମନେ କହିଉଠୁଚନ୍ତି—ସଂସାରର ବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ ଛିଡ଼ାଇ ଆସିଚି । ପୁଣି କାହିଁକି ଆଜି ମୋତେ ଏ ମାୟାର ଡୋରି ଗଛମୂଳଟାରେ

ଅଟକାଇ ରଖୁଚ ? ଚନ୍ଦ୍ରତାରକା ମଣିମାଳା ଏବଂ ତାର ପୁତ୍ର ରବନାରାୟଣ...କେହିତ କାହାର ନୁହଁ ? ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ମରିଚ । ଶଙ୍କର କଙ୍କରଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆସିଚ । କୋଟିପତିର ଧନ ସମ୍ପଦ ସବୁ ଏ ସଂସାରରେ ଛଦ୍ମବାଜି ମାତ୍ର । ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ କେତୋଟି କାଳ ଏ ସାପ ଛାଡ଼ି ଆସିଚି । ଶରୀରରୁ କାଳ ଛାଡ଼େ । ଶରୀର କାଳଟା ଦିନେ ଛାଡ଼ଗଲେ ମୁଁ ମୁକ୍ତ ହେବ ସିନା ! ମଣିମାଳା ସଙ୍ଗରେ ପୁଣି ଥରେ ମିଳନ ମୁଁ ତ ଆଶା କରି ନଥିଲି । ବନ୍ଧନରେ ପୁଣି ଥରେ ଚଢ଼ିଯିବା ଆଗରୁ ମୋତେ ଦୂରକୁ ପଳାଇଯିବାକୁ ହେବ ।

ବିକ୍ରମ ବାବୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୂରେଇ ଗଲେ । ମଠର ହତା ଛାଡ଼ି ଶୂନ୍ୟହାତରେ ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତାରୀ ବନଭୂମି ଭିତରେ ସେ ଗୃହଁ ଗୃହଁ ପୁଣି ଥରେ ମିଳାଇଗଲେ । ମଣିମାଳା ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ଆଖିଲୁହ ପୋଛୁଥିଲା ; ମାତ୍ର ପଛରୁ ଡାକିଲନାହିଁ । କହିଲି ନାହିଁ—ଫେରି- ଆସ ବୋଲି । ବସିବା ସ୍ଥାନରୁ ଉଠିପଡ଼ି ରବି କହିଲି—ଖଟିଆ ଉପରକୁ ଫେରିଯାଉଚ ମାଆ ! ମୋତେ କାଲି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଘାଟିକୁ ଲେଉଟି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ମାଳା କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ସ୍ୱରରେ ପଚାରିଲେ—ଘରକୁ କେବେ ଫେରିବୁ ରବି !

ରବି କହିଉଠିଲା—ଘର ମୋର ଭାରତ ଭୂମି । ଦେହଟି ମୋର ଭାରତମାତାର ଉଦ୍ଧାରପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେଇଛୁ । ମୋର ଫେରିବା ନ ଫେରିବା କଥାଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନିଶ୍ଚିତ ମା !

କହିଉଠିଲେ ମଣିମାଳା—ମୁଁ ତେବେ ବ୍ୟାକୁଳ କାହିଁକି ? ମୁଁ ବି ଯେଉଁ ବାଟଟି ଧରିଚ ସେଇବାଟ ଧରି ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସଟି

ବନ ପାଇଁ ମେନେଜର । ତାପରେ ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ତାପରେ ବନ୍ଧୁଥିବା ଯାକେ ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁଅ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନ୍ଧକାର ଗୃହଆଡ଼କୁ ଘୋଟି ଆସିଲା । ଆକାଶରେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ତାରାଫୁଲ ଫୁଟିଉଠିଲା । ହିମାଦ୍ରିର ପାଦଦେଶରେ ଅଭିନେତ୍ରୀ ଚଳଚିତ୍ରକାର ଅଭିନୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ହତାଶରେ ଅନ୍ତର ତାର ହା ହୁତାଶ ହେଉଥାଏ । ଗୃହଆଡ଼କୁ କୋଳମରା ଶୀତ ପବନ ଭାସି ଆସୁଥାଏ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସେବିକା ମଣିମାଳା ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଖିଲୁହ ପୋଛି ପକାଇ କୁଡ଼ିଆକୁ ଫେରିଗଲା । ନିଜକୁ କହିକହି ଗଲା—ଅନ୍ଧକାରମୟ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଭାବିବି ନାହିଁ । ବିଗତ ସ୍ମୃତିର ସ୍ୱପ୍ନରେ ବିଭୋଳ ହୋଇ ରହିବି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହିଁ ମୋର ଜୀବନ ଏବଂ ମୋର ଭଗବାନ ।